

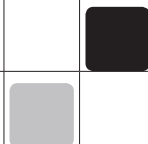
بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

فصلنامه تخصصی مطالعات دفاع مقدس

نمیریز

سال سیزدهم □ شماره پنجاه و یکم □ زمستان ۱۳۹۳

صاحب امتیاز	مرکز اسناد و تحقیقات دفاع مقدس سپاه پاسداران
مدیرمسئول و سردبیر	دکتر حسین اردستانی
هیئت تحریریه	دکتر غلامعلی رشید عضو هیئت علمی دانشگاه امام حسین ^(ع) سردار سرتیپ پاسدار حمید اصلانی دکتر حسین علایی عضو هیئت علمی دانشگاه امام حسین ^(ع)
مدیر اجرایی	محمدجواد اکبرپور بازرگانی
ویراستار	زهرا گل محمدی
صفحه آرایی	عباس درودیان
مترجم	عبدالمجید حیدری
نشانی	تهران، خیابان شریعتی، خیابان شهید وحید دستگردی (ظفر)، پلاک ۷۷
تلفن	۲۲۹۰۹۵۲۴
دورنگار	۲۲۹۰۹۵۳۸
پست الکترونیکی	neginiran@gmail.com
مرکز فروش	تهران، خیابان انقلاب، خیابان فخر رازی، مجتمع ناشران فخر رازی
	انتشارات مرکز اسناد و تحقیقات دفاع مقدس
تلفن	۶۶۴۹۷۲۲۷ - ۶۶۴۹۵۵۷۲
قیمت	۱۰۰۰۰ تومان

- مقاله‌ها و مطالب درج‌شده در فصلنامه نگین ایران بیان‌کننده دیدگاه نویسندگان آنهاست.
- هرگونه استفاده از گزارش عملیات‌ها، نوارهای پیاده‌شده و اسناد مندرج، منوط به اخذ مجوز از مرکز اسناد می‌باشد.
- بهره‌برداری از سایر مندرجات فصلنامه با ذکر مأخذ بلامانع است.

سرمقاله

- ۵ جهاد سازندگی در جنگ تحمیلی
- دکتر حسین اردستانی

مقالات

- ۹ پیدایش، شکل‌گیری و فعالیت‌های جهاد سازندگی در جنگ تحمیلی
- دکتر مهدی حیدری
- ۲۹ کارنامه عملیاتی مهندسی جنگ جهاد سازندگی در هشت سال دفاع مقدس
- دکتر علیرضا زواره
- ۶۵ شرح فعالیت پشتیبانی و مهندسی جنگ جهاد در عملیات خیبر
- دکتر محمد دلگرم
- ۹۵ فرماندهان و مسئولان ستادهای پشتیبانی و مهندسی جهاد سازندگی در جنگ
- دکتر عبدالله فاتحی
- ۱۱۵ ستاد پشتیبانی و مهندسی جنگ جهاد مستقر در استان‌ها
- دکتر جلال معموله
- ۱۴۵ شهید حسین ناجیان به روایت دیگران
- دکتر محمد متقیان

تصاویر

- ۱۵۳ پشتیبانی و مهندسی جهاد به روایت تصاویر
- گروه پژوهش فصلنامه

اسناد

- ۱۷۹ پشتیبانی و مهندسی جهاد به روایت اسناد
- گروه پژوهش فصلنامه

جهاد سازندگی در جنگ تحمیلی

دکتر حسین اردستانی

و محوری داشتند: ملت در انقلاب و دگرگونی قدرت سیاسی؛ ملت در برقراری امنیت؛ ملت در دفاع و جهاد؛ ملت در سازندگی و ایجاد عدالت اجتماعی و ملت در صدور انقلاب.

ستون مرکزی خیمه انقلاب در نظام سیاسی جدید در اندیشه امام خمینی، مردم بودند؛ چه در انقلاب و سرنگونی رژیم پهلوی و نیز در دفاع و مقابله با تجاوز و چه پس از آن در سازندگی کشور و حفظ نظام و دستاوردهای آن. نقش جهاد در رویکرد عدالت‌گرایانه نظام و رسیدگی به فقر و پابرهنگان هم‌وزن سپاه پاسداران در عرصه دفاع بود. اما جهاد فقط به این نقش اکتفا نکرد و برای دفاع از کشور نیز وارد عرصه جنگ شد و در مدتی کوتاه با انجام‌دادن اقدامات مؤثر و تعیین‌کننده فرماندهان جنگ را وامدار و نیازمند خود کرد و یکی از ارکان ساختار دفاعی کشور شد و در پیشبرد جنگ نقش مهمی ایفا کرد.

ساختار سیاسی و اقتصادی پهلوی دوم به‌لحاظ تشکیلات و دوایر دولتی براساس توسعه نظام شهری پایه‌ریزی شده بود و در الگوی توسعه

جمهوری اسلامی ایران پس از انقلاب، بازسازی ایران را با رویکرد عدالت‌گرایی و محرومیت‌زدایی از کشور در اولویت قرار داد. در دهه اول انقلاب، با وجود وقوع بحران‌های امنیتی و تحمیل جنگ به ایران و طولانی‌شدن آن، محرومان و مردم دورافتاده کشور در کانون برنامه دولت و رهبری انقلاب قرار داشتند. فکر و راهبرد عدالت‌محور، نیازمند ساختارهای مناسب بود؛ ازاین‌رو در صورت‌بندی نظام سیاسی جدید، جهاد سازندگی تحقق یکی از مهم‌ترین هدف‌های انقلاب یعنی اهتمام به روستائیان و محرومان و عمران و آبادی نقاط دور دست کشور را به عهده گرفت. بازسازی روستاها، احیای کشاورزی و بهبود زندگی روستائیان سبب تشکیل جهاد گردید. امام خمینی در فرمان تأسیس جهاد به تاریخ ۱۳۵۸/۳/۲۷، خواستار رسیدگی و رفع محرومیت روستائیان و در اولویت قرار دادن روستاها شدند. رهبر انقلاب در پیام خود نوشتند: «برای سازندگی کشور باید به ملت متوسل بشویم.» ملت و مردم در اندیشه سیاسی امام جایگاه رفیع

اقتصادی رژیم شاه، تشکیلات و سازمان کارآمد برای رفع نیاز روستائیان، به‌ویژه تولیدکنندگان فراورده‌های زراعی و دامی پیش‌بینی نشده بود. به‌علاوه روستائیان، تحت سلطه و ستم خان‌ها، کدخدا، آژان‌ها و سایر مأموران دولتی قرار داشتند و از نظر جانی و مالی آسیب‌پذیر بوده و امنیت آنان تهدید می‌شد. مهم‌تر از همه، با اجرای اصلاحات ارضی ستمی مضاعف بر روستائیان وارد شد و آنان را از آب و زمین محروم کرد و به‌رغم شعارهای رژیم، اصلاحات سبب کاهش تولید، ضربه به خودکفایی تولید کشاورزی در برخی بخش‌ها از جمله گندم و نیز مهاجرت روستائیان به شهرها شد. جاذبه شهرنشینی و رونق شهرها هنوز ادامه دارد و روستائیان کمابیش در مضیقه هستند و مشکلات بسیاری دارند. جهاد سازندگی در دهه اول انقلاب و تا سال ۱۳۷۳ و قبل از ادغام در وزارت کشاورزی، مرهم زخم‌های اجتماعی و تولیدی روستائیان بود و در روند رو به رشد فعالیت‌های این نهاد، وضعیت زندگی روستایی به‌تدریج بهبود یافت. با آغاز جنگ توسط رژیم بعث عراق علیه ایران، کار ویژه جدید به مسئولیت‌های جهاد اضافه شد و جهادی‌ها، روستائیان را به جبهه‌ها وصل کردند و کوشیدند تا تولیدات و کمک‌های اهدایی مردم روستاها را در خدمت دفاع قرار دهند. با گذشت چند ماه از جنگ، جهاد سازندگی با تشکیل واحد پشتیبانی جنگ وارد جبهه‌ها شد و در سال‌های دوم و سوم جنگ، با تشکیل قرارگاه، گردان و گروه‌های جهادی و متصل‌شدن به قرارگاه‌ها و تیپ و لشکرهای نظامی، وظیفه خطیری را در حمایت از رزمندگان به عهده گرفت و بازوی سازندگی فرماندهان در اتخاذ تصمیم‌های دشوار، حفظ هدف در صحنه و حمایت از رزمندگان و

جانی رزمندگان را برقرار می کردند و در این راه، ده ها نفر از آنان شهید می شدند تا امکان استقرار رزمندگان در خط میسر شود. جهادگران جهاد سازندگی در طول هشت سال جنگ تحمیلی، ۲۵ کیلومتر خاکریز، ۴۸۰۷ دهنه پل، ۳۵ اسکله، ۳۰ سد، ۲۹ سنگر و ۱۱۸۴۶ کیلومتر راه ساختند و ۲۱۶ کیلومتر کانال حفر کردند. به این آمار کارهای عظیم آنها در پل خیبر، پل بعثت، جاده وحدت و... را نیز باید افزود. اقدامات انجام شده به دست جهادگران در جبهه ها چندین برابر موارد ذکر شده می باشد و آمار کامل آن در اختیار نگارنده نیست و جست و جو برای به دست آوردن آن نیز ثمربخش نبود. جهادگران حین انجام فعالیت های خود، صدها شهید، مجروح و اسیر... دادند و همان طور که امام^(ع) درباره سپاه فرمودند: "اگر سپاه نبود کشور نبود"، به نیروهای جهادی نیز لقب سنگرسازان بی سنگر" را دادند.

جهاد سازندگی با ۱۱,۰۰۰ شهید، ۲۲,۰۰۰ جانباز و ۸۰۰ آزاده نقش مؤثری در طول هشت سال جنگ تحمیلی ایفا کرد.

پس از جنگ، مأموریت بازسازی مناطق جنگ زده به جهاد واگذار شد. آنان با ورود به بخش ها و روستای مرزی کشور فعالیت دیگری را آغاز کردند. در قصر شیرین امکان ورود مردم به شهر و از سر گرفتن زندگی را برای آنان فراهم ساختند. در آبادان لایروبی رودخانه به جهاد واگذار شد و در سال های ۱۳۶۷ تا ۱۳۷۹، جهادگران اقدامات بسیار گسترده ای در کشور انجام دادند. پس از آن، با لایحه دولت در مجلس ششم، این ارگان با وزارت کشاورزی ادغام شد و وزارت جهاد کشاورزی به تصویب رسید.

جهاد سازندگی با وجود انجام فعالیت های بسیار مهم و تعیین کننده در جنگ تحمیلی همواره مظلوم واقع شده و آنچنان که باید از

خط جزیره جنوبی میسر ساختند. کار بزرگ دیگر جهاد در عملیات خیبر احداث جاده سیدالشهدا بود جهادگران در عملیات والفجر ۸ نیز با احداث خاکریز در محورهای مختلف صحنه درگیری، به خصوص روی جاده استراتژیک فاو - بصره و در اتصال خط دفاعی کارخانه نمک به جاده البحرار، رودخانه اروند و نیز امکان حفظ فاو، کمک شایان توجهی به سپاه کرده و در ۷۵ روز جنگ، که بخش زیادی از آن جنگ مهندسی بود، نقش ارزنده ای ایفا کردند. کار خارق العاده دیگر جهاد که با کمک وزارت سپاه و سایر وزارتخانه های دولت انجام شد، احداث پل بعثت روی رودخانه اروند بود که تا قرن ها به عنوان عملکرد ارزنده جهاد سازندگی ماندگار خواهد ماند. فعالیت های جهاد به این موارد محدود نمی شود؛ هر کجا رزمندگان سپاه و ارتش وارد جنگ و عملیات علیه دشمن بعثی شدند، جهاد از قبل از عملیات، حین عملیات و پس از تصرف هدف ها، در حفظ اهداف، پابه پای نیروهای نظامی حضور داشت و امکان اجرای نبرد و ادامه آن را برای آنان فراهم می کرد. ساخت سنگرهای فردی و اجتماعی، احداث جاده های ارتباطی، ساخت پد هلیکوپتر و پدهای استقرار توپ و تانک، احداث زیرساخت سایت هاگ، ساخت سنگرهای فرماندهی، احداث سنگرهای اجتماعی، ساخت سدها، اورژانس ها، بیمارستان های صحرایی، اسکله ها، حفر کانال و مهم تر از همه احداث خاکریز که جان پناه رزمندگان بود و با پناه گرفتن در پشت آن امکان حفظ خط را می یافتند، از جمله فعالیت های جهاد سازندگی در دوران دفاع مقدس است. در احداث خاکریز، رانندگان بلدوزر، لودر و... جلوتر از همه و مقابل تیر مستقیم و آتش سنگین دشمن، با ساخت دیواری دفاعی به ارتفاع ۳ متر، امنیت روانی و

[illegible]

در روستاها و شهرهای دوردست به میزان بسیار زیادی از دست رفته است. جهاد سازندگی بازوی فقرزدایی و سازندگی نظام بود. به نظر نگارنده، مجلس آینده و دولت کنونی باید با اذعان به خطای راهبردی ادغام جهاد، بار دیگر آن را احیا کرده و این ارگان را پشتوانه قدرت کشور در آبادانی مناطق دوردست و انجام پروژه‌های بزرگ و سخت با هزینه کم قرار دهند.

آن حمایت نشده است. اگر امنیت هم اهمیت اساسی برای کشور و نظام نداشت، سپاه نیز به تدریج از دست می‌رفت و در ارتش ادغام می‌شد؛ کماینکه در دوران جنگ بحث ادغام آن مطرح بود. چنانچه نظام سپاه را از دست می‌داد. امروز با بحران‌ها و مسائل پیچیده و غیر قابل درک مواجه می‌شد. از دست دادن جهاد، باعث شد تا کشور الگوی بی‌بديل سازندگی را در اختیار نداشته باشد و امروز، توان سازندگی

پیدایش، شکل‌گیری و فعالیت‌های جهاد سازندگی در جنگ تحمیلی

مهدی حیدری*

چکیده		

پس از شروع جنگ تحمیلی عراق علیه ایران، باتوجه به بی‌تجربه بودن نیروهای نظامی ایران در فعالیت‌های پشتیبانی و مهندسی، جهاد سازندگی که پس از پیروزی انقلاب اسلامی به فرمان امام خمینی به منظور توسعه روستاها و رفع محرومیت‌زدایی از مناطق محروم شکل گرفته و فعالیت‌های ارزشمندی انجام داده بود، قبول مسئولیت می‌کند تا در جبهه‌ها نیز حاضر شود. جهادگران انجام مهندسی و پشتیبانی جبهه‌ها این هم انگیزه انقلابی و هم تجربه میدانی داشتند.

ستادهای پشتیبانی جهاد سازندگی علاوه بر جمع‌آوری کمک‌های مردمی، با انجام فعالیت‌های مهندسی در عملیات‌ها حضور موفق داشتند. جهاد هم مانند یک سازمان نظامی به تدریج دارای ساختار مشخص برای حضور در جبهه‌ها شد. در این نوشتار تلاش شده سیر شکل‌گیری جهاد و تحولات سازمانی آن در طول جنگ عراق و ایران تبیین و تشریح شود.

واژگان کلیدی: کمک‌های مردمی، مهندسی رزمی جنگ، ستادهای پشتیبانی، تحولات سازمانی پشتیبانی مهندسی جهاد.

مقدمه

خود مأموریت‌های کاری جدید تعریف کنند.

مأموریت اولیه و اصلی محول‌شده به جهاد سازندگی بعد از تحولات ساختاری و تبدیل شدنش به وزارتخانه و نیز فعالیت این سازمان تا سال ۱۳۷۹ و ادغامش در وزارت کشاورزی، رسیدگی به روستاها، محرومیت‌زدایی از مناطق محروم و تمرکز بر توسعه اقتصادی روستاها بوده است.

جهاد سازندگی علاوه بر اجرای این مأموریت،

جهاد سازندگی یکی از نهادهای جوشیده از انقلاب اسلامی ایران است که از بدو تأسیس توانست بسیاری از جوانان انقلابی کشور را جذب فعالیت‌های خود کند. از آنجا که نهادهای انقلابی در اجرای مأموریت‌های خود درگیر پیچیدگی‌های نظام بروکراتیک نبودند، به محض تغییر اوضاع زمانه و بروز نیازهای جدید در کشور، به سرعت می‌توانستند باتوجه به امکانات موجود برای

* کارشناس ارشد رشته فرهنگ و ارتباطات دانشگاه امام صادق^(ع)

)♦

اولین تجربه جهادگران جهاد سازندگی در جنگ، پشتیبانی در قالب ارسال کمک‌های مردمی به جبهه‌ها در روزهای ابتدایی جنگ بود.

۱۳۵۹، بارها مناطق مرزی کشور را مورد تجاوز خود قرار داده بود. به همین دلیل، در استان‌های مرزی و استان‌های هم‌جوار آنها، دفاتر جهاد سازندگی این استان‌ها زودتر از سایر مناطق کشور ستادهای پشتیبانی جنگ را تأسیس کرده بودند.

برای نمونه، می‌توان به جهاد استان خوزستان اشاره کرد که به سرعت در ابتدای جنگ مکان‌هایی را برای این منظور انتخاب کرد. این کار به مسئولیت محمدتقی امان‌پور عضو شورای مرکزی جهاد و نماینده شهید بهشتی در جهاد خوزستان انجام شد. همچنین شهید حسین ناجیان که قبل از شروع جنگ برای اجرای مأموریت واگذار شده در خوزستان مشغول فعالیت بود، با شروع جنگ، ستاد پشتیبانی جنوب را به عنوان ستاد پشتیبانی در منطقه تأسیس کرد.^(۱)

اهداف و دلایل تأسیس

۱. جمع‌آوری و ارسال کمک‌های مردمی

از جمله فعالیت‌های جهاد سازندگی بعد از انقلاب اسلامی، برگزاری انتخابات شوراهای روستایی در سراسر کشور و گزینش داوطلبان شوراها بود. پس از حمله

سپاه نداشت. بدین ترتیب با آغاز جنگ تحمیلی، باتوجه به تجربه جهاد در دوران جنگ داخلی مناطق غرب کشور و نیاز نیروهای نظامی به اقدامات مهندسی جهت احداث مواضع پدافندی در برابر پیشروی برق‌آسای ارتش عراق و یا ضرورت تدبیر تمهیدات مهندسی در حملات آفندی به منظور بیرون‌راندن دشمن اشغالگر از خاک ایران، اهمیت استفاده از تجارب جهاد سازندگی بیش از پیش نمایان شد.

زمان و مکان تأسیس

اولین تجربه جهادگران جهاد سازندگی در جنگ، پشتیبانی در قالب ارسال کمک‌های مردمی به جبهه‌ها در روزهای ابتدایی جنگ بود. برای این منظور، ستادهایی به نام ستاد پشتیبانی جنگ شکل گرفت که این ستادها در محل دفتر سازمان نهاد جهاد سازندگی هر استان و شهرستان تأسیس شدند. بعدها به دلیل طولانی شدن جنگ، در هر استان مکان مستقلی به نام ستاد پشتیبانی جدای از دفاتر استانی یا شهرستان جهاد و در خارج از ساختمان قبلی جهاد سازندگی استان یا شهرستان اختصاص یافت.^(۵) عراق پیش از آغاز رسمی جنگ در ۳۱ شهریور

سراسری ارتش عراق و مسئولیت یافتن جهاد سازندگی در جنگ، جهاد از ظرفیت شوراهای روستایی که ایجاد کرده بود برای جمع آوری کمک‌های مردمی در روستاها استفاده می‌کرد. همچنین بسیاری از اقلام خوراکی مورد نیاز برای جبهه‌ها مانند غلات و میوه‌جات در روستاهای کشور تولید می‌شدند که جهاد با برنامه‌ریزی منسجم اقدام به جمع آوری و پس از آن ارسال کمک‌ها به جبهه‌ها می‌کرد.^(۷)

۲. ساماندهی مهاجران جنگی

با هجوم ارتش بعثی عراق، ساکنان روستاهای مرزی خانه و کاشانه خود را رها کرده، در دشت‌ها و بیابان‌ها آواره شده بودند و عده‌ای نیز به شهرها پناه آورده بودند. در این وضعیت، حیوانات و احشام روستاییان هم در بیابان‌ها رها شده و سرگردان بودند. در این زمان، جهاد سازندگی ستادی را به نام ستاد مهاجران جنگی تشکیل داد تا از مردم آواره شده حمایت کند. جهاد همچنین می‌کوشید تا روستاییان را در مناطق دیگر استقرار دهد. با تلاش بسیار جهادگران، حیوانات رها شده نیز جمع‌آوری و به صاحبانشان تحویل داده می‌شدند.^(۸)

جهاد سازندگی نهادی مردمی بود که بلافاصله بعد از انقلاب اسلامی به فرمان حضرت امام خمینی^(ره) با تلاش جوانان انقلابی تأسیس شد. هدف از تشکیل این نهاد محرومیت زدایی از روستاها بود.

۳. تدارکات و پشتیبانی

یکی از دلایل فعال بودن جهاد سازندگی در تدارکات و پشتیبانی، ماهیت غیرنظامی آن برخلاف سپاه و ارتش بود. جهادگران توانایی برقراری تعامل با اقشار مختلف جامعه برای تأمین نیازهای جبهه‌های جنگ را داشتند. همچنین بسیاری از کالاهای نیز در جبهه‌ها نیاز بود که مردم توانایی تهیه و اهدای آن را نداشتند و جهاد بایستی برنامه تهیه و

۳. تدارکات و پشتیبانی

یکی از دلایل فعال بودن جهاد سازندگی در تدارکات و پشتیبانی، ماهیت غیرنظامی آن برخلاف سپاه و ارتش بود. جهادگران توانایی برقراری تعامل با اقشار مختلف جامعه برای تأمین نیازهای جبهه‌های جنگ را داشتند. همچنین بسیاری از کالاهای نیز در جبهه‌ها نیاز بود که مردم توانایی تهیه و اهدای آن را نداشتند و جهاد بایستی برنامه تهیه و

در ادامه نیز بخش تحقیقات در پنج استان خلاصه شد. سپس تحقیقات سنگرسازی در این استان‌ها آغاز گردید و همه استان‌ها با ستاد تحقیقات آن استان سنگرها را ساخته، به قرارگاه‌ها ارسال می‌کردند.

در سال ۱۳۶۱، سنگرهای بتونی و قطعات سنگرسازی به شیوه‌ای جدید و مستحکم ساخته شدند که به سنگرهای ریلی معروف گردیدند.

در همین سال، سنگرهای شناور با ساخته شدن پل شناور، طرح سنگرها را در هورالعظیم تغییر داد. آن‌گاه باتوجه به نیاز منطقه، سنگرهای پیش ساخته چوبی و بعد سنگرهای پیش ساخته دورانی شکل گرفت.

در سال ۱۳۶۲، سنگرهای پیش ساخته مخصوص خط مقدم نیز طراحی و راهی خط مقدم شد. سنگرهای قوسی با پروفیل نیز نوع دیگری از سنگرها بود که در همه خطوط کاربرد داشت و با انفجار و ضربه محاسبه می‌شد. ساخت این سنگرها به مطالعه بمب‌شناسی و ضربه‌شناسی نیاز داشت که این کار در واحد تحقیقات مهندسی جنگ جهاد سازمان یافت.

احداث خاکریزهای ساده و

سپس خاکریزهای دوجداره و همچنین خاکریزهای ترکش گیر در حین عملیات یا بعد از عملیات از اقدامات دیگر جهادگران بود. جهاد سازندگی در این زمینه دسته‌ها و گردان‌های خاص خود را داشت. احداث خاکریز باتوجه به مناطق مختلف از جمله ساخت خاکریزهای باتلاقی یا بهره‌گیری از تجهیزات خاکریز زنی خاص برای رمل که ابزار دیگری را می‌طلبد موجب رشد و ارتقای مهندسی جهاد شد. جهادگران گاه مجبور به ایجاد کانال و دژ نیز می‌شدند. دژها اندازه‌های متفاوتی

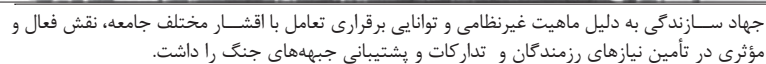
در ستاد مرکزی جهاد، معاونت تحقیقات مهندسی تشکیل شد و طرح‌های جدیدتری از جمله طرح سوخت جامد مرکب - که در راکت و موشک مورد استفاده قرار می‌گیرد - در دستور کار این واحد قرار گرفت. در تابستان ۱۳۶۱، اولین پرتاب راکت‌ها به سرپرستی مهندس افشارزاده انجام و هم‌زمان اقدامات لازم به منظور تولید آزمایشگاهی پرکلرات نیز آغاز شد.

در سال‌های بعد، با تحقیقات بیشتر در این مرکز، ابتکارات و طرح‌های دیگری انجام شد از قبیل: طرح مجتمع، تعریض شنی بلدوزر، طرح شناور لودر روی آب و پل کاذب، ساخت اولین میکسر تولید سوخت، آزمایش اولین موتور طرح مجتمع، ساخت لوله پرنیوم بدنه موشک، میکسر ظرفیت متوسط، جاذب موج برای استفاده در خلیج فارس، آزمایش عمقیاب دریایی، تولید ۵۰۰۰ دستگاه ردگیری در شب، پرتاب موشک در مجتمع، ساخت نفربر زرهی نیم‌شنی شناور، طراحی و اجرای پایلوت با حداکثر ظرفیت ممکن، تولید دودزای استتاری، تولید دستگاه جیره غذایی رزمی و...^(۱۲)

سنگرسازی از جمله اقداماتی است که جهاد سازندگی بدان اهتمام ورزید. در ابتدای جنگ، ساخت سنگرهای ساده برای حفظ نفرات آغاز شد. سپس در سرپل ذهاب که محل انبار زاغه مهمات بود و زیر آتش دشمن قرار داشت و با آتش دشمن از بین می‌رفت، کار سنگرسازی برای محافظت از انبار مهمات آغاز شد. ابتدا این سنگرها محاسبه نشده بود، اما به تدریج این کار انجام شد و سنگرها از سه ضلعی به پنج ضلعی تبدیل شدند. مهندس مصطفی فاطمی‌نژاد براساس تحقیقاتی که انجام داده بود برای این سنگرها طرح لانه زنبوری را پیشنهاد کرد که به تدریج در ساخت سنگر برای نیروها و سنگرهای اجتماعی نیز این روش به کار گرفته شد. سپس سنگرهای بتونی قوسی در کارگاه‌ها طراحی و ساخته شد و به جبهه‌ها سرازیر گردید. آن‌گاه تعدادی از جوشکاران که از نیروهای مردمی بودند واحد استحکامات را در هر اکپ سنگرسازی تشکیل دادند.

جهاد سازندگی در نوزده ماه پیش از شروع جنگ، بر اثر حمله‌های ضدانقلاب و تجزیه طلبان نوعی از تجربه حضور در میدان جنگ را کسب کرده بود که با شروع جنگ این تجربه شرایط فعالیت جهاد را در مناطق جنگی تسهیل کرد.

پیدایش، شکل‌گیری و فعالیت‌های جهاد سازندگی در
جنگ تحمیلی

برای ساخت جاده در مسیر دره‌ها، پل‌هایی زده می‌شد که ساده‌ترین آنها احداث پل در دشت‌ها بود که با انداختن لوله‌های پلیتی انجام می‌شد. پل‌های کوهستانی نیز با سنگ‌چین ساخته می‌شد. جهادگران در برخی نقاط بایستی‌های پل‌های شکسته‌شده را تعمیر می‌کردند، در برخی مناطق پل‌های بزرگ فلزی

راهسازی در دشت‌ها و مهم‌تر از آن در تپه‌ماهورها و رمل‌های خوزستان بخش مهمی از فعالیت‌های جهاد بود. راهسازی در کوهستان‌ها و قله مرتفع کردستان. به‌ویژه کار در شب به دقت نظر بیشتری نیاز داشت. نیروهای مهندسی جهاد بایستی با شب‌ها و ترانشه‌ها،

از دیگر فعالیت‌های قابل ذکر مهندسی جهاد ساخت تانکرهای آب برای حمل آب و ساخت موتورهای پمپاژ شناور بود.

باتوجه به وجود کمیته بهداشت در جهاد سازندگی سراسر کشور، یکی دیگر از فعالیت‌های جهاد از روزهای آغازین تأسیس این نهاد در روستاها و سپس در جبهه‌ها، فراهم کردن امکانات پزشکی و امدادی بود. برپا کردن اورژانس در هر عملیات، و احداث درمانگاه در عملیات‌های بزرگ، در خط مقدم ساخت بیمارستان قبل، حین و بعد از عملیات، احداث اولین بیمارستان سنگری، ساخت تجهیزات ضد گاز شیمیایی، ساخت دستگاه‌های شارژ در منطقه و طرح فیلترینگ در سنگرهای مخصوص از کارهای مهم و اساسی جهاد سازندگی در طول جنگ بود.

کمک به مجروحان و رساندن آنان به مراکز درمانی و انتقال شهیدان به معراج شهدا از دیگر فعالیت‌های جهادگران بود.

در نتیجه اقدامات مهندسی جهاد صدها شغل ایجاد گردید و به تخصص‌های گوناگون نیاز شد.

در طول جنگ تحمیلی باتوجه به نیاز جبهه‌ها اختراعات و ابتکارات بسیاری انجام شد که جهاد سازندگی آنها را سازماندهی می‌کرد و به‌خوبی از آنها بهره می‌گرفت.

سنگر سازان بی‌سنگر تحقیقات گسترده‌ای از جوشکاری گرفته تا ساخت موشک با سوخت جامد و از مطالعات غذایی رزمندگان گرفته تا شناسایی هور برای احداث پل و... انجام دادند که از جمله آنها می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

بررسی انبارها و منظم کردن آنها، بررسی موضوعات حمل‌ونقل، طراحی سیستم‌های تعمیر و نگهداری، بررسی چگونگی بهره‌وری، تهیه نمودارهای عملیاتی و نمودارهای مونتاژ، مطالعات مقدماتی پروژه‌ها، طراحی، ساخت و آموزش تعمیر نگهداری و سرویس موتورهای سمپاش واحد ش.م.ر، طراحی و ساخت دستگاه‌های

می‌ساختند و در مکان‌هایی پل‌های خریای سنگین‌تر و مادگی تعبیه می‌کردند. با تلاش مهندسی جهاد سرانجام پل قادری ساخته شد و پس از آن ساخت پل‌های تاشو و سپس انواع و اقسام پل‌های معلق کابلی در دستور کار قرار گرفت.

در رودخانه‌های بزرگ‌تر نیز پل دویه‌ای، پل شبکه‌ای شناور، پل شناور قایقی، پل‌های لوله‌ای بزرگ، پل‌های اسفنجی و پل‌های یونولیتی فشرده ساخته شد. در عملیات خیبر در سوم اسفند ۱۳۶۲ هم پل خیبری ساخته شد که شهرت جهانی پیدا کرد.

پل کوثر، پل‌های نفرو شناور و پل‌های کاذب نیز از پل‌های مهم دیگری بودند که به‌دست جهادگران ساخته شدند.

پل‌هایی نیز وجود داشتند که نحوه کار آنها بیشتر به لنج و کشتی شبیه بود، اما کار پل را انجام می‌دادند؛ مانند پل خضر، پل فجر و پل بیست‌ودوم بهمن.

شایان ذکر است که شاهکار پل‌سازی مهندسی جهاد پل خیبری در هور و پل بعثت روی رودخانه اروند بود که تا آن زمان در جهان با این سرعت و پیچیدگی آن هم در وضعیت جنگی ساخته نشده بود.

فعالیت‌های جوشکاری سبک مهندسی جنگ جهاد سازندگی فقط به ساخت سنگرها محدود نمی‌شد، بلکه در نصب خمپاره و اسلحه‌هایی مانند دوشکا در خودروها و کرکره کردن ورق‌های گالوانیزه، ساخت فرش باتلاقی، تشکیل کارگاه‌های فایبرگلاس و فوم و کاربردهای استثنایی، ساخت قالب سنگرها و سنگرهای جدید، ساخت شمع کوبی‌های ویژه و تبدیل تجهیز شنی‌دار به باتلاق‌رو و زرهی کردن دستگاه‌ها، جوشکاری ضرورت می‌یافت.

ساخت انواع حمام، سرویس دستشویی و منبع آب نیز از فعالیت‌های جوشکاران واحد مهندسی جهاد سازندگی بود که ملزومات مورد نیاز رزمندگان را تهیه و آنها را در سراسر جبهه‌ها بین لشکرها و گردان‌های ارتش و سپاه تقسیم می‌کردند.

تئاتر، طراحی نامه رزمندگان، برگزاری مراسمی چون عاشورا و غدیر و برنامه‌های قرآنی و کتابخوانی، ایجاد ایستگاه‌های صلواتی و توزیع کتاب و رادیو و اعزام روحانی به پایگاه‌های ارتش و سپاه بود. ساخت فیلم روایت فتح بخشی از این فعالیت‌ها بود. هر استان نیز برای خود برنامه فرهنگی جداگانه‌ای داشت.^(۱۵)

محل‌های استقرار ستادهای پشتیبانی در استان

در ابتدای جنگ، ستادهای پشتیبانی در استان‌ها و سپس مرکز برای خدمت‌رسانی به روستاها تشکیل شد و شروع به فعالیت کرد که بعد از چند ماه، برای جلوگیری از اختلاط بین کار خدمت‌رسانی به روستاها و پشتیبانی از جنگ و پرهیز از پراکندگی کارها، تفکیک مکانی انجام گردید و ستاد پشتیبانی در هر استان تشکیل شد و یکی از اعضای شورای مرکزی، مدیریت ستاد پشتیبانی را بر عهده گرفت.

ستادهای پشتیبانی در کشور سازماندهی در سطوح مرکزی، استان، شهرستان، بخش، دهستان و روستاها را برعهده داشتند که در هر سطح وظایف متفاوتی درخصوص مأموریت پشتیبانی باتوجه به گستره جغرافیایی تحت پوشش، برای آنها مشخص شده بود.^(۱۶) ستاد مرکزی پشتیبانی و مهندسی جنگ جهاد کشور، در تهران میدان انقلاب استقرار یافته بود که بیشتر وظیفه برقراری ارتباط با شورای مرکزی جهاد سازندگی و در زمان تبدیل جهاد به وزارتخانه، ارتباط با وزیر را برعهده داشت و ازسویی، مسئولیت فرماندهی پشتیبانی و مهندسی در جبهه‌های جنگ و نظارت بر ستادهای پشتیبانی استانی را انجام می‌داد.

ستاد پشتیبانی استانی در همه استان‌های کشور بجز استان کردستان تشکیل شد که از مهم‌ترین مأموریت‌های آن می‌توان به اعزام و آموزش نیرو، ارسال کمک‌های جمع‌آوری‌شده استان خود به یگان‌های نظامی و مهندسی استان خود در مناطق جنگی و ایجاد کارگاه برای ساخت ادوات مورد نیاز در جبهه‌ها مانند منبع آب

و سوخت و سنگرهای پیش ساخته اشاره کرد. ستاد پشتیبانی شهرستان که در همه شهرستان‌های هر استان وجود داشت، در اعزام نیروی مورد نیاز جبهه‌ها و جمع‌آوری کمک‌های مردمی و توزیع آن با هماهنگی ستاد استانی مشارکت داشت.

در بخش‌های همه شهرستان‌ها، ستاد پشتیبانی مستقر بود و نیازها و ضرورت‌های جبهه‌ها را با شناختی که از توانمندی‌های هر روستا در تولید یا فرآوری یک محصول خاص به دست آورده بود - مانند توانایی نان‌پزی در یک روستا یا توانایی بافندگی

لباس‌های گرم در روستای دیگر - برآورده می‌ساخت و بدین ترتیب، نقش مهمی در مدیریت تهیه و جمع‌آوری کمک‌های مورد نیاز به جبهه‌ها ایفا می‌کرد. ستادهای پشتیبانی نیروهای داوطلب اعزام به جبهه‌ها را نیز به ستاد شهرستان‌ها معرفی می‌کردند. در دهستان‌های سراسر کشور ستاد پشتیبانی تشکیل شده بود و روزانه مأموریت داشت تا با سرکشی به شوراها و همه روستاهای تحت پوشش خود کمک‌هایی را که مردم آماده کرده بودند جمع‌آوری

کرده، در پایان هفته به ستاد بخش تحویل دهد.

در همه روستاهای کشور نماینده ستاد پشتیبانی جهاد از میان یکی از اعضای شوراها و روستایی انتخاب می‌شد که وظیفه برقراری ارتباط با مردم روستا در جمع‌آوری کمک‌ها و یا تشویق به حضور در جبهه‌ها را بر عهده می‌گرفت.^(۱۷)

در نمودار زیر، شمای کلی تقسیم‌بندی ستادهای پشتیبانی در سطوح مختلف استان، شهرستان و بخش درج شده است.^(۱۸)

سنگرسازان بی سنگر تحقیقات گسترده‌ای از جوشکاری گرفته تا ساخت موشک با سوخت جامد و از مطالعات غذایی رزمندگان گرفته تا شناسایی هور برای احداث پل و... انجام دادند.

پادگان‌های آموزشی

در پشتیبانی و مهندسی جنگ جهاد سازندگی استان‌ها به تخصص‌های ویژه‌ای نیاز بود که در این زمینه کمبود نیروی متخصص وجود داشت. به همین دلیل، پادگان‌های آموزشی ایجاد شد تا احداث خاکریزها، کندن کانال، ساخت سنگر و پل و کار با دستگاه‌های بلدوزر، لودر، گریدر، بیل مکانیکی و غلطک و نیز شرایط کار زیر آتش خمپاره یا هواپیمای دشمن آموزش داده شود. اغلب عملیات‌های جهاد در جنگ، شب‌هنگام انجام می‌شد و داوطلبان می‌بایست برای فعالیت در این وضعیت با انواع مانورهای جنگی آشنا می‌شدند و تاکتیک‌های حضور در مناطق جنگی را می‌آموختند. در شهرهای استان اصفهان، قم، همدان، خوزستان، مرکزی، تهران، یزد، کرمان، آذربایجان شرقی و غربی، فارس، کاشان، خراسان و مازندران پادگان‌های آموزشی احداث شده بود و دوره‌های آموزش در این آموزشگاه‌ها ۴۵ روزه بود.^(۱۹)

محل‌ها و مقرهای استقرار در مناطق عملیاتی

در دوران جنگ تحمیلی، مناطق جنگی به دو قسمت جنوب و غرب تقسیم شد. در جنوب کشور، اهواز مرکز ستاد جنگ جهاد سازندگی شد، در جبهه غرب، سرپل ذهاب و سپس اسلام‌آباد به‌عنوان مرکز ستاد پشتیبانی انتخاب گردید. جهاد سازندگی همچنین در کردستان - که از قبل از جنگ، به‌عنوان منطقه جنگی محسوب می‌شد - و در سندج و ارومیه فعالیت‌های مهندسی خود را آغاز کرد و ادامه داد. بعدها پشتیبانی و مهندسی جنگ جهاد در ارومیه، قارگاه حمزه سیدالشهدا را احداث کرد.

با شروع جنگ، آقای فخرالدین حیدری از شهرستان نهاوند مسئولیت ستاد پشتیبانی جهاد در غرب کشور و شهیدان طرحچی و سپس ناجیان به‌طور مشترک مسئولیت ستاد جنوب و از سوی دیگر، شورای مرکزی جهاد خوزستان را برعهده

گرفتند. برادر امان‌پور نیز با حکم شهید بهشتی مسئول جهاد سازندگی استانی در شورای مرکزی خوزستان شد و بیشتر در هماهنگی با شورای مرکزی جهاد سازندگی کشور ایفای نقش می‌کرد، اما سازماندهی ستاد پشتیبانی جنوب باتوجه‌به واقع‌شدن جنگ در استان خوزستان برعهده شهید طرحچی و شهید ناجیان بود.

در ابتدای جنگ، جهاد سازندگی امکانات و نیروهایش را به نام ستاد جنگ جهاد سازندگی به منطقه اعزام می‌کرد و نیروهای خود را به‌دلیل مشخص‌نشدن دقیق وظایفشان ستاد جنگ می‌نامید. در این مرحله، کمیته‌های جهاد سازندگی هر استان مستقل از هم عمل می‌کردند که این امر تاحدودی با بی‌نظمی همراه بود. مثلاً کمیته بهداشت، نیروهای خود را به خوزستان اختصاص می‌داد درحالی‌که کمیته عمران دستگاه‌های سنگین خود را به جبهه‌های غربی ارسال کرده بود. این بی‌نظمی‌ها را شهید طرحچی و شهید ناجیان با طرح استقرار کمیته‌های جهاد هر استان در یک منطقه عملیاتی برطرف کردند.*

مشکل دیگر ستادهای پشتیبانی جنگ جهاد استانی در مناطق عملیاتی این بود که با سپاه پاسداران استان خود همراه بودند، مثلاً ستاد پشتیبانی جنگ جهاد همدان در منطقه سرپل ذهاب در کنار سپاه پاسداران همدان مستقر شده بود. سپاه پاسداران استان‌ها از دستور فرماندهی کل سپاه پاسداران تبعیت می‌کرد و در بیشتر مواقع باید منطقه استقرار خود را باتوجه‌به وضعیت جنگ تغییر می‌داد. با تغییر مداوم منطقه استقرار، ستادهای پشتیبانی جنگ جهاد استان‌ها به‌دلیل نیمه‌کاره ماندن طرح‌های عمرانی در دست اقدام در مناطق جنگی و داشتن ماشین‌آلات سنگین یا کارگاه‌های تعمیراتی که ایجاد کرده بودند مشکل بزرگی در همراهی با سپاه پاسداران استان

* در این برهه، کمیته‌های عمران و فنی نیروهای خود را "تیم مهندسی و پشتیبانی جنگ" می‌نامیدند.

شامل موارد زیر می‌شد:

۱. جهاد استان در هر عملیات امکانات یا نیروهای درخواستی را که در اولویت قرار دارد به قرارگاه‌های چهارگانه ارسال یا اعزام کند.
۲. هر استان وظیفه حمایت از ستاد پشتیبانی استان خود که در مناطق جنگی مستقر شده است را دارد.

پادگان‌های مناطق عملیاتی

ستادهای پشتیبانی در مناطق جنگی شمال غرب و غرب مکر و در مناطق عملیاتی جنوب هنگام شروع جنگ بنه نامیده می‌شدند.

ستادهای پشتیبانی جهاد استان‌ها به ترتیب زیر در مناطق عملیاتی مستقر شده بودند. ستاد پشتیبانی مهندسی جهاد آذربایجان غربی ابتدا در اشنویه دارای مقر بود و بعد از سه سال به قرارگاه کربلا سپرده شد تا در منطقه خرمشهر مکر داشته باشد.

ستاد پشتیبانی مهندسی جهاد استان قم در دو سال اول جنگ، در منطقه شوش زیر نظر قرارگاه کربلا مستقر بود و سپس تا پایان جنگ، در پیرانشهر در شمال غرب استقرار یافت.

ستاد پشتیبانی مهندسی جهاد استان همدان در دو سال اول جنگ، در سرپل ذهاب در منطقه غرب مستقر شده بود و سپس با حفظ جهاد شهرستان ملایر در سرپل ذهاب به سردشت و بانه تغییر مکان داد و در مقطع پایان جنگ، برای خود در بانه پادگان ساخت.

ستاد پشتیبانی مهندسی جهاد شهرستان دامغان که به طور مستقل صاحب گردان بود، ابتدا در صائین‌دژ و سپس در مریوان بود.

ستاد پشتیبانی مهندسی جهاد شهرستان شاهرود ابتدا در دیواندره مستقر بود و سپس به مریوان رفت.

ستاد پشتیبانی مهندسی جهاد استان سمنان در مهاباد بود که بعداً در سردشت مستقر شد. ستاد پشتیبانی مهندسی جهاد استان مرکزی ابتدا در بستان بود و سپس به سنج‌تج تغییر مکان داد. ستاد پشتیبانی مهندسی جهاد استان زنجان در شروع جنگ در دزفول و سپس در سقز مستقر شد.

ستاد پشتیبانی مهندسی جهاد استان چهارمحال و بختیاری در دزلی مستقر بود. ستاد پشتیبانی مهندسی جهاد استان یزد در جبهه پاوه استقرار داشت.

ستاد پشتیبانی مهندسی جهاد استان لرستان ابتدا در اهواز در منطقه جنوب مستقر بود که سپس به دربندخان در منطقه شمال غرب نقل مکان کرد. ستاد پشتیبانی مهندسی جهاد استان آذربایجان شرقی ابتدا در گیلان غرب و سپس در منطقه مهران مقرر داشت. جهاد استان ایلام از ابتدا تا پایان جنگ در مناطق مختلف استان ایلام مستقر بود.

ستاد پشتیبانی مهندسی جهاد استان کرمانشاه ابتدا در شهرک المهدی (منطقه غرب) حضور داشت و سپس به منطقه جنوب در اروند نقل مکان کرد.

ستاد پشتیبانی مهندسی جهاد استان اصفهان ابتدا در اهواز و بعد از آن در مناطق شرق کارون و مناطق طلائی و زید مستقر شد. جهاد شهرستان نجف آباد در مناطق جاده دهلران، بستان و شلمچه بود.

در نیمه دوم سال شصت ستاد پشتیبانی جنوب به نام قرارگاه کربلا تغییر نام یافت؛ ستاد پشتیبانی جهاد در ارومیه با نام قرارگاه حمزه سیدالشهدا بنیان گذاری شد؛ ستاد پشتیبانی جهاد در غرب کشور (اسلام آباد) قرارگاه نجف نامیده شد.

پیدایش، شکل‌گیری و فعالیت‌های جهاد سازندگی در
جنگ تحمیلی

ستاد پشتیبانی مهندسی جنگ جهاد استان بوشهر
در آغاز در شوش و سپس در بوشهر استقرار یافت.
ستاد پشتیبانی مهندسی جنگ جهاد استان خراسان که
یک تیپ و سه گردان داشت، توانسته بود در همه مناطق
غرب و جنوب مستقر شود. جهاد استان سیستان و بلوچستان
هم زیر نظر جهاد خراسان فعالیت می کرد.
ستاد پشتیبانی مهندسی جنگ جهاد استان
مازندران در چزابه بود.

ستاد پشتیبانی مهندسی جنگ جهاد استان گیلان
در منطقه جنوب در سوسنگرد استقرار داشت.
ستاد پشتیبانی مهندسی جنگ جهاد استان تهران
در شوش دارای مقر بود.

- ستاد پشتیبانی مهندسی جنگ جهاد استان کرمان در منطقه جنوب و در غرب کارون مستقر بود.
- ستاد پشتیبانی مهندسی جنگ جهاد استان فارس از ابتدا تا انتهای جنگ در آبادان بود.
- ستاد پشتیبانی مهندسی جنگ جهاد استان کهگیلویه و بویراحمد بعد از گذشت دو سال از جنگ، با تشکیل ستاد، در جنوب و در دزفول مستقر شد.
- ستاد پشتیبانی مهندسی جنگ جهاد استان خوزستان هم در اهواز و هویزه مقرر داشت.
- همه مقرهای ذکر شده برای ستادهای استانها در مناطق جنگی ابتدا "بنه" یا "مقر" نام داشتند که به تدریج تبدیل به پایگاه و برخی تبدیل به پادگان شدند. (۲۵)

برای نمونه، عملکرد یکی از ستادهای پشتیبانی
مستقر در منطقه عملیاتی در ادامه ذکر شده است:

عملکرد تیپ پشتیبانی و مهندسی جنگ ۵۷ فجر جهاد سازندگی آذربایجان شرقی

مهم‌ترین فعالیت‌های عمرانی ستاد پشتیبانی و مهندسی جنگ جهاد آذربایجان در جدول زیر آمده است.^(۲۷)

ردیف	موضوع	واحد، اندازه، حجم
۱	احداث و مرمت جاده در دشت	۷۲۸۰ کیلومتر به عرض ۶ الی ۱۲ متر
۲	احداث جاده در کوهستان (درجه ۱)	۴۰۰ کیلومتر
۳	جاده سازی در کوهستان (درجه ۲)	۱۷۰۰ کیلومتر
۴	تعریض، تسطیح، ریگلاژ جاده	۳۰۰۰ کیلومتر
۵	شن ریزی جاده	۴۵۰۰ کیلومتر
۶	مازوت پاشی	۲۰۰۰۰ کیلومتر
۷	جاده سازی در آب و هور	۷ کیلومتر
۸	احداث پایگاه پدافندی	۳۶۰ مورد
۹	برف رویی جاده ها	۱۰۰۰ کیلومتر
۱۰	احداث انواع سنگر فلزی و بتنی	۳۵۰۰ مورد
۱۱	احداث خاکریز در حین عملیات	۵۰۰۰ کیلومتر
۱۲	احداث خاکریز یک جداره در حالت پدافندی	۱۶۰۰۰ کیلومتر به ارتفاع ۳ متر
۱۳	احداث خاکریز دو جداره در حالت پدافندی	۹۶۰۰ کیلومتر با ارتفاع ۳ متر
۱۴	احداث پل و آبرو	۱۲۴۸ مورد و به تعداد ۱۸۷۲ دهنه
۱۵	احداث پل لوله ای آرمیکو	۱۰۷ مورد
۱۶	احداث و اداره حمام صحرایی و حمام کانتینری ثابت و سیار	۱۵۰ مورد
۱۷	بازسازی و اداره بیمارستان گیلان غرب با اتاق عمل مجهز	یک مورد
۱۸	احداث و اداره اورژانس و بیمارستان صحرایی	۱۷ مورد
۱۹	احداث سایت موشک زمین به زمین	۱۱ مورد
۲۰	احداث باند بالگرد استاندارد	۱۷ مورد با امکان نشست و برخاست همزمان ۵ فروند
۲۱	احداث حمام صحرایی یک نفره در تپه های خط مقدم	۵۰۰ مورد
۲۲	امداد و انتقال مجروحان	به طور وسیع
۲۳	احداث نمازخانه در موقعیت های مختلف تیپ	۸۰ مورد
۲۴	احداث و اداره نمازخانه بین راهی دائمی	۲۰ مورد
۲۵	احداث و اداره ایستگاه صلواتی مستمر، دائمی و شبانه روزی	۶ مورد
۲۶	ایجاد و اداره تعمیرگاه های صلواتی ثابت و دائمی	۱۰ مورد
۲۷	ایجاد و اداره تعمیرگاه های صلواتی سیار شبانه روزی	۳ دستگاه روی تریلر به صورت کانتینری ۱۲ متری
۲۸	تشکیل اکیپ نجات و امداد خودرو به طور مستمر و دائمی	۵ اکیپ
۲۹	آبرسانی آب ضد عفونی شده با تانکر اختصاصی و بهداشتی	۴ دستگاه تانکر ده چرخ به منظور آبرسانی به طور تمام وقت
۳۰	احداث چاه (عمیق، نیمه عمیق)	۱۷ مورد

اهم تغییرات و تحولات سازمانی

ستاد پشتیبانی جنگ جهاد در ابتدای جنگ در قالبی با عنوان «تیم پشتیبانی و مهندسی جنگ» وارد جنگ شد و پس از گذشت دو سال، از تیم به گروهان و سپس به گردان پشتیبانی و مهندسی جنگ ارتقا یافت. در سال بعد نیز ستادهای پشتیبانی به طور منسجم تر با گردان‌هایی تحت عنوان (+) و (-) وارد عمل شدند و قرارگاه‌ها مسئولیت پیگیری فعالیت‌ها را برعهده داشتند. منظور از گردان‌های + گردان‌هایی بودند که همه گروهان‌های تخصصی را داشتند، ولی گردان‌های منفی یکی از تخصص‌های مورد نیاز را نداشتند. هر ستاد پشتیبانی جهاد استان که سه گردان + داشت به یک تیپ پشتیبانی و مهندسی ارتقا می‌یافت.

گردان‌های انصار

در سال ۱۳۶۴، هم‌زمان با گسترده شدن جبهه‌ها و تداوم جنگ و درحالی‌که سپاه محمد(ص) برای این امر تشکیل شده بود، در خطوط مقدم جبهه‌ها ضرورت حضور و فعالیت جهاد سازندگی هم بیشتر احساس می‌شد. به همین دلیل، تصمیم گرفته شد هر ستاد پشتیبانی در جهاد سازندگی استان با استفاده از نیروهای جهاد سازندگی، چندین گردان آماده به فعالیت را تحت عنوان گردان‌های انصار برای اعزام به جبهه‌ها سازماندهی کند.

ستادهایی که گردان‌های منفی داشتند، حداقل هشت گردان انصار، ستادهایی که گردان‌های مثبت داشتند دوازده گردان انصار و ستادهای دارای تیپ باید بیست گردان انصار را آماده اعزام به جبهه‌ها می‌کردند. یک گردان انصار در قالب «طرح والعیات» به مدت ۴۵ روز به جبهه می‌آمد و سپس گردان بعدی جایگزین آن

می‌شد. تشکیل گردان‌های انصار تا پایان جنگ تداوم داشت.^(۲۹)

ستاد بازسازی جبهه‌های جنگ

جهاد سازندگی پس از عملیات فتح‌المبین در سال ۱۳۶۰، موظف شد در همه استان‌ها ستاد بازسازی تشکیل دهد و روستاهایی را که در عملیات‌های جنگی ویران شده بودند و در آن زمان دیگر زیر آتش دشمن قرار نداشتند بازسازی کند. جهاد همچنین بایستی امکانات

عمومی را از نو بهسازی می‌کرد و مسکن روستاییان را با مشارکت ساکنان روستا برای سکونت مجدد آماده می‌ساخت و از مهاجران برای بازگشت به روستاهای خود دعوت می‌کرد.^(۳۰)

جمع‌بندی و نتیجه‌گیری

پشتیبانی و مهندسی جهاد از زمان شروع جنگ، اعزام به جبهه در قالب اکیپ مهندسی، پزشکی و فرهنگی فعالیت خود را آغاز کرد و سپس با ساختار تیم فعالیت خود را

ادامه داد و آن‌گاه به ستاد، پس از آن به گروهان مهندسی و سپس به تیپ مهندسی ارتقا یافت. جهادگران در طول جنگ دست به ابتکارات فراوانی زدند از جمله برای حل مشکل بزرگی چون بمباران شیمیایی، اقدام به ساخت حمام‌های چنددوشه کردند و سپس توانستند بمب شیمیایی را با روشی ابتکاری خنثی کنند و مانع از گسترش آلودگی شیمیایی شوند. در جهاد باینکه اقشار و صنف‌های مختلف

جهاد سازندگی پس از عملیات فتح‌المبین در سال ۱۳۶۰، موظف شد در همه استان‌ها ستاد بازسازی تشکیل دهد.

در سال ۱۳۶۴، هم‌زمان با راه‌اندازی سپاه محمد (ص)، ستاد پشتیبانی در جهاد سازندگی استان‌ها چندین گردان آماده به فعالیت را تحت عنوان گردان‌های انصار برای اعزام به جبهه‌ها سازماندهی کرد.

"پشتیبانی و مهندسی جنگ" نامید. همان‌طور که گفته شد، پیروزی رزمندگان، مدیون پشتیبانی و مهندسی جنگ است. برای رسیدن به اهداف ملت ایران در دفاع از اسلام، پشتیبانی و مهندسی جنگ، نهادی استوار محسوب می‌شد.

شکل‌گیری پشتیبانی و مهندسی جنگ، نتیجه هماهنگی میان فکر، تعهد و تخصص بود. در این مسیر، جهادگران توانستند در ابعاد گوناگون با بهره‌گیری مطلوب از علم، بهینه‌سازی امکانات و توانمندی نیروهای متخصص پشتیبانی و کمک‌رسانی رزمندگان دلیر اسلام را از اقصی نقاط روستاها آغاز کرده تا خطوط مقدم گسترش دهند. آنان در مأموریتی که پذیرفته بودند هیچ‌گاه از فرهنگ سازندگی غفلت نکرده، برپایه سازندگی‌ای که از فرمانده کل قوا حضرت امام خمینی (ره) آموخته بودند، پافشاری کردند و در این راه از جان خویش مایه گذاشتند و با تلاش و مبارزه مستمر کوشیدند هم جهاد اکبر و هم جهاد اصغر را در لحظات عمر خویش به‌نحو احسن انجام دهند. تأثیرات تربیتی و

مردمی حضور داشتند، اما همه طرح‌ها و برنامه‌ها نظام‌مند نبود و از بروز آشفتگی‌ها جلوگیری می‌شد و همین امر روزبه‌روز موجب ساماندهی بیشتر جهاد می‌شد.

جهادگران در غافلگیری دشمن نیز نقش بسزایی داشتند. گردان‌ها و تیپ‌های جهاد در مناطق مختلف با لباس‌های ساده رزمی خود فعالیت می‌کردند و دشمن نمی‌دانست آنها چه نیروهایی هستند و مأموریتشان چیست. عراقی‌ها بسیج را می‌شناختند، اما جهاد برایشان ناشناخته بود. هنگامی که جاده‌ها در کردستان به سدهای دربندیخان و دوکان رسید دشمن تازه متوجه شد که جهاد چه نیروی پرقدرتی است.

همه مسئولان و فرماندهان دفاع مقدس اذعان می‌کنند که سنگر‌سازان بی‌سنگر با بهره‌گیری از ابتکار خود و استفاده از رهیافت‌های نو و با به‌کارگیری امکانات و تلفیق علم و عمل، صبورانه، مدیریت انعطاف‌پذیر و کاربردی بی‌نظیری را در قالب ستادهای پشتیبانی و مهندسی جنگ ایجاد کردند که در شاکله جنگ، می‌توان آن را

سه ضلع جنگ را به خود اختصاص داد: سپاه، ارتش و جهاد سازندگی.

نیروهای جهادی توانستند با ارائه طرح‌های پشتیبانی و مهندسی جنگ، مشکلات عمده رزمندگان را در دشت، دریا، هور و کوه با ساخت راه‌ها، پل‌ها، سنگرها، خاکریزها و جاده‌ها مرتفع کرده، در بخش نظامی نیز با انواع ابتکارات و اختراعات، تاحدی زیادی در سرعت بخشیدن و تسهیل فعالیت رزمندگان ایفای نقش کنند.

جهادگران پس از ورود به جنگ، با تفکری هماهنگ با ارتش و سپاه وارد عمل شدند و بدون هیچ منتی به کمک قوای نظامی همت گماردند و توانستند یار و مددکار مستمر آنان در عملیات‌ها باشند و تحسین همگان را برانگیزند. پویایی، رشادت و شجاعت جهادگران در هشت سال دفاع مقدس به اندازه‌ای است که دوربین‌های فیلم‌برداری و قلم نویسندگان تاکنون نتوانسته‌اند گوشه‌ای از آن به تصویر کشند.

سنگر سازان بی‌سنگر پس از گذشت سال‌ها از جنگ وقتی که مشاهده می‌کنند با همه خدماتی که در طول هشت سال دفاع مقدس انجام داده و راهکارهایی که پیش روی فرماندهان گذاشته‌اند، همچنان گمنام مانده و توجهی به آنان و تجربیاتشان نمی‌شود، بینایی واقعی جنگ را که به نام درایت سنگر سازان بی‌سنگر شهرت یافته مطرح می‌کنند.

اندیشه‌های گرانقدری که در هشت سال دفاع مقدس، بدون هیچ هیاهویی به کار گرفته می‌شد تا از تلف شدن زمان و فرصت جلوگیری کند، پشتیبانی و مهندسی جنگ را به گونه‌ای هدایت کرد که توانست راه را برای پیشروی رزمندگانی که دلاورانه پیش می‌رفتند، هموار و گسترده کند و این امر به طور قطع جز با ابتکارات و فناوری‌های علمی سنگر سازان بی‌سنگر محقق نمی‌شد.

اندیشه‌ای امام، سبب روی آوردن جوانان به میدان شده بود و آنان توانسته بودند با احساس، عمل و تدبیر، تشکل و نهادی متفاوت را که جنبه نظامی نداشت ساماندهی کنند.

معمار انقلاب اسلامی با پیام خویش این شاکله را در حمایت از فقرا و مستضعفان بنیان‌گذاری کرد و با رشد و ارتقای این بنای عظیم زیبایی و استواری‌اش در طول زمان آشکارتر شد.

مسیر سازندگی از همان ابتدا با خون شهدا رنگین شد و جهادگرانی که برای رفع استضعاف و نجات روستاییان دورمانده از فرهنگ و اجتماع قدم به میدان گذاشته بودند و در مقابله با خوانین، شهدایی نیز تقدیم کرده بودند، با شروع جنگ نیز برای جلوگیری از هجوم دشمنان طرحی نو در انداختند و به رزمندگان عرصه نبرد کمک شایانی کردند.

قدم نهادن در این راه محرکی جز عشق را بر نمی‌تافت و جهادگران با درهم آمیختن عشق و عقل در این مسیر گام نهادند. آنان اگر دیروز با جان و تن و آبروی خویش در مقابل خوانین می‌ایستادند، امروز بایستی با تقدیم خون، پرچم سازندگی را به دست می‌گرفتند تا جان هزاران بسیجی، سپاهی و ارتشی را نجات دهند.

جهادگران که با توسل به آیات قرآن و اعلام حمایت از ولایت فقیه با بهره‌گیری از نیروهای وارسته و شهادت طلب قدم در این راه گذاشته بودند، با مقاوم سازی سازه‌های بتونی و استفاده از مهندسی فنی و مکانیکی و ابزار و ماشین‌آلات راه‌سازی در موقعیت بحرانی، با کمک انسان‌دوستانه مردم ایران زمین، پشتیبانی و مهندسی جنگ را قوام بخشیدند. چاره‌اندیشی‌های پشتیبانی و مهندسی جنگ در سطح کلان، چنان اثربخش بود که یک ضلع از

پیدایش، شکل‌گیری و فعالیت‌های جهاد سازندگی در
جنگ تحمیلی

تهران: نهاد جهاد سازندگی، ۱۳۶۱، صص ۲۰-۲۲.

۱. علی روح‌الامین، "توسعه روستایی، راهکاری برای ایجاد ایرانی آباد و مستقل"، تهران: پیام جهاد سازندگی، ۱۳۷۹، ص ۳۱.
۲. عبدالرضا صارمی، فرمانده پشتیبانی جهاد سازندگی خوزستان در دفاع مقدس، تهران: نیلوفران، ۱۳۹۲، ص ۳۷.
۳. مرکز حفظ و نشر آثار دفاع مقدس جهاد سازندگی، "حماسه سنگرسازان بی سنگر در عرصه‌های هشت سال دفاع مقدس"، پیام سازندگی، ۱۳۷۹، ص ۱۷.
۴. مهرفرید، مصاحبه با شورای مرکزی جهاد کردستان. (مصاحبه‌کننده: محمدزاده)، ۱۳۸۴، ص ۱۰.
۵. عبدالرضا ف. پ، پیشین: ۱۳۹۲، ص ۳۹.
۶. همان، ص ۳۷.
۷. محمد دلگرم، کاروان گمنام سرپل ذهاب، همدان: انتشارات برکت کوثر، ۱۳۸۲، ص ۴۸.
۸. معاونت طرح و برنامه ریزی جهاد سازندگی، جهاد سازندگی در آیینه آمار، تهران: وزارت جهاد سازندگی، ۱۳۷۶، ص ۱۳۹.
۹. حوزه وزارتی جهاد سازندگی، همه باهم (کارنامه عملکرد جهاد سازندگی)، تهران: وزارت جهاد سازندگی، ۱۳۷۰، ص ۱۷۵.
۱۰. همان، ص ۱۸۵.
۱۱. علی روح‌الامین، پیشین، ص ۲۸.
۱۲. حوزه وزارتی جهاد سازندگی، پیشین، ص ۱۸۵.
۱۳. گروه دانشجویی اعزامی به جبهه، پشتیبانی جنگ در جبهه‌ها، تهران: دانشگاه تربیت مدرس، ۱۳۶۵، صص ۲۹-۲۷.
۱۴. اداره کل روابط عمومی وزارت جهاد سازندگی، جهاد سازندگی حیات ۱۸ ساله، تهران: وزارت جهاد سازندگی، ۱۳۷۷، ص ۱۶؛ و ذخیره‌سازی رایانه‌ای اسناد مهندسی جنگ ۱۶۲، "آمار ثبت وقایع"، شماره ۱-۴-۱۴۰۰، ۱۳۶۱، صص ۳-۱.
۱۵. دفتر مرکزی جهاد سازندگی، کمیته فرهنگی جهاد سازندگی،

کارنامه عملیاتی مهندسی جنگ جهاد سازندگی در هشت سال دفاع مقدس

دکتر علیرضا زواره*

چکیده		

پشتیبانی و مهندسی جنگ جهاد سازندگی در طول هشت سال دفاع مقدس همپای نیروهای نظامی ایران (ارتش و سپاه پاسداران انقلاب اسلامی) در عملیات‌های گوناگون حاضر شد و در دفاع از کشور نقش مؤثری ایفا کرد. مرور فعالیت‌های گسترده جهاد سازندگی در عملیات‌های مختلف بخشی از تاریخ بازگوشده جنگ را پیش روی پژوهشگران و علاقه‌مندان این حوزه قرار می‌دهد. فعالیت‌های تدارکاتی، پشتیبانی و مهندسی رزمی تکمیل‌کننده یک عملیات نظامی است. اهمیت مرور این فعالیت‌ها زمانی مشخص می‌شود که این موضوع را در نظر داشته باشیم که نظام جمهوری اسلامی هنگام شروع جنگ، یک نظام نوپا بود و تهیه امکانات لازم برای پیشبرد جنگ و بیرون‌راندن دشمن اشغالگر در توان دولت وقت نبود و لذا مردم برای پشتیبانی از نیروهای نظامی وارد عمل شدند و در پشت جبهه‌ها و در خطوط نبرد در قبل، حین و بعد از عملیات‌ها با همکاری ستادهای پشتیبانی و مهندسی جنگ جهاد هرگونه فعالیت‌هایی که می‌توانستند انجام می‌دادند.

بسیاری از نویسندگان دفاع مقدس در طول سی و پنج سالی که از جنگ گذشته است، عملیات‌های انجام شده در هشت سال دفاع مقدس را به شکل‌های گوناگون به تصویر کشیده‌اند، اما درخصوص فعالیت‌های جهادگران کار جدی‌ای انجام نشده است و شرح اقدامات و فعالیت‌های جهادگران می‌تواند یکی از زمینه‌های پژوهش در تاریخ دفاع مقدس باشد.

واژگان کلیدی: عملکرد ستاد پشتیبانی و مهندسی جنگ جهاد، قبل از عملیات، حین عملیات، عملیات مهندسی در جنگ.

مقدمه

ادامه، ارتش عراق با اجرای عملیات‌های نظامی گسترده در مناطق غرب، شمال‌غرب و جنوب ایران بخش‌هایی از سرزمین جمهوری اسلامی را به اشغال خود درآورد.^(۱) این درحالی بود که نیروهای مسلح ایران وضعیت مناسبی نداشتند و در جنگی نابرابر با ارتش عراق از کشور دفاع می‌کردند. در این وضعیت، جهادهای سازندگی مناطق مختلف

در اواخر شهریور ۱۳۵۹، دولت بعثی صدام با حمایت ضمنی امریکا، جنگ را به کشور ایران تحمیل کرد. تهاجمات سراسری رژیم بعثی عراق به خاک ایران در سال ۱۳۵۹ با بمباران پاسگاه‌ها و شهرهای مرزی و به دنبال آن، هجوم ده‌ها لشکر پیاده و زرهی ارتش این کشور از راه‌های مرزی به خاک ایران آغاز شد و در

*فرمانده گردان مهندسی رزمی جهاد سازندگی استان تهران در دوران دفاع مقدس

با ارتش عراق وارد عمل شده، ضربه مهلکی به توان نظامی آنان وارد کردند و برتری هوایی ایران را به معرض نمایش گذاشتند.^(۵)

در طول هشت سال جنگ عراق علیه ایران،
قوای نظامی خودی عملیات‌های متعددی برای
جهت بیرون‌راندن دشمن و ختم شرافتمندانه
جنگ انجام دادند. مهم‌ترین عملیات‌های که
در طول هشت سال دفاع مقدس انجام شد
عبارت‌اند از: عملیات سوسنگرد، عملیات نصر،
عملیات ضربت ذوالفقار، عملیات توکل، عملیات
بازی دراز، عملیات امام علی^(ع)، عملیات فرمانده
کل قوا، عملیات شهیدان رجایی و باهنر، عملیات
ثامن‌الائمه^(ع)، عملیات طریق‌القدس، عملیات
مطلع‌الفجر، عملیات محمد رسول‌الله^(ص)، عملیات
فتح‌المبین، عملیات بیت‌المقدس، عملیات
رمضان، عملیات مسلم‌بن‌عقیل، عملیات محرم،
عملیات والفجر ۱، عملیات والفجر ۲، عملیات
والفجر ۳، عملیات والفجر ۴، عملیات خیبر،
عملیات عاشورا، عملیات بدر، عملیات قادر،
عملیات والفجر ۸، عملیات والفجر ۹، عملیات
کربلای ۱، عملیات کربلای ۲، عملیات فتح ۱،
عملیات کربلای ۴، عملیات کربلای ۵، عملیات
کربلای ۶، عملیات تکمیلی کربلای ۵، عملیات
کربلای ۷، عملیات کربلای ۸، عملیات کربلای ۱۰،
عملیات نصر ۷، عملیات نصر ۸، عملیات
بیت‌المقدس ۲، عملیات بیت‌المقدس ۳، عملیات
والفجر ۱۰، عملیات بیت‌المقدس ۴، عملیات
بیت‌المقدس ۶، عملیات بیت‌المقدس، عملیات

مرصاد.^(۶)

با ورود جهاد سازندگی به جبهه‌ها، خلأ حضور نیروهای مردمی به واسطه رابطه تنگاتنگی که جهاد با مردم داشت پر می‌شد. جهاد در روستاها مردم را برای گسیل به جبهه‌ها تشویق و بسیج می‌کرد.

آغاز جنگ تحمیلی عراق علیه ایران

حمل و نقل و تعمیر ماشین آلات بود. افراد حاضر در این کمیته بیشتر مکانیک‌ها و تعمیرکارانی بودند که در بازار در بخش خصوصی فعالیت می‌کردند، اما مغازه‌های خود را تعطیل کرده، به جبهه‌ها اعزام شدند. آنان در جبهه‌ها ماشین آلات و ابزار جنگی رزمندگان ارتش و سپاه را تعمیر می‌کردند.^(۹)

ابتدا، نیروهای جهادگر هر استان با ترکیب ذکرشده به جبهه‌ها اعزام می‌شدند و اغلب اعزام نقاطی می‌شدند که سپاه پاسداران همان استان به آن نقطه رفته و مستقر شده بود.

اما همان‌طور که سپاه و ارتش دارای قرارگاه‌های پنجاهگانه بودند، جهاد سازندگی نیز در این مرحله قرارگاه‌هایی را ایجاد کرد و علاوه بر فعالیت‌های خود در سراسر روستاهای کشور، سازمان مهندسی جنگ جهاد را پایه‌گذاری و خلأ جنگ در زمینه پشتیبانی و مهندسی را از هر جهت پر کرد.^(۱۰)

پنج قرارگاه پشتیبانی و مهندسی جنگ جهاد همانند قرارگاه‌های سپاه پاسداران عبارت بودند از: ستاد کربلا در اهواز، ستاد نوح نبی در بوشهر و بندرعباس، ستاد نجف در غرب، ستاد حمزه سیدالشهدا در شمال غرب و قرارگاه رمضان در خارج از مرزها. در تهران هم قرارگاه مرکزی و ستاد مرکزی پشتیبانی و مهندسی جنگ جهاد فعال بود.

هر استان نیز اقدام به تشکیل گروه‌های پشتیبانی و مهندسی جنگ جهاد کرد که بعدها به تیم، گروهان، گردان (+ و -) و تیپ پشتیبانی و مهندسی جنگ جهاد تبدیل شدند. این گردان‌ها زیر نظر قرارگاه‌ها و قرارگاه‌ها زیر نظر قرارگاه مرکزی بودند. در مناطق جنگی برخی استان‌ها معین و برخی استان‌ها ستاد مستقر بودند که در ادامه به آنها اشاره خواهد شد.^(۱۱)

ابتدا فعالیت خود را با انتقال کمک‌های مردمی به جبهه‌ها آغاز کرد و سپس ستاد مهاجرین جنگی را شکل داد. ساماندهی مردم جنگ‌زده و جمع‌آوری احشام مردم در مناطق رهاشده بخش دیگری از فعالیت‌های جهادگران بود.

از جمله جهادگرانی که از همان ابتدا خود را به اهواز رساندند و ستون فقرات مهندسی جنگ را در قالب ستاد مهندسی جنگ جنوب بنیان نهادند مهندس طرحچی و ناجیان بودند.^(۷)

در گام بعدی، بخش فرهنگی جهاد شروع به کار کرد و جهادگران که در شوراهای روستایی هم فعال بودند، در قالب کمیته‌ای فرهنگی به هوشیار کردن مردم در مقابله با دشمن، اعزام نیرو و جمع‌آوری اسلحه‌هایی که در اختیار روستاییان و عشایر بود پرداختند. این کمیته با حضور در جبهه‌ها و فیلم‌برداری از مناطق جنگی و برگزاری مراسم در روستاها نقش بی‌بدیلی در گسترش فرهنگ جهاد و شهادت داشتند. از جمله این جهادگران سید شهیدان اهل قلم سید مرتضی آوینی بود که اسوه این کمیته گردید.^(۸) بخش دیگری از فعالیت جهاد در حوزه بهداشت و پزشکی بود. باتوجه به تجربه نوزده ماهه‌ای که جهاد سازندگی قبل از جنگ در اعزام پزشکان و دانشجویان پزشکی به مناطق محروم داشت، در طول جنگ نسبت به سایر نهادها آماده‌تر بود و از همین رو، کار اعزام پزشکان و امدادگران به جبهه‌ها را برعهده گرفت و در نتیجه اولین گروه‌های پزشکی با تلاش جهاد به مناطق جنگی اعزام شدند. مسئولیت این کار را آقای خلقانی برعهده گرفت و افرادی چون دکتر شهیدزاده در این کمیته خدمات ارزنده‌ای انجام دادند.

کمیته دیگری که جهاد سازندگی از میان مردم ایران سازماندهی و به جبهه‌ها اعزام کرد، کمیته

کار طراحی و ساخت پل شناور خیبر، به طول ۱۴ کیلومتر و عرض ۴ متر و ۲ متر بال محافظ، به همت نیروهای جهاد سازندگی با هدف برقراری ارتباط بین جزیره مجنون و ساحل خودی انجام شد.

اقدامات قبل از عملیات

موضوع دفاع فقط منحصر به استفاده از اسلحه نیست. در دفاع، علاوه بر تسلیحات، نیاز به تأمین امکاناتی مانند خوراک، پوشاک و جان‌پناه نیز ضروری است. تهیه بسیاری از این امکانات در روستاها مقدور بود و امکان انتقال آنها به خط مقدم وجود داشت، اما تولید هریک از این اجناس و تهیه ابزارهای مورد نیاز سازمانی بزرگ را می‌طلبید.

قبل از عملیات، همان‌طور که به گلوله، مهمات، سوخت و خودرو نیاز است، احداث سنگر، خاکریز و پل نیز ضرورت دارد. فعالیت‌هایی که در این جهت انجام می‌شود اقدامات قبل از عملیات نامیده می‌شود. از آنجا که بیشتر فعالیت‌ها در عملیات‌های گوناگون مشترک است، در این پژوهش به‌طور مختصر در هر عملیات به فعالیت‌های جهاد اشاره خواهد شد.^(۱۳)

نکات مشترک

نکات مشترک همه عملیات‌ها در مناطق جنوب

احداث مواضع توپخانه، سنگرهای رزمندگان، سایت‌های جدید و جاده‌های دسترسی به نزدیک‌ترین خطوط دشمن بود که می‌بایست آرام و مخفیانه انجام می‌شد تا موجب غافلگیری دشمن شود. این امکانات به‌طوری برنامه‌ریزی و محرمانه باید کامل آماده و فراهم می‌شد تا رزمندگان با سرعت بر دشمن غلبه پیدا می‌کردند. در شمال غرب و غرب کشور - که مناطق بیشتر کوهستانی است - احداث جاده‌ها تا رسیدن به قله کوه‌ها اولویت فعالیت‌های جهاد سازندگی بود. عبور از رودهای کوچک و بزرگ بدون امکان ساخت پل در هیچ نقطه‌ای امکان نداشت. ساخت پل‌های گوناگون در جنوب و شمال هم از فعالیت‌های عملیاتی مهندسی جنگ جهاد بود.

رساندن امکانات برای ساخت کارخانه یخ و آشپزخانه، آبرسانی به رزمندگان، آماده‌کردن سرویس‌های دست‌شویی و حمام و... از جمله اقداماتی بود که جهادگران می‌بایست قبل از عملیات انجام می‌دادند.

مردمی از ستادهای پشتیبانی سراسر کشور به‌ویژه کمک‌های مردمی استان اصفهان، از جمله فعالیت‌های ستادهای پشتیبانی جنگ در این عملیات بود.^(۱۹)

عملیات طراح

از جمله فعالیت‌های مهندسی جنگ جهاد پیش از عملیات ارسال کمک‌های مردمی از ستادهای پشتیبانی سراسر کشور به‌ویژه کمک‌های اهدایی مردم استان‌های چهارمحال و بختیاری و تهران و فعالیت‌های پزشکی و احداث بیش از هفت کیلومتر خاکریز؛ احداث چند دهنه پل؛ احداث جاده بود.

عملیات "طراح" در تاریخ ۱۳۶۰/۶/۱۲ که از ابتدای سوسنگرد آغاز و تا منطقه "طراح" در جبهه جنوبی رودخانه کرخه امتداد داشت^(۲۰) و زمینه اجرای عملیات پیروزمندانه سپاهیان اسلام را فراهم کرد؛ شناسایی و ارزیابی موقعیت دشمن به‌منظور تعیین محل مناسب و مسیریابی صحیح خاکریزها و جاده‌های تدارکاتی و مواصلاتی؛ استفاده ابتکاری از

دستگاه بلدورز به پیشنهاد شهید طرحچی در نبود تجهیزات لازم برای تخریب مین و مین‌روبی میدان مین در وضعیتی که میدان مین مشکل عمده‌ای برای پیشروی نیروهای عمل‌کننده شده بود، از اقدامات پشتیبانی و مهندسی جنگ جهاد در زمان اجرای عملیات طراح بود.^(۲۱)

عملیات ثامن‌الائمه^(ع)

پیش از اجرای عملیات ثامن‌الائمه^(ع)، جهاد

در میان رمل‌ها احداث کنند، درحالی‌که در باور عمومی، امکان کشیدن جاده از بین رمل‌ها و رسیدن به پشت دشمن قابل‌تصور نبود. درنتیجه احداث این جاده به‌دست جهادگران، مواضع توپخانه تغییر یافت و کمک‌های مردمی نیز به مناطق عملیاتی ارسال شد.

عملیات حضرت علی^(ع) در تاریخ ۱۳۶۰/۲/۳۱ در استان خوزستان؛ منطقه سوسنگرد و ارتفاعات الله‌اکبر انجام شد.^(۱۶) احداث ۱۲ کیلومتر خاکریز و ۸ کیلومتر جاده در شمال سوسنگرد؛ فعالیت‌های پزشکی با مسئولیت شهید شهیدزاده و ارسال کمک‌های مردمی به‌ویژه میزان قابل‌توجهی از هدایای مردم استان خوزستان از فعالیت‌های مهم جهاد در این عملیات بود.^(۱۷)

عملیات فرمانده کل قوا

پیش از عملیات فرمانده کل قوا، جهاد اصفهان همراه چند جهاد استانی دیگر حضور داشت. در این عملیات امکان عبور از منطقه شرق کارون به‌دلیل باتلاقی‌بودن مسیر وجود نداشت که جهادگران با ساخت پل ابتکاری بشکه‌ای این مشکل را برطرف کردند. این ابتکار زمینه‌ساز ساخت پل‌های شناور شد که امکان استفاده از آنها در بیشتر رودخانه‌ها وجود داشت. مبتکر این طرح شهید هزاردستان بود. شورو حال رفتن بنی‌صدر از کشور، در این عملیات وحدت عجیبی در میان رزمندگان به وجود آورد بود.

عملیات فرمانده کل قوا خمینی روح خدا، در تاریخ ۱۳۶۰/۳/۲۱، در استان خوزستان و منطقه دارخوین انجام شد.^(۱۸) جهادگران در این عملیات با راهنمایی شهید هزاردستان اقدام به ساخت پل بشکه‌ای کردند. احداث سنگر و خاکریزهای متعدد به‌منظور تثبیت مناطق آزادشده؛ امدادسانی به رزمندگان و فعالیت‌های پزشکی؛ ارسال کمک‌های

جهاد سازندگی نیروهای خود را به دو دسته تقسیم کرد. مقر اصلی و تمرکز نیروها در شهرها و در پشت جبهه قرار گرفت، و واحدهای مهندسی رزمی به خطوط مقدم جبهه اعزام شدند.

احداث جاده سیدالشهدا^(ع) به طول ۱۴ کیلومتر از سه راه فتح تا جزیره مجنون شمالی با تلاش نیروهای جهاد سازندگی در سه شیفت کاری و در مدت ۷۲ روز انجام شد.

سازندگی، با به‌کارگیری بیش از ۱۵۰۰ جهادگر توانست بیش از ۱۰۰ کیلومتر خاکریز ایجاد کند. احداث جاده وحدت از میان مرداب‌های شرق بهمن‌شیر به‌منظور فراهم‌کردن زمینه برای تجهیز و تدارک نیروهای رزمنده؛ احداث سه پل مواصلاتی رودخانه، آب‌پل را به جزیره‌ای بالاتر از دارخوین در نزدیکی بنه اصفهان برد و در نتیجه پل در باتلاقی گیر کرد. بیرون‌کشیدن دویه‌های سنگین پل از باتلاق کار پرمشقتی بود که با تلاش آقای توسلیان این کار انجام شد.

روی رودخانه کارون؛ احداث خاکریز دفاعی کناره کارون؛ جابه‌جایی مواد سوختی از آبادان به اهواز و توزیع آن بین رزمندگان به‌همت جهادگران استان فارس که در منطقه آبادان مستقر بودند؛ فعالیت‌های پزشکی و امدادی؛ ارسال کمک‌های مردمی از ستادهای پشتیبانی سراسر کشور به‌ویژه از استان‌های فارس، تهران، خراسان، سمنان، آذربایجان، همدان، قم، کرمان، یزد، مازندران و گیلان، ازجمله

جهد سازندگی در این عملیات علاوه بر احداث جاده در تأمین گروه‌های پزشکی؛ ساختن اورژانس؛ حمل و نقل مهمات و نیروها؛ آبرسانی به خطوط جبهه و... نقش موثری داشت. (۳۳)

شایان ذکر است که نصب دوباره پل راهبردی شهید هزاردستان روی کارون که ارتباط عقبه را در جاده اهواز - خرمشهر و اهواز - آبادان برقرار می‌کرد، در این عملیات انجام شد. مرتبه اول، پل با تلاش شهید هزاردستان احداث شد، اما بر اثر طغیان

عمليات طريق القدس

عملیات طریق القدس در تاریخ ۱۳۶۰/۹/۸ با رمز

و تنگ حاجیان؛ نصب بیش از ۴۰ سنگر؛ ساخت سنگر مهمات؛ احداث ده‌ها سنگر و سکوی تانک زرهی و دیگر استحکامات مورد نیاز؛ احداث و راه‌اندازی یک قرارگاه تاکتیکی با استفاده از انواع سنگرهای پیش‌ساخته؛ ارسال کمک‌های مردمی و تأمین تدارکات رزمندگان مستقر در مناطق کوهستانی با تحمل مشقات فراوان از جمله اقدامات واحد پشتیبانی و مهندسی جهاد در این عملیات بود.^(۲۷)

عملیات محمد رسول‌الله (ص)

عملیات محمد رسول‌الله (ص) در تاریخ ۱۳۶۰/۱۰/۱۲ با رمز "لا اله الا الله محمد رسول‌الله (ص)" در استان سلیمانیه و منطقه طویل و بیاره در عراق انجام شد.^(۲۸) احداث جاده نوسود - نودشه، احداث بیش از ۵۰ کیلومتر جاده کوهستانی، احداث انواع سنگر و خاکریز، انجام‌دادن فعالیت‌های پشتیبانی و ارسال هدایای مردمی از اقدامات پشتیبانی و مهندسی جنگ جهاد در این عملیات بود.

عملیات ام‌الحسین

عملیات ام‌الحسین در تاریخ ۱۳۶۰/۱۲/۲۴ در منطقه عملیاتی کرخه‌نور انجام شد. جهاد سازندگی در این عملیات اقدام به احداث و ترمیم ۱۷ کیلومتر جاده عملیاتی که بخشی از آن در منطقه باتلاقی بود؛ احداث ۴ کیلومتر خاکریز؛ احداث سه دهنه پل نفرروی شناور روی رودخانه کرخه‌نور؛ احداث انواع سنگر اجتماعی و انفرادی و فعالیت‌های تدارکاتی و امدادرسانی کرد.

عملیات فتح‌المبین

پیش از عملیات فتح‌المبین، جهادهای شهرهای نجف‌آباد، همدان، زنجان و لرستان چند جاده در کوه‌های استان لرستان که به جاده مهران ختم می‌شد احداث کردند. جاده مهران در این زمان

"یا حسین" در استان خوزستان و منطقه عمومی بستان انجام شد. ازجمله اهداف این عملیات آزادسازی شهر بستان؛ تأمین نوار مرزی و دسترسی به هورالهویزه با قطع ارتباط بین نیروهای دشمن بود.^(۲۹)

احداث ۳۲۷/۵ متر جاده فکه تا جفیر در شمال‌غرب و جنوب‌غربی خوزستان؛ تسطیح جاده تنگه - چزابه؛ احداث خاکریز در مرز مشترک و دسترسی به هورالهویزه؛ احداث ۳۰۶ کیلومتر خاکریز؛ احداث سه باند هلیکوپتر؛ احداث ۳ واحد اورژانس؛ ایجاد بنه‌های مهندسی و تدارکاتی؛ احداث ۱۲ پل لوله‌ای؛ احداث تعداد زیادی سنگر؛ ساخت ۲ باب حمام بزرگ؛ احداث ۴ چاه عمیق و نیمه‌عمیق با هدف آبرسانی به منطقه؛ فعالیت‌های پزشکی و ارسال کمک‌های مردمی از ستادهای پشتیبانی سراسر کشور به‌ویژه مردم استان‌های فارس، خراسان، سمنان، آذربایجان، همدان، قم، یزد، مازندران و گیلان از دیگر فعالیت‌های پشتیبانی و مهندسی جنگ جهاد در این عملیات بود.^(۳۰)

عملیات مطلع‌الفجر

عملیات مطلع‌الفجر در تاریخ ۱۳۶۰/۹/۲۰ در استان کرمانشاه و منطقه گیلان‌غرب انجام شد.^(۳۱) جهاد سازندگی در این عملیات در ارتفاعات چرمیان، سرتتان، شیاکوه، دیزه‌کش، برآفتاب، آوازین، تنگ کورک، دشت شک‌میان، اناره، مرلی، فریدون هوشیار، چم‌وین و روستاهای کمار، گورسفید و گورسوار در دشت گیلان‌غرب جاده‌هایی احداث کرد که تحسین فرماندهان را درخصوص عملکرد پشتیبانی و مهندسی جنگ جهاد برانگیخت.

احداث و ترمیم بیش از ۴۰۰ کیلومتر جاده؛ راه‌اندازی بیمارستان ولی‌عصر (عج) در منطقه گیلان‌غرب؛ احداث و بازسازی چندین دهنه پل ازجمله پل‌های واقع در مسیر جاده تنگ کورک

رزمندگان در این عملیات از جاده دهلران تا دشت عباس، عین‌خوش، مناطق دشت چنانه، زمین‌های کرخه تا مناطق شمال غربی خوزستان ابوصلیح، خات، علم، گره‌زد،

پشتیبانی و مهندسی جنگ
جهاد سازندگی علاوه بر
احداث جاده‌هایی قبل از
عملیات، در حین عملیات
نیز اقدامات مؤثری انجام داد
ازجمله: احداث و ترمیم بیش
از ۹۱۰ کیلومتر جاده عملیاتی

با اعلام رسمی شروع جنگ در ظهر روز شهریور ۱۳۵۹، جهادگران در هر استان یا دهستانی که در حال خدمت بودند، همگام با سایر نیروهای نظامی وارد عمل شدند و خود را به مناطق درگیری رساندند.

پیش از عملیات بیت المقدس، می‌بایست در مسیر جنوب غربی اهواز تا بستان و هویزه به‌سوی شلمچه، چند خاکریز احداث می‌شد تا خرمشهر به محاصره در آید، اما به‌گونه‌ای که دشمن گمان کند جهت احداث خاکریزها به‌سوی طلائیه است. درنهایت چند خاکریز در این مسیر احداث شد که بیشتر آنها در سمت هویزه و بستان در کناره جاده اهواز - خرمشهر بود.

عملیات گردان‌ها مجبور بودند فقط شب‌ها فعالیت کنند.

عملیات رمضان در تاریخ ۱۳۶۱/۴/۲۲ با رمز "یا صاحب الزمان (عج) ادرکنی" در منطقه شما شرقی بصره اجرا شد.^(۳۴)

اقدامات جهاد سازندگی در این عملیات عبارت بود از: احداث ۲۰۸ کیلومتر خاکریز؛ احداث و تعمیر ۵۰ کیلومتر جاده؛ ساخت ۳ کیلومتر سیل‌بند به عرض ۸ متر و ارتفاع ۵ متر برای حفاظت نیروها و جلوگیری از افتادن آنها در گل؛ احداث

۷ باندهایلیکوپتر؛ احداث ۱۴ کیلومتر کانال آب به عرض ۵ متر و ارتفاع متوسط ۱/۵ متر؛ ساخت ۲۵۴۸ مورد انواع سنگرهای انفرادی و اجتماعی؛ ساخت برخی ادوات نظامی و ماشین‌آلات؛ احداث ۲۰۰ سکوی آتش به منظور استقرار ادوات نظامی و پدافندی؛ احداث و راه‌اندازی یک بیمارستان بزرگ؛ ساخت و راه‌اندازی ۸ واحد اورژانس صحرایی با همه امکانات و سنگرهای مورد نیاز؛ احداث

۸ باب حمام صحرایی برای

درامان‌ماندن رزمندگان از هرگونه بیماری؛ ارسال کمک‌های مردمی از ستادهای پشتیبانی سراسر کشور به‌ویژه مردم استان‌های تهران، خراسان، آذربایجان، کرمان، یزد، مازندران و گیلان.^(۳۵)

عملیات ثارالله

بعد از پیروزی ایران در خرمشهر، عراقی‌ها در محور سرپل ذهاب عقب‌نشینی کردند. جهاد همدان و آذربایجان شرقی که در این نقطه مشغول

عملیات بیت‌المقدس در تاریخ ۱۳۶۱/۲/۱۰ تا ۱۳۶۱/۳/۳، با رمز "یا علی بن ابی طالب (ع)" در محور عملیاتی غرب کارون، جنوب غربی اهواز و شمال خرمشهر انجام شد.^(۳۲)

احداث خاکریز و جاده تدارکاتی مهم اهواز - خرمشهر - کرخه‌نور و خاکریز جاده سوسنگرد - هویزه نقش تعیین‌کننده‌ای در این عملیات داشت. در این عملیات احداث و ترمیم بیش از ۷۹۰ کیلومتر انواع جاده‌های عملیاتی و تدارکاتی؛ احداث و تقویت ۵۵۷ کیلومتر خاکریز؛ احداث بیش از ۷ دهنه پل بزرگ روی رودخانه‌های کارون، کرخه‌نور، نیسان؛ ساخت باتلاق نورد و تعداد زیادی پل‌های آبرو؛ تسطیح زمین دو سایت موشک‌انداز به همراه همه استحکامات؛ احداث ۴ پد (باندهایلیکوپتر؛ احداث ۶۳۵ سنگر متنوع نفرات، ماشین‌آلات، تجهیزات نظامی و زرهی؛ ساخت ۱۵ پاسگاه عملیاتی و تاکتیکی به همراه همه سنگرها و استحکامات مورد نیاز؛ احداث ۵ مقرر توپخانه به همراه سنگرهای متعدد؛ سکوهاستقرار توپ و غیره؛ ساخت ۵ باب حمام مجهز صحرایی؛ احداث و راه‌اندازی ۱۴ واحد اورژانس صحرایی؛ ساخت بیمارستان؛ احداث و بهره‌برداری از ۳ حلقه چاه عمیق و نیمه‌عمیق به‌منظور تأمین آب مورد نیاز؛ فعالیت‌های پزشکی و امدادی؛ ارسال کمک‌های مردمی از ستادهای پشتیبانی سراسر کشور به‌ویژه مردم استان‌های فارس، تهران، خراسان، سمنان، آذربایجان، همدان، قم، کرمان، یزد، مازندران و گیلان در کارنامه مهندسی جنگ جهاد ثبت شده است.^(۳۳)

عملیات رمضان

پیش از شروع عملیات رمضان، با تلاش جهاد سازندگی جاده‌هایی آنتنی به سمت شمال غربی اهواز کشیده شد، مواضع توپخانه‌ها و سنگرها نیز آماده گردید. به دلیل گرمای شدید تابستان، در این

ازجمله جهادگرانی که از همان ابتدای جنگ خود را به اهواز رساندند و ستون فقرات مهندسی جنگ را در قالب ستاد مهندسی جنگ جنوب بنیان نهادند مهندس طرحی و ناجیان بودند.

با اعزام اکیپ‌های مهندسی از جنوب به غرب، نیروهای خود را تقویت کرد و با بسیج بیش از هزار نیروی جهادگر در عملیات مسلم‌بن عقیل حاضر شد. فعالیت‌های مهم مهندسی پشتیبانی جنگ جهاد سازندگی در این عملیات عبارت بود از: احداث ۵۰ کیلومتر خاکریز؛ ۱۵۰ کیلومتر راه در صخره‌ها، کوه‌ها و در میان دره‌ها؛ احداث یک سایت؛ احداث ۴ واحد اورژانس؛ ساخت ۳۰ سنگر اجتماعی؛ احداث یک باب حمام صحرایی؛ احداث ۸۷ پل در انواع مختلف و احداث و تعمیر ۱۵۷ کیلومتر جاده.^(۳۸) شهید ناجیان هم در این عملیات به شهادت رسید.

عملیات محرم

عملیات محرم در تاریخ ۱۳۶۱/۸/۱۰ با رمز یا زینب^(س) در منطقه عمومی دهلران و در محدوده ارتفاعات مرزی حمرین انجام شد.^(۳۹) احداث ۹۷/۵ کیلومتر خاکریز؛ احداث ۴۹ پل؛ احداث و تعمیر ۴۱۴ کیلومتر جاده؛ احداث یک سایت؛ احداث ۲ باند هلیکوپتر؛ احداث ۴ واحد اورژانس؛ ساخت ۳۵۰ سنگر؛ احداث ۱۸ باب حمام و حفر ۷ چاه عمیق و غیر عمیق از جمله فعالیت‌های جهاد سازندگی در این عملیات است.

عملیات والفجر مقدماتی

عملیات والفجر مقدماتی در تاریخ ۱۳۶۱/۱۱/۱۷ با رمز "یا الله، یا الله، یا الله" در منطقه میسان و محدوده فکه - چزابه آغاز شد.^(۴۰)

فعالیت گسترده پشتیبانی و مهندسی جنگ جهاد سازندگی در این عملیات عراقی‌ها را متحیر کرده بود. احداث ۴۹ دهنه پل کوچک و بزرگ؛ ساخت ۳۵۰ دهنه پل نفرو پیش‌ساخته به طول ۶، ۸ و ۹ متر؛ ساخت ۴۰۰ دهنه پل آلومینیومی نفرو در ابعاد مختلف؛ احداث ۲ سایت موشکی؛ احداث ۲ باند هلیکوپتر، ساخت بیش از ۳۵۰ مورد سنگرهای

فعالیت بودند، در ۱۳۶۱/۳/۱۱ متوجه عقب‌نشینی عراقی‌ها شدند. این موضوع سبب شد تا مهندسی جهاد همه کارهای قبلی خود را رها کرده، به خط آسفالت خسروی - قصر شیرین - نفت‌شهر برود و ضمن طراحی جاده‌های این مسیر از نو فعالیت گسترده‌ای را آغاز کند. در نتیجه فعالیت‌های جهاد خاکریزهای جدیدی در پایگاه‌های مختلف به‌منظور استقرار نیروهای سپاه همدان و همچنین راه‌های آنتنی‌شکلی احداث گردید. علاوه‌براین، نیازمندی‌های خطوط جبهه جدید نیز مطرح و خطوط جبهه بین جهادهای آذربایجان شرقی، همدان و کرمانشاه تقسیم شد.

عملیات ثارالله در تاریخ ۱۳۶۱/۵/۱۵ در منطقه کرمانشاه و محدوده قصر شیرین و ارتفاع باباهادی اجرا شد.^(۴۱) در زمان عملیات، جهاد کار ساخت و اصلاح کامل جاده قصر شیرین - سرپل ذهاب و احداث سنگر و جاده در عملیات را برعهده گرفت.

عملیات مسلم‌بن عقیل

پیش از عملیات مسلم‌بن عقیل که در استان ایلام انجام شد، جهاد ایلام و آذربایجان شرقی باتوجه‌به پیشرفت‌های حاصل‌شده در عملیات‌های خرمشهر و ثارالله وظیفه داشتند از نقطه‌ای به‌سوی عراق نفوذ کنند. قبل از عملیات نیز گردان‌های جهاد تهران، ایلام و آذربایجان شرقی می‌بایست جاده‌ها و خاکریزهایی احداث می‌کردند و هنگام اجرای عملیات، گردان‌های معینی از قرارگاه کربلا اضافه می‌شدند.

عملیات مسلم‌بن عقیل در تاریخ ۱۳۶۱/۷/۹ با رمز "یا ابوالفضل‌العباس" در منطقه کرمانشاه و محدوده سومار اجرا شد. در این عملیات بیش از ۱۵۰ کیلومتر مربع از اراضی میهن اسلامی آزاد شد.^(۴۲)

هم‌زمان با شروع عملیات، جهاد سازندگی

جاده بدر به طول ۸ کیلومتر در عملیات بدر در منطقه جزیره مجنون شمالی با همکاری پشتیبانی و مهندسی جنگ جهاد احداث شد.

و انفرادی و سنگر ماشین آلات؛ احداث چندین دهنه پل از جمله پل مهم فاطمه الزهرا^(س) روی رودخانه دویریج به طول ۲۵ متر، عرض ۶ متر و ارتفاع ۴ متر با کار و تلاش مستمر در مدت ۱۰ شبانه روز؛ احداث و راه اندازی چندین قرارگاه عملیاتی با استحکامات مورد نیاز به منظور استقرار واحدهای نظامی؛ اجرای دهها مأموریت امدادی و پزشکی و انجام دادن اقدامات مهندسی - رزمی مورد نیاز لشکریهای عمل کننده در عملیات از جمله لشکر عاشورا.^(۴۳)

عملیات والفجر ۲

پیش از عملیات والفجر ۲، جهاد استان قم که در پیرانشهر مستقر بود، وظیفه داشت برخی مسیرها را آماده کند. باتوجه به تازه تأسیس بودن قرارگاه حمزه سیدالشهدا^(ع)، قرارگاه کربلا نیز برای تحویل گرفتن بنه‌ها، به منطقه اعزام شد. جهادهای خراسان، همدان، زنجان، فارس و اصفهان نیز وظیفه داشتند در منطقه حضور یابند. قرارگاه حمزه علاوه بر جهادهای معین، گردان‌های دامغان و سمنان را نیز وارد عملیات کرد.

انفرادی، اجتماعی و ماشین آلات؛ احداث ۲ قرارگاه عملیاتی با سنگرها و استحکامات مورد نیاز؛ احداث ۹۷/۵ کیلومتر خاکریز؛ ترمیم بیش از ۴۸۷ کیلومتر انواع جاده‌های عملیاتی و مواصلاتی و تدارکاتی؛ راه‌اندازی و احداث ۴ واحد اورژانس؛ احداث و بهره‌برداری از ۱۸ باب حمام؛ احداث و بهره‌برداری از ۷ حلقه چاه عمیق و نیمه عمیق؛ ساخت و بهره‌برداری از ۴ باب آشپزخانه و احداث و راه‌اندازی یک بیمارستان صحرایی از جمله فعالیت‌های جهاد سازندگی در این عملیات است.^(۴۱)

عملیات والفجر ۱

پس از عملیات والفجر مقدماتی، عملیات والفجر ۱ در تاریخ ۱۳۶۲/۱/۲۱ در منطقه میسان و محدوده جبل فوقی اجرا شد.^(۴۲)

فعالیت‌های جهاد سازندگی در این عملیات عبارت بود از: احداث چندین کیلومتر خاکریز با ارتفاع ۱ تا ۳ متر؛ احداث، ترمیم و تسطیح حدود ۳۰۰ کیلومتر انواع جاده‌های عملیاتی به منظور نفوذ به مواضع عراقی‌ها؛ احداث صدها سنگر اجتماعی

و راه اندازی یک بیمارستان مجهز صحرائی در منطقه مهران؛ احداث ۲ پد هلیکوپتر و ساخت یک دهنه پل فلزی به طول ۶ و عرض ۳ متر از اقدامات جهاد سازندگی در این عملیات است.^(۴۶)

عملیات والفجر ۳ در تاریخ ۱۳۶۲/۵/۷ با رمز یا فاطمه الزهرا^(س) در منطقه ایلام و محدوده مهران انجام شد.^(۴۷) احداث و ترمیم ده ها کیلومتر انواع جاده های عملیاتی و تدارکاتی؛ احداث بیش از ۴ کیلومتر خاکریز در جنوب غربی مهران؛ ایجاد خاکریزهای دیگری در پشت پاسگاه دراجی عراق به سمت مهران از اقدامات جهاد در این عملیات بود.^(۴۸)

عملیات والفجر ۴

عملیات والفجر ۴ با هدف آزادسازی قسمتی از خاک ایران به خصوص برخی ارتفاعات منطقه و در اختیار گرفتن دشت شیلر به منظور سد کردن راه نفوذ گروهک های ضدانقلاب از راه دشت شیلر انجام شد.

عملیات والفجر ۴ در روز ۲۸ مهر ۱۳۶۲ در منطقه سلیمانیه و محدوده پنجوین عراق در جبهه شمالی جنگ با رمز «یا الله، یا الله، یا الله» آغاز شد.^(۴۹) دشت و دره شیلر، در حدفاصل شهر مرزی بانه و میوان واقع شده است، این دشت با فرورفتگی خاصی که خاک عراق به داخل ایران دارد، در جریان جنگ از اهمیت ویژه ای برخوردار بود.

ارتفاعات سورن، سورکوه و کانی مانگا از مهم ترین ارتفاعات منطقه پنجوین می باشند که در دهانه این دشت و دره واقع شده اند. جهاد سمنان وظیفه داشت در این منطقه مستقر شود.

در عملیات والفجر ۴، جهاد همدان بایستی در سردشت مستقر می شد. احداث جاده در منطقه بیوران تا ارتفاعات کوه های بوالفتح؛ احداث جاده از منطقه درمان آباد تا بیژوه و گلاسفید و از کوه سیری تا کوه نوری و نیز از منطقه رستم آلیان برعهده این

عملیات والفجر ۲ در تاریخ ۱۳۶۲/۴/۲۹ در منطقه اربیل و محدوده چومان مصطفی و حاج عمران عراق انجام شد.^(۴۴) احداث بیش از ۱۰۰ کیلومتر جاده عملیاتی و تدارکاتی؛ ساخت بیش از ۷ کیلومتر خاکریز با ارتفاع ۱ تا ۳ متر؛ احداث ۱۱۰۰ مورد انواع سنگر و زاغه مهمات؛ برفروبی همه جاده ها و محورهای عملیاتی و عقبه های خطوط مقدم جبهه؛ مین رویی برخی محورهای عملیاتی و عقبه های خطوط مقدم جبهه؛ احداث و بهره برداری از یک باب حمام ۳۴ دوشه و یک ایستگاه بزرگ

صلواتی؛ احداث دو دهنه پل لوله ای بزرگ؛ ساخت و راه اندازی ۳ واحد اورژانس صحرائی به همراه استحکامات مورد نیاز آنها؛ احداث و بهره برداری از یک کارگاه بزرگ سنگر سازی و بلوک زنی که نیازهای رزمندگان اسلام را به ایجاد سنگر در آن مناطق برطرف می کرد؛ فعالیت های پزشکی و امدادی و ارسال کمک های مردمی از ستادهای پشتیبانی سراسر کشور به ویژه مردم استان قم.^(۴۵)

همان طور که سپاه و ارتش دارای قرارگاه های پنجگانه بودند، جهاد سازندگی نیز در این مرحله قرارگاه هایی را ایجاد کرد و علاوه بر فعالیت های خود در سراسر روستاهای کشور، سازمان مهندسی جنگ جهاد را پایه گذاری و خلأ جنگ در زمینه پشتیبانی و مهندسی را پر کرد.

عملیات والفجر ۳

پیش از عملیات والفجر ۳ فعالیت های مهندسی، رزمی، امدادی، پشتیبانی و تدارکاتی بسیاری انجام شد. جهاد های استان های ایلام و لرستان و تهران در این محورها وظیفه داشتند قبل از عملیات اقدامات لازم را انجام دهند. احداث سنگر و مواضع توپخانه؛ احداث جاده های آنتنی؛ احداث و راه اندازی یک واحد اورژانس صحرائی در منطقه صالح آباد؛ احداث

جهاد گذاشته شده بود.

در منطقه شیلر، عملیات با هدف الصاق سورکوه به ارتفاع سورن انجام شد. در این منطقه به وسعت صدها کیلومتر، نیروهای ایرانی با سرعت عمل بالایی موفق شدند در دو محور بانه و بلندی‌های لری، گرمک، کنگرک و در محور مریوان و بلندی‌های پنجوین به نام زله، مارو و خلوزه جاده احداث کنند و در نتیجه ارتفاعات اطراف پنجوین، یال شرقی ارتفاع زله، ارتفاعات ۱۶۷۲ شرق سنگ معدن در محور مریوان و شاخ نالشکینه در محور بانه به تصرف رزمندگان اسلام درآمد. همچنین نیروهای ایرانی موفق به تصرف کامل پنجوین شدند.

در این عملیات گردان‌های مهندسی جنگ جهاد دامغان، چهارمحال و بختیاری، فارس، زنجان، مرکزی و اصفهان فعالیت داشتند.

عملیات والفجر ۵

پیش از اجرای عملیات والفجر ۵، لشکر انصارالحسین در چنگوله مستقر شد. پس از استقرار این لشکر، چند گردان جهادی کار ساخت جاده‌های این منطقه را آغاز و در نقاط مورد دید دشمن، خاکریز، مواضع تانک و توپ احداث کردند.

عملیات والفجر ۵ که مشهور به عملیات چنگوله نیز می‌باشد، در تاریخ ۱۳۶۲/۱۱/۲۸ با رمز "یا زهر" (س) در منطقه ایلام و محور دهلران و چیلان انجام شد.^(۵۰) واحد پشتیبانی و مهندسی جنگ جهاد سازندگی در این عملیات اقدامات زیر را انجام داد:

احداث ۸۷/۸ کیلومتر انواع جاده؛ ترمیم و تکمیل و شن‌ریزی بیش از ۲۷ کیلومتر جاده تدارکاتی و عملیاتی؛ بازسازی جاده آسفالت مهران - دهلران به طول ۲۰ کیلومتر؛ احداث بیش از ۷ کیلومتر خاکریز با ارتفاع ۱ تا ۳ متر؛ احداث ۱۰ دهنه پل بزرگ لوله‌ای و آب‌نما؛ احداث یک دهنه پل لوله‌ای سنگین‌رو

که در عملیات عاشورا نقش بسیار مهم و حیاتی پیدا کرد؛ احداث ۱۷۰ متر کانال با عرض ۱۰ تا ۱۲ متر؛ ساخت ده‌ها مورد انواع سنگرهای انفرادی - اجتماعی و سنگر ماشین‌آلات؛ احداث ده‌ها سکو و سنگر تانک زرهی؛ ساخت چند اورژانس صحرایی که به‌منظور سرعت‌بخشیدن به کار نقل‌وانتقال مجروحان باند هلیکوپتر نیز داشتند؛ احداث یک مقر فرماندهی عملیات با سنگرها و استحکامات مورد نیاز؛ پاک‌سازی قسمت‌هایی از میدان مین موجود در منطقه عملیاتی؛ ساخت و راه‌اندازی ۲ باب حمام صحرایی

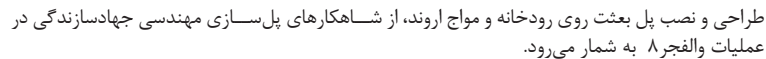
بزرگ؛ انجام فعالیت‌های پشتیبانی و ارسال تدارکات مورد نیاز رزمندگان؛ استقرار ۲ گروه کامل و مجهز به‌منظور تعمیر و راه‌اندازی وسایل نقلیه؛ آبرسانی به مناطق و محورهای عملیاتی؛ آب‌پاشی جاده‌های عملیاتی در زمان اجرای عملیات برای جلوگیری از ایجاد گردوخاک و هشیارنشدن عرقی‌ها از تردد ماشین‌آلات. فعالیت‌های پزشکی و امدادی؛ ارسال کمک‌های مردمی از ستادهای پشتیبانی سراسر کشور به‌ویژه مردم

استان همدان و تهران از دیگر فعالیت‌های ستادهای پشتیبانی جنگ جهاد در این عملیات بود.^(۵۱)

عملیات والفجر ۶

جهاد سازندگی پیش از آغاز این عملیات، احداث دو جایگاه (بنه) رزمی را به‌منظور استفاده نیروهای لشکر ۲۵ کربلا با استحکامات مورد نیاز رزمندگان در دستور کار خود داشت. عملیات والفجر ۶ در تاریخ ۱۳۶۲/۱۲/۲ با رمز

پنج قرارگاه پشتیبانی و مهندسی
جنگ جهاد همانند قرارگاه‌های
سپاه پاسداران عبارت بودند از:
ستاد کربلا در اهواز، ستاد نوح
نبی در بوشهر و بندرعباس،
ستاد نجف در غرب، ستاد
حمزه سیدالشهدا در شمال غرب
و قرارگاه رمضان در خارج از
مرزها.

عملیات "یا زهرا(س)" در منطقه ایلام و محدوده دهلران و ارتفاع چیلان آغاز شد.^(۵۲) پشتیبانی و مهندسی جنگ جهاد سازندگی در این عملیات اقداماتی بدین شرح انجام داد: احداث ۱۱ کیلومتر جاده در محورهای سنگلان و چیلان؛ ترمیم و تعویض و بازسازی بیش از ۴۲ کیلومتر جاده در مناطق عملیاتی و کوهستانی؛ احداث ۴ کیلومتر خاکریز در پشت میادین مین و سنگرهای نفرات دشمن در زیر آتش و رگبار شدید گلوله‌های نیروهای بعثی؛ انتقال نیروهای عملیاتی به خطوط مقدم جبهه؛ ارسال تدارکات و مهمات مورد نیاز نیروهای مستقر در محورهای عملیاتی؛ پاک‌سازی و مین‌روبی یکی از محورهای عملیاتی به طول ۴ کیلومتر در منطقه‌ای نی‌زاری با بلدوزر؛ شرکت در عملیات رزمی سپاهیان اسلام؛ اجرای ده‌ها مأموریت امدادی و پزشکی؛ تکمیل، ترمیم و شن‌ریزی بیش از ۳۲۴ کیلومتر انواع جاده‌های درجه یک، دو و سه در مناطق مختلف باتلاقی و داخل آب؛ احداث و ترمیم بیش از ۵۰۲ کیلومتر خاکریز یک‌جداره و دوجداره با ارتفاع ۱ تا ۴ متر که بخشی از آنها با استفاده از

پیش از عملیات خیبر، مهندسی جنگ جهاد زیرسازی

جنگ جهاد سازندگی در حین عملیات می‌توان به این موارد اشاره کرد: لوله‌گذاری جاده به‌طول ۸۰ کیلومتر؛ احداث چندین کیلومتر خاکریز؛ احداث یک پل بزرگ بر روی رودخانه قزلچه؛ احداث و تعمیر ۳۸۵/۴ کیلومتر جاده؛ احداث ۱۲۳ سنگر؛ احداث یک واحد آشپزخانه، یک واحد نمازخانه و یک باب انبار؛ ساخت ۴ حمام صحرایی؛ احداث یک بیمارستان صحرایی و احداث یک موتورخانه برق‌رسانی^(۵۵)

عملیات بدر

عملیات بدر در تاریخ ۱۳۶۳/۱۲/۲۰ با رمز یا فاطمه‌الزهر^(س) در منطقه بصره، میسان و محدوده هورالهویزه انجام شد.^(۵۶) اقدامات پشتیبانی و مهندسی جنگ جهاد سازندگی در این عملیات عبارت بود از: احداث ۲۴ کیلومتر جاده عملیاتی از جمله بزرگ‌راه مهم بدر و جاده قمر بنی‌هاشم^(ع) که بخشی از مسیر بزرگ‌راه بدر در داخل آب و ارتفاع جاده یک تا ۴ متر بوده است؛ احداث یک دهنه پل بزرگ؛ احداث ۱۰،۱۱ متر کانال آب؛ ساخت سه باند (پد) هلیکوپتر؛ احداث و راه‌اندازی یک بیمارستان مجهز صحرایی در پد ۹ جزیره شمالی؛ احداث و راه‌اندازی یک واحد اورژانس صحرایی از نوع شش ضلعی به‌همراه سنگرها و استحکامات مورد نیاز؛ ترمیم ۲/۵ کیلومتر دژ؛ احداث ۳ قرارگاه تاکتیکی با سنگرها و استحکامات مورد نیاز؛ ساخت ۳ پارکینگ ماشین‌آلات به‌طول بیش از ۳ کیلومتر؛ احداث یک مقر به‌همراه سنگرها و استحکامات مورد نیاز و ساخت جاده ارتباطی جهت تردد ماشین‌آلات به مقر مذکور؛ احداث بیش از ۵۰۰ سنگر انفرادی و اجتماعی؛ احداث ۶۳ سنگر توپخانه و ماشین‌آلات نظامی؛ ساخت ۱۶ سکوی پدافند ضد هوایی؛ حمل بیش از ۱۲۰۰ سنگر و الوار و دیگر امکانات مورد نیاز به‌وسیله کمپرسی؛ احداث پد انحرافی به‌منظور

راه‌آهن از نوع درجه یک در پادگان حمیدیه؛ احداث و بهره‌برداری از ۷ باب حمام صحرایی مجهز به بیش از ۳۰ دستگاه دوش با تمام تجهیزات و امکانات مورد نیاز؛ احداث و راه‌اندازی ۸ باب حسینیه و نمازخانه؛ احداث ۶ قرارگاه تاکتیکی و احداث و ترمیم اسکله‌های شماره ۱ و ۲ در جزایر مجنون را برعهده گرفت.

عملیات خیبر در تاریخ ۱۳۶۲/۱۲/۳ با رمز "یا رسول الله^(ص)" در منطقه بصره، میسان و محدوده هورالهویزه انجام شد.^(۵۷) عملکرد واحد پشتیبانی و مهندسی جنگ جهاد سازندگی در این عملیات بدین ترتیب بود: ساخت ۱۴ کیلومتر پل شناور ابتکاری سیدالشهدا^(ع)؛ احداث بیش از ۱۴۵ کیلومتر انواع جاده‌های عملیاتی و مواصلاتی؛ ترمیم، تکمیل و شن‌ریزی ۲۰۵/۵ کیلومتر جاده با عرض متوسط ۱۰ متر و ارتفاع ۰/۵ تا ۳ متر که بعضی از این جاده‌ها در داخل آب و باتلاق ایجاد شد؛ احداث ۲ دهنه پل بزرگ (پل رمضان و پل بسیار مهم خیبر)؛ ساخت بیش از ۲۹ کیلومتر دژ و سیل‌بند با عرض متوسط ۱۰ متر؛ احداث ۵۰۰۰ متر مربع پد در داخل جزیره مجنون؛ احداث ۱۳۲۲ مورد انواع سنگرهای انفرادی، اجتماعی و پارکینگ زیرزمینی؛ احداث ۱۰۴ سکوی توپ‌های ضد هوایی؛ احداث و راه‌اندازی ۴ سایت موشک‌انداز به‌همراه سنگرها و استحکامات مورد نیاز؛ ساخت و راه‌اندازی یک باند هلیکوپتر؛ ساخت یک بیمارستان بزرگ و مجهز صحرایی که دارای چهار بخش عمده بود؛ احداث مقر قرارگاه کربلا به‌همراه سنگرها و سایر استحکامات مورد نیاز فرماندهی؛ ساخت و راه‌اندازی دو کارگاه بزرگ سنگرسازی به‌منظور تأمین سنگرهای پیش‌ساخته مورد نیاز نیروها؛ احداث اسکله خاکی شهید بقایی در دژ شرقی. (این اسکله با ظرفیت ۳۰ تن در مدت زمان پنج شبانه‌روز ایجاد گردید.)

از دیگر اقدامات واحد پشتیبانی و مهندسی

انجام شد. منطقه عملیات از نظر سوق الجیشی بسیار مهم بود. در بیش از ده ماه از سال روی ارتفاعات این منطقه برف وجود دارد و در سال‌های پیش از اجرای این عملیات در طول جنگ، هرکدام از طرفین جنگ که می‌توانستند خودشان را به بالای این ارتفاعات برسانند، در طول سال این منطقه و ارتفاعات آن را در اختیار داشتند. بعد از شهریور که بروود هوا و بارش برف به رزمندگان اجازه ماندن روی این ارتفاعات را نمی‌داد به‌ناچار هر دو طرف مجبور می‌شدند که این منطقه را خالی کنند و به عقب بازگردند تا سال بعد در فصولی که هوا مساعد بود برای استقرار مجدد روی این ارتفاعات برگردند.

اجرای عملیات در مناطق غرب کشور با کوه‌های بلند و بارش برف‌های سنگین رزمندگان را در موقعیت سختی قرار می‌داد. برخی بر این باورند که سختی جنگ در تیراندازی و شلیک گلوله است، اما در سرمای این منطقه نگهداری دادن آسان‌تر از زیر آتش گلوله ماندن نبود و بسیاری از افراد در این سرما بر اثر یخ‌زدگی به شهادت رسیدند. جنگ در مناطق کوهستانی با مناطق دیگر تفاوت بسیاری داشت و در این مناطق توان مضاعفی نیاز بود و هوای سرد و سوزناک کوهستان قوانین دیگری را می‌طلبید. حتی رزمندگان برای خواندن نماز به‌دلیل نداشتن آب در قله‌ها با تیمم نماز می‌خواندند.^(۵۹)

در این عملیات گردان مهندسی جنگ جهاد خراسان و گردان مهندسی جنگ جهاد همدان و گردان مهندسی جنگ جهاد فارس زیر نظر قرارگاه حمزه سیدالشهدا اقدام به احداث جاده‌ای کردند، اما در حین عملیات و پس از ورود به یک دره در منطقه عملیات راهکار عملیات را در این دیدند که دستگاه‌ها را به سمت عراق کشانده، دوباره از ارتفاع به سمت دره دو طرف جاده را به هم متصل کنند، که در آخرین لحظات یکی از دستگاه‌ها بر اثر انفجار توپ و حمله هوایی دشمن به طرف دره سقوط کرد

استفاده از دستگاه‌های هاورکرافت در داخل آب؛ احداث ۸ آشیانه هاورکرافت؛ انتقال نیروها و مجروحان عملیات توسط گروه‌های قایقرانی.^(۵۷)

عملیات قادر

در تاریخ ۱۳۶۴/۵/۱۶ قبل از عملیات قادر، گردان‌های جهاد خراسان، همدان و فارس در اشنویه حضور یافتند تا مقدمات لازم را برای اجرای عملیات قادر فراهم آورند. گردان‌های مهندسی جهاد وظیفه داشتند در قله‌های مرتفع و در سرمای سخت این منطقه جاده احداث کنند.

احداث ۲۶ پل کارگودین، ۲۵ پل آرمیکو و ۴۰ پل لوله‌ای در محور مکتب به دراو؛ ساخت ۳۵ پل در جاده حصار دوست و جاده هارکوت؛ احداث ۲۸ پل لوله‌ای در محور لولان، مکتب، گرداشون و سرسپندار؛ احداث و تعمیر ۹/۵۰۸ کیلومتر جاده؛ ساخت ۶ سایت موشکی با تأسیسات لازم؛ احداث ۹۴ سنگر اجتماعی از نوع سوله‌ای؛ احداث ۳ واحد بیمارستان صحرایی؛ احداث ۵۹ مورد موضع توپخانه؛ ساخت ۱۸

اقدامات پشتیبانی و مهندسی
جنگ جهاد سازندگی در
عملیات بدر عبارت بود از:
احداث ۲۴ کیلومتر جاده
عملیاتی از جمله بزرگراه مهم
بدر و جاده قمر بنی‌هاشم^(۶) که
بخشی از مسیر بزرگراه بدر در
داخل آب و ارتفاع جاده یک تا
۴ متر بوده است.

باند هلیکوپتر؛ احداث ۵۷۱ سنگر ماشین و مهمات؛ ساخت ۴ قرارگاه عملیاتی؛ احداث حمام صحرایی؛ توزیع حمام تک‌دوشه پیش‌ساخته، احداث ۸۶۶ سنگر اجتماعی و ۶۷۶ سنگر انفرادی از جمله وظایف جهاد پیش از آغاز عملیات بود.

این عملیات در تاریخ ۱۳۶۴/۴/۲۳ در منطقه اربیل و محدوده سیدکان آغاز شد.^(۵۸) عملکرد پشتیبانی و مهندسی جنگ جهاد چنین گزارش شده است: عملیات قادر در کوه‌های سربه‌فلک‌کشیده اشنویه

عملیاتی و تدارکاتی که بخش عمده‌ای از این جاده‌ها در مناطق باتلاقی و هم‌زمان با آتش سنگین دشمن ایجاد شد؛ احداث ۳ سد خاکی؛ ساخت ۷ اسکله؛ احداث پل عظیم و مشهور بعثت و بیش از ۲۷ دهنه انواع پل لوله‌ای دیگر که طول پنج مورد از آنها ۱۵۹۵ متر بود؛ احداث بیش از ۳۰ کیلومتر دژ با ارتفاع متوسط ۴ متر؛ احداث بیش از ۳۱ کیلومتر کانال آب به عرض ۳ تا ۱۵ متر؛ ساخت بیش از ۲۸۴ سکوهای استقرار انواع توپ‌های صحرایی؛ احداث ۹۱ سکوی استقرار تانک زرهی و پدافند ضدهوایی؛

ساخت و نصب ده‌ها دکل دیده‌بانی؛ احداث جاده سایت موشکی جنوب فاو به طول ۸۰۰ متر؛ احداث ۱۰۱۷۵ سنگر انفرادی، اجتماعی، مهمات، ماشین‌آلات سبک و سنگین و پیش‌ساخته؛ احداث چندین اورژانس صحرایی؛ ساخت ده‌ها حمام و سرویس بهداشتی صحرایی و اجرای صدها مأموریت امدادسانی، تدارکاتی و پشتیبانی^(۳۳)

عملیات والفجر ۹

پیش از اجرای عملیات والفجر ۹،

جهاد زنجان، دامغان و چهارمحال و بختیاری جاده‌های مورد نیاز را احداث کردند، مواضع توپخانه را با جاده‌های آنتنی متصل ساختند و پایگاه‌های امنیتی سپاه را خاکریز زده و مهیا کردند. از دیگر اقدامات جهاد می‌توان به احداث ۴۲ موضع و سکوی پدافند ضدهوایی؛ توزیع ۵۴۷ مورد انواع سنگرهای انفرادی و اجتماعی به‌منظور استقرار رزمندگان؛ توزیع ۳۰ باب حمام صحرایی پیش‌ساخته و ۸ باب حمام کانتینری؛ توزیع ۱۱ دستگاه تانکر آب

و یکی از سنگرسازان جهاد خراسان برای نگه داشتن دستگاه به بالای بلدوزر رفت و چون دستگاه از کنترل خارج شده بود، زیر زنجیرهای بلدوزر ماند و شهید شد.^(۳۰)

عملیات والفجر ۸

یک ماه قبل از عملیات والفجر ۸ به جهادگران خبر داده شد که در جزیره آبادان و شرق اروند مأموریت‌هایی خواهند داشت و باید آماده اجرای عملیات در محدوده بیمارستان فاطمه‌الزهرا باشند. جهاد هم‌بنه‌ای به نام بنه شهید عبداللّهی برپا می‌کند و در داخل نخل‌ها در حدود چند کیلومتری اروند نیز یک بنه تاکتیکی به نام بنه شهید نصوحی برپا می‌سازد.

پس از آن، کارهای جاده‌سازی و پدسازی شروع می‌شود. گروهی نیز در گردان وظیفه آماده‌سازی مجموعه‌ای پمپ برای عملیات پمپاژ آب را داشتند. چهار گروه عملیات خاکی هم سازماندهی شدند که هر تیم شامل یک دستگاه لودر و ۳ دستگاه بلدوزر بود.

لشکر عاشورا سه ماه قبل از اجرای عملیات در منطقه مستقر شده بود و پس از اینکه مأموریت عبور از اروند ابلاغ می‌شود، جهاد فارس مأموریت می‌یابد که در مدت چند ماه با هماهنگی لشکر عاشورا مواضع توپخانه را احداث و جاده‌های لازم را آماده کند.

قبل از عملیات، برخی از جهادگران برای عبور از بهمن شیر به‌وسیله سطحه‌ها و ساحل‌سازی آموزش‌های لازم را می‌بینند.^(۳۱)

عملیات والفجر ۸ در تاریخ ۱۳۶۴/۱۱/۲۰، با رمز یا فاطمه‌الزهرا در منطقه فاو اجرا شد.^(۳۲) فعالیت‌های جهاد در حین عملیات بدین ترتیب بود: احداث ۲۳۶/۷۲۶ کیلومتر خاکریز یک‌جداره و دوجداره؛ احداث و ترمیم بیش از ۶۰۹ کیلومتر انواع جاده‌های

قبل از عملیات والفجر ۸، برخی از جهادگران برای عبور از بهمن شیر به‌وسیله سطحه‌ها و ساحل‌سازی آموزش‌های لازم را می‌بینند.

عملیات والفجر ۹ در تاریخ ۱۳۶۴/۱۲/۵ با رمزعملیات "یاالله، یاالله، یاالله" در منطقه سلیمانیه و محدوده چوارتا اجرا شد.^(۶۴) عملکرد پشتیبانی و مهندسی جنگ جهاد در این عملیات بدین ترتیب بود: احداث ۱۴۳ کیلومتر جاده‌های عملیاتی و ارتباطی؛ ترمیم بیش از ۱۸۹ کیلومتر انواع جاده در مناطق عملیاتی؛ احداث بیش از ۳۰ کیلومتر خاکریز با ارتفاع یک تا ۳ متر؛ احداث ۷۷ دهنه انواع پل از جمله ۶۱ دهنه پل لوله‌ای، ۱۵ دهنه پل آرمیکو و یک دهنه پل بتونی بزرگ؛ احداث ۹ قرارگاه عملیاتی به همراه سنگرها و استحکامات مورد نیاز؛ احداث یک باب بیمارستان مجهز صحرایی با ۲۲۰۰ متر مربع زیربنا و ۸ اتاق عمل جراحی؛ ساخت ۱۸۵ سنگر بزرگ مهمات و ماشین‌آلات نظامی و مهندسی؛ احداث ۱۰۲ موضع و سکوی استقرار سلاح کاتیوشا؛ احداث ۹۰ سنگر سلاح کاتیوشا؛ احداث ۱۲۰ سنگر انفرادی و ۴۵ سنگر اجتماعی.^(۶۵)

عملیات کربلای ۱

عملیات کربلای ۱ بر مبنای غافلگیری طرح ریزی شده بود. در این عملیات گردان‌های مهندسی خوزستان، لرستان، یزد و ایلام مأموریت داشتند مقرهای خود و مقرهای سپاه و ارتش را مهیا کنند.

پل خضر جهاد سازندگی به وسیله یک تراکتور و سیم بکسل هدایت می‌شد، پل شناوری برای نقل و انتقال ادوات و تجهیزات بود.

و امدادی متعدد، رزمندگان اسلام را یاری کرد.^(۶۹) شهید زمانی؛ نصب و راه‌اندازی یک دستگاه خضر در ۵۰۰ متری تقاطع کانال شهید باقری و دژ مرزی عراق توسط شهید حاج اسدالله هاشمی.

از دیگر اقدامات جهاد می‌توان به احداث یک باند هلیکوپتر و یک پل مهم در موقعیت شهید انتشاری در فاصله ۲۰ کیلومتری خرمشهر به طول ۵۰ و عرض ۱۲ متر و ارتفاع بیش از ۵ متر؛ ترمیم و بازسازی پل نوی خرمشهر؛ احداث یک دهنه پل نفرو روی کانال پرورش ماهی در ضلع شرقی کانال؛ ایجاد دپوی خاک و مصالح مورد نیاز جاده‌سازی و پاک‌سازی میدان‌های وسیع مین با استفاده از بلدوزر و فعالیت‌های مهندسی و امدادی متعدد اشاره کرد.^(۷۱)

عملیات کربلای ۵

در عملیات کربلای ۴ همه گردان‌های جهاد شرکت کرده و هرکدام فعالیت‌هایی را شروع کرده بودند که عملیات لو می‌رود. فرماندهان بدون درنگ طرح عملیات کربلای ۵ را ریختند و برای عملیات ایذایی، برخی گردان‌های جهاد را به جزایر مجنون و برخی

عملیات کربلای ۴ در تاریخ ۱۳۶۵/۱۰/۳ با رمز "محمد رسول‌الله (ص)" در منطقه بصره و محدوده ابوالخصیب انجام شد.^(۷۰) اقدامات گردان‌های عملیاتی پشتیبانی و مهندسی جنگ جهاد در این عملیات عبارت بود از: احداث اسکله و کانال شهید باقری؛ ایجاد ارتباط آبی در حدفاصل کانال شهید باقری و آب‌گرفتی‌های جنوب‌غربی آن با استفاده از بیل مکانیکی؛ احداث سد خاکی فاطمه‌الزهر (س) روی رودخانه بهمن‌شیر به منظور برقراری ارتباط دو طرف رودخانه؛ احداث یک نهر (کانال) در میان نخل‌ها و دور از دید دشمن؛ ساخت ده‌ها مقر و بنه تاکتیکی و عملیاتی با استحکامات مورد نیاز در خطوط مقدم و پشت جبهه؛ احداث صدها سکوی استقرار تانک زرهی، توپخانه و سکوی پدافند ضدهوایی؛ ساخت انواع سنگرهای انفرادی، اجتماعی و ماشین‌آلات؛ یک مورد ساحل‌سازی در منطقه عملیاتی؛ ساخت یک اسکله در موقعیت

و ۱۰۶ مورد انواع سکوی ادوات نظامی؛ احداث بیش از ۹۷ مورد انواع سنگرهای انفرادی، اجتماعی و مخبرات؛ احداث ۹۵ سنگر خودروهای سبک و سنگین؛ نصب و راه‌اندازی ۷ دستگاه دکل دیده‌بانی و منبع آب؛ مین‌روبی برخی محورهای عملیاتی در شب قبل از عملیات با استفاده از بلدوزر؛ احداث چندین مقر تاکتیکی و عملیاتی با سنگر و استحکامات مورد نیاز و فعالیت‌های امدادی و پشتیبانی متعدد در طول عملیات.^(۷۲) عملیات کربلای ۵ در میان جهادی‌ها، به جنگ بلدوزرها و خاکریزها شهرت دارد.

عملیات کربلای ۶

واحد مهندسی جنگ جهاد پیش از آغاز عملیات کربلای ۶ اقدامات متعددی انجام داد؛ از جمله: احداث ۳ سایت موشکی به همراه سکوها و پرتاب موشک با سنگرها و دیگر استحکامات مورد نیاز؛ تسطیح محوطه سایت موشکی و احداث یک سوله بزرگ پارکینگ ماشین‌آلات؛ ساخت و راه‌اندازی یک باب حمام بزرگ با همه تأسیسات مورد نیاز؛ احداث و راه‌اندازی دو بیمارستان مجهز صحرائی و چندین اورژانس در مناطق عملیاتی؛ منحرف کردن آب یکی از رودخانه‌های منطقه عملیاتی براساس پیشنهاد لشکر ۸۴ زرهی؛ احداث ۶۴ سنگر خودروهای سبک و سنگین؛ احداث ۵۵ مورد انواع سنگرهای مهمات و توپخانه؛ ایجاد ده‌ها سکوی ادوات نظامی؛ ساخت بیش از ۲۶ سنگر اجتماعی و ده‌ها سنگر انفرادی؛ احداث و راه‌اندازی یک باب نمازخانه بسیار بزرگ. عملیات کربلای ۶ در تاریخ ۱۳۶۵/۱۰/۲۳ و با رمز عملیات "یا فاطمه الزهرا (س)" در منطقه کرمانشاه و محدوده نفت‌شهر اجرا شد.^(۷۳) پشتیبانی و مهندسی جنگ جهاد سازندگی در حین عملیات وظیفه احداث و ترمیم بیش از ۲۰۵ کیلومتر انواع جاده‌های عملیاتی، ارتباطی و تدارکاتی؛ احداث و برش دو محور گردنه مهم در زمان انجام فعالیت‌های

را به فکده فرستادند تا اقداماتی را در این مناطق انجام دهند؛ از جمله راه‌سازی و ساخت خاکریز که فقط به‌منظور تقویت خطوط جبهه بود تا دشمن محل عملیات کربلای ۵ را متوجه نشود و سپس بار دیگر گردان‌ها را به منطقه عملیات کربلای ۴ فراخواندند. فعالیت اصلی پشتیبانی و مهندسی جنگ جهاد در عملیات کربلای ۵ از تاریخ ۱۳۶۵/۱۰/۱۹ شروع و تا ششم اردیبهشت ۱۳۶۶ ادامه داشت. احداث بیشترین خاکریزها در زیر شدیدترین آتش دشمن انجام شد و جهادگران بسیاری نیز در این راه به شهادت رسیدند. به‌دلیل فعالیت بسیار زیاد دستگاه‌های سنگین مهندسی در این عملیات بسیاری از آنها از کار افتادند و بعد از تعمیر دوباره به کار گرفته شدند.

فعالیت‌های واحد پشتیبانی و مهندسی جهاد سازندگی در این عملیات عبارت بود از: احداث، تکمیل، ترمیم و شن‌ریزی بیش از ۳۲۴ کیلومتر انواع جاده‌های درجه یک، دو و سه در مناطق مختلف باتلاقی و داخل آب؛ احداث و ترمیم بیش از ۵۰۲ کیلومتر خاکریز یک‌جداره و دوجداره با

ارتفاع یک تا چهار متر که بخشی از آنها با استفاده از بلدوزرهای باتلاق‌رو و در داخل مناطق آبگرفتگی عملیات رمضان احداث شده بود؛ احداث شش دهنه پل لوله‌ای بزرگ؛ احداث یک دهنه پل شناور نفررو و دو دهنه پل شناور نیمه‌سنگین؛ ساخت ده اسکله خاکی برای عبور از رودخانه‌های منطقه عملیاتی؛ احداث، ترمیم و بازسازی ۸۶۴۲ متر دژ مستحکم؛ احداث ۸۱۶ متر کانال آبرو و ۱۵۸۰ متر کانال نفررو؛ احداث ۶۲۰۰ مترمربع پد در داخل آب؛ احداث ۳۹۴ مورد انواع سنگر

در عملیات کربلای ۵، بیشترین
خاکریزها در زیر شدیدترین
آتش دشمن احداث شد و
جهادگران بسیاری در این راه به
شهادت رسیدند.

دشمن متوجه کار نشود. با نصب پل چومان جاده موصلاتی تا سه‌راه حزب‌الله امتداد می‌یافت. عملیات نصر ۱ در تاریخ ۱۳۶۶/۱/۲۵ با رمز "یا صاحب‌الزمان (عج) ادرکنی" در منطقه سلیمانیه و محدوده ماووت و ارتفاع چنگاوی انجام شد.^(۷۷) واحد پشتیبانی و مهندسی جنگ جهاد سازندگی در این عملیات با احداث ۲۱ کیلومتر جاده و تعویض و ترمیم بیش از ۵۶ کیلومتر جاده در مناطق کوهستانی؛ احداث بیش از ۳۰۰ متر خاکریز روی ارتفاعات؛ احداث ۴۰ دهنه انواع پل‌های لوله‌ای و ده‌ها مأموریت مهندسی، تدارکاتی و امداد رسانی ایفای نقش کرد.^(۷۸)

عملیات کربلای ۱۰

عملیات کربلای ۱۰ با رمز عملیات "یا صاحب‌الزمان (عج) ادرکنی" در تاریخ ۱۳۶۶/۱/۲۵ در منطقه سلیمانیه و محدوده ماووت آغاز شد.^(۷۹) اقدامات واحد پشتیبانی و مهندسی جنگ جهاد سازندگی در این عملیات عبارت بود از: احداث و راه‌اندازی یک باند هلیکوپتر؛ ساخت بیش از ۱۲ سنگر و سکوی آتشبار کاتیوشا؛

احداث ۱۰ موضع و سنگر بزرگ توپخانه و مهمات؛ احداث ۸۵ مورد انواع سنگرهای انفرادی و اجتماعی و ادوات نظامی؛ احداث و ترمیم ۱۵۳ کیلومتر انواع جاده‌های عملیاتی و موصلاتی در مناطق کوهستانی صعب‌العبور گامو و گلاله؛ ساخت بیش از ۱۹ کیلومتر خاکریز؛ احداث ۱۴۶ دهنه انواع پل لوله‌ای و آبرو در محورهای گوناگون عملیاتی؛ احداث دو دهنه پل لوله‌ای بزرگ با ظرفیت عبور ۷۰ تن از جمله پل معروف سیدالشهدا^(۸۰) که پس از ۴۵ شبانه‌روز کار

جاده‌سازی در منطقه؛ احداث بیش از ۲/۹ کیلومتر خاکریز به ارتفاع ۲/۵ تا ۳ متر؛ احداث بیش از ۳۰ دهنه انواع پل‌های بتونی، آرمیکو و غیره؛ احداث دو قرارگاه تاکتیکی به منظور استقرار نیروها و تجهیزات لشکر ۸۸ و تیپ ۵۵ و همه اقدامات مهندسی مورد نیاز و فعالیت‌های پشتیبانی، امدادی و پزشکی را برعهده داشت.^(۷۴)

عملیات کربلای ۷

عملیات کربلای ۷ در تاریخ ۱۳۶۵/۱۲/۱۲ با رمز "یا مولای متقیان (ع)" در منطقه اربیل و محدوده چومان مصطفی و حاج‌عمران انجام شد.^(۷۵) واحد پشتیبانی و مهندسی جنگ جهاد سازندگی در این عملیات اقدامات فراوانی انجام داد از جمله: احداث و ترمیم بیش از ۳۲ کیلومتر جاده در محورهای کوهستانی و برف‌گیر؛ احداث ۱۹۰۰ متر خاکریز به ارتفاع ۳ متر؛ احداث ۲ باند هلیکوپتر؛ ساخت و راه‌اندازی ۶ اورژانس صحرائی؛ اجرای ۱۲۰۰ متر مربع عملیات محوطه‌سازی؛ احداث ۲۱ سنگر و موضع آتشبار سنگین؛ احداث ۳۰ سنگر اجتماعی و ده‌ها سنگر انفرادی در خطوط مقدم جبهه؛ برف‌روبی و نگهداری همه محورهای عملیاتی و موصلاتی این منطقه و فعالیت‌های امدادی، تدارکاتی و عملیاتی متعدد.^(۷۶)

عملیات نصر ۱

پیش از آغاز عملیات نصر ۱، احداث پل چومان در ایام عید نوروز و درست زمانی که دشمن در شلمچه درگیر بود، با رعایت اصل غافلگیری انجام شد. گردان الغدیر استان همدان کار حمل این پل را انجام داد. نصب این پل ۴۰ دهنه‌ای به فرماندهی شهید خواستان در وضعیتی انجام شد که در آن منطقه جهادگران تأمین نظامی نمی‌شدند، اما این کار به‌گونه‌ای انجام شد که هیچ یک از عوامل

جهادگران زنجان در عملیات کربلای ۱۰ توانستند با تلاش بی‌وقفه و شبانه‌روزی طی ۴۵ روز پل مهم سیدالشهدا^(۸۰) را احداث و بهره‌برداری کنند.

৫২

مهندسی و امدادی متعدد از جمله تلاش‌های جهادگران در این عملیات بود.^(۹۰)

عملیات بیت المقدس ۳

عملیات بیت المقدس ۳ در تاریخ ۱۳۶۶/۱۲/۲۳ با رمز "یا موسی بن جعفر^(ع)" در منطقه سلیمانیه و محدوده ماووت ارتفاع گوجار اجرا شد.^(۹۱) احداث، ترمیم و شن‌ریزی بیش از ۱۰۳ کیلومتر انواع جاده‌های عملیاتی، تدارکاتی و مواصلاتی؛ احداث ۳۶ دهنه پل آبرو؛ احداث ۴ دهنه پل نفرو به طول متوسط هر پل بیش از ۹۵ متر؛ احداث بیش از ۷۰ کیلومتر خاکریز؛ پرکردن بیش از ۴۰۰ متر باتلاق؛ احداث ۴ سنگر بزرگ اجتماعی؛ ۷۴ مورد امدادرسانی به خودروهای نظامی؛ انتقال ۳ خودرو حامل پناهندگان عراقی به پشت خطوط مقدم جبهه فعالیت‌های گسترده امدادی، پشتیبانی و مهندسی - رزمی مجموعه‌ای از فعالیت‌های جهاد سازندگی در این عملیات بود.^(۹۲)

عملیات والفجر ۱۰

پیش از عملیات والفجر ۱۰، جهاد چهارمحال و بختیاری موظف به احداث جاده ملخور شد. احداث این جاده از سال‌ها قبل شروع شده بود، اما اتمام آن در این عملیات اهمیت پیدا کرد و برای اجرای عملیات همه فرماندهان منتظر احداث این جاده بودند. سرمای شدید منطقه و دشواری احداث این جاده، اهمیت جایگاه مهندسی را در جنگ به همه فرماندهان نشان داد.

عملیات والفجر ۱۰ در تاریخ ۱۳۶۶/۱۲/۲۴ با رمز "یا رسول الله^(ص)، یا رسول الله^(ص)، یا رسول الله^(ص)" در منطقه سلیمانیه و محدوده حلبچه آغاز شد.^(۹۳) این عملیات مهم‌ترین عملیات‌ها در تاریخ مهندسی جنگ محسوب می‌شود. فعالیت‌های پشتیبانی و مهندسی جنگ جهاد سازندگی در این عملیات عبارت بود از: احداث و ترمیم بیش از ۲۹۰ کیلومتر

اجتماعی و انفرادی و احداث ده‌ها سکو، سنگر تانک و سایر ادوات نظامی از فعالیت‌های پشتیبانی و مهندسی جنگ جهاد سازندگی در این عملیات است.^(۸۶)

عملیات نصر ۸

عملیات نصر ۸ در تاریخ ۱۳۶۶/۸/۲۹ با رمز "یا محمد بن عبدالله^(ص)" در منطقه سلیمانیه و محدوده ماووت ارتفاع گرده‌رش انجام شد.^(۸۷) اقدامات پشتیبانی و مهندسی جنگ جهاد سازندگی در این عملیات عبارت بود از: احداث ۳/۳ کیلومتر خاکریز؛ احداث و ترمیم بیش از ۵۸ کیلومتر جاده در مناطق کوهستانی و صعب‌العبور شمال غرب کشور؛ احداث ۳ قرارگاه عملیاتی با سنگرها و استحکامات مورد نیاز به منظور استقرار لشکرهای ۵۷ حضرت ابوالفضل لرستان، ۷ ولی عصر^(عج) خوزستان و گردان ۲۱ امام رضا^(ع)؛ احداث ۱۳ اورژانس صحرایی؛ احداث ۸۴ سنگر و سکوی ادوات؛ ساخت ۳۹ سنگر و سوله بزرگ اجتماعی و احداث ۷۶ سنگر نفرات و ماشین‌آلات.^(۸۸)

عملیات بیت المقدس ۲

عملیات بیت المقدس ۲ در تاریخ ۱۳۶۶/۱۰/۲۵ با رمز عملیات "یا زهرا^(س)" در منطقه سلیمانیه و محدوده ماووت اجرا شد.^(۸۹) احداث بیش از ۳۳ کیلومتر جاده عملیاتی و تدارکاتی در مناطق کوهستانی؛ ساخت بیش از ۲ کیلومتر خاکریز با ارتفاع متوسط ۳ متر؛ احداث ۱۳۷ سنگر انفرادی و اجتماعی؛ احداث ۳ قرارگاه تاکتیکی و ۲ مقر با سنگرها و استحکامات مورد نیاز (که یکی از قرارگاه‌های مهم و تاکتیکی در شهر ماووت عراق ایجاد شد)؛ احداث ۱۴ دهنه پل بزرگ از جمله پل حضرت ابوالفضل^(ع) که نقش بسیار ارزنده‌ای در عملیات داشت؛ احداث ۲۵۵۰ متر کانال نفرو؛ ساخت ۳ باب آشپزخانه صحرایی و فعالیت‌های

جهدگران استان‌های چهارمحال و بختیاری و دامغان در احداث جاده‌های مواصلاتی بین شهرهای مریوان، نوسود، پاوه، حلبچه، خرمال، بیاره و سیدصادق تلاش فراوانی کردند.

احداث ۱۷ موضع تانک و سکوی آتش؛ احداث ۳ باب حمام صحرایی و فعالیت‌های گوناگون امدادی، پزشکی، پشتیبانی و مهندسی در محورهای مختلف. شایان ذکر است در این عملیات جاده‌های بسیار وسیعی از دزلی تا نوسود و حجیج، از حجیج تا هورمان و همچنین جاده‌ای به قله ملخور کشیده شد تا عقبه جبهه استحکام پیدا کند. جهادگران چهارمحال و بختیاری برای احداث این جاده‌ها بیش از یک سال تلاش کردند. البته، در این مدت

عملیات بیت المقدس ۶

عملیات بیت المقدس ۶ در تاریخ ۱۳۶۷/۱/۲۶ با رمز عملیات یا امیرالمؤمنین^(ع) در منطقه سلیمانیه و محدوده ماووت شیخ محمد اجرا شد.^(۹۸) اقدامات پشتیبانی و مهندسی جنگ جهاد سازندگی در این عملیات عبارت بود از: احداث و ترمیم ۸ کیلومتر جاده عملیاتی و چند جاده ارتباطی؛ احداث دهها سنگر انفرادی و اجتماعی؛ احداث یک دهنه پل نفرو ۷۵ متری و دو دهنه پل آبرو؛ تعمیر و راهاندازی ۴۵ دستگاه ماشین آلات سبک و سنگین؛

احداث و ترمیم چند جاده عملیاتی و مواصلاتی در مناطق کلیجان، کلیجان - شیخ محمد و گرده شیلان؛ ترمیم جاده دیولان، گوجار - قارمیش (تنگه گوجار)؛ احداث جاده در ارتفاعات گوجار، گرده رش، استریک، شیخ محمد و دهها فعالیت مهندسی - رزمی دیگر در مناطق کوهستانی که نقش مهمی در پشتیبانی از عملیات رزمندگان اسلام داشتند.^(۹۹)

علاوه بر عملیات های مهم ذکر شده، در مناطق دزلی،

سندج، مریوان، دالانی و ارتفاعات

تنه، شاخ شمیران، لاتون و آسوس در عملیات روح الله و تحریرالقدس و نیز در مناطق قوچ سلطان، خانم شیخان، سلطان، دره شیلر، سیران بند، پنجویین، کانی مانگا، بوالحسن و بلفت، دوپازا، ماووت، دارساوین، ریط، دولبشک، دولتو، کوه نوری، گردنه سیر، مهاباد، اشنویه و دوله تو با تلاش جهادگران جاده های فراوانی احداث شد.

در ادامه، به اختصار، فعالیت گردان ها در عملیات هایی که حضور داشته اند در جداول ذکر می شود.^(۱۰۰)

شهرهای آزادشده و با برقراری ارتباط با نیروهای مردمی توانست مردم بی دفاع را به قله های کوه شمشیر سورن، دالایی و بالامبو منتقل کند. تعدادی از مردم مناطق آزادشده هم به منطقه های دزلی، پاوه و غرب کشور در کنگاور انتقال داده شدند.^(۹۴)

عملیات بیت المقدس ۴

عملیات بیت المقدس ۴ در تاریخ ۱۳۶۷/۱/۶ با رمز "یا ابا عبدالله^(ع)" در منطقه سلیمانیه و محدوده حلبچه دربندیخان اجرا شد.^(۹۵) واحد پشتیبانی و مهندسی جنگ جهاد با احداث ۸ دهنه پل لوله ای بزرگ؛ ساخت ۶ کیلومتر خاکریز یک جداره؛ احداث ۷۵۰ متر خاکریز دو جداره؛ احداث یک دهنه پل نفرو به طول ۱۳۰ متر؛ احداث ۳۷ سنگر انفرادی و اجتماعی؛ احداث ۴۷ سنگر خودروهای سبک و سنگین؛ احداث ۷۰ مورد مواضع توپخانه و سایر ادوات نظامی از نوع نعل اسبی و غیره؛ مین رویی بخشی از محورهای عملیاتی با استفاده از بلدوزر؛ احداث جاده معروف به باغ کومله و فعالیت های امدادی و پشتیبانی متعدد دیگر در این عملیات نقش آفرینی کرد.^(۹۶)

عملیات بیت المقدس ۵

عملیات بیت المقدس ۵ در تاریخ ۱۳۶۷/۱/۲۲ با رمز "یا ابا عبدالله الحسین^(ع)" در منطقه پنجوین انجام شد. مهم ترین اقدامات جهادگران در این عملیات عبارت بود از: احداث و ترمیم بیش از ۵۰ کیلومتر جاده در مناطق کوهستانی و صعب العبور؛ احداث ۳ دهنه پل لوله ای آبرو؛ احداث ۱۶ کیلومتر جاده از مقر تاکتیکی جهاد سازندگی آذربایجان غربی تا سنگ معدن عراق؛ برف رویی محورهای عملیاتی تا نیروها اسیر هوای سرد و برفی نشوند و حرکت در منطقه عملیاتی کند نگردد.^(۹۷)

در عملیات والفجر ۱۰ سرمای شدید منطقه و دشواری احداث جاده ملخور اهمیت جایگاه مهندسی جهاد را به همه فرماندهان نشان داد.

۲۱	مازندران	بستان	ستاد جنوب	الهادی ^(ع)	کربلا	جزیره مجنون
۲۲	مرکزی	سنندج	ستاد جنوب	ابوذر	حمزه	طلائی
۲۳	ملایر			فجر، الغدیر	نجف	سرپل ذهاب
۲۴	نجف آباد	دزفول	ستاد جنوب	امام علی ^(ع)	کربلا	خرمشهر
۲۵	همدان	سرپل ذهاب، پادگان ابوذر، قصر شیرین	ستاد غرب	تیپ ۱۸ الغدیر	حمزه، کربلا	سردشت، جفیر، جزیره مجنون، مصطفی، شلمچه
۲۶	یزد	باینگان	ستاد جنوب	قدر	نجف	مهران
۲۷	علاوه بر گردان‌های یادشده، چهار قرارگاه و هشت تیپ از استان‌های اصفهان، خراسان، تهران، آذربایجان شرقی و دامغان به‌طور مستقل تشکیل شدند که تحت نظر قرارگاه‌ها با روش تیپ‌های تخصصی مانند آب فعال بودند و فرماندهی قرارگاه نیز بر مدیریت این استان‌ها که نیروهای آنها از سراسر ستادهای پشتیبانی استانی تأمین می‌گردید نظارت می‌کرد.					

جدول ۱

ردیف	تاریخ	عملیات	منطقه	گردان‌های جهادی
۱	۱۳۶۰/۳/۲۱	فرمانده کل قوا	دارخوین	اصفهان، مرکزی، نجف آباد، خراسان (جوادالائمه ^(ع) ، موسی بن جعفر ^(ع) ، امام رضا ^(ع))، فارس، تهران
۲	۱۳۶۰/۷/۵	ثامن‌الائمه ^(ع)	شمال آبادان	تهران، فارس، خوزستان، اصفهان، نجف آباد
۳	۱۳۶۰/۹/۸	طریق القدس	بستان، دهلاویه	اصفهان، خراسان (جوادالائمه ^(ع) ، موسی بن جعفر ^(ع) ، امام رضا ^(ع))، تهران، مرکزی، نجف آباد، کرمان، خوزستان
۴	۱۳۶۱/۱/۲	فتح‌المبین	غرب شوش، فکه، عین خوش، دشت عباس، رقابیه، دالپری، دهلران، چنگوله	خراسان (جوادالائمه ^(ع) ، موسی بن جعفر ^(ع) ، امام رضا ^(ع))، اصفهان، نجف آباد، ایلام، بوشهر، کرمان، تهران، مازندران، یزد، قم، گیلان، همدان (الغدیر)، چهارمحال، لرستان (ابالفضل)، مرکزی، زنجان (ذوالفقار)
۵	۱۳۶۱/۴/۲۲	رمضان	شرق بصره، پاسگاه زید، ایستگاه حسینیه	اصفهان، نجف آباد، فارس، خراسان، بوشهر، کرمان، سمنان

تهران، فارس، خوزستان، کرمان	هورالهویزه	قدس ۴	۱۳۶۴/۵/۲	۱۹
تهران، اصفهان، نجف آباد	هورالهویزه	قدس ۱	۱۳۶۴/۳/۲۴	۲۰
ایلام، آذربایجان، خراسان (جوادالائمه ^(ع) ، موسی بن جعفر ^(ع) ، امام رضا ^(ع))	دهلران	قدس ۳	۱۳۶۴/۴/۲۰	۲۱
تهران، فارس، خوزستان، اصفهان، کاشان (سلمان فارسی)، نجف آباد	هورالهویزه	قدس ۲	۱۳۶۴/۴/۵	۲۲
دامغان، شاهرود، چهارمحال	پنجوین	ظفر ۲	۱۳۶۴/۴/۵	۲۳
دامغان، سمنان، مرکزی، اصفهان، کاشان (سلمان فارسی)، نجف آباد، فارس، زنجان (ذوالفقار)، مرکزی	پنجوین، کانی مانگا، کردستان	والفجر ۹	۱۳۶۴/۱۲/۵	۲۴
تهران، فارس، خوزستان	هورالهویزه	قدس ۵	۱۳۶۴/۵/۱۵	۲۵
دامغان، شاهرود، زنجان (ذوالفقار)، قم، همدان (الغدیر)	تکاب و مهاباد	عاشورای ۱	۱۳۶۴/۵/۲۳	۲۶
تهران، فارس، خوزستان، اصفهان نجف آباد، ایلام، گلستان	چنگوله	عاشورای ۲	۱۳۶۴/۵/۲۴	۲۷
تهران، فارس، خوزستان، اصفهان، نجف آباد، ایلام	فکه، شورشیرین، میمک	عاشورای ۳	۱۳۶۴/۵/۲۵	۲۸
قم، فارس، خوزستان، اصفهان، کاشان (سلمان فارسی)، نجف آباد	غرب کشور	ظفر ۳	۱۳۶۴/۴/۷	۲۹
تهران، فارس، خوزستان، اصفهان، کاشان (سلمان فارسی)، نجف آباد	فکه	ظفر ۴	۱۳۶۴/۴/۱۰	۳۰
اصفهان، نجف آباد، خراسان (جوادالائمه ^(ع) ، موسی بن جعفر ^(ع) ، امام رضا ^(ع))، کاشان (سلمان فارسی)، همدان، خوزستان، بوشهر، کهگیلویه، کرمان، زنجان	فاو	والفجر ۸	۱۳۶۴/۱۱/۲۰	۳۱
تهران، خوزستان، نجف آباد، اصفهان، کرمان، همدان (الغدیر)، زنجان (ذوالفقار)	ابوالخسیب، شلمچه	کربلای ۴	۱۳۶۵/۱۰/۳	۳۲
همدان (الغدیر)، لرستان (ابالفضل)	سد دوکان	فتح ۲	۱۳۶۵/۸/۴	۳۳
—	زاخو، دهوک	فتح ۳	۱۳۶۵/۸/۲۹	۳۴
ایلام، آذربایجان شرقی، خراسان (جوادالائمه ^(ع) ، موسی بن جعفر ^(ع) ، امام رضا ^(ع))، لرستان (ابالفضل)	مهران، قلاویزان	کربلای ۱	۱۳۶۵/۴/۹	۳۵

۵۱	۱۳۶۶/۳/۳۱	نصر ۴	ماووت	قم، فارس، خوزستان، اصفهان، نجف آباد، زنجان (ذوالفقار)
۵۲	۱۳۶۶/۴/۵	فتح ۷	حلبچه	اصفهان، کاشان (سلمان فارسی)، نجف آباد، فارس، خراسان (جوادالائمه ^(ع) ، موسی بن جعفر ^(ع) ، امام رضا ^(ع))
۵۳	۱۳۶۶/۵/۱۴	نصر ۷	خرمال	تهران، فارس، خوزستان، اصفهان، کاشان (سلمان فارسی)، نجف آباد، چهارمحال، زنجان (ذوالفقار)
۵۴	۱۳۶۶/۸/۲۹	نصر ۸	ماووت	همدان (الغدیر)، فارس، اصفهان، کاشان (سلمان فارسی)، نجف آباد، زنجان (ذوالفقار)
۵۵	۱۳۶۶/۵/۱۲	فتح ۹	خرمال	تهران، فارس، خوزستان، اصفهان، کاشان (سلمان فارسی)، نجف آباد، چهارمحال
۵۶	۱۳۶۶/۱۲/۲۲	ظفر ۷	حلبچه	شرکت در عملیات و احداث جاده توسط چهارمحال، دامغان، سمنان، مرکزی، اصفهان، کاشان (سلمان فارسی)، نجف آباد، فارس
۵۷	۱۳۶۶/۱۲/۲۴	والفجر ۱۰	حلبچه، خرمال، سیدصادق، دربندیخان، بیاره	شرکت در عملیات و احداث جاده مهم ملخور توسط چهارمحال، دامغان، سمنان، ایلام، مرکزی، لرستان (ابالفضل)، اصفهان، کاشان (سلمان فارسی)، نجف آباد، فارس
۵۸	۲۳/۱۲/۱۳۶۶	بیت المقدس ۳	ماووت	همدان (الغدیر)، زنجان (ذوالفقار)
۵۹	۱۳۶۷/۱/۶	بیت المقدس ۴	دربندیخان	لرستان (ابالفضل)، همدان (الغدیر)، گیلان، خراسان (جوادالائمه ^(ع) ، موسی بن جعفر ^(ع) ، امام رضا ^(ع))
۶۰	۱۳۶۷/۱/۲۶	بیت المقدس ۶	ماووت	زنجان (ذوالفقار)، اصفهان، کاشان (سلمان فارسی)، نجف آباد، همدان (الغدیر)، دامغان، فارس
۶۱	۱۳۶۷/۵/۳	مرصاد	اسلام آباد غرب، زرین آباد، دهلران	عملیات به صورت رزمی: ایلام، همدان (الغدیر)، کرمانشاه، لرستان (ابالفضل)، خراسان (جوادالائمه ^(ع) ، موسی بن جعفر ^(ع) ، امام رضا ^(ع))

منابع:

۲۷. محسن رشید، پیشین، ص ۳۶؛ و ذخیره سازی رایانه ای اسناد مهندسی جنگ جهاد، "خلاصه گزارش از عملیات مطلع الفجر"، شماره ۲-۳-۱-۵، ۱۳۶۰/۹/۲۰، و ذخیره سازی رایانه ای اسناد مهندسی جنگ جهاد، "اسناد عملیات مطلع الفجر"، شماره ۱-۴-۵-۱-۱-۵، ۱۳۷۰/۴/۲۴.
۲۸. حسن دری، پیشین، ص ۱۳۰.
۲۹. همان، ص ۶۷.
۳۰. آمنه عوض پور، تشنه دریا، شیراز: انتشارات لوزا، ۱۳۸۸، ص ۹۴.
۳۱. دفتر آمار و اطلاعات، جهاد سازندگی در آئینه آمار. تهران: جهاد سازندگی، ۱۳۷۶، ص ۲۰۳؛ و کمیسیون عملیات فتح المبین، ۱۳۶۷.
۳۲. حسن دری، پیشین، ص ۶۷.
۳۳. حسین کاشی، پیشین، ص ۱۱۶؛ و ذخیره سازی رایانه ای اسناد مهندسی جنگ جهاد، "گزارش عملیات بیت المقدس"، شماره ۲-۳-۵-۳-۰۰۱، ۱۳۶۱/۱۰/۲.
۳۴. حسن دری، پیشین، ص ۸۷.
۳۵. ویژه نامه هفته جنگ، پیشین، ص ۹؛ و ذخیره سازی رایانه ای اسناد مهندسی جنگ جهاد، "نمودار فعالیت های پشتیبانی و مهندسی جنگ جهاد در عملیات رمضان"، شماره ۱۴-۵-۷-۸-۰۰۶، ۱۳۶۱/۵/۱.
۳۶. حسن دری، پیشین، ص ۱۱۸.
۳۷. همان.
۳۸. ذخیره سازی رایانه ای اسناد مهندسی جهنگ جهاد: "گزارش کار جهاد در عملیات مسلم بن عقیل"، ۱۳۶۱؛ و ذخیره سازی رایانه ای اسناد مهندسی جهنگ جهاد، "خلاصه گزارش از عملیات مسلم بن عقیل"، ۱۳۶۱.
۳۹. حسن دری، پیشین، ص ۸۷.
۴۰. همان.
۴۱. روابط عمومی جهاد سازندگی خوزستان، پیشین، ص ۶۱.
۴۲. حسن دری، پیشین، ص ۸۷.
۴۳. موسی کیخواه، پیشین، ص ۳۰.
۴۴. حسن دری، پیشین، ص ۱۳۰.
۴۵. ذخیره سازی رایانه ای اسناد مهندسی جهنگ جهاد: "گزارشی از عملیات والفجر"، ۱۳۶۲؛ و - ذخیره سازی رایانه ای اسناد مهندسی جهنگ جهاد: "اسناد عملیات والفجر ۲"، ۱۳۷۰.
۴۶. محسن رشید، پیشین، ص ۴۹.
۴۷. حسن دری، پیشین، ص ۱۱۷.
۴۸. مجتبی جعفری، پیشین، ص ۹۴.
۴۹. حسن دری، پیشین، ص ۱۳۰.
۵۰. همان، ص ۱۱۸.
۵۱. ذخیره سازی رایانه ای اسناد مهندسی جنگ جهاد: "گزارشی در مورد عملیات والفجر ۵"، شماره ۲-۳-۳-۳-۲-۰۰۰، ۱۳۶۲/۱۱/۱۳، و - ذخیره سازی رایانه ای اسناد مهندسی جنگ جهاد: "گزارش عملکرد عملیات والفجر ۵"، شماره ۳-۰۰-۲-۸-۱، ۱۳۶۲.
۵۲. حسن دری، پیشین، ص ۸۷.
۵۳. ذخیره سازی رایانه ای اسناد مهندسی جهنگ جهاد: "گزارشی
- محمد درودیان، آغاز تا پایان، تهران: مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ، ۱۳۷۹، صص ۳۰-۳۱.
- پشتیبانی جنگ جهاد سازندگی، ویژه نامه هفته جنگ، شماره ۱، مهر ۱۳۶۴، ص ۴.
- همان، ص ۵.
- عبدالله فاتحی، پشتیبانی جنگ جهاد سازندگی، ۱۳۶۴، ص ۵.
- مجتبی جعفری، اطلس نبردهای ماندگار، تهران: سوره سبز، ۱۳۸۹.
- روابط عمومی جهاد سازندگی خوزستان، تقویم جنگ، اهواز: نشر نور معرفت، ۱۳۷۵، ص ۶۸.
- ویژه نامه هفته جنگ، پیشین، صص ۲۲-۲۰.
- علیرضا زواره، فرهنگ نوین جهادی، تهران: علم نو، ۱۳۹۰، ص ۶۷.
- حسین کاوشی، جهاد سازندگی و جنگ، تهران: مجتمع فرهنگی شهید بهشتی، ۱۳۸۵، صص ۱۹۶-۱۸۵.
- دفتر حفظ و نشر آثار دفاع مقدس جنگ جهاد سازندگی، طلایه داران جهاد، تهران: مؤسسه فرهنگی هنری شقایق روستا، ۱۳۷۹، صص ۲۲۴-۲۱۹.
- حوزه وزارتی جهاد سازندگی، همه باهم جهاد سازندگی، تهران: وزارت جهاد سازندگی، ۱۳۷۰، ص ۱۷۳.
- مدیریت ایثارگران وزارت جهاد کشاورزی، جزوه معرفی تشکیلات ستاد پشتیبانی و مهندسی جنگ جهاد استان ها، تهران: مدیریت ایثارگران وزارت جهاد کشاورزی، ۱۳۸۵، ص ۹.
- حسین کاوشی، پیشین، ص ۱۰۷.
- حسن دری، کارنامه نبردهای زمینی، تهران: مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ، ۱۳۸۱، ص ۶۸.
- مجتبی جعفری، پیشین، ص ۴۲.
- حسن دری، پیشین، ص ۶۸.
- مجتبی جعفری، پیشین، ص ۴۳.
- حسن دری، پیشین، ص ۶۷.
- روابط عمومی جهاد سازندگی خوزستان، پیشین، ص ۲۰.
- حسن دری، پیشین، ص ۷۰.
- یادمان دفاع مقدس، پیام جهاد سازندگی، ۱۳۷۹، صص ۲۵-۲۴.
- حسن دری، پیشین، ص ۶۷.
- ذخیره سازی رایانه ای اسناد مهندسی جنگ جهاد، «مصاحبه با برادر جزایری مسئول جهاد هرمزگان (جوادالائمه)»، شماره ۱۶۹-FB-FF-BDI، ۱۳۶۵/۵/۲۳.
- حسن دری، پیشین، ص ۶۷.
- موسی کیخواه، حال خونین دلان، تهران: انتشارات نگار نور، ۱۳۸۵، ص ۳۴؛ و ذخیره سازی رایانه ای اسناد مهندسی جنگ جهاد، "معرفی عملیات طریق القدس"، شماره ۲-۳-۱-۰۰۲، ۱۳۶۱/۱۱/۳.
- حسن دری، پیشین، ص ۱۰۷.

کارنامه عملیاتی مهندسی جنگ جهاد سازندگی در
هشت سال دفاع مقدس

۷۸. ذخیره‌سازی رایانه‌ای اسناد مهندسی جهنگ جهاد: "مروری بر عملیات نصر ۱"، شماره ۰۰-۲۰-۴-۴-۸، ۱۳۶۷/۳/۱۶.

تشکیلات ستاد پشتیبانی و مهندسی جنگ جهاد استان‌ها، تهران: مدیریت
 ایثارگران وزرات جهاد کشاورزی، ۱۳۸۵. صص ۲۵-۲۰.

شرح فعالیت پشتیبانی و مهندسی جنگ جهاد در عملیات خیبر

محمد دلگرم*

چکیده		

عملیات خیبر یکی از عملیات‌های مهم نظامی ایران در دوران هشت سال دفاع مقدس است که در زمستان سال ۱۳۶۲ با هدف دستیابی به جاده بصره - العماره در منطقه هورالعظیم اجرا شد و پشتیبانی مهندسی جنگ در آن نقش مهمی ایفا کرد.

احداث پل شناور خیبر به طول حدود ۱۴ کیلومتر به‌عنوان عقبه آبی یگان‌ها در منطقه جلویی نبرد، احداث جاده سیدالشهدا^(ع) به طول ۱۴ کیلومتر به‌عنوان عقبه خشکی و احداث خاکریزهای متعدد در نقاط گوناگون منطقه عملیات، امکان پشتیبانی و تدارک نیروها را که برای حفظ مناطق تصرف‌شده می‌کوشیدند، فراهم کرد و سبب شد تا فرماندهان به نقش تأثیرگذار و حیاتی عملیات مهندسی بیش از گذشته پی‌برند و از آن پس، به توان فنی مهندسی جهاد نگاه ویژه‌ای داشته باشند.

واژگان کلیدی: عملیات خیبر، مهندسی در عملیات، گردان‌های پشتیبانی و مهندسی جهاد، جاده سیدالشهدا^(ع)، هور، پل خیبری.

کلیات

زید (محور جنوبی عملیات)، نیروی زمینی ارتش و در محور هورالعظیم، (محور شمالی) سپاه پاسداران فرماندهی عملیات را به عهده داشتند. در محور زید، پیشروی میسر نشد، ولی در هور - که خود به چهار محور فرعی العزیز، القرنه، جزایر مجنون و طلائیه تقسیم شده بود - اغلب اهداف تصرف شد. هرچند به‌سبب آنکه در این عملیات آبی - خاکی فاصله خط اول خودی تا خشکی از ۱۳ کیلومتر تجاوز می‌کرد، امکان پشتیبانی

عملیات خیبر اولین عملیات آبی - خاکی قوای مسلح ایران در سال ۱۳۶۲، با هدف عبور از آب‌گرفتگی هورالعظیم و دستیابی به جاده بصره - العماره در محدوده روستاهای القرنه تا العزیز به‌منظور قطع ارتباط با سپاه‌های سوم و چهارم ارتش عراق و استقرار در ساحل شرقی رودخانه دجله و تهدید بصره از طرف شمال انجام شد. عملیات خیبر در دو محور مستقل اجرا شد. در محور

* فرمانده پشتیبانی و مهندسی جنگ جهاد استان همدان در دوران دفاع مقدس

نیروهای رزمنده، در خطوط مقدم نبرد استفاده از عملیات مهندسی جنگ ضروری به نظر رسید و مسئولیت بیشتری به قرارگاه مهندسی جنگ جهاد سپرده شد.

در طرح و برنامه اولیه قید نشده بود که برای عبور از آب هور، مهندسی می تواند به کار بیاید، اما پس از عملیات، فرماندهان اذعان کردند که بدون فعالیت مهندسی، این عملیات به این سرعت پیش نمی رفت. احداث خاکریزهای دو منطقه طلائی و زید، طراحی و ساخت پل شناور خیبر به طول حداقل ۱۴ کیلومتر و احداث جاده سیدالشهدا^(۲) به طول ۱۴ کیلومتر به دست جهادگران، جایگاه فعالیت مهندسی جهاد را نزد فرماندهان دوچندان کرد.^(۳)

جغرافیای عملیات خیبر

الف) مختصات جغرافیایی هور

هورالعظیم آب گرفتگی بزرگی در منطقه مرزی در شمال غرب استان خوزستان است که قسمت های اصلی آن بین استان های العماره و بصره در داخل خاک عراق قرار دارد. وسعت هور حدود ۳۱۰۰ کیلومتر مربع است که در فصول خشک به واسطه تبخیر بیش از حد و کم شدن آب های ورودی آن تا ۲۲۵۰ کیلومتر مربع کاهش پیدا می کند. بیش از ۹۰٪ درصد هور تا سال ۱۳۶۰، پوشش گیاهی داشته است که بیشترین این سطح رانی ها تشکیل می دادند. عمق متوسط هور ۱/۵ تا ۲ متر است. به عبارت دیگر، ۳۲٪ وسعت آن عمقی معادل ۲ تا ۲/۵ متر و ۵۷٪ عمقی کمتر از ۲ متر و ۸٪ آن عمقی معادل ۳ تا ۴ متر دارد.

جاده فرعی داشته باشیم. درمورد چند کار جزئی هم با آقای لاله زار و رضوی صحبت شده که جهاد خوزستان انجام داده است. این دیدگاهی بود که سپاه درمورد فعالیت مهندسی داشت که در هور نیازی به مهندسی نبود. پس لزومی هم نمی دیدند که برادران جهاد در جریان گذاشته شوند. اما عملیات خیبر نشان داد که سپاه برنامه مفصلی ریخته و باید جهاد نیز برنامه هایش در حد وسعت جنگ تمام عیار باشد. ("عملیات خیبر از دیدگاه فرماندهان مهندسی جنگ جهاد": ۱۳۶۷).

زمینی وجود نداشت. یگان دریایی تازه تأسیس سپاه و تلاش هوانیروز ارتش هم پاسخ گوی نیازها نبود. از سوی دیگر، ارتش عراق در این عملیات به طور بی سابقه ای از سلاح شیمیایی استفاده کرد؛ لذا امکان تثبیت کامل منطقه میسر نشد و فقط به تثبیت جزایر مجنون اکتفا گردید.^(۱) در این عملیات، مهندسی جنگ جهاد نقش مهمی ایفا کرد. کارهای بزرگ مهندسی جنگ جهاد در عملیات خیبر مانند طراحی و ساخت پل شناور خیبر، احداث جاده سیدالشهدا^(۲)، احداث خاکریزهای طلائی و استفاده از گردان های آبی مستقر در جزیره، سبب شد تا فرماندهان، این عملیات جهاد سازندگی را معجزه شگرف* بنامند و این حماسه ماندگار شود.

به دلیل جغرافیای هور و آبی بودن محور عملیات، ابتدا مأموریتی هم برای گردان های جهاد در نظر گرفته نشده بود،* اما در حین عملیات به دلیل نیاز به پشتیبانی

* صیاد شیرازی فرمانده نیروی زمینی ارتش درمورد نقش جهاد سازندگی در عملیات خیبر می گوید: «جهاد با اقداماتش کارهای ناشدنی را شدنی کرد و این همان معجزه شگرفی است که در جنگ از آن یاد می شود.» (مجله جهاد روستا، ۱۳۶۲، ص ۲۰)
** مهندس پورسینا فرمانده وقت تیپ جهاد اصفهان می گوید: «بعد از والفجر مقدماتی جبهه از هر طرف قفل شده بود. جهاد اصفهان هم در جبهه برنامه چندانی نداشت و دنبال مأموریت سازندگی خود در روستاها بود. به هر حال، از دیدگاه جهاد اصفهان تا قبل از عملیات خیبر از عملیات مهندسی خبری نبود. شهید رضوی که مسئولیت پشتیبانی مرکز و مهندس ورشابی فرماندهی قرارگاه کربلا را بر عهده داشتند، در مرکز مرا احضار کردند. من از اصفهان پیش آنها رفتم و به من گفته شد عملیاتی در پیش است و شما به سپاه منطقه معرفی می شوید تا نماینده جهاد در ستاد سپاه جنوب باشید. روز اول و دوم در منطقه هرجا رفتم هیچ کس با نماینده جهاد کاری نداشت، چون وظیفه ای برای جهاد در نظر گرفته نشده بود. بالاخره روز سوم و یک روز به عملیات مانده حاج همت فرمانده لشکر را پیدا کردیم. ایشان گفت الحمدلله مهندسی این منطقه را جهاد قبلاً انجام داده و کار چندانی با جهاد نداریم، ولی جهاد باید در هنگام عملیات حضور داشته باشد. به ایشان گفتم سه ستاد کارآمد پشتیبانی و مهندسی جهاد؛ یعنی نجف آباد، خوزستان و بوشهر برای حضور در قرارگاه سلمان مأموریت دارند و ما در این منطقه در اختیار قرارگاه شما هستیم. ایشان فرمودند در کنار جاده طلائی یک تیغ بزنید تا یک

طراحی و ساخت پل شناور خیبر به طول ۱۴ کیلومتر با ابتکار مهندسان جهاد سازندگی در مدت ۷۲ روز و به وسیله صنایع داخلی کشور

شاخه‌های دیگر کرخه؛ یعنی نهرهای سابل و نیسان که در سوسنگرد از کرخه جدا شده‌اند، در همین منطقه وارد هور می‌شوند. شمال غربی هور به شهر العماره عراق متصل است و نهر الکحلا که از دجله منشعب می‌شود، آب خود را به هور می‌ریزد. در منطقه شرق هور، رودخانه کرخه‌نور - که یکی از شعبات کرخه می‌باشد - به هور می‌ریزد.

غرب هور محدود به رودخانه دجله و شاخه‌های منشعب از آن می‌باشد. شاخه‌های نهر الکحلا نیز قسمتی از آن را در برگرفته است، کانال‌هایی هم با پمپاژ، آب رودخانه دجله را وارد آن می‌کند. در جنوب هور، نهر سوئپ آب هور را دوباره به دجله باز می‌گرداند.

در هورالعظیم دو جزیره مجنون شمالی و جنوبی به مساحت حدود ۱۵۷/۸ کیلومتر مربع واقع شده که سطح جزیره شمالی ۵۲/۸ کیلومتر مربع و جزیره جنوبی ۱۰۵ کیلومتر مربع است.^(۳)

جزایر مجنون خشکی چندضلعی هستند و در قسمت میانه جنوبی هور به وجود آمده‌اند. محصور کردن قسمتی از هور سبب شکل‌گیری این جزایر شده است. ارتباط آبی هور در وهله اول

درواقع، هور یک سد ذخیره‌ای ۵/۵ تا ۶ میلیارد متر مکعبی است که شیب آن به‌طور کلی شمالی - جنوبی است و آب آن با یک آبراهه بزرگ به نام سوئپ به دجله می‌ریزد.

در زمان اجرای عملیات خیبر، طول شمال هور حدود ۸۰ کیلومتر، شرق آن حدود ۱۰۰ کیلومتر، غرب آن حدود ۱۱۰ کیلومتر و طول ضلع جنوبی هور نیز حدود ۲۵ کیلومتر بود.

در شمال هورالعظیم، هور کوچک‌تری به نام السناف واقع شده است. آب هورالسناف از رودخانه‌های میمه و دویرج از ایران و نهرهای منشعب از رودخانه دجله در خاک عراق که وارد آن می‌شوند تأمین می‌شود و سپس وارد هورالعظیم می‌گردد. جریان‌های منتهی به هور بیشتر در قسمت‌های شمالی هور واقع شده‌اند. در نواحی غربی، بجز کانالی مصنوعی که آب را از رودخانه دجله به هور وارد می‌کند، جریان دیگری وجود ندارد. از جنوب تا مرز میانی هور، جریان‌های داخلی هور همگی به سمت جنوب غرب شکل می‌گیرند.

از شمال شرقی هور، رودخانه کرخه به هور می‌ریزد.

می‌دهند و بیشتر در نزدیکی‌های ساحل رشد می‌کنند. لوئی یا بردی گیاهی بدون ساق، شفاف و دارای برگ‌های پهن است که در مناطق کم‌عمق رشد می‌کند. این گیاه بیشتر در شمال‌شرقی و قسمت‌هایی از جنوب‌غربی هور وجود دارد. گات درختچه‌ای است که بیشتر در شمال هور، آن‌هم به‌طور محدود و پراکنده دیده می‌شود.^(۴)

کلیاتی درباره عملیات خیبر

عملیات خیبر ویژگی‌های خاصی داشت که شاید در تاریخ جنگ‌های دنیا بی‌نظیر باشد. عبور از هورالعظیم با هدف تصرف جزایر مجنون، رعایت اصل غافلگیری و شناسایی در خفا از ویژگی‌های منحصربه‌فرد این عملیات می‌باشد که در عملیات‌های دیگر بدین شکل سابقه نداشته است. در عملیات خیبر برای فریب دشمن از اصل غافلگیری استفاده شد. منطقه هورالعظیم منطقه‌ای جنگی محسوب نمی‌شد و دشمن خود نیز در ابتدا برای حمله به ایران از این نقطه وارد نشده بود، چراکه این منطقه با وسعت حدود ۲۴۰۰ کیلومتر مربع یک منطقه آبی بود و آب طبیعی آن مانع اجرای هرگونه عملیات می‌شد. بنابراین، هورالعظیم یک منطقه عملیاتی به‌شمار نمی‌رفت. دشمن هم در محاسبات خود هرگز گمان نمی‌کرد که سپاه پاسداران انقلاب اسلامی ایران بتواند با امکانات اندک از این نقطه عبور کند.

اما فرماندهان ایران برای رسیدن به اهداف و پیروزی در عملیات خیبر، علاوه بر قطع جاده بصره - العماره، به دنبال نفوذ از منطقه مرزی طلائیه بودند تا بتوانند از مسیر زید و طلائیه راه را باز کرده، امکانات مورد نیاز لشکرها را از سمت خشکی طلائیه به جاده بصره - العماره برسانند. به همین دلیل، در ابتدا به عملیات مهندسی در آب هور توجهی نداشتند، چراکه قصد نداشتند همه لشکرها را از این طریق پشتیبانی کنند و فقط این مسیر را برای عبور بعضی لشکرها در نظر گرفته بودند. عملیات خیبر در ساعت ۲۱:۰۰ چهارشنبه سوم

به دلیل ایجاد جزایر مجنون شمالی و جنوبی دچار اختلال شده است. آب داخل جزایر به‌مرور زمان بر اثر تبخیر و تغذیه‌نشدن خشک شده و بدین ترتیب، اولین مانع بر سر جریان داخلی هور که از قسمت شمال شرق به سمت جنوب غرب به‌طور طبیعی وجود داشته، شکل گرفته است.

آب هور برای خروج مجبور است که جزیره شمالی را دور زده، به سمت غرب منحرف شود. همچنین، جاده‌ها و خطوط تدافعی ایجادشده در هور جهت جریان آب را دستخوش تغییر و تحول کرده است. جاده‌ها اصولاً دارای دریاچه‌های ارتباط آبی هستند، اما تغییراتی که بر اثر نبود ارتباط آبی ایجاد شده، در اولین مرحله روی پوشش گیاهی هور اثر خود را نمایان کرده است.

عراق با استفاده از شبکه‌های مدرن در شرق دجله و پمپاژهای قوی تا میزان ۲۵۰ متر مکعب در ثانیه توانسته بود میزان آب هور را کنترل کرده، سطح آب را بالا برده یا پایین بیاورد.

ب) پوشش گیاهی هور

مهم‌ترین گیاهان هور نی‌ها، جگن یا چولانه، لوئی یا بردی و گات هستند. نی‌ها که عمدتاً سطح هور را

پوشش داده و در حدود ۷۰ درصد از سطح هور گسترده شده‌اند، در همه نقاطی که عمقی بیشتر از یک تا دو متر دارند دیده می‌شوند. تراکم نی‌ها و قطر نی‌ها در شمال هور بیشتر از جنوب است. نی‌ها به‌عنوان یک پوشش گیاهی گسترده نقش بسیار مهمی در جلوگیری از تبخیر آب هور ایفا می‌کنند و در جلوگیری از تخریب سواحل و جاده‌های درون هور نیز بسیار مؤثر هستند.

جگن‌ها گیاهانی بدون ساقه با برگ‌های نوک‌تیز هستند که حدود ۲۳ درصد از سطح کل هور را پوشش

کارهای بزرگ مهندسی جنگ
جهاد در عملیات خیبر مانند
طراحی و ساخت پل شناور
خیبر، احداث جاده سیدالشهدا^(۵)،
احداث خاکریزهای طلائیه و
استفاده از گردان‌های آبی مستقر
در جزیره، سبب شد تا فرماندهان،
این عملیات جهاد سازندگی را
معجزه شگرف بنامند.

عمل‌کننده بسیار سخت شد و در نتیجه حفظ و نگهداری هدف اصلی عملیات؛ یعنی جاده بصره - العماره، پس از دستیابی به این منطقه به دلیل موفق نبودن محور طلائیه و نرسیدن امکانات به خط مقدم محقق نشد و رزمندگان بیش از پنج روز نتوانستند در منطقه بمانند. از همین رو، فرماندهی تصمیم به عقب‌آوردن نیروها گرفت و یگان‌های عمل‌کننده روز هشتم اسفند از العزیز و یگان‌های مستقر در القرنه روز نهم اسفند آنجا را رها کرده، به جزایر مجنون عقب آمدند.^(۷)

مهندسی جنگ جهاد هم که دستگاه‌های سنگین خود مانند بلدوزر و لودر را با پل‌های شناور شامل "دوبه" و "خضر" به غرب منطقه هورالعظیم فرستاده و تا آن‌سوی هور رسانده بود و حتی جاده اصلی القرنه را برای مدتی کوتاه قطع کرده و در ساحل فرات خاکریز زده بود، با صدور دستور فرماندهی سپاه به عقب بازگشت.

عملیات‌های ایذایی در عملیات خیبر

از پیامبر اکرم (ص) نقل شده است که "الحرب خدعه"؛ یعنی جنگ نوعی

نیرنگ است و به عبارتی دیگر، یکی از تاکتیک‌های جنگ فریب دشمن و رعایت اصل غافلگیری است.^(۸)

هم‌زمان با اجرای عملیات خیبر در منطقه هورالعظیم، فرماندهان ایران با طراحی و اجرای دو عملیات ایذایی یا فریب والفجر ۵ در منطقه چنگوله در استان ایلام و عملیات والفجر ۶ در دو محور جزایه و چیلات کوشیدند دشمن را به منطقه‌ای خارج از هورالهویزه بکشاند و سمت طلائیه را از دشمن تخلیه و سبک کنند تا عبور از مسیر طلائیه برای لشکرهای سپاه میسر شود. که عملیات

اسفند ۱۳۶۲، با رمز مبارک "یا رسول الله (ص)" در منطقه‌ای وسیع و دور از انتظار دشمن، با استفاده از بالگردها، قایق‌ها و هاورکرافت‌های کوچک آغاز شد.^(۹) ازجمله نکات قابل ذکر درباره این عملیات می‌توان به موارد زیر اشاره کرد.

۱. هدف عملیات رسیدن به غرب هورالعظیم، قطع جاده بصره - العماره و محاصره بصره از سمت شمال بود.
۲. دشمن با ایجاد استحکامات مهندسی مثلثی شکل، توانایی مقاومت خود را در جبهه طلائیه و زید تا شلمچه به‌طور آشکار افزایش داده بود. قرارگاه نصرت سپاه پاسداران قبل از عملیات به فرماندهی شهید علی هاشمی شناسایی هورالعظیم را در نهایت اختفا انجام می‌داد. به محض قطعی شدن اجرای عملیات و ابلاغ دستور آن، مهندسی جنگ جهاد ساخت پل خیبر را به طول ۱۴ کیلومتر، عرض ۴ متر و ۲ متر بال محافظ شروع کرد و با آغاز عملیات اقدام به نصب آن کرد. نصب پل روز جمعه ۱۳۶۲/۱۲/۲۶ به پایان رسید. انتقال قطعات پیش‌ساخته این پل عظیم به منطقه عملیاتی خود یک عملیات عظیم حمل و نقل بود.^(۱۰)
۳. دستور ساخت و نصب پل شناور خیبری که از ابتکارات مهندسی بود، فقط دو ماه قبل از عملیات صادر شد. با شروع عملیات، برای عبور از هورالعظیم استفاده از قایق‌ها پیش‌بینی شده بود.

۴. احداث جاده سیدالشهدا^(۱۱) که با خلاقیت مهندسی جنگ جهاد انجام شد، از قبل مدنظر فرماندهان نبود، اما باتوجه به ضرورت داشتن یک عقبه خشکی مطمئن برای سهولت پشتیبانی از مناطق تصرف‌شده، این موضوع در دستور کار قرار گرفت و با احداث جاده سیدالشهدا^(۱۲) امکان تردد و پشتیبانی از خطوط مقدم یگان‌های خودی فراهم شد.

۵. عملیات در محور زید ناموفق بود، در محور هور، رزمندگان خود را به سرعت به ساحل شرقی رودخانه دجله رساندند، اما در ادامه، امکان تدارک‌رسانی و پشتیبانی به‌موقع از یگان‌های

احداث خاکریزهای دو منطقه طلائیه و زید، طراحی و ساخت پل شناور خیبر به طول حداقل ۱۴ کیلومتر و احداث جاده سیدالشهدا^(۱۳) به طول ۱۴ کیلومتر به‌دست جهادگران، جایگاه فعالیت مهندسی جهاد را نزد فرماندهان دوچندان کرد.

والفجره موفق* و عملیات والفجره ناموفق بود.** (۹)

نقش پشتیبانی و مهندسی گردان‌های جهاد در عملیات خیبر

مقدمات حضور در عملیات

محسن رضایی، فرمانده وقت سپاه پاسداران، دو ماه و نیم پیش از شروع عملیات خیبر، در جلسه‌ای مأموریت‌های محول‌شده به‌منظور تجهیز و آمادگی در عملیات خیبر را به مهدی ورشابی*** فرمانده قرارگاه مهندسی جنگ

* عملیات والفجره در تاریخ ۱۳۶۲/۱۱/۲۶ به‌همت سپاه پاسداران اجرا شد. در این عملیات، مهندسی جنگ جهاد تهران قبل از شروع عملیات، در چنگوله، جاده‌ای احداث کرد که جاده "گره‌شیر" را به جاده مهران متصل می‌کرد. با اتصال این دو جاده، زمینه اجرای عملیات والفجره فراهم شد که نقش مهمی در به‌حداقل‌رساندن آسیب واردشده به رزمندگان پیروز داشت. ستاد پشتیبانی جهاد سازندگی استان همدان نیز کاروان کمک‌های مردمی را که شوراهای روستایی جمع‌آوری کرده و کامیون‌داران مردمی آنها را حمل می‌کردند، به این منطقه رساند. با اجرای این عملیات تاحدودی یگان‌های ارتش عراق در این منطقه درگیر نگه داشته شدند و در اعزام آنها به منطقه عملیاتی خیبر تأخیر ایجاد شد. (حسین علایی، روند جنگ ایران و عراق، جلد دوم، تهران:

مرکز اسناد و تحقیقات دفاع مقدس، ص ۴۲)
** عملیات والفجره هم‌زمان با عملیات خیبر در روز سوم اسفند ۱۳۶۲ در تنگه چزابه با تلاش ۳ گردان از تیپ ۵۷ ابوالفضل سپاه اجرا شد و در نتیجه آن، تنگه چزابه و تپه‌های آن به تصرف رزمندگان اسلام درآمد. ارتش عراق در روز چهارم اسفند، پاتک کرد و منطقه را پس گرفت. تلاش مجدد در روز ۱۳۶۲/۱۲/۶ برای تصرف این منطقه ناکام ماند. در محور چزابه هم دشمن به‌سرعت آنجا را بست و نگذاشت عملیات شکل بگیرد و در مجموع، عملیات با موفقیت همراه نبود. ستاد مهندسی جهاد مازندران به‌دلیل موفق نبودن عملیات و انجام نشدن پیشروی، سرگردان شد و آسیب‌هایی را متحمل گردید. البته، برای ستاد جهاد مازندران هدف مشخص و برنامه کاری معینی هم تعیین نشده بود و به همین دلیل، در مرحله بعد، این ستاد در عملیات خیبر حضور یافت. (حسین کاوشی، جهاد سازندگی و جنگ، تهران، انتشارات دفاع، ۱۳۸۵، صص ۱۲۸ - ۱۲۶؛ و - علایی، پیشین، صص ۴۵ - ۴۴).
*** مسئولیت قرارگاه کربلا در ابتدا بر عهده مهندس لاله‌زار بود که بعد از آن آقای ورشابی مسئولیت قرارگاه را عهده‌دار شد.

جهاد ستاد کربلا، اعلام کرد. بعد از این جلسه، دستوری از طرف شورای جهاد سازندگی دفتر مرکزی به شورای جهاد سازندگی استان‌ها ابلاغ شد تا نیروهای مورد نیاز گردان‌های عمل‌کننده را تأمین کنند.

مهدی ورشابی برای اجرای عملیات، علاوه بر گردان‌های تحت امر خود، از قرارگاه حمزه سیدالشهدا، قرارگاه نجف و قرارگاه نوح، برای همکاری برخی ستادهای مهندسی جنگ جهاد استان‌های تحت امر این قرارگاه‌ها با قرارگاه کربلا دعوت به عمل آورده، درخواست اعزام آنها به قرارگاه کربلا را کرد.

فرماندهی قرارگاه کربلای جهاد، بخشی از کار را به تجهیز کردن گردان‌های جهاد که در آن موقع به ستاد مهندسی جهاد استان‌ها موسوم بودند، اختصاص داد تا هنگام اجرای عملیات از محور طلائی، از لشکرهای عمل‌کننده حمایت کنند و همچنین در نفوذ به استحکامات مثلی شکل دشمن و دژهای آنان پیشگام باشند.

این نفوذ فقط با استفاده از دستگاه‌های سنگین بلدوزر و لودر مهندسی امکان‌پذیر بود و در این مرحله، هنوز فرماندهان نظامی برای عبور از آب در محور هور برنامه‌ای را با مهندسی جنگ جهاد هماهنگ نکرده بودند.^(۱۰)

همچنین قرار بود به‌محض رسیدن یگان‌ها به القرنه و العزیر که هدف‌های در عمق هور بودند، به مهندسی جهاد اعلام شود که دستگاه‌های سنگین خود را از طریق مسیر طلائی یا چزابه حرکت داده، برای استقرار در کنار شط‌العرب در آن‌سوی هورالعظیم آماده کند. سپس با دستور فرماندهی، بعد از بستن جاده بصره - العماره از سمت منتهی به بصره، گردان‌های مهندسی جنگ جهاد برای ایجاد خاکریز در کنار ساحل فرات حرکت داده شوند و فقط یک گردان مهندسی برای دفاع از محل، ابتدای پل نگه داشته شود و بقیه گردان‌ها به‌سوی جنوب عراق تقسیم شده، شروع به حرکت کنند. همچنین برای بستن جاده، بردن دو یا سه دستگاه بلدوزر از میان امکانات موجود، کافی به نظر می‌رسید.

مزیت پل خیبری که مابین جزیره شمالی مجنون و ساحل هورالهویزه نصب شد این بود که با بالا و پایین رفتن آب هور، پل هم بالا و پایین می‌رفت.

اقدامات مهندسی پیش از عملیات

فرماندهان مهندسی جنگ جهاد یک ماه قبل از عملیات خیبر، به جهادهای استانهای اصفهان، خوزستان، فارس، خراسان و سایر استانها ابلاغ کردند که در منطقه عمومی زید و طلائییه عملیاتی در پیش است و باید مقدمات عملیات فراهم شود، درحالی که هنوز از جزئیات عملیات چندان مطلع نبودند.

گردانهای جهاد مذکور، سابقه فعالیت در این مناطق را از زمان اجرای عملیات رمضان داشتند و به جغرافیای منطقه دشت زید و طلائییه آشنا بودند. فرماندهی قرارگاه کربلا هم به دلیل آشنایی بیشتر این گردانها با منطقه عملیاتی آنها را برای این کار انتخاب کرد. از سوی دیگر، این گردانها باتوجه به دستگاههای سنگین لودر و بلدوزری که در اختیار داشتند سریع تر از هر گردانی می توانستند مقر و بنه تدارکاتی ایجاد کنند.

البته، این گردانها بیش از سایر گردانهای جهاد به خصوص آنها که از قبل در جبهه های غرب بودند، با فعالیت در مناطق آبی، آشنایی داشتند. برای نمونه، جهاد فارس تا آن زمان در جزیره آبادان، جهاد اصفهان در کنار کارون و جهاد خوزستان در شادگان فعالیت هایی انجام داده بودند.

اما فعالیت در منطقه هورالعظیم که وسعتی حدود سی کیلومتر در هشتاد کیلومتر داشت، کار بسیار دشواری بود، زیرا تا آن زمان به این گستردگی در مناطق آبی کار نشده بود. عملیات احداث جاده باتلاقی، همچنین احداث خاکریز در باتلاق قبلاً انجام شده بود، ولی تا آن زمان عملیات عبور از یک باتلاق و آب گرفتگی وسیع وجود نداشت و حتی باوجود شباهت ها، هورالعظیم مانند هیچیک از باتلاق های آبادان، خرمشهر و کارون نبود.

قبل از عملیات، اصلی ترین مأموریت های جهاد را که عمدتاً مشارکت در آماده سازی عقبه ها بود، جهاد خوزستان انجام داد. باتوجه به اینکه استان خوزستان مهم ترین منطقه جنگی بود، ستاد مهندسی جنگ جهاد این استان از ابتدای جنگ فعال بود و از همه ستادهای استانی در جنگ کارآمدتر شده بود. این ستاد تا پیش از شروع عملیات خیبر تجربیات فراوانی اندوخته و قبل از عملیات خیبر، در منطقه جفیر مستقر شده بود. باتوجه به شناختی که نیروهای جهاد خوزستان از منطقه بومی خود داشته، از سوی دیگر، ارتباطی که با نیروهای اطلاعات سپاه داشتند و نیز از شواهدی که در مأموریت های محول شده

در جریان آن، مهندسی جنگ جهاد خوزستان می‌بایست قبل از عملیات خاکریز موجود در منطقه را یک ماه پیش از عملیات مرتفع می‌کرد. علاوه بر این، احداث یک خاکریز دیگر به موازات خاکریز موجود به منظور ایجاد یک خاکریز دوجداره در دستور کار بود. پس از دوجداره شدن خاکریز، جاده‌ای هم در وسط خاکریز احداث شد. در این جاده، عملیات شن‌ریزی، مخلوط‌ریزی و مالچ‌پاشی به‌طور کامل انجام شد. در مجموعه این کار، ۱۱ کیلومتر جاده‌سازی و ۲۲ کیلومتر احداث خاکریز انجام شد.

همچنین قبل از عملیات، جاده‌ای مخروبه به طول نه کیلومتر، ترمیم و شن‌ریزی شد و جاده را به اسم شهیدی به نام "سرگرد خیبر" نام‌گذاری کردند.

گردان مهندسی جهاد خوزستان یک سایت کامل موشکی ضد هوایی هاگ هم در چهارراه سوم شعبان احداث کرد. یک سایت دیگر هم با فاصله دو کیلومتری همین سایت احداث شد. این فعالیت در مجموع پانزده روز طول کشید. همچنین سه تپه دیدبانی در امتداد پاسگاه زید و در دشت هویزه به وسیله کامیون‌های کمپرسی با تلبار کردن خاک و ارتفاع‌دادن به آنها احداث شد.

جهادگران با اجرای مأموریت‌های گسترده‌ای* که به آنان محول شده بود و نیز درخواست تغییر مواضع استقرار توپخانه‌ها احتمال وقوع عملیاتی جدید را داده و متوجه شده بودند که این اقدامات مقدمات یک عملیات بزرگ است.^(۱۱)

* مهندس پورسراج فرمانده وقت مهندسی جهاد خوزستان، خاطره قدردانی شهید همت از فعالیت‌های گردان جهاد خوزستان را حین عملیات خیبر، این گونه روایت می‌کند: «در یکی از کارهایی که با لشکر حضرت رسول (ص) انجام دادیم، قرار شد که روی کانال پنجاه متر، یک دهانه پل نفرو نصب کنیم. با تلاش‌های آقای مهندس مقدم پل در شب عملیات آماده احداث شد. خدمت شهید حاج همت رسیدیم تا بگوییم آماده احداث پل هستیم. بعد نفرات پل‌ها را بارچینی کرده و برای نصب به خط رساندند. شهید همت آنجا بود، تا بنده را دید گفت: «اگر جهاد نبود پیروزی‌ها به این سرعت به دست نمی‌آمد»، سپس لبخندی زدند و از ما خداحافظی کردند.» («عملیات خیبر از دیدگاه فرماندهان مهندسی جنگ جهاد»، پیشین).

مشاهده می‌کردند و اطلاعاتی که از لشکر ۷ ولی عصر (عج) سپاه خوزستان به جهاد می‌رسید، جهادگران متوجه شده بودند به‌زودی در منطقه محل مأموریت‌شان یک عملیات بزرگ اجرا خواهد شد، اما زمانش را نمی‌دانستند. نمونه‌هایی از فعالیت‌های جهاد خوزستان قبل از عملیات به این ترتیب می‌باشد:

احداث جاده شنی شهید گودرزی به طول هشت کیلومتر و عرض مفید نه متر که از پاسگاه کیان‌دشت می‌گذشت و به‌سوی هورالعظیم کشیده می‌شد. وقتی که این جاده احداث می‌شد، بالگردهای عراقی برای شناسایی آمدند، اما از آنجا که نیروی نظامی در منطقه هورالعظیم نبودند و فقط دستگاه‌های سنگین مشغول کار بودند به چیزی مشکوک نشده بودند.

مهندسی جهاد خوزستان همچنین جاده‌ای در منطقه شط علی احداث کرد. این جاده در مسیر پاسگاه شط علی با ریختن خاک به‌وسیله کامیون کمپرسی، به عمق نه کیلومتر در هور احداث شد.

احداث یک خاکریز جدید در محور طلائیه و تقویت و ارتفاع‌دادن به خاکریزهای موجود از دیگر اقدامات جهاد خوزستان بود. البته، اجرای این عملیات برای

گردان مهندسی جهاد خوزستان با دشواری بسیار همراه بود، زیرا برخلاف روال کار، در این مسیر وجود هیچ نیروی نظامی برای تأمین نیروی‌های جهاد پیش‌بینی نشده بود و آخرین پاسگاه نیروی نظامی با فاصله از این منطقه و در ۴/۶ کیلومتری سه راه فتح استقرار داشت. در نتیجه نیروهای جهاد مجبور شدند با تحمل آتش دشمن وظایف محول‌شده را در این محور که به هورالعظیم منتهی می‌شد، انجام دهند.

عملیات دیگر تکمیل خاکریز در مسیر کوشک بود که

به محض قطعی‌شدن اجرای عملیات و ابلاغ دستور آن، مهندسی جنگ جهاد ساخت پل خیبر را به طول ۱۴ کیلومتر، عرض ۴ متر و ۲ متر بال محافظ شروع کرد.

مهندسی در حین عملیات (روز اول و دوم)

در شب عملیات، گردان‌های مهندسی جهاد وظیفه داشتند با عبور از آب به آن‌سوی هورالعظیم برسند. به دلیل توجیه نبودن فرماندهان عملیات در چگونگی عبور از آب، فرماندهان گردان‌های جهاد با تشکیل جلسه‌ای، خود نحوه عبور را بررسی کردند. برنامه بعدی این گردان‌ها این بود که پس از رسیدن یگان‌ها به هدف در کنار رودخانه دجله، یگان‌ها را بچینند و خاکریزها را به هم متصل کنند و سپس تا ساحل فرات پیشروی را ادامه داده، بزرگراه بصره - العماره را به روی دشمن ببندند. بعد از بستن بزرگراه، آنها می‌بایست خاکریزهای کنار رودخانه را هم ساماندهی می‌کردند.

هدف تعیین شده برای گردان‌های جهاد ادامه احداث خاکریزها تا شلمچه بود. در این صورت، یگان‌های خودی می‌توانستند نیروهای دشمن را در منطقه طلائیه و زید محاصره کنند. این یگان‌ها از سمت غرب طلائیه وارد می‌شدند و دشمن را محاصره می‌کردند و از سوی شمال نیز هورالعظیم مانع فرار دشمن بود. به این ترتیب، نیروهای دشمن در زید و طلائیه به اسارت درمی‌آمدند. به محض رسیدن به جزایر شمالی و جنوبی، فرماندهان قرارگاه مهندسی جنگ جهاد احساس کردند وظیفه‌شان فقط عبور از آب نیست. بلکه باید پشتیبانی رزمندگان از طریق آب را نیز به گردان‌های جهاد محول کنند.

منطقه استقرار گردان مهندسی جهاد اصفهان، در حداثا فصل آب گرفتگی عملیات رمضان تا نزدیکی‌های پاسگاه زید مشخص شده بود. در این عملیات، جهاد اصفهان سه گردان مهندسی جنگ جهاد در اختیار داشت. دو گردان جهاد اصفهان باید از محور زید وارد می‌شدند تا از لشکر امام حسین (ع) پشتیبانی کنند. یک گردان هم وظیفه داشت در گوشه آب گرفتگی از لشکر ۹۲ زرهی پشتیبانی کند.

گردان پشتیبانی جنگ جهاد فارس به فرماندهی برادر شمایل و وظیفه پشتیبانی از لشکر ۲۱ حمزه ارتش و تیپ

المهدی (ع) سپاه را بر عهده داشت. منطقه استقرار جهاد فارس در ضلع جنوبی منطقه استقرار و در حومه پاسگاه زید بود.

دشمن در روزهای اول و دوم موفق شد از خاکریز اولیه‌ای که مهندسی جنگ در خشکی غرب هور ایجاد کرده بود از طریق جاده آسفالت بصره - العماره بگذرد. در منطقه القرنه هم لشکر عاشورا علی‌رغم پیروزی‌هایی که در مرحله اول عملیات داشت نتوانست پایگاهی را که مهندسی جهاد ایجاد کرده بود نگه دارد و در نهایت، با افزایش فشار زمینی و هوایی دشمن آن را از

دست داد و مجبور به عقب‌نشینی شد. با فشار دشمن، وضعیتی پیش آمد که عملیات ناقص اجرا شد. با عقب رانده شدن نیروهای ایرانی، هدف اصلی عملیات؛ یعنی استقرار در جاده بصره - العماره، بستن جاده آسفالت، چسبیدن به ساحل دجله و فرات* و ادامه دادن مسیر به سوی جنوب و منطقه بصره محقق نشد.

ساعت ۵ بعد از ظهر روز اول، گردان مهندسی جهاد همدان با یک دستگاه بلدوزر دی ۸ مستقر روی یک شناور بزرگ در آب‌های هورالهویزه، به سوی ساحل

عراق حرکت کرد. در مسیر، چندین نقطه وجود داشت که به دلیل برخورد آبراهه با نیزار، آبراهه‌ها چنان تنگ شده بودند که عبور ممکن نبود همین موضوع موجب ایجاد وقفه در حرکت شد، اما با تلاش رزمندگان و باز شدن مسیر، شناور توانست به سوی ساحل عراق حرکت را

* دو رودخانه دجله و فرات با پیوستن به یکدیگر در منطقه القرنه، رودخانه شط العرب را تشکیل می‌دهند که به سمت جنوب؛ یعنی بصره، امتداد می‌یابد. این رودخانه در ادامه از جنوب شلمچه با نام اروند، مرز ایران و عراق را تشکیل می‌دهد و به خلیج فارس می‌ریزد.

شهید همت:

اگر جهاد نبود پیروزی‌ها به این سرعت به دست نمی‌آمد.

* با هدف حفظ جزایر مجنون شمالی و جنوبی تصمیم گرفته شد با اجرای عملیات در محور طلائیه در شب ششم اسفند، راه ارتباطی جزیره جنوبی در خشکی برقرار شود. در پی بروز یک اشتباه در انتقال پیام زمان عملیات، لشکر ۸ نجف اشرف یک شب زودتر از موعد مقرر عملیات خود را از داخل جزیره جنوبی شروع کرد و رزمندگان این لشکر از پشت به دشمن زدند و با طلائیه را هم

دستور ساخت و نصب پل شناور خیبری به طول ۱۴ کیلومتر روی آب‌های هور به عنوان یکی از مهم‌ترین ابتکارات مهندسی جهاد سازندگی، فقط ۷۲ روز قبل از عملیات صادر شد.

البته نگرانی‌های دیگری هم وجود داشت که موجب تردید فرماندهان جهاد شده بود. باوجود همه این دلایل، با توجه به مکلف شدن جهادگران، اجرای عملیات در دستور کار قرار گرفت.

در نهایت، تصمیم بر این می‌شود که خط طلایه به گردان‌های جهاد اصفهان، نجف آباد، مازندران، فارس و خوزستان سپرده شود. گردان‌های جهاد هم با پذیرفتن این مأموریت زیر سنگین‌ترین آتش بالگردهای دشمن، برای شکافتن دژها و مثلثی‌ها تلاش خود را آغاز کردند تا نفوذ در خط دشمن ممکن شود. عملیات شبانه آغاز شد و جهادگران همه توان خود را برای احداث خاکریز به کار گرفتند.

در شناسایی مشخص شده بود که یک میدان مین به عمق سیصد متر در مسیر وجود دارد که حتماً باید پاک‌سازی می‌شد. برای عملیات مین‌روبی، از بلدوزرهای مین‌روب که بیل و تیغه آن به شکل زاویه جاده (۷)، طراحی شده بود استفاده شد. به این ترتیب، رزمندگان

که گردان‌های جهاد را بین شصت کیلومتر؛ یعنی از زید تا طلایه تقسیم کنیم.» («عملیات خیبر از دیدگاه فرماندهان مهندسی جنگ جهاد»، پیشین.)

رود فرات و دجله هم از بین می‌رود.

جهادگران مطمئن بودند به محض اینکه کار را آغاز کنند و صد متر خاکریز بزنند، دشمن هوشیار شده، با اجرای آتش مانع عملیات مهندسی خواهد شد. همچنین خطر از بین رفتن عمده نیروها و دستگاه‌های جهاد در منطقه طلایه توسط دشمن بسیار جدی می‌نمود.

بر همین اساس، آنان با بیان چنین استدلال‌هایی با این طرح مخالفت می‌کنند و می‌گویند زمان برای اجرای این عملیات مناسب نیست. فرماندهان مهندسی جهاد موضوع را به آقای هاشمی رفسنجانی فرماندهی عالی جنگ و نماینده حضرت امام ارجاع می‌دهند. فرماندهی عالی جنگ نیز با برگزاری جلسه‌ای از جهادگران می‌خواهد که این عملیات حتماً اجرا شود.*

* مهندس ورشابی فرمانده قرارگاه کربلا درباره این جلسه می‌گوید: «در آن هنگام مسئولیت جانشینی فرماندهی به آقای هاشمی سپرده شده بود. بنده را پیش ایشان بردند و در جلسه‌ای خدمت ایشان حضور یافتم. ایشان از ما خواستند این کار را حتماً قبول کنیم. دیگر بر بنده تکلیف شده بود، چون جهادی‌ها هرگز از زیر بار تکلیف شانه خالی نمی‌کردند. گفتم دیگر باید با جان و دل جلو برویم و از جلسه درآمدم. به هر جهت، باوجود آگاهی از امکان انهدام گردان‌های مهندسی و تحمل تلفات سنگینی پذیرفتم

مین آغاز گردد، اما به محض انگل کردن* تیغ بلدوزر، راننده آن آقای قیومیان به شهادت رسید. وی از راننده‌های قدیمی بود که در عملیات‌های طریق‌القدس، فتح‌المبین و بیت‌المقدس تلاش‌های زیادی در پاک‌سازی میدان‌های مین کرده بود. در نهایت، با رشادت نیروها یک معبر باز می‌شود. با زیاد شدن حجم آتش تیربار در جناح راست، جدای از اهداف از پیش تعیین شده، تصمیم به احداث یک خاکریز با ارتفاع کم به منظور تأمین جانی نیروها گرفته می‌شود.

با ادامه یافتن پیشروی، جناح چپ هم به دلیل حجم آتش گسترده دشمن، ناامن می‌شود. به دلیل آتشباری گسترده عراقی‌ها باتوجه به اینکه در سمت چپ، یک کانال بزرگ وجود داشت که نیروهای خودی مجبور بودند در میان این کانال نیم‌خیز رفت و آمد کنند، احداث یک خاکریز با هدف سهولت تردد نیروها در این کانال در سمت چپ هم شروع شد.

میزان پیشروی لشکرها در محورهای تعیین شده متفاوت بود. در بعضی محورها در پیشروی توفیقی به دست نیامده بود. در نقاطی هم خط دوم دشمن شکسته شده بود.

هنگام عملیات، یک گروهان از ارتش و یک گروهان از بسیجیان فرستاده می‌شدند. جهاد برای پشتیبانی یگان‌ها وظیفه داشت بنه‌های خود را با این گردان‌ها همراه کند. دستگاه‌های مهندسی لشکر امام حسین^(ع) و لشکر ارتش را هم جهاد انتقال می‌داد و مسئولیت مهندسی با جهاد بود.

در نیمه‌های شب، با عبور رزمندگان از میدان مین، فشار اصلی دشمن شروع شد. بر اثر این فشار، پیوسته

* انگل کردن یعنی زمانی که جاده احداث می‌کنند برای ترانسه‌زدن گاهی لازم است گوشه تیغ بیل بلدوزر را به سمت چپ و گاهی به سمت راست تغییر جهت داد تا جاده که به سمت چپ یا راست می‌پیچد ترانسه نیز با همان شیب احداث گردد. و شایان ذکر است که انگل کردن دستگاه بلدوزر در زیر آتش کاری دشوار می‌باشد.

می‌توانستند راحت از مسیر کانالی که ایجاد شده بود عبور کنند و با گذر از خط اول دشمن که بیشتر حالت کمین داشت، به خط اصلی دشمن رسیده، آن را بشکنند. جهاد اصفهان وظیفه داشت با یک گردان از گوشه آب‌گرفتگی عملیات رمضان وارد شود. دو گردان دیگر هم بایستی از محور زید و یک گردان هم به عنوان پشتیبان وارد عملیات می‌شدند. نقطه حرکت جهاد اصفهان از بنه تاکتیکی که در پشت دژ عراق و زیر زید داشت، تعیین شده بود. مسئولیت عملیات جهاد اصفهان را حسین نوری بر عهده داشت. جلال سبحانی مسئول گردان بود که از گوشه آب‌گرفتگی وارد منطقه عملیات می‌شد و آقای مهندس گلی مسئول گردان دیگر بود. این گردان‌ها وظیفه داشتند برای هماهنگی با شهید خرازی در تماس باشند.

با شروع عملیات، آتش دشمن در منطقه زید چنان سنگین بود که تا یکی دو ساعت اول به هیچ عنوان دستگاه‌ها نمی‌توانستند کار کنند. البته، قبل از شروع عملیات، جهاد اصفهان دستگاه‌ها را پشت خاکریز خط مقدم برده و مستقرشان کرده بود. پس از شکستن خط کمین، پنج ساعت از آغاز عملیات گردان تخریب داخل میدان مین گذشته بود که به راننده‌ها اطلاع دادند که به هیچ عنوان نمی‌توان دستگاه‌ها را حرکت داد، زیرا شلیک گلوله‌های توپ و خمپاره لحظه‌ای قطع نمی‌شود.

در این وضعیت، فرماندهان جهاد با رانندگان همراه شدند تا هرطور که شده حرکت در میدان

احداث جاده سیدالشهدا^(ع) که با خلاقیت مهندسی جنگ جهاد انجام شد، از قبل مدنظر فرماندهان نبود، اما باتوجه به ضرورت داشتن یک عقبه خشکی مطمئن برای سهولت پشتیبانی از مناطق تصرف شده، این موضوع در دستور کار قرار گرفت و با احداث جاده سیدالشهدا^(ع) امکان تردد و پشتیبانی از خطوط مقدم یگان‌های خودی فراهم شد.

منطقه زید بودند اطلاع داده شد که تا سه روز آینده شما هیچ کاری ندارید.

جهادگران با شنیدن این خبر متعجب شدند که چه لزومی داشته است گردان‌های مهندسی به این شکل درگیر یک عملیات ایذایی شوند و خسارت فراوانی به ادوات و دستگاه‌های آنان وارد گردد و بسیاری از نیروهای متخصص گردان‌های مهندسی نیز شهید یا مجروح شوند.^(۱۲)

روز سوم

مأموریت جهاد استان‌ها در این مرحله از عملیات بدین ترتیب بود:

جهاد اصفهان

روز سوم عملیات به جهاد اصفهان مأموریت جدیدی محول می‌شود تا از زید به طلائیه رفته، شبانه خاکریزی احداث کند.^{**} اجرای این مأموریت جدید مهندسی جهاد سبب شد که دشمن در طلائیه مشغول شده، جزیره شمالی را از دست بدهد. بر اثر همین مقاومت در طلائیه، جزیره شمالی به دست

اخبار زخمی یا شهید شدن نیروها به گوش می‌رسید. در این میان، مهندس گلی که فرمانده گردان و مسئول محور خاکریز بود و سپس حاج حسین نوری که مسئولیت هماهنگی بالشکر امام حسین^(ع) را داشت، مجروح شدند و بدین ترتیب جهادگران با فداکاری عمل کردند تا دشمن را به سوی خود جذب کنند و جزایر حفظ شود. با رسیدن گردان‌های مهندسی جهاد همراه تعدادی از نیروهای لشکر به خط عراق، فشار دشمن باز هم زیاده‌تر شد. با وجود این، خط دوم عراق هم شکسته شد. به دلیل تحمل آتش سنگین دشمن و آلوده بودن اطراف محور به مواد انفجاری، بیشتر دستگاه‌های گردان‌های جهاد در همان ساعت اولیه عملیات، منهدم شده یا از کار افتادند، به طوری که فقط در دو گردان دوازده دستگاه بلدوزر از دست رفت.^{*} اما در قرارگاه - که بالاتر از سه‌راه حسینی بود و امکان ارتباط بی‌سیم با آنجا فراهم نشده نبود - خبر از واقعه انهدام جهاد اصفهان نداشتند. در اخبار ظهر رادیو اعلام شد که در محورهای دیگر، گردان‌ها پیشروی کرده‌اند، از هور رد شده و به دجله رسیده‌اند. با شنیده شدن این خبر، در حالی که جنگ به شدت در جزایر ادامه داشت، به جهادگرانی که در

^{*} مهندس پورسینا فرمانده وقت تیپ جهاد اصفهان می‌گوید: «شهید نصوحی از اعضای جهاد و مسئول بازسازی جهاد بود که حالا برای عملیات خیبر مأموریتش را اولویت‌بندی کرده بود. او یکی از جهادگرانی بود که مانند بقیه، در کار شب و روز نمی‌شناخت و شبانه تیم احتیاط را سازماندهی کرد تا در عملیات در مواقع لزوم خود را سریع به منطقه برسانند. در این عملیات هم وقتی گردان را حرکت دادند و به پشت خاکریز اول که در دست نیروهای خودی بود رسیدند، اما یک گلوله آمد بغل خودرو مهندس نصوحی و سه نفر را شهید کرد و چند نفر از نیروها زخمی شدند. خود حاج حسین نوری هم زخمی شده و به عقب برده شد. سرتیم‌ها هم همه راهی بیمارستان شده بودند و در مجموع هفتاد درصد جهاد اصفهان آن شب از دست رفت.» («عملیات خیبر از دیدگاه فرماندهان مهندسی جنگ جهاد»، پیشین.)

فرمانده وقت تیپ جهاد اصفهان:
در یک شب از عملیات خیبر،
هفتاد درصد جهاد اصفهان تحت
فشار شدید دشمن از دست
رفت.

سپاه افتاد، اما در جزیره جنوبی جنگ سختی در گرفت. هدف دشمن هم حفظ طلائیه بود. از دست دادن طلائیه به معنی داشتن یک عقبه خشکی قابل استفاده و دسترسی ایران به بزرگ‌راه بصره - العماره بود.

^{**} مهندس گلی فرمانده مهندسی جنگ جهادگردان استان اصفهان در این باره می‌گوید: «کار ما در این نقطه از طلائیه شروع شد. با اینکه شب‌ها کار می‌کردیم، اما هلیکوپترهای دشمن شب‌ها هم امان نمی‌دادند و نیروها را تکه‌تکه نشان می‌گرفتند، آتش دشمن قطع‌شدنی نبود، اما زیر این آتش سخت دشمن بیش از صد کیلومتر خاکریز زدیم، چون زیر آتش، خاکریزها کج و معوج می‌شد و طول خاکریزها با آتش دشمن جمع می‌شد.» («عملیات خیبر از دیدگاه فرماندهان مهندسی جنگ جهاد»، پیشین.)

احداث جاده سیدالشهدا^(۴) از قبل مدنظر فرماندهان نبود و با خلاقیت مهندسی جنگ جهاد سازندگی انجام شد و با احداث آن امکان تردد و پشتیبانی از خطوط مقدم یگان‌های خودی فراهم گردید.

این خاکریز به راحتی عبور کنند و درواقع، خاکریز جان‌پناهی برای جاده می‌شد. هنگام فعالیت مهندسی جهاد خودروها به سهولت در تردد بودند، اما آتش دشمن شدید بود و هر لحظه نیز افزایش می‌یافت. بعد از چند ساعت، از طرف فرماندهی تیپ ۲۰ رمضان رابطی فرستاده شد و اعلام کرد که کار تعطیل شود. طبق فرمان رسیده کار نیمه‌کاره ماند و به زمان دیگر موکول شد.

شب ۱۹ اسفند ۱۳۶۲، دوباره کار به همان صورت گذشته شروع شد و درست در آغاز کار، بار دیگر اعلام شد که کار تعطیل شود. در فاصله شروع و تعطیلی دوباره کار تعداد زیادی مجروح شدند.

در ۲۰ اسفند ۱۳۶۲، کار احداث خاکریز و جاده از محور طلائیه قدیم به طلائیه جدید در کنار جاده آسفالت شروع شد و تا خط مقدم مسیر ادامه یافت. برای احداث خاکریز سه تیم مهندسی وارد شده بودند که به دلیل بسته بودن محور طلائیه مقرر گردید یک گردان از لشکر امام حسین^(ع) وارد عمل شود. این گردان موفق شد از خاکریز دشمن عبور کند و ساعت ۴:۳۰ صبح، دشمن عقب زده شد.

پس از آن، فرمانی به جهاد خوزستان رسید که

با آغاز کار مهندسی جهاد، آتش دشمن چند برابر شد و هنگام کار جهادگران از همه جا آتش می‌بارید، که با آتش قبل از شروع عملیات مهندسی اصلاً قابل مقایسه نبود. با افزایش فعالیت مهندسی جهاد، حجم آتش عراق در جزیره شمالی کاهش یافت و رزمندگان در جزیره شمالی فرصت یافتند منطقه را به طور کامل حفظ کنند.^(۱۳)

جهاد خوزستان

در جلسه ستاد کربلا، ستاد پشتیبانی مهندسی جهاد خوزستان وظیفه پشتیبانی تیپ ۲۰ زرهی رمضان را بر عهده گرفت. تیپ رمضان وظیفه داشت از سمت شمال وارد منطقه طلائیه شود و بین پاسگاه طلائیه جدید و قدیم که تپه‌ای خاکی بود مستقر گردد تا بتواند منطقه را پوشش دهد. بین این دو مسیر می‌بایست خاکریزی زده می‌شد که احداث آن برعهده جهاد خوزستان گذاشته شد. این فعالیت از ۱۸ اسفند ۱۳۶۲ آغاز شد.

جهاد خوزستان کار احداث و تکمیل خاکریز را شبانه با سه تیم مهندسی شروع کرد. جهادگران بایستی خاکریزهای خودی را که شکسته شده بود اصلاح و مرتفع می‌کردند تا رزمندگان بتوانند از جاده شنی کنار

جلسه‌ای برگزار شد و تأکید گردید که واگذاری مأموریت در زید تا طلائی به این دلیل انجام شده تا جزایر حفظ شود.^{(۱۴)**}

جهاد فارس

در این عملیات جهاد فارس پشتیبان لشکر ۷ ولی عصر (عج) و لشکر ۲۱ حمزه انتخاب شده بود و مأموریت داشت تا منطقه را به سه محور تقسیم کند. مسئولیت محور مرکزی برعهده شهید حسین عبداللهی، جناح سمت راست برعهده شهید خلیل پرویزی و جناح سمت چپ برعهده شهید پورمیدانی بود. هرکدام از این مسئولان پس از هماهنگ شدن با گردان‌های خود به نمایندگان اطلاعات سپاه در هر گردان معرفی شدند.

با شروع عملیات، جناح سمت راست که با مسئولیت شهید خلیل پرویزی وارد عمل شده بود خاکریز را شکافته، وارد میدان مین شد، ولی در میدان مین گیر کرد. در این وضعیت کسی نمی‌توانست حرکت کند؛ فقط رانندگان بلدوزرها توان حرکت داشتند که میدان مین را پاک می‌کردند و اغلب آنان نیز بعد از پاک کردن مسیر ترکش خورند و به دلیل نداشتن بی‌سیم نتوانستند ارتباط برقرار کنند و درحالی‌که مجروح شده بودند، به‌ناچار به عقب برگشتند.

** مهندس لاله‌پرور فرمانده مهندسی جنگ جهاد استان فارس، در این باره می‌گوید: «جلسه‌ای با فرمانده لشکر ۱۹ فجر داشتیم. حاج نبی‌رودکی می‌گفت: آقای رسولجانی گفته شما باید بروید یک عملیات مهندسی را از پاسگاه طلائی تا کوشک و زید راه بیندازید تا بچه‌ها بتوانند جزیره را از زیر آتش دشمن رها کرده و [آن را] تثبیت نمایند. اگر توپخانه‌های عراق را به‌سوی طلائی و زید برگردانید و آتش جزیره کم شد، امیدی هست، وگرنه عملیات بی‌نتیجه خواهد بود. تکلیف بود و جنگ، منطقه‌ای که خاک و آب بود، دستان به سنگی هم نمی‌رسید تا با سنگ به جنگ برویم. نمی‌شاهد بودند و نواهای قرآن و نواهای یا حسین یا حسین، یا مهدی برپا بود.» (عملیات خیبر از دیدگاه فرماندهان مهندسی جنگ جهاد، پیشین.)

باید دستگاه‌های سنگین را به طلائی قدیم ببرد و آنجا خاکریزی احداث کند اما به دلیل آتشباری شدید عراقی‌ها چند نفر در بین راه مجروح شدند و یک نفر به شهادت رسید و در نتیجه نیروها نتوانستند به محل مأموریت جدید برسند.*

جهاد تا این عملیات، این تعداد شهید و مجروح نداده بود. شمار شهدای جهاد در عملیات خیبر بالغ بر ۱۰۰ نفر و تعداد مجروحان بیش از ۶۰۰ تا ۷۰۰ نفر بود. احداث صد کیلومتر خاکریز یکی از عملیات‌های سخت جهادهای استان‌ها بود و به دلیل فشاری که به مهندسی جنگ جهاد وارد آمد اغلب وسایل آنان اعم از ماشین‌آلات سبک و سنگین آسیب دیدند.

گردان‌های جهادهایی که از محور طلائی تا زید زیر آتش دشمن فعالیت می‌کردند، تقریباً ۸۰ تا ۹۰ درصد منهدم شدند که برای بازسازی آنها به سرعت اقدام شد. در حین عملیات، برای توجیه فرماندهان گردان‌ها

* در این باره مهندس پورسراج فرمانده مهندسی جنگ جهاد خوزستان چنین می‌گوید: «نقطه‌ای را در محلی انتخاب کردیم تا گشتی زده و بدانیم چه خبر است و کار ما چگونه باید باشد. سنگینی آتش، گردوغباری فراهم کرده بود که چیزی معلوم نبود. به یک کانال رسیدیم. کانال ۴ متر بیشتر نبود. میدان مین بود و سیم‌خاردار دشمن بود. حدود ۵۰۰ متر تا ۶۰۰ متر دست نیروهای خودی بود. که پر بود از جنازه ایرانی و عراقی که گویا تن‌به‌تن جنگیده بودند. کارکردن در آنجا امکان نداشت. یعنی پشت سرهم دشمن آتش می‌ریخت و منور می‌زد و اطرافمان پر از نیروهای عراقی بودند. رابط را خواستیم با فرماندهی صحبت کند که منطقه پاک‌سازی نشده. جواب دادند می‌دانیم. کار وصال نداده و نیروهای رزمی که آمده‌اند برگشته‌اند. دشمن از همین نقطه فشار می‌آورد تا آنجا که در دست ما بود پس بگیره. برادران در تلاش بودند تا به هر نحو الحاق دو لشکر صورت پذیرد، ولی دشمن با تمام قدرت آتش می‌ریخت تا آنجا که فرماندهی پیام فرستاد برگردید. ۹ دستگاه سنگین داشتیم. که یکی منهدم شده بود. در بین راه دستگاه‌ها را در کنار تپه‌ای پنهان کردیم، چون مرتب با حرکت ما تبت می‌کرد. و دائم اطراف دستگاه‌ها گلوله به زمین می‌خورد. از نیروهای خودی خبری نبود. تنها یک مینی‌کاتیوشا به‌طرف دشمن شلیک می‌کرد.» (عملیات خیبر از دیدگاه فرماندهان مهندسی جنگ جهاد، پیشین.)

لشکر ۱۴ امام حسین^(ع) زودتر از جهاد فارس وارد معرکه شده بود. لشکر ۷ ولی عصر^(عج) از یک سو و لشکر ۲۷ رسول^(ص) و لشکر ۱۴ امام حسین^(ع) از داخل مرز ایران می خواستند باهم الحاق کنند.

لشکر ۲۷ حضرت رسول^(ص) سمت چپ تیپ ۳۳ المهدی^(عج) قرار گرفته بود. مقرر شده بود که تیپ ۳۳ المهدی^(عج) منطقه را پاک سازی کند تا پس از الحاق با لشکر ۱۴ امام حسین^(ع) و ۲۷ حضرت رسول^(ص)، منطقه در اختیار رزمندگان قرار گیرد.

یک کانال به عرض ۵۰ متر مقابل خط مرز بود که به ترابری آبی احتیاج داشت. قرار شد تعدادی پل نفررو آورده شود و روی کانال و دژ مرزی ایران قرار بگیرد تا رزمندگان با استفاده از آن عبور کنند.

پس از سه روز جنگ تن به تن، هیچ گونه پیشروی انجام نشد و خاکریزهایی که گردان های جهاد از قبل در این منطقه احداث کرده بودند، همگی ظرف این سه روز از بین رفت. عراقی ها با شلیک مداوم گلوله های توپ خاکریزها را صاف کرده و در سمت راست جاده نیز آب را رها کرده بودند که این کار باعث باتلاقی و لغزنده شدن

کناره های جاده شد. تنها رفت و آمد رزمندگان ها از روی جاده انجام می شد که در جلو دید و شلیک توپ دشمن قرار داشت. در این وضعیت، امکان حرکت دستگاه های مهندسی به هیچ وجه وجود نداشت و دستگاه ها پشت سرهم منهدم می شدند. مسیر اصلی که برای خاکریز تعیین شده بود، دیگر قابلیت احداث خاکریز را نداشت و زمین کاملاً به باتلاق تبدیل شده بود. پس از سه شبانه روز کار مداوم، در نهایت نتیجه ای حاصل نشد و سرانجام با هماهنگی تیپ ۳۳ المهدی^(عج) و با تغییراتی که در مسیر

در سمت چپ که لشکر ۱۴ امام حسین^(ع) مستقر بود، جهاد فارس با مسئولیت شهید پورمیدانی قرار بود به جهاد استان اصفهان ملحق شود و با کمک یکدیگر دو تاسه خاکریز را شکافته، وارد خاکریزهای عراق شوند.* البته، جهاد اصفهان موفق شده بود سه تا چهار کیلومتر خاکریز احداث کند، ولی نیروهای این جهاد موفق نشدند به عقبه جبهه برگردند و در آنجا شهید شدند و دستگاه های آنان نیز در خاک عراق می ماند. پس از اصلی شدن مأموریت حفظ جزایر مجنون، مأموریت جهاد فارس از منطقه زید به منطقه طلائییه تغییر یافت. نیروهای جهاد فارس با منطقه جدید آشنایی کمتری داشتند. در طلائییه، دو پاسگاه قدیمی و پاسگاه جدید تنها نشانه شاخص منطقه بود. در اوایل جنگ، عراق پاسگاه قدیمی را منهدم کرده بود. از همین رو، پاسگاه جدید که جلو جاده آسفالت بود، محل مقر جهاد فارس تعیین شد و مأموریت پشتیبانی تیپ ۳۳ المهدی^(عج) به این جهاد واگذار گردید.

* مهندس لاله پرور از فرماندهان جهاد استان فارس، می گوید: «با شروع عملیات در شب، چنان آتش سنگین شد که قدم از قدم نمی شد برداشت. آنچنان آتش روی ما ریخته شد که دستگاه ها نتوانستند تکان بخورند و زمین گیر شدند؛ فقط دستگاه ها نتوانستند شکاف های نفوذی را باز کنند که قبلاً آن را معین کرده بودند. دستگاه ها از کار افتادند به خاطر ترکش هایی که خوردند. یکی جک و دیگری رادیاتور و حتی موتورهایشان ترکش خوردند و روغن و خاک در هم آمیخت و با خون رانندگان و گردوغبار یکی شده بود.» ("عملیات خیبر از دیدگاه فرماندهان مهندسی جنگ جهاد"، پیشین.)

جهاد فارس در شب اول عملیات دوازده دستگاه از دست داد و در محور سمت راست هم چهار پنج دستگاه از رده خارج شد و چندین تن از نیروهای آنها شهید و مجروح شدند. البته، جایگزین نیرو برای این گردان آسان بود، چون از استان فارس و همدان و تهران و قم که از ابتدای جنگ با جهاد فارس کار می کردند تأمین می شد. پشتوانه دیگر نیروهای مهندسی آموزشگاه رانندگان سنگینی بود که در شیراز داشتند. البته، دشمن هم از فرصت های خود استفاده کرد و با عجله و شتاب در شب دوم، با سیم خاردار و مین های نامنظم موانع ایجاد کرد که جهاد در این شب (دوم) به پاک کردن میدان مین مشغول شد و خط را جلو بردند.

شمار شهدای جهاد در عملیات
خیبر بالغ بر ۱۰۰ نفر و تعداد
مجروحان بیش از ۶۰۰ تا ۷۰۰
نفر بود.

راهی بیمارستان‌ها شدند و از حدود چهارصد نیرو، بیست تا سی نفر آنان باقی ماندند. در میان شهدا و مجروحان افرادی مانند حاج خلیل پرویزی، حاج احمدپور میدانی و حسین عبداللہی به‌همراه نیروهایش که در شش تا هفت عملیات شرکت کرده بودند و تجربه زیادی داشتند، دیده می‌شدند. در منطقه زید، با تلاش جهادگران ۱۲ کیلومتر خاکریز و در منطقه طلائیہ تا پیچ کوشک خاکریز چهار ردیفه احداث شد.^(۱۵)

مهندسی در جزیره مجنون جنوبی

بعد از عملیات در محور زید و طلائیہ که سنگین‌ترین اقدامات مهندسی در آنها انجام شد، عملیات مهم دیگر مهندسی جهاد در جزیره مجنون جنوبی اجرا شد. محل استقرار ستاد مهندسی جنگ جهاد در دژ مرکزی جزیره جنوبی واقع شده بود. در سرپیچ جزیره جنوبی کمی جلوتر از پیچ نیز گردان‌های مستقل مهندسی جنگ جهاد قرارگاه کربلا مستقر بودند.^{**} ضلع غربی و شرقی این پیچ هم به گردان‌های اصفهان و تهران سپرده شده بود. مهندسی جنگ جهاد در جزیره جنوبی چند وظیفه کاری سنگین داشت. دژ غربی و دژ شرقی جزیره مجنون جنوبی محور مهم و سختی برای گردان‌های جهاد به حساب می‌آمد. در این قسمت، دشمن آب را رها می‌کرد و ستادهای مهندسی جنگ جهاد وظیفه داشتند به‌مرور با احداث دژ و خاکریز از پیشروی آب جلوگیری کنند. جنگ در این نقطه تبدیل به جنگ با آب شده بود.

گردان‌های جهاد زیر آتش شدید دشمن

^{**} این گردان‌ها باتوجه به اجرای عملیات آبی کم‌کم موسوم به گردان‌های "عملیات آبی" مهندسی جنگ جهاد شدند که توانستند ده میلیارد متر مکعب آب را در جزایر مجنون شمالی و جنوبی جابه‌جا کنند.

داده شد، چند کیلومتر خاکریز احداث گردید تارزمنندگان جان‌پناهی پیدا کنند. به فاصله صد تا دویست متر پایین‌تر، مسیر جدیدی تعیین شد تا خاکریزهایی احداث شود و از آن مسیر تیپ ۳۳ المهدی (عج) عبور داده شود. جهاد فارس دو گردان جمعاً به استعداد شصت تا هفتاد دستگاه لودر و بلدوزر شامل لودر هپکو ۵۳۰ و بلدوزر ۱۵۵ آماده کرد. گردان سمت راست جاده زیر نظر شهید حاج احمد پورمیدانی و گردان سمت چپ جاده زیر نظر محمود دوکوهکی قرار گرفت. هرکدام از این گردان‌ها به سه تا چهار گروه تقسیم شده بودند. جهاد فارس یک شهید قبل از عملیات داد.

با شروع حجم آتش دشمن، دستگاه‌های سنگین مهندسی جهاد پشت‌سرهم منهدم می‌شدند.^{*} شب سوم عملیات، از مهندسی جنگ جهاد فارس خواسته شد که مقاومت کنند. جهادگران هم مقاومت کرده، به مقابله با آتش سنگین دشمن پرداختند و درنهایت، موفق شدند وسط میدان مین، خاکریز جدیدی احداث کنند. اغلب نیروهای جهاد فارس در مدت سه چهار روز تلاش و مقاومت مثال‌زدنی شهید یا مجروح و

روز سوم عملیات خیبر جهاد اصفهان با احداث خاکریز در طلائیہ سبب شد که دشمن در طلائیہ مشغول شد و جزیره شمال مجنون را از دست بدهد.

^{*} مهندس لاله‌پرور از فرماندهان جهادگر استان فارس حوادث شب اول عملیات را این‌گونه روایت می‌کند: «شب اول در آن محوری که خودم بودم از یک کیلومتری پاسگاه طلائیہ تا کوشک من خودم هشت ایستگاه را بر عهده داشتم و محور سمت چپ هم که باهم یک تیم می‌شدیم، همه دستگاه‌های ما منهدم شدند. ۴ شهید هم زیر دستگاه‌ها داده بودیم. چون شب اول هیچ جان‌پناهی نداشتیم. بهترین جان‌پناه ما زیر دستگاه‌های لودر بود. و از آنجا که سنگر و جان‌پناه نداشتیم متأسفانه مجروح زیاد داشتیم و ده دوازده شهید هم دادیم.» ("عملیات خیبر از دیدگاه فرماندهان مهندسی جنگ جهاد" پیشین).

عملیات ضربات سختی را متحمل شده بودند. ستادهای پشتیبانی و مهندسی جنگ جهادی هم که به عنوان معین دعوت شده بودند، بیشتر از قرارگاه حمزه سیدالشهدا^(ع) بودند. این ستادها عبارت بودند از: ستاد پشتیبانی استان مرکزی، استان همدان، استان زنجان، جهاد دامغان و سمنان که به هر کدام وظایف خاصی سپرده شده بود.*

مأموریت احداث جاده در جزیره جنوبی که به جاده مرگ معروف شد و بسیار سخت و پرمشقت بود، به عهده جهاد همدان گذاشته شد. این جاده از جنوبی ترین قسمت جزیره مجنون جنوبی به سمت جنوب طلائی که در اختیار عراقی ها بود کشیده می شد. جاده از میان آب می گذشت و عراقی ها دشمن با تانک، مستقیم شلیک می کردند. چراغی روی تانک های عراقی نصب شده بود که خدمه آنها با تاباندن نوری بسیار قوی روی جاده سبب می شدند راننده ای که به طرف دشمن بار مخلوط حمل می کرد، نتواند جلو خود را ببیند و در نهایت، یا داخل آب فرومی رفت یا با شلیک گلوله تانک مواجه می شد و نمی توانست اقدام مناسب انجام دهد.

* صفر رضایی از جهادگران استان همدان فعالیت های جهاد سازندگی را حین اجرای عملیات این گونه روایت می کند: «در عملیات خیبر، فعالیت هایی شروع شد، حاج آقا اخلاقی مسئول ستاد، مرادید و به حاج آقا حسن بیگی اطلاع داد. با حاج آقا حسن بیگی به منطقه رفتیم. در موقعیت قرارگاه حمزه یکی دو روزی ماندم تا عملیات خیبر شروع شد. نیروهای ستاد جهاد همدان را به درست کردن مقر مشغول کردم و همراه فرمانده قرارگاه حمزه سیدالشهدا^(ع) به گردان ها سرکشی می کردیم، با سپردن جاده مرگ به گردان الغدير، کار جهاد همدان رسماً آغاز شد.

بنده زمانی که از شهرستان با حدود سی نفر از دوستان به اتفاق برادران استان به ستاد کربلا اعزام شدیم، محلی را جهت بنه انتخاب [کردیم و در] مقر اصلی مان در منطقه جفیر - که محل امن تری بود - مستقر شدیم و مشغول انجام وظیفه شدیم و در جزیره نیز مقری بنا کردیم. قسمتی از کارمان در شب ها انجام می شد که با کامیون، کمپرسی، نیسان و لودر از جزیره خاک حمل می کردیم و در جاده های جزیره جنوبی به نام جاده مرگ کار می کردیم.» (ذخیره سازی اسناد پشتیبانی و مهندسی جنگ جهاد همدان، نوار مصاحبه محمدسعید بابازاده در مورد عملیات خیبر، شماره ۳۵۶، ۱۳۸۲).

می بایست جلو نفوذ آب را می گرفتند. مدت زیادی بود که جهادگران مشغول فعالیت بودند و توانشان تحلیل رفته بود. امکانات گردان های جهاد بارها منهدم شده، دوباره بازسازی می شد، اما بازسازی آنها طول می کشید و امکانات سریع جایگزین تجهیزات از دست رفته نمی شد.

برای جلوگیری از رهاشدن آب، گردان های مهندسی از جناحین ضلع مرکزی جزیره جنوبی؛ یعنی از ضلع مرکزی جزیره جنوبی به طرف ضلع غربی و همچنین از طرف ضلع شرقی، دژهای احداث کردند و قبل از اینکه دژ به اتمام برسد و الحاق انجام شود، دشمن در ضلع مرکزی به ضلع شرقی آب را شکافت و در همان زمان، ضلع مرکزی به طرف ضلع غربی جزیره هم زیر آب رفت. بعد از آن، گردان ها همه توان خود را به کار گرفتند تا با احداث دژهایی ضلع مرکزی جزیره جنوبی به طرف ضلع شرقی آن را پوشش دهند، ولی در اینجا هم دشمن برتری آتش داشت.

همچنین دشمن امکانات و تجهیزات مهندسی اش را به جلو کشیده بود تا ضلع شرقی جزیره جنوبی و مقداری از ضلع غربی را بشکافت و آب را رها کند تا جناح شرقی جزیره جنوبی را آب فراگیرد. دشمن در همان شب های اول توانست آب را به محل استقرار جهاد در جزیره جنوبی هدایت کند که بعد از آن، شرایط کار برای ستادهای جنگ جهاد دشوارتر هم شد، زیرا کار همه گردان های جهاد به ضلع مرکزی، ضلع شرقی و ضلع غربی منتهی می شد و شرایط کار لحظه به لحظه سخت تر می شد. با آن حجم آتش دشمن می بایست هم زمان روی یک جاده مهندسی هم کار می شد که این امر موجب وارد آمدن تلفات و خسارات بسیار به گردان های جهاد شد.^(۱۶)

گردان های مهندسی معین

ستادهای پشتیبانی و مهندسی جنگ جهاد مقیم حین اجرای

جاده مرگ نام گرفته بود که هر خودرویی که به سهره شهادت می‌رسید در تیررس دشمن قرار داشت و دشمن برایش گلوله‌ای شلیک می‌کرد. در روز کسی نمی‌توانست از آن عبور کند و شب‌ها کار می‌شد.

مأموریت عملیاتی ما در ابتدا احداث جاده مرگ در جاده طلائییه بود. حمل مخلوط به‌وسیله مایلرهای جهاد و ساختن جاده در یک و نیم کیلومتری دشمن کاری بس دشوار بود که باید در شب انجام می‌شد که هرچه جلوتر هم می‌رفتیم، به دشمن نزدیک‌تر می‌شدیم. در این راستا، مسئولیت محور را حاج آقارضایی به عهده داشت و مسئولیت ماشین‌آلات را برادر مهدی رنگ‌آمیز متقبل شده بودند و زحمات زیادی را دو مرحوم بزرگوار آقایان حسینی و برادر بالائی [متحمل شده] بودند. انصافاً این دو بزرگوار زحماتشان قابل توصیف نیست. پیش‌تازانی بودند که داوطلبانه دیگران را نیز به خط می‌بردند و می‌آوردند. آن‌قدر در این جاده با رغبت کار می‌کردند. که انسان از کارشان لذت می‌برد. آقای حسینی از نظر قد و قیافه اندام چاقی داشت و انسان فکر نمی‌کرد یک مرد چاق‌اندام این‌قدر فعالیت کند. آن هم در جاده‌ای که منتهی به دشمن می‌شد. همچنین باید از برادرانی چون شهید معصومی و برادران جهانی و بیداریان نام برد. همچنین رانندگان بلدوزر چون شهید حاج علی کریمی پرویز که در نوک حمله قرار داشتند و مخلوط را پخش می‌کردند و یا از برادران رانندگان گریدر چون حاج حسین مرادی که منشأ خدمات ارزشمندی در این منطقه بودند.^(۱۷)

مهندسی در آب

باتوجه به ویژگی‌های زمین منطقه عملیات خیبر، فرماندهان مهندسی جنگ جهاد پیش‌بینی کردند که عراق آب‌های منطقه را به‌سمت سنگرهای رزمندگان هدایت خواهد کرد؛ زیرا از این‌طرف در عملیات رمضان نیز استفاده کرده بود. در این صورت، مشکلات عدیده‌ای برای جهاد ایجاد می‌شد. به همین دلیل، مهندسی جنگ جهاد با وجود انجام‌دادن طرح ابتکاری پل خیبر مأموریت

احداث این جاده حدود سی روز طول کشید. در این مدت، کامیون‌ها مرتب داخل آب می‌رفتند یا هدف اصابت ترکش قرار می‌گرفتند. همچنین به‌دلیل باقی‌ماندن ترکش‌های فراوان در جاده، هر شب چند دستگاه پنچر می‌شد.

برنامه‌ریزی شده بود تا ستادهای پشتیبانی جهاد سراسر کشور، اقدام به اعزام کامیون‌داران از سراسر کشور به جبهه‌ها کنند. این درحالی بود که تحریم اقتصادی وضع شده علیه ایران در جنگ سبب کمیاب‌شدن لاستیک کامیون‌ها و گران‌شدن قیمت آنها در بازار آزاد شده بود. جهاد سازندگی با سازوکاری که در پیش گرفته بود، از طریق فروش محصولات کشاورزی لاستیک وارد می‌کرد. تهیه لاستیک کار دشواری بود، زیرا کشورهای بیگانه می‌دانستند که از لاستیک‌ها در جنگ استفاده خواهد شد؛ بنابراین از فروش آنها به ایران خودداری می‌کردند.

با راهکاری که جهاد در پیش گرفته بود، هر کمپرسی‌ای که داوطلبانه پانزده روز کار می‌کرد دو حلقه لاستیک دریافت می‌کرد و همه هزینه‌های گازوئیل، روغن و سرویس نیز برعهده جهاد بود. با این روش، کامیون‌داران به جبهه‌ها سرازیر شدند و اقدامات مؤثری انجام دادند که یکی از آنها احداث جاده سیدالشهدا^(۱۸) بود. البته، در همین مدت در جاده سیدالشهدا^(۱۹) سیصد کامیون کمپرسی از جهاد هم به منطقه اعزام شده بودند که به‌صورت سه شیفت هشت‌ساعته در شبانه‌روز کار می‌کردند.

در همین خصوص محمدسعید بابازاده یکی از مسئولان جهاد همدان، می‌گوید: «در آن زمان، مسئولیت تعمیرگاه جهاد سازندگی استان را به عهده داشتیم. همچنین در ارتباط با مناطق جنگی مسئولیت اعزام کامیون‌ها و ماشین‌آلات به‌عهده ما بود. بعد از اینکه شورای مرکزی ابلاغ نمودند، برای عملیات منطقه جنوب، مجبور شدیم تمام مایلرهایی استان را جمع‌آوری کرده و به منطقه اعزام نماییم و آقای مهدی رنگ‌آمیز را به‌عنوان نماینده ماشین‌آلات جهاد استان به منطقه اعزام و به قرارگاه کربلا مأمور کردیم.

فاصله بین هور در طلائییه تا سهره شهادت به این دلیل

— احداث جاده سیدالشهدا(ع) از سه راه فتح تا جزیره مجنون شمالی

جهد غنیمت گرفته بودند استفاده می شد. مهم ترین مأموریت آبی جهاد در جزیره جنوبی انجام شد. از زمان آغاز عملیات خیبر تا شروع مأموریت جدید جهاد هر دو جزیره شمالی و جنوبی در اختیار رزمندگان ایران بود. در واقع، دشمن هنوز به جزیره جنوبی آب نینداخته بود و نیروهای سپاه و بسیج در برابر ضدحمله های دشمن در این مناطق مقاومت و ایستادگی می کردند.

در این مرحله، مهندسی جهاد ساخت و تکمیل دژ را در ضلع شمالی جزیره جنوبی آغاز کرد. این خاکریز به صورت شرقی و غربی بود و به ضلع مرکزی جنوبی متصل می شد. این دژ به صورت قطعه هایی باز بود و باید بسته می شد. حدود دوازده شب، مهندسان جهاد در این نقطه کار کردند. با آنکه کارها خوب پیش می رفت، اما دشمن متوجه تصمیم ایران برای متصل کردن قطعات ناپیوسته این دژ شده و آب را در منطقه رها کرد. با وجود تلاش بی وقفه جهادگران به علت نفوذ آب و سست بودن خاک جزیره، متصل کردن دژ بی نتیجه ماند، جهادگران برای ساخت این دژ تلاش بسیاری کردند و در مدت اجرای این مأموریت هیچ کس ادعای مدیریت نداشت.

جدیدی را مبنی بر تشکیل گردان های عملیات آبی به فرماندهان سپاه پیشنهاد کرد و پس از اعلام موافقت فرماندهان سپاه، مهندسی جنگ جهاد گردان های آبی را با موفقیت راه اندازی کرد.

جهاد علاوه بر مأموریت های قبلی خود شامل احداث خاکریز بصره - بغداد، خاکریز طلائیه و زید و پل شناور خیبر که قبل از عملیات اعلام شده بود، مأموریت جدید را آغاز کرد. راه اندازی گردان مهندسی جهاد در تخصص آب، فعالیت جدید جهاد بود و کم کم فعالیت های آبی گردان های جنگ جهاد در جزیره مجنون شروع شد. پیش از شروع این فعالیت، پل خیبر احداث گردیده و امکان انتقال نیرو به جزایر مجنون مهیا شده بود و دستگاه های سبک هم به راحتی می توانستند روی آن تردد کنند، متنها حمل و نقل دستگاه های سنگین به وسیله پل خیبر امکان نداشت. جهادگران به منظور اجرای مأموریت جدید خود برای شناسایی به جزایر مجنون رفتند و با استفاده از تعدادی کامیون کمپرسی غنیمتی در جزایر مجنون کار را آغاز کردند. همان طور که پیش از این اشاره شد، فعالیت دستگاه های آبی هم از قبل پیش بینی نشده بود و فقط از دستگاه هایی که در جزیره بود و گردان های

به طول ۲/۵ متر و عرض ۲ متر و ارتفاع ۴۰ سانتی متر طراحی کرد تا یونولیت فشرده را در درون آنها جا دهد. با پیوند این جعبه‌ها به یکدیگر پلی به طول ۱۴ کیلومتر و عرض ۴ متر احداث شد. این پل برای عبور خودروهای سبک در حین عملیات خیبر مناسب بود و توانست مشکل تردد رزمندگان را پس از پایان عملیات خیبر حل کند. این پل بین جزیره شمالی مجنون و ساحل هورالهوریه نصب شد. مزیت پل خیبر آن بود که با بالا و پایین رفتن آب هور، آن هم بالا و پایین می‌رفت. از سوی دیگر چنانچه هواپیماها یا آتش دشمن هر قسمت از پل را منهدم می‌کرد، رزمندگان جهاد سازندگی بلافاصله آن را بازسازی می‌کردند.

پل خیبر با ابتکار مهندسان جهاد در مدت دو ماه طراحی و به‌وسیله صنایع داخلی کشور ساخته شد. سرعت ساخت این پل عظیم فرماندهان و مسئولان را به تعجب واداشت. شهید بهروز پورشریفی درباره مهم‌ترین مباحث مطرح‌شده در جلسه توجیه مسئولان جهاد و مأموریت ساخت پل در منطقه هور می‌گوید:

«آذرماه سال ۱۳۶۲ حدود دوونیم ماه قبل از عملیات خیبر جلسه‌ای با حضور شهید رضوی و برادر رحیم صفوی و مهرداد از مهندسی سپاه تشکیل شد. موضوع جلسه محرمانه و درباره توجیه شرایط منطقه‌ای بود. نیاز عملیات این‌گونه مطرح شد؛ یک پلی را در نظر بگیرید طولش هم زیاد باشد و پل در شرایطی می‌باشد که آب با سرعت یک متر در ثانیه عبور می‌کند. و در پاسخ چنین گفته شد: اگر بخواهید طول پل خیلی زیاد و سرعت آب کم باشد احتیاج به تدابیر دیگری دارد، چون به غیر از اروند که دهانه آن بیش از ۹۰۰ متر باشد جایی نداشتیم که رودخانه باشد و به این ابعاد هم باشد. فرماندهان گفتند طول پل سی کیلومتر باشد و در آب راکد جواب بدهد. تا گفتند، فهمیدیم کجا آب راکد است و شرایط ایستایی آب که مطرح شد دانستیم با آب ساکن طرف هستیم و فهمیدیم در منطقه هور است. قبل از آن، جهادگران پل شناور ساخته بودند.

همه فرماندهان، مسئولان و مهندسان جهاد راننده شده بودند. شیفت کاری معمول از بین رفته بود. همه بسیج شده و خاک را جابه‌جا می‌کردند، اما از آنجا که خاک جزیره همراه با نی‌های پوسیده بود و مخلوط نبود تا استحکام داشته باشد، در آب و می‌رفت و دژ متصل نمی‌شد. درنهایت، آب این قسمت را فراگرفت و جزیره جنوبی به‌مرور زیر آب رفت و بدین ترتیب، محدودیت زمان و امکانات و کمبود کامیون سبب شد تا کار به نتیجه مورد نظر نرسد.

در این مأموریت، زمان‌بندی پیش‌بینی شده فرماندهان و مهندسان درست از آب درنیامد و در مدت دوازده روز تلاش جهادگران، دژ متصل نشد. به همین دلیل، نیروهای رزمنده به جزیره شمالی برگشتند و خمپاره‌اندازها به جزیره شمالی انتقال داده شدند.^(۱۸)

پل خیبر اوج خلاقیت مهندسی

پیش از عملیات خیبر، جهاد سازندگی فعالیت خود برای آماده‌سازی عقبه‌های منطقه، احداث خاکریزها و جاده‌های بین منطقه طلایه تا "شط علی" آغاز

کردند. علاوه بر آن، کار طراحی و ساخت یک پل شناور به طول ۱۴ کیلومتر و به عرض ۴ متر و ۲ متر بال محافظ، برعهده جهاد سازندگی بود. این پل بنا بود ارتباط بین جزیره مجنون و ساحل خودی را برقرار کند. مهندس بهروز پورشریفی با ارائه طرحی توانست پل معلق را بسازد که سریع نصب شود. این پل را از طریق فشردن یونولیت‌ها و انداختن یک ورق فلزی عاج‌دار بر روی آنها در کارخانه‌های کشور ساختند. مهندس شریفی جعبه‌هایی را با نبشی آهنی به شکل قوطی کبریت و

در جاده سیدالشهدا(ع)
۳۰۰ دستگاه کامیون کمپرسی
از جهاد هم به منطقه اعزام
شده بودند که به‌صورت
سه شیفت هشت‌ساعته در
شبانه‌روز کار می‌کردند

پروفل دیگری استفاده شود که در بازار وجود داشته باشد. تعطیلی هم معنا نداشت. کار با تمام توان پیش می‌رفت. از زمان انقلاب، کارخانجات با شهید ناجیان رفاقت دیرینه داشتند و با تبلیغات خوبی که به صورت جهادی در کارخانجات شده بود حساسی کار کردند. کارگرانی بودند که ده شبانه‌روز از کارخانه‌شان خارج نشدند و حتی برادرانی بودند که آنقدر جوشکاری می‌کردند که سر ساخت پل خوابشان می‌برد. همه تلاش‌ها برای این بود که در دو ماه و نیم؛ سی کیلومتر کار حاضر شود. پیشنهاد استفاده از فوم و فایبرگلاس در ساخت

تجربه‌های کوچکی از عملیات‌های قبل مثلاً بیت‌المقدس داشتند که با تخته و بشکه‌های نفت و حتی یونولیت قطعات پل را مونتاژ می‌کردند. یعنی قبل از این، برخی برادران روی این قضیه به صورت جزئی کار کرده بودند. حضور ذهنی روی مسئله بود؛ این ابتکار با بشکه‌های خالی نفت اولین بار در رود کارون توسط شهید هزاردستان طراحی و ساخته شده بود و بعداً در جبهه‌های مختلف و در اکثر رودها مورد استفاده قرار گرفته بود، اما با این طول کسی چنین پلی ندیده بود و تجربه هم نکرده بودند.

در آن جلسه، مطرح شد به سی کیلومتر پل در یک‌ونیم ماه آینده نیاز است. به ما گفته شد که این پل نقش تعیین‌کننده‌ای در عملیات دارد که بدون آن نمی‌توان عملیات را پیش برد. در ضمن، بر این موضوع تأکید شد که شخص دیگری غیر از چند نفر حاضر در جلسه نباید در جریان طرح این پل قرار بگیرد و موضوع پل کاملاً محرمانه است.

طراحی کار بسیار مشکل بود. ما یک حساب کردیم که هر قدر سریع باشیم ده تا پانزده روز طراحی آن طول می‌کشد و تدارکات باید حاضر شود. برآورد ما برای بسیج این امکانات و حجم کار دو ماه و نیم بود. آنجا تصمیم بر این شد کار را شروع کنیم و مهندس علیزاده مأمور شدند قضیه را پیگیری کنند.

در آن هنگام، هنوز تحقیقات از مهندسی عملیات جدا نشده بود. با تجربیات قبل و کمک برادران مرکز تحقیقات و عملیات مهندسی بنا شد در عرض ده روز پل طراحی شود. کمک خوب برادران صنایع سنگین در تهیه نقشه، کار را سرعت بخشید. در ساخت، بیشترین حماسه‌ها رقم خورد. برادران صنایع سنگین باورشان نمی‌شد که این حجم کار را در این مدت کم بتوانند انجام بدهند. باید ابتدا نقشه‌ها کشیده و طراحی می‌شد. پنج شش روز توجیه بود و بعد به نقشه‌های کارگاهی تبدیل شود. و یکی دو قلم هم تهیه‌اش در داخل کشور مشکل بود که با مشورت بایست راه‌اندازی شود و از

کارگرانی بودند که ۱۰ شبانه‌روز از کارخانه‌شان خارج نشدند و حتی برادرانی بودند که آنقدر جوشکاری می‌کردند که سر ساخت پل خیر خوابشان برد.

پل تقریباً منحصربه‌فرد بود. بعد از عملیات هم نتیجه مؤثر خود را داشت. جهادی‌ها مثل همیشه از همکاری‌های بی‌دریغ خیلی از افراد بهره‌مند شدند. مدیریت جهادی کار خودش را کرده بود. هفت روز بعد از عملیات، پل‌ها آماده و حمل شد و به منطقه رسید. یکی از مشکلات منطقه، نی‌زار بودن مسیر منطقه بود. برادران واحد تحقیقات به منطقه آمدند و از نزدیک موضوع را پیگیری کردند. چون عمق آب کم بود لذا مهار کردن پل به وسیله لنگر

را محققین پیشنهاد دادند، ولی در

عمل نی‌های منطقه مانند لنگر عمل می‌کردند و لنگر لازم نشد. عناصر طراح تحقیقاتی در جریان کل عملیات قرار گرفتند. اگر در آن زمان به آنها گفته نمی‌شد ممکن بود دنبال طرح‌های غیر مؤثر بروند و در کار هم ریزه‌کاری‌ها را به خوبی رعایت می‌کردند.

یک فرمانده لشکر نمی‌توانست تجزیه تحلیل مهندسی کند و عناصر مهندسی ماهر که بتوانند کار را تجزیه کنند باید حضور می‌داشتند تا در صورت بروز مشکلات فنی پل آن را حل

* یلی، که با نام محرمانه AB از آن در مناطق جنگی یاد می‌شد.

*** مهندس سعید مرجوی از محققان تحقیقات مهندسی جنگ جهاد درباره چگونگی ساخت پل خبیر می‌گوید: «پل شناور در جنگ موضوع استراتژیکی بود. به ایران چیزی نمی‌فروختند. از هر طرف پروفوم برای پل شناور به کشور آمد. وقتی به مسئله فوم رسیدیم و پل آزمایش هم شده بود، به ما پیغام می‌رسید از کشورهای خارجی استفاده کنید و مهندسین جهاد می‌گفتند ضرورتی ندارد. و فهمیدند توان فعالیت‌های نوین را در کشور

مورد نیاز - باتوجه به تحقق نیافتن اهداف در قسمت طلائی که جزء اهداف عملیات خیبر بود و نیز راهبرد حفظ جزایر مجنون، پس از اجرای پل شناور خیبر تصمیم به احداث جاده‌ای در آب هورالعظیم گرفتند. جهادگران همه تلاش خود را برای احداث این جاده به کار گرفتند، زیرا می‌دیدند که رزمندگان با چه مشکلاتی در برابر پاتک‌های سنگین دشمن استقامت می‌کنند. آنها با دیدن قایق‌های تدارکاتی که تنها راه ارتباطی بود و وضعیت تدارکات که صرفاً به وسیله شناورها انجام می‌شد، عزم خود را جزم کردند تا هرچه سریع‌تر راهی مطمئن برای پشتیبانی از رزمندگان احداث کنند.

وسایل سنگین نمی‌توانستند فاصله ۱۴ تا ۱۵ کیلومتری از ساحل تا جزایر را طی کنند و از این نظر رزمندگان با محدودیت‌های بسیاری مواجه بودند. به همین دلیل، همه به دنبال یافتن راه‌حلی بودند که بتوانند نقل و انتقالات را به بهترین نحو انجام دهند.

در کنار هور، تعدادی از جهادگران نقشه جاده را روی کاغذی بدون بهره‌گیری از توان متخصصان بزرگ دنیا و امکانات

پیشرفته طراحی می‌کردند. مهندسان جهاد عزم خود را جزم کرده بودند با کار و تلاش شبانه‌روزی آنقدر کار کنند، آنقدر خاک و شن در هور بریزند تا جاده از میان آب و گل ولای نمایان شود.

حدود ده روز از عملیات خیبر گذشته بود که در قرارگاه حمزه سیدالشهدا تصمیم گرفته شد که جهاد کار احداث جاده را شروع کند. جهادگران نیز بی‌درنگ با امکانات محدودی که در آن زمان وجود داشت کار احداث جاده را شروع کردند.

در کارخانه‌ها شور و شوقی افتاد. نوزده کارخانه درگیر شده بودند که ابتدا نمی‌دانستند چه کاری کرده‌اند. کارگرها قبل از این بیکار بودند، اما با این کار، شبانه‌روز کار می‌کردند. با این کار رانده‌مان کارخانه‌ها بالا رفت و مشکلات آنها بهبود یافت. این را مدیران کارخانه‌ها به ما گفتند که شما با این کار استقلال و خودکفایی را رقم زدید. فعالیت سازمان تحقیقات و مهندسی در جهاد به طور جدی شروع شد [که] دستاوردی بزرگ بود و تحقیقات جای خودش را باز کرد.

نصب پل خیبری به طول ۱۳ کیلومتر روی آب‌های هور، یکی از موفقیت‌های مهم مهندسی و نظامی به شمار می‌رفت که در نوع خود بی‌سابقه بود. این مسئله نیز مورد توجه منابع غربی قرار گرفت. خبرگزاری فرانسه در سوم فروردین ۱۳۶۳ گزارش داد: «به گفته مسئولین دولتی امریکا، دست‌یازیدن به پل قایقی با چنین طولی، در تاریخ نظامی مدرن بی‌سابقه است.»^(۳۰)

نقش مهندسی جهاد در ساخت جاده سیدالشهدا^(۴)

پس از تصرف جزایر مجنون به دست رزمندگان اسلام، باتوجه به اهمیت عملیات خیبر و تأکید حضرت امام مبنی بر حفظ جزایر مجنون و استقامت و پایداری بیشتر در برابر پاتک‌های شدید عراق، نیروهای جهاد سازندگی با درک نیاز شدید رزمندگان به تدارکات و پشتیبانی در هورالعظیم، با هدف فراهم کردن تسهیلات لازم به منظور تدارک رزمندگان اسلام و انجام نقل و انتقالات سنگین

خود دارند و خودشان را پیدا کردند. ارزشمندتر اینکه ارزش تحقیقات با این پل در کشور جا افتاد. و مهم‌تر اینکه بعد از گذشت سال‌ها از آن قضیه وقتی بخواهند از یک کار منسجم بدون مسئله سیاسی در منطقه صحبت کنند، از این پل یاد می‌کنند و صنایع سنگین همان کار را می‌آورد و می‌گوید: ما این کار را داشته‌ایم. این مهم‌تر از ساخت پل است که راه کارکردن همه باهم در صنایع باز شد. موضوع مهم مدیریت جهادی این بود که جسارت برخورد با موضوعات جدید و مطرح کردن آن و حل نمودن همه این موضوعات و موافقی که تبع آن دارد و به دنبال داشت برای کشور موفقیت بزرگی به ارمغان آورد.»

خبرگزاری فرانسه در سوم فروردین ۱۳۶۳ گزارش داد: «به گفته مسئولین دولتی امریکا، دست‌یازیدن به پل قایقی با چنین طولی، در تاریخ نظامی مدرن بی‌سابقه است»

نیاز بود که برای رفع این مشکل ضمن هماهنگی با استان‌های کشور از جهادهایی که در منطقه مستقر بودند درخواست کمک شد. به تدریج، کمپرسی‌ها و رانندگان به منطقه آمده، مشغول کار می‌شدند. ابتدا سرعت انجام کار کم بود، به همین دلیل از لودرهای ۲۶۰ استفاده شد. همچنین اکیپ فنی در منطقه تشکیل شد تا در صورتی که کامیون‌های کمپرسی و دستگاه‌های راه‌سازی به دلیل اصابت ترکش یا تصادف یا به هر دلیل دیگری از کار افتاده یا در تاریکی شب داخل آب افتادند، گروه نجات بی‌درنگ به کمک آنان بشتابد. سرپرستی این کار برعهده شهید اسدالله هاشمی از ستاد کربلا بود که بدون درنگ کامیون کمپرسی یا دستگاه را به عقب کشیده، تعمیر می‌کردند تا برای ادامه عملیات احداث جاده از آنها استفاده شود.

بجز چند روز که به دلیل بارندگی امکان کار روی جاده وجود نداشت، در بقیه روزها احداث جاده با سرعتی حدود ۳۰۰ تا ۳۵۰ متر در روز ادامه داشت و روزه‌به‌روز با نظم و دقت بیشتری پیگیری می‌شد.

پس از چند روز، برای اینکه کار احداث جاده سریع‌تر به پایان برسد، تعداد ۳۰۰ دستگاه کامیون کمپرسی از جهادهای سراسر کشور به منطقه اعزام شدند. از سوی دیگر، با تعدادی وسایل مهندسی غنیمتی که در خود جزایر بود کار احداث جاده از طرف جزایر نیز آغاز شد. درحقیقت، ساخت جاده از دو طرف؛ ضلع شرقی هورالعظیم (ازطرف ایران) و ازطرف جزیره شمالی به‌طور هم‌زمان ادامه یافت.

زمانی که احداث جاده به اتمام رسید، حدود ۲۲۰۰ متر ازطرف جزایر کار انجام شده بود و این امر در سرعت کار بسیار تأثیر داشت.

مسئولیت احداث این جاده به‌عهده مراکز پشتیبانی و مهندسی جنگ جهاد سازندگی سمنان، زنجان، آذربایجان غربی، نجف‌آباد، اصفهان و خوزستان بود که زیر نظر ستاد حمزه سیدالشهدا فعالیت می‌کردند. در مدت زمان ساخت جاده نزدیک به ۵۰ دستگاه راه‌سازی

جهادگران از یک‌سو محدودیت زمانی داشتند و بایستی هرچه سریع‌تر وسایل سنگین را به جزایر منتقل می‌کردند و درصدد رفع انواع نیازمندی‌های رزمندگان برمی‌آمدند. برخی این کار را غیرعملی می‌دانستند؛ اما جهادگران بر ساخت جاده تأکید می‌کردند. از سوی دیگر، در عملیات‌های گذشته، در این منطقه کار چندانی نشده بود و جهاد تجربه زیادی دراین زمینه بجز عملیات جهاد مازندران در اطراف نهر حاج‌قاسم اروند در گذشته نداشت. در چنین وضعیت دشواری جهاد با توکل به خدا عملیات احداث جاده را آغاز کرد.

در جزایر مجنون متوسط عمق آب ۲/۵ متر تا ۴ متر و مسافتی که باید جاده احداث می‌شد ۱۴ الی ۱۵ کیلومتر بود. زمانی که اولین کامیون خاک در هور خالی شد حل مشکلات آسان به‌نظر نمی‌رسید، اما آن‌قدر خاک در هور ریخته شد تا طول جاده به یک کیلومتر رسید. از این پس، همه با امیدواری بیشتری کار می‌کردند تعداد کامیون‌ها این‌قدر زیاد شده بود که ترافیک سنگینی روی جاده به وجود آمده بود.

کار احداث جاده حدود دو ماه و نیم طول کشید و در این مدت، دشمن قریب ۱۲,۰۰۰ گلوله توپ روی جاده و اطراف آن ریخت. بالگردهای عراقی نیز دستگاه‌های راه‌سازی، کامیون‌ها و کمپرسی‌هایی را که روی جاده مشغول کار بودند با موشک هدف قرار می‌داد. باوجود این مشکلات، جهادگران کار را با توکل به خدا و با همان امکانات محدودی که دراختیار داشتند ادامه دادند.

برای ساخت جاده به راننده و کامیون کمپرسی

در نتیجه فعالیت جهادگران،
جاده‌ای به طول ۱۴,۲۰۰ متر با
ارتفاع متوسط ۳ متر و عرض
متوسط ۲۰ متر و عرض زیرین
۲۰ تا ۳۰ متر احداث شد.

مأموریت جدید احداث پد

عملیات دیگری به جهاد همدان سپرده می‌شود تا در کنار جاده سیدالشهدا^(ع) پدهایی* را احداث کند. زدن پدها مقارن بود با فعالیت‌های دیگری چون حمل مخلوط برای جاده سیدالشهدا که علاوه بر گردان‌های دیگر برعهده گردان الغدير هم گذاشته شده بود.

در ۱۴ کیلومتری جاده سیدالشهدا^(ع) تقریباً به فاصله هر ۱۵۰ یا ۱۶۰ متری پد زده می‌شد، به‌صورتی که پدها یک در میان در دو طرف جاده واقع می‌شدند. پدافند هوایی، ایستگاه‌های غواصان و یا سنگر بسیجیان در این پدها مستقر می‌شد تا به این وسیله هم از جاده محافظت کنند و هم خطوط دفاعی را تشکیل داده باشند.^(۲۲)

نتایج عملیات راه‌سازی

سرانجام پس از هفته‌ها کار مداوم و شبانه‌روزی زیر آتش دشمن، کار جاده به اتمام رسید و لودرها از دو طرف به نزدیکی یکدیگر رسیدند. نیروها از دو طرف آن‌قدر به هم نزدیک شده بودند که می‌توانستند با یکدیگر به راحتی صحبت کنند. چند متر بیشتر باقی نمانده بود که دو طرف جاده به هم متصل شود. گروهی طاق‌ت نیاروندند و بالباس خود را به آب زدند و گل‌آلود و خیس همدیگر را در آغوش گرفتند و از شوق و عنایت خداوند بر مظلومیتشان و خاطره یاران شهیدشان گریستند. رانندگان، بیل‌های لودرها و بلدوزرها را به نشانه شادی و پیروزی بالا و پایین می‌بردند و در گوشه‌ای دیگر نیز قربانی می‌کردند. هنگام اذان ظهر و روز تولد آقا امام حسین^(ع) بود که نام حسین^(ع) با اشک و خون جهادگران بر جاده نقش بست و از همین رو، این جاده سیدالشهدا^(ع) نام گرفت و یاد جهادگران شهید همواره در ذهن‌ها جاودانه ماند.

در نتیجه فعالیت جهادگران جاده‌ای به طول ۱۴,۲۰۰

* پد به معنی اسکله‌های مسطح کوچکی است که در کنار جاده سیدالشهدا^(ع) احداث می‌شد تا محل سنگر نیروهای ضد هوایی باشد و یا به عنوان سنگر و پارکینگ نیروها رزمنده از آن بهره‌برداری کنند.

مشغول کار بودند، حدود ۴۰۰ کامیون کمپرسی روی جاده کار می‌کردند و بیش از ۱۰۰۰ کامیون کمپرسی هم کار حمل‌شن و ماسه و خاک را انجام می‌دادند. در این مدت، بیش از ۸۰۰ راننده کامیون کمپرسی که هر کدام زمان‌های مشخص مأموریت داشتند روی جاده کار می‌کردند و در ساخت جاده نقش مهمی ایفا کردند.^(۲۱)

نقش گردان‌های مهندسی معین در احداث جاده سیدالشهدا^(ع)

در ساخت جاده سیدالشهدا^(ع) گردان‌های معین از جهاد استان‌های آذربایجان غربی، زنجان و نجف‌آباد از طرف ضلع شرقی هورالعظیم کار شن‌ریزی و تسطیح جاده سیدالشهدا^(ع) را بر عهده داشتند.

همچنین جهادهای زنجان و آذربایجان غربی کار شن‌ریزی و تسطیح جاده در روز را انجام می‌دادند و جهادگران شهرهای نجف‌آباد و اصفهان در شب کار شن‌ریزی و تسطیح جاده را انجام می‌دادند که باتوجه به تاریکی هوا و وضعیت بسیار سختی که با آن مواجه بودند زحمات بسیار زیادی را متحمل شدند.

جهاد سازندگی سمنان هم که مسئولیت احداث جاده از طرف جزایر را بر عهده داشت، کار ساخت حدود ۲۲۰۰ متر از جاده را انجام داد.

جهاد سازندگی اصفهان در این مأموریت کار حمل‌شن و ماسه را به عهده داشت و در طول مدت احداث جاده، بیش از ۱۰۰۰ کامیون کمپرسی کار انجام شد که جهاد اصفهان مدیریت، نگهداری و ساماندهی آنها را انجام می‌داد. در ساخت این جاده، جهادگران اصفهان نزدیک به ۱۲۰,۰۰۰ متر مکعب شن و بیش از ۸۵۰ هزار متر مکعب خاک و سنگ را از فاصله ۱۶۰ کیلومتری به منطقه عملیاتی حمل کردند.

جهاد سازندگی خوزستان هم معادنی را که به کار شن‌ریزی اختصاص داده بودند اداره می‌کرد. این معادن در رامهرمز، سبزآب اندیمشک و ۱۵ کیلومتری خرمشهر و پادگان حمید بودند.^(۲۱)

در مدت زمان ساخت جاده سیدالشهدا^(ع) نزدیک به ۵۰ دستگاه راهسازی مشغول کار بودند، حدود ۴۰۰ کامیون کمپرسی روی جاده کار می‌کردند و بیش از ۱۰۰۰ کامیون کمپرسی هم کار حمل شن و ماسه و خاک را انجام می‌دادند.

شهادت رسید. در شب شهادت این فرد مجلس ختمی در محل قرارگاه رانندگان کامیون کمپرسی برگزار شد که بسیار تحسین‌برانگیز بود.

روز بعد، سایر رانندگان تصمیم گرفتند که جای خالی آن راننده شهید را با سرویس اضافه پر کنند که جای خالی این شهید احساس نشود. این اقدام شور و حال و اشتیاق بیشتری به راننده‌های کامیون کمپرسی داد و هر زمان، هر کدام از جهادگران که به شهادت می‌رسید این واکنش از طرف راننده‌های کامیون کمپرسی مشاهده می‌شد.

یکی از مسئولان احداث جاده به نام محمود صلواتی در این باره می‌گوید: نیروهای عراقی در روزهای آخر کار که متوجه شده بودند دیگر چیزی به اتمام این جاده باقی نمانده، با تمام وسایل سعی داشتند از این کار جلوگیری کنند؛ حتی چند بار با تعداد زیادی هلیکوپتر به رانندگان بی‌دفاع کامیون کمپرسی و لودرها حمله کرده و تعدادی از این عزیزان را به شهادت رساندند و ما یکبار به چشم خودمان دیدیم برادری که بر اثر این هجوم ناجوانمردانه به شهادت رسید و پیکر مطهرش به سه قطعه تقسیم

متر با ارتفاع متوسط ۳ متر و عرض متوسط ۲۰ متر و عرض زیرین ۲۰ تا ۳۰ متر احداث شد که ۱۲ کیلومتر آن از طرف ضلع شرقی و ۲۲۰۰ متر آن از طرف جزایرانجام شد.^(۳۳)

نقش رانندگان کامیون کمپرسی

در احداث این جاده رانندگان کامیون کمپرسی نقش بسیار مهم و ارزنده‌ای داشتند. رانندگانی که با فداکاری و ایثار فراوان در طول این مدت مشغول کار بودند به صورت نوبتی تا آنجا که در توان داشتند کار می‌کردند و سهمیه‌ای برای کار آنان در نظر گرفته شده بود. هر کدام از این راننده‌ها باید سرویس مشخصی - که معمولاً به طور متوسط هفت نوبت بود - خاک را از محل دپو سر جاده حمل می‌کردند. بسیاری از این راننده‌ها با اشتیاقی بیش از حد تصور کار کرده و از یکدیگر سبقت می‌گرفتند و در بسیاری موارد بیشتر از وظیفه تعیین شده‌شان در شبانه‌روز فعالیت می‌کردند، آن هم در منطقه‌ای که هر لحظه گلوله‌های توپ دشمن به اطراف آنها اصابت می‌کرد. در حین اجرای مأموریت، یکی از راننده‌ها به

میوه، آجیل و پلاستیک سنگری برای استفاده در سنگرهای نمود منطقه بود.

ساخت کارخانه یخ و توزیع یخ در میان رزمندگان و راهاندازی ایستگاههای صلواتی و آشپزخانه‌های جمعی هم در این عملیات با تلاش ستاد پشتیبانی انجام شد. در این عملیات، عراق برای اولین بار از بمب شیمیایی استفاده کرد و در مقابل، جهاد سازندگی برای حفظ سلامت رزمندگان اقدام به ساخت حمام‌های کاتینری کرد که پرداختن به این موضوع خود مجال دیگری را می‌طلبد.^(۲۵)

فعالیت‌های پزشکی

جهاد سازندگی از بدو تأسیس، فعالیت‌های بهداری و بهداشت را در روستاها آغاز کرده بود. تیم‌های پزشکی با آغاز جنگ به مناطق اعزام می‌شدند. در عملیات خیبر نیز پزشکان از طریق جهاد سازندگی به منطقه اعزام و در آنجا مستقر شده بودند تا یاریگر رزمندگان باشند. ساخت چند بیمارستان و درمانگاه در خط مقدم جبهه‌ها از دیگر فعالیت‌های مهندسی جنگ جهاد در این عملیات است.

تعمیرگاه‌های فنی بزرگ و سرویس کاران دستگاه‌ها

یکی دیگر از فعالیت‌های ستادهای پشتیبانی و مهندسی جنگ جهاد ایجاد تعمیرگاه‌های بزرگ در منطقه بود که تعمیر خودروهای سبک و سنگین سپاه پاسداران و ارتش؛ سرویس‌دهی به خودروهای نیروهای مردمی - که بیشتر با کامیون در منطقه حضور می‌یافتند - و خدمات مکانیکی، تعویض روغن، صافکاری، تعویض و رادیات‌سازی، آهنگری، باتری‌سازی و پنچرگیری لاستیک کامیون‌ها را انجام می‌دادند. فقط برای پنچرگیری خودروها چندین گروه تشکیل شده بود که به‌طور گسترده فعالیت می‌کردند. بررسی این فعالیت‌ها خود نیاز به تحقیقی جداگانه دارد.^(۲۶)

شده بود و دیگر برادران راننده که این وضعیت را می‌دیدند به‌جای اینکه ضعف و سستی در روحیه‌شان به وجود آید، با گفتن تکبیر و مرگ بر امریکا کارشان را با روحیه بهتری ادامه می‌دادند و ما می‌دیدیم هرگاه که آتش دشمن بیشتر می‌شد، رزمندگان و جهادگران ما با عشق و علاقه بیشتری به کارشان ادامه می‌دادند و این امر جز عشق و علاقه این عزیزان به جهاد شهادت در راه خدا دلیلی دیگری نداشت. در عملیات ساخت جاده از جهاد آذربایجان غربی: اسماعیل جعفرزاده، یونس لطفی، محمدرشید سلامت؛ از جهاد نجف‌آباد: اسماعیل اسماعیلی؛ از جهاد سمنان: ابوالفضل حیدری، اسماعیل عباس‌زاده؛ از جهاد لرستان: بهمن یاریخشی؛ از دفتر مرکزی جهاد: علی اصغر شرافی تهرانی؛ از جهاد مازندران: نعمت‌الله نوروزی تلپاکانی، محمدرضا عموزاده خلیلی و از جهاد اصفهان: ابراهیم رجبیان به شهادت رسیدند. شهید کمال جان‌نثار نیز از شهدایی است که حین احداث جاده سیدالشهدا^(۲۷) به شهادت رسید.

در طول این عملیات، ۳۰ دستگاه کامیون کمپرسی به‌کلی منهدم شد و ۱۴۰ دستگاه کامیون کمپرسی از ۱۰ الی ۵۰ درصد آسیب دید. در مجموع، بیش از ۱۷۰ دستگاه مهندسی از ماشین سبک گرفته تا لودر و بلدوزر بر اثر آتش دشمن بعضی خسارت دیده یا منهدم شد.^(۲۸)

کمک‌های مردمی

از دیگر اقدامات مهم مهندسی جنگ جهاد در عملیات خیبر ارسال کمک‌های مردمی و تدارکات بود. این کمک‌ها از سراسر کشور با هماهنگی ستادهای پشتیبانی جمع‌آوری می‌شد. بررسی کمک‌های مردمی و چگونگی ارسال آنها به جبهه‌ها و توزیع این کمک‌ها بین رزمندگان موضوع گسترده‌ای است که خود مقاله‌ای دیگر می‌طلبد. کمک‌های مردمی مورد نیاز در این عملیات بیشتر شامل مواردی مانند

منابع

۱. محسن رشید، اطلس جنگ ایران و عراق (فشرده نبردهای زمینی)، تهران: مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ، ۱۳۸۹ ص ۷۲.
۲. وزارت جهاد سازندگی، تحلیلی بر سیر تکوینی پشتیبانی جنگ جهاد سازندگی، تهران: وزارت جهاد سازندگی، ۱۳۶۴ ص ۸.
۳. ثبت وقایع قرارگاه کربلا، جغرافیای هور، اهواز: ستاد مهندسی جنگ جهاد، ۱۳۶۲.
۴. همان.
۵. ثبت اسناد پشتیبانی و مهندسی جنگ، "عملیات خیبر از دیدگاه فرماندهان مهندسی جنگ جهاد"، ۱۳۶۷.
۶. رضایی، محسن، کنفرانس پل خیبری، ۱۳۸۶/۱۱/۲۳.
۷. حسین علایی، روند جنگ ایران و عراق، جلد دوم، تهران: مرکز اسناد و تحقیقات دفاع مقدس، صص ۵۳ - ۵۲.
۸. آرام، ا. نهج الفصاحه، تهران: انتشارات علمی، ۱۳۳۹.
۹. روابط عمومی جهاد سازندگی خوزستان، تقویم جنگ، اهواز: مؤسسه نور معرفت، ۱۳۷۵ صص ۴۳ - ۴۰.
۱۰. "عملیات خیبر از دیدگاه فرماندهان مهندسی جنگ جهاد"، پیشین.
۱۱. ذخیره سازی رایانه ای اسناد مهندسی جنگ جهاد، "گزارش عملیات مهندسی در عملیات خیبر"، شماره ۵ - ۸ - ۸ - ۲۵ - ۱۰۰، ۱۳۶۲.
۱۲. ذخیره سازی رایانه ای اسناد مهندسی جنگ جهاد، "فعالیت های جهاد در عملیات خیبر"، شماره ۲ - ۵ - ۵ - ۷ - ۰۳۹، ۱۳۶۲.
۱۳. "عملیات خیبر از دیدگاه فرماندهان مهندسی جنگ جهاد"، پیشین.
۱۴. همان.
۱۵. ذخیره سازی رایانه ای اسناد مهندسی جنگ جهاد، "گزارش عملیات خیبر"، شماره ۲ - ۵ - ۸ - ۲ - ۰۰۱، ۱۳۶۶؛ و - "عملیات خیبر از دیدگاه فرماندهان مهندسی جنگ جهاد"، پیشین.
۱۶. ذخیره سازی اسناد پشتیبانی و مهندسی جنگ جهاد همدان، نوار مصاحبه محمدهسید بابازاده درخصوص عملیات خیبر، شماره ۰/۳۵۶، ۱۳۸۲.
۱۷. "عملیات خیبر از دیدگاه فرماندهان مهندسی جنگ جهاد"، پیشین.
۱۸. همان.
۱۹. مرکز حفظ و نشر آثار دفاع مقدس، جهاد، حماسه ساز پل خیبر. تهران: وزارت جهاد سازندگی، ۱۳۷۱ صص ۹ - ۲.
۲۰. روابط عمومی فرماندهی کل سپاه پاسداران، عملیات خیبر و پیامدهای جهانی آن، ۱۳۶۳، به نقل از کتاب عملیات خیبر، تهران: مرکز اسناد و تحقیقات دفاع مقدس، ص ۱۲.
۲۱. ذخیره سازی رایانه ای اسناد مهندسی جنگ جهاد، "گزارش پشتیبانی و مهندسی جنگ جهاد در عملیات خیبر"، شماره ۱ - ۱ - ۹ - ۱ - ۰۰۱، ۱۳۶۵.
۲۲. ذخیره سازی رایانه ای اسناد مهندسی جنگ جهاد، "گزارش عملیات مهندسی از بزرگراه سیدالشهدا"، شماره ۰۰ - ۲۰ - ۳ - ۲ - ۵، ۱۳۶۶/۱۱/۱۰.
۲۳. ذخیره سازی رایانه ای اسناد مهندسی جنگ جهاد، "گزارش طرح احداث پد"، شماره ۰۰ - ۱۱ - ۳ - ۹ - ۱۰، ۱۳۶۶.
۲۴. ذخیره سازی رایانه ای اسناد مهندسی جهنگ جهاد: "گزارش کار راهسازی مهندسی قرارگاه نوح"، ۱۳۶۶ و ذخیره سازی رایانه ای اسناد مهندسی جهنگ جهاد: "گزارش توزیع کمپرسی از استان ها"، ۱۳۶۷.
۲۵. ذخیره سازی رایانه ای اسناد مهندسی جهنگ جهاد: "گزارش از منطقه عملیاتی خیبر"، ۱۳۶۷.
۲۶. "گزارش پشتیبانی و مهندسی جنگ جهاد در عملیات خیبر"، پیشین.

فرماندهان و مسئولان ستادهای پشتیبانی و مهندسی جهاد سازندگی در جنگ

عبدالله فاتحی*

با فرمان امام خمینی نهاد جهاد سازندگی در سال ۱۳۵۸ با هدف بازسازی روستاها و خدمات‌رسانی به مناطق محروم، تشکیل شد. ابتدا تصور نمی‌شد این نهاد درگیر فعالیت‌های غیرعمرانی شود، اما با شروع درگیری‌ها پیش از جنگ و سپس آغاز جنگ تحمیلی ضرورت‌ها ایجاب کرد که این نهاد با تغییر ساختار و ایجاد تشکیلات عملیاتی، علاوه بر مأموریت‌های عمرانی و خدمات‌رسانی به روستاها، مانند یک تشکیلات نظامی وارد جنگ شود. در این نوشتار سیر تحول مسئولیت‌ها در چندین مرحله از تاریخ تشکیل ستادهای پشتیبانی و مهندسی جهاد سازندگی مرور می‌شود و اسامی فرماندهان قرارگاه و مسئولان ستادهای مختلف جهاد سازندگی در دوران جنگ بازخوانی می‌گردد.

واژگان کلیدی: پشتیبانی و مهندسی جهاد، تحولات سازمانی، فرماندهان، مسئولان، قرارگاه‌ها، گردان‌ها.

چکیده

مقدمه

بیان گزارش‌ها و آمارهای مختلف درباره میزان محرومیت در کشور، طرح‌ها و نظریاتشان را برای محرومیت‌زدایی از کشور ارائه کردند. پیامد این دیدار، صدور فرمان تشکیل جهاد سازندگی به دستور حضرت امام خمینی^(ره) بود.* پس از آن، بنیان‌گذاران این نهاد نوپای انقلاب اسلامی به سازماندهی و شکل‌دهی ساختار این سازمان پرداختند که نتیجه آن پس از گذشت نوزده ماه از انقلاب اسلامی، آغاز سازماندهی در حوزه وسیع‌تر با برگزاری "اردوهای هجرت" به منظور استقرار در دهستان‌ها برای پرداختن به سازندگی، محرومیت‌زدایی و پیشرفت کشور بود. تشکیلات جهاد سازندگی در آن دوران هشت کمیته تخصصی داشت. جهاد سازندگی که با هدف انجام دادن

پس از انقلاب اسلامی مردم ایران و فروپاشی نظام شاهنشاهی، درحالی‌که سازمان‌های اقتصادی و نظامی ایران از هم پاشیده شده بود و همه چیز باید از نو ساخته می‌شد، ضدانقلاب از هر سو با برنامه‌های گوناگون قصد تضعیف یا براندازی حکومت جمهوری اسلامی را داشت و بعضی گروه‌ها نیز تلاش می‌کردند انقلاب را به نام خود مصادره کنند. همچنین برخی شعارهای ضدسرمایه‌داری از احزاب کمونیستی مانند توده به جامعه تزریق می‌شد. کارخانه‌هایی پس از دیگری به دست کارگران می‌افتاد و در این وضعیت برخی به دنبال تقسیم‌بندی کارخانه‌ها و فراری دادن صاحبان سرمایه بودند.

فعالیت‌های عمرانی و رفع محرومیت از مناطق محروم به فرمان امام خمینی تشکیل شد، در بدو تأسیس با راه‌اندازی کمیته‌هایی فعالیت خود را آغاز کرد. این کمیته‌ها عبارت بودند از: کمیته عمران که خدماتی مانند راه‌سازی، پل‌سازی، دیوارچینی،

خبر ورشکستگی کارخانه‌ها از یک سو و محرومیت روستاییان و جلوگیری از نفوذ احزاب کمونیستی به مناطق محروم از سوی دیگر، تعدادی از دانشجویان انقلابی را به اندیشه زدودن چهره محرومیت به‌جامانده از رژیم منحط شاهنشاهی و نجات روستاها و کارخانجات انداخت. از این رو، عده‌ای از دانشجویان دانشگاه صنعتی شریف ایده‌های گوناگون مانند "عمران و آبادانی" یا "آبادی هزار روستا" را مطرح ساختند و در دیدار با امام خمینی نیز ضمن

* امام خمینی در تاریخ ۱۳۵۸/۳/۲۶ از قم در پیامی رادیو-تلویزیونی به ملت ایران فرمان تشکیل جهاد سازندگی را صادر کردند. صحیفه امام، ج ۸، ص ۱۷۹.

* کارشناس مدیریت صنعتی، مسئول حفظ و نشر اسناد جهاد سازندگی در دوران دفاع مقدس

جهادگران در این وضعیت مصمم شدند به هر طریقی ایستادگی و مقاومت کنند و مانع از هرگونه تجزیه‌ای در کشور شوند. از همین رو، گروهی از جهادگران دفتر مرکزی، اصفهان و همدان با ارسال کمک‌های مردمی به منطقه کردستان نقش بسزایی در جریان آزادسازی شهر پاوه ایفا کردند.

همچنین گزارش‌هایی از اردوهای هجرت و دهستان‌های مناطق محروم مانند سیستان، کردستان، خوزستان و مرزها به جهاد می‌رسید که از حمله کشورهای مختلف به ایران حکایت می‌کرد. نمونه آن گزارش جهادگر حمید عسگری از منطقه قصر شیرین می‌باشد که هنگام مراجعه به روستاها برای نمایش دادن چند فیلم، در بعضی روستاها خبر رבוده شدن چوپان‌های ایرانی به دست عراقی‌ها را شنیده بود.

پیش از شروع جنگ تحمیلی هیچ‌یک از اعضای جهاد سازندگی که مهارت‌ها و تخصص‌های گوناگونی داشتند، گمان نمی‌کردند که روزی این نهاد در عملیات‌های نظامی هم حاضر شود و نقش‌آفرینی کند، اما با شروع جنگ و نیاز جبهه‌ها به تخصص و مهارت نیروهای جهادی، بسیاری از جهادگران به جبهه‌ها رفتند و در این عرصه نیز به فعالیت پرداختند. جهادگران غیرنظامی بودند و بعد از جنگ هم درجه نظامی نگرفتند، اما باتوجه به وضعیت تشکیلاتی، برخی از آنها معادل فرمانده لشکر، تیپ، گردان، گروهان و دسته بودند.

جهاد با ساختار جدید خود و نیز باتوجه به در اختیار داشتن شوراهای روستایی و ارتباط با مردم روستایی تولیدکننده محصولات کشاورزی و همچنین در شهرها با بازاریان، صنعتگران و صاحبان کارخانجات گام‌های مؤثرتری نسبت به سایر ارگان‌ها در جمع‌آوری کمک‌های مردمی و توزیع آن در میان رزمندگان برداشت.

این ارگان با کمک گرفتن از شوراهای روستایی فعالیت‌های پزشکی، فرهنگی و عمرانی در روستاهای مرزی انجام می‌داد. جهادگران با ساماندهی کمک‌ها و هدایای مردمی - که گستردگی آن به گستردگی کل ایران بود - حضور خود را در جبهه‌ها نیز افزایش دادند و از آنجا که

ساخت حمام، غسل‌خانه، و برق‌رسانی به روستاها را انجام می‌داد؛ کمیته معادن که کنترل و نظارت بر معادن رهاشده در روستاها و بیابان‌ها را بر عهده گرفته بود؛ کمیته صنایع که مسئولیت راه‌اندازی کارخانجات کوچک در روستاها و صنایع روستایی مانند قالیبافی و خیاطی را بر عهده داشت^(۱)؛ کمیته کشاورزی که مسئول رسیدگی به کشت زراعی، باغبانی، دام، طیور، زنبورداری و تأمین آب شرب حیوانات بود^(۲)؛ کمیته آب که در آب‌رسانی به روستاها با شیوه‌های گوناگون ثقلی و موتوری، ساخت منبع‌های آب، لای‌روبی چشمه‌های روستایی، لوله‌کشی، سدسازی و ایجاد بند برای تأمین آب کشاورزی ایفای نقش می‌کرد^(۳)؛ کمیته شوراهای روستایی که وظیفه برگزاری انتخابات شوراهای روستایی و گزینش داوطلبان حضور در انتخابات را بر عهده داشت. کمیته سیاسی و اجتماعی که وظیفه سمت و سو دادن و خط‌دهی به اعضا در پیروی از رهنمودهای ولایت فقیه، رشد و تعالی معنوی داوطلبان مردمی و اعضای جهادگر و انتقال آرای ستاد مرکزی را بر عهده داشت^(۴) و کمیته فرهنگی که موظف بود کتابخانه‌های روستایی را راه‌اندازی کند. توزیع کتاب، تهیه و پخش فیلم و اسلاید، برپایی سخنرانی‌های روشنگرانه، برگزاری مراسم نمازجماعت و دعا (کمیل، ندبه و توسل) از دیگر وظایف این کمیته بود. کمیته فرهنگی به آموزش و پرورش که به دلیل از بین رفتن سپاه دانش، نیروی داوطلبی برای تدریس در مدارس روستایی نداشت نیز کمک می‌کرد. جمع‌آوری کمک‌های مردمی و ارسال به روستاها و مناطق محروم هم از دیگر وظایف این کمیته بود.^(۵)

واحدهای وام‌روستایی و امور جهادگران و گزینش نیز از دیگر بخش‌های این نهاد نوپای انقلاب بودند.

شایان ذکر است که با شروع غائله کردستان در اولین روزهای انقلاب، دولت موقت نیروهای سپاه پاسداران را از مناطق کردستان با اجرای طرح خودمختاری بیرون کرد.

به شدت مردمی شده بود و با بوروکراسی رایج فاصله داشتند به سرعت عمل کرده و توانایی های خود را بروز می دادند.

پس از کمک رسانی نیروهای جهاد به رزمندگان، دومین مرحله سازماندهی جهاد در جنگ، هم زمان با عملیات ثامن الائمه^(ع) آغاز شد که تا قبل از عملیات خیبر ادامه داشت. تعدد و تنوع عملیات ها در این مقطع زمانی، تنوع جغرافیای مناطق، موانع طبیعی و ایدایی، عمق محورهای عملیاتی و تغییر تاکتیک های دشمن در آفند و پدافند سبب شد که جهاد سازندگی متناسب با هر تغییر وضعیتی، سازماندهی جدیدی را متناسب با اوضاع انجام دهد.

۲. معاونت مهندسی جنگ جهاد

مسئولیت امور تاکتیکی و امور شناسایی مناطق، احداث جاده های مواصلاتی، ساخت پل ها و استحکامات و سنگر سازی، شناخت نیازهای جدید مهندسی و یافتن راه حل مشکلات از وظایف معاونت مهندسی جنگ جهاد بود.

مرحله سوم سازماندهی جهاد در عملیات های خیبر و بدر شکل گرفت. در این مرحله، جهاد سازندگی با تشکیل ستاد مرکزی پشتیبانی و مهندسی جنگ جهاد و فعالیت در قرارگاه های حمزه، نجف، نوح و کربلای تحت امر قرارگاه مرکزی، اقدامات مؤثر و تعیین کننده ای انجام داد که حاصل خلاقیت و نوآوری های چشمگیر نیروهای مشترک جهاد سازندگی و رزمندگان بود؛ از جمله مهم ترین این اقدامات ساخت و نصب پل خیبر بدون پایه و شناور در هورالعظیم به طول ۱۴ کیلومتر و احداث جاده استراتژیک سیدالشهدا^(ع) و... می باشد.

ساختار اجرایی قرارگاه های جهاد

همان طور که اشاره شد تجربه کاری هر مرحله از جنگ و وظایف و مأموریت های جدید، سبب شد تا جهاد در جهت رشد و ارتقای خود بکوشد و سازمان و ساختار نوینی پیدا کند. در ادامه کلیاتی از ساختار اجرایی جهاد ذکر می شود.

قرارگاه ها

۱. فرمانده قرارگاه

مسئولیت تهیه همه امکانات و سازماندهی نیروها در قالب تیپ ها و گردان ها، انتخاب فرماندهان تیپ ها و گردان های مهندسی رزمی با پیشنهاد استان ها، هماهنگی با قرارگاه نظامی سپاه و ارتش جمهوری اسلامی به منظور سرعت بخشیدن به عملیات ها در موضوع

۳. معاونت اطلاعات و عملیات

شناسایی راه ها و بررسی نیازهای مهندسی جهاد قبل از عملیات در منطقه، کشیدن کالک ها و نقشه های مربوط، تهیه نقشه های جغرافیایی با در نظر گرفتن کوه، دره، دشت، تپه ماهور، تغییرات خاکریز، کانال و ساخت پل در فواصل زمانی معین برعهده این معاونت بود.

۴. معاونت تحقیقات

بررسی نیازمندی های مهندسی جنگ جهاد و ارائه راهکارهای ابتکاری جدید مانند ساخت پل خیبر، دوش شیمیایی یا خنثی کردن مواد شیمیایی را معاونت تحقیقات پیگیری می کرد.

۵. امور راه سازی

مسئولیت شناسایی راه ها در گستره نقشه ها، بررسی نیازمندی های راه سازی براساس طرح مهندسی جنگ جهاد، هماهنگی با سپاه پاسداران و ارتش و تأمین نیازهای آنها، ساخت راه ها با در نظر داشتن این نکته که در آینده روستاییان

جهاد سازندگی به فرمان امام خمینی در خرداد ۱۳۵۸ با هدف انجام دادن فعالیت های عمرانی و رفع محرومیت از مناطق محروم تشکیل شد.

از راه‌ها استفاده خواهند کرد و تقسیم کار راه‌سازی بین گردان‌ها در این قسمت انجام می‌شد.

۶. امور استحکامات

شناسایی و ساخت استحکامات مانند سنگرها، بیمارستان‌ها و پناهگاه‌های مورد نیاز منطقه در پشت خطوط جبهه به صورت پیش‌ساخته و حمل آن به مناطق موردنظر در این قسمت انجام می‌شد.

۷. امور ارتباطات

همه‌پنداری با ادارات برای حل مشکلات حضور دانشجویان دانشگاه‌ها در جبهه‌ها، ارتباط با مسئولان وزارتخانه‌ها، کارخانه‌ها و اصناف به منظور رفع مشکلات مردم با تلاش خود آنان، در این قسمت انجام می‌شد.

۸. امور ترابری

در بخش ترابری امور مربوط به حمل و نقل با وسایل سنگین بین یگان‌ها هنگام اجرای عملیات و انتقال کمک‌های امدادی از استان‌ها به مناطق جنگی پیگیری می‌شد.

۹. امور کمپرسی

باتوجه به نیاز به حضور کمپرسی‌های مردمی در جبهه‌ها، تعیین و تقسیم کامیون‌های کمپرسی در مناطق و هماهنگی با ستادهای پشتیبانی و اعلام نیازها در این باره برعهده این بخش بود.

۱۰. مسئول تدارکات

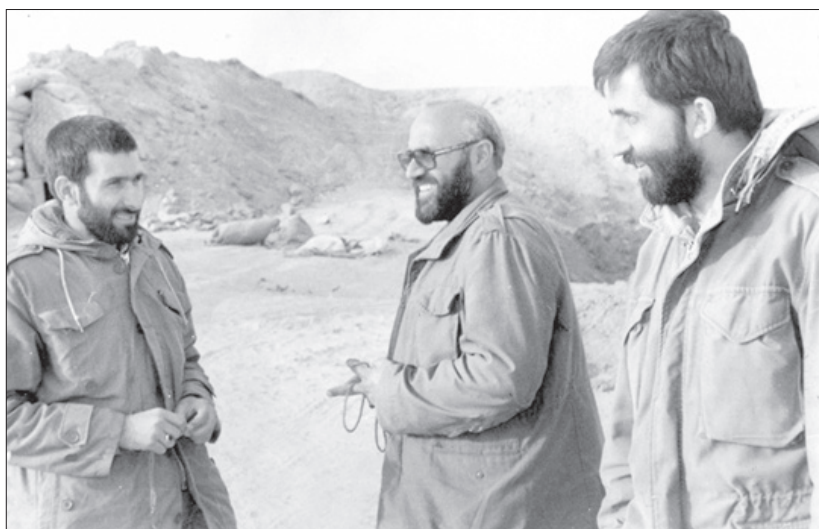
خرید اجناس مورد نیاز جبهه‌ها، تدارک غذای گردان‌ها، پیگیری ساخت کارخانه‌های یخ و ایجاد آشپزخانه‌های جمعی، رسیدگی به کمبودهای غذایی و پوشاک و دیگر امکانات از وظایف مسئول تدارکات جهاد سازندگی بود.

۱۱. مسئول انبارها و توزیع کمک‌های مردمی

پس از جمع‌آوری کمک‌های مردمی، مسئولان انبارها وظیفه تفکیک اجناس و توزیع آنها در مناطق عملیاتی و حفظ و نگهداری اجناس را برعهده داشتند. پیگیری ساخت انبارها از دیگر وظایف مسئولان انبارها بود.

۱۲. بهداشت و درمان

کمیته پزشکی جهاد سازندگی مسئولیت یافته بود که

از راست: شهید رضوی فرمانده ستاد مرکز پشتیبانی و مهندسی جنگ جهاد در تهران و شهید حاج هاشم ساجدی فرمانده مهندسی رزمی قرارگاه نجف اشرف و غلامرضا فروزش مسئول جنگ جهاد سازندگی.

۱. مسئول اکیپ

متخصصانی که از تخصص‌های گوناگون به میداين نبرد می‌رفتند، معمولاً در یک رشته تخصصی دور هم جمع شده و یک اکیپ را تشکیل می‌دادند. این افراد شخصی را هم به عنوان مسئول اکیپ تعیین می‌کردند.

۲. مسئول تیم

با گذشت تنها ده روز از جنگ، جهادگران با هدف ساخت جان‌پناه، کانال، خاکریز جاده و پل‌ها در جنوب، غرب و شمال غرب کشور به جبهه‌ها رفتند و با نام تیم مهندسی فعالیت خود را آغاز کردند. به همین دلیل در پایین‌ترین تقسیم‌بندی ساختار جهاد مسئولان تیم قرار دارند.

هر دو تیم که در یک تخصص به جبهه‌ها اعزام می‌شدند، یک گروهان نامیده می‌شدند. گروهان‌های خاکی به احداث خاکریز، گروهان‌های پل‌سازی به فعالیت‌های تخصصی پل‌سازی و گروهان‌های راه‌سازی به جاده‌سازی مشغول می‌شدند. در جبهه جنوب بعضی گروهان‌ها نیز به فعالیت آب و کانال می‌پرداختند.

۳. ماشین‌آلات

پزشکان را به مناطق عملیاتی برساند و امور مجروحان را در بیمارستان‌ها پیگیری کند. تا سال ۱۳۶۳ این امر، به طور مستقیم بر عهده جهاد بود و بعد از آن، جهاد به صورت غیرمستقیم به دلیل ارتباط داشتن با پزشکان انجام وظیفه می‌کرد.

۱۳. امور تعاون و شهداء

امور تعاون و شهداء علاوه بر رسیدگی به امور خانواده‌های رزمندگان، امور شهداء از نقل و انتقال، تشییع جنازه و کفن و دفن آنان تا رسیدگی به انتقال پرونده به بنیاد شهید را پیگیری می‌کرد.*

گردان‌ها

علاوه بر بخش‌های فعال ستادی در قرارگاه، مهندسی جهاد به دلیل داشتن نقش اجرایی متناسب با مسئولیت‌ها و مأموریت، ساختار دیگری را هم در نظر گرفت که ابتدا نام آنها اکیپ بود و بعدها به تیم، ستاد و دسته‌های راه‌سازی و سپس به گروهان و گردان ارتقاء یافتند.

* در این ساختار، وظایف و مأموریت‌هایی نیز برای جانشین فرمانده قرارگاه، مسئول ستاد، امور داخلی و معاونت عملیات در نظر گرفته شده بود.

گروه ماشین آلات با توجه به تخصصی بودن کارهایش به اکپ شهرت داشت. هر کدام از تخصص های گروه مانند باطری سازی، آهنگری، مکانیکی یا تعویض روغن یک اکپ نامیده می شد.

از زیر مجموعه‌های گروه ماشین‌آلات، حمل‌ونقل و ترابری بود که در ارتش و سپاه لجستیک و تدارکات و در جهاد حمل‌ونقل نامیده می‌شد. حمل‌ونقل خود تیم‌هایی داشت، اما این تیم‌ها به گروهان شهرت نیافتند.

در زمان آغاز جنگ، جهاد سازندگی به صورت اکیپی از کمیته‌های عمران، فنی، فرهنگی و کشاورزی با هدف کمک به رزمندگان، جنگ‌زدگان و روستاهای جنگ‌زده به سوی جبهه‌ها شتافتند.

در ابتدای شکل‌گیری جهاد، هر گروه عنوان اکیپ را بر خود گذاشت. سپس اکیپ‌ها تبدیل به ستاد شدند. هر ستاد نیز دارای اکیپ‌هایی بود و هر اکیپ واحدهایی داشت.

ستاد مرکزی در تهران، ستاد حمزه در شمال غرب، ستاد نجف در اسلام آباد غرب، ستاد کربلا در اهواز و ستاد نوح در بوشهر و بندرعباس، مدیریت ستادهای پشتیبانی جنگ جهاد سازندگی استان‌ها را بر عهده داشتند. در هر استان، به تدریج شکل و ساماندهی ستادها، به دو قسمت ستاد استانی و ستاد پشتیبانی جنگ جهاد مستقر در منطقه تغییر یافت.

در پایان سال ۱۳۶۴، گردان‌های انصار شکل گرفت.^{*} گردان‌های انصار جهاد سازندگی، تا پایان

می گوید:

«بعد از فرمان نوروزی امام مبنی بر حضور گسترده همه اقشار مردم در جبهه‌های نبرد حق علیه باطل و زدن ضربه نهایی بر پیکر صدام، جهاد به این نتیجه رسید که نیروهای خودش را که در جبهه‌ها از اول جنگ حضور داشتند، به صورت سازماندهی

در قالب گردان‌های انصار تشکیل بدهد و با حضور نیروهای فعال‌تر نیروهای مردمی و همه امکاناتش را در این زمینه بسیج کند. از این رو، تلاش کرد با تشکیل گردان‌هایی در سطح کشور، بتواند در حد صد لشکر از نیروهای فعال، به پشتیبانی از رزمندگان و مهندسی تعدادی در جنگ کمک کند. بدیهی بود که این نیروها باید دارای تخصص کافی باشند [و خوشبختانه] عده‌ای از آنها اخیراً ثبت‌نام کرده‌اند و باید به آموزش فرستاده شوند. که برادران خیلی سریع به آموزشگاهی که در استان تشکیل داده‌ایم از جمله آموزشگاه سیدالشهدا می‌روند. آنان را بعد از برگزاری رژه نمایشی، آماده فرستادن به آموزش می‌کنیم و خیلی زود تخصص‌های فنی را فرامی‌گیرند تا پس از عزیمت [مشکلات] جبهه‌ها را برطرف کنند و بتوانند در خدمت رزمندگان اسلام باشند.

باید اضافه کنیم که ستاد پشتیبانی جنگ جهاد توسط خود مردم اداره شده و الآن ستادهایی که در منطقه‌های جنوب داریم، نود درصدشان از نیروهای مردمی و ده درصد از خود برادران جهاد هستند. به لحاظ اینکه کار پشتیبانی و مهندسی جنگ از کارهای تخصصی است و هر کس به قسمت تخصص مأمور می‌شود که بتواند کارهایی [را] که برعهده جهاد [است] به‌نحوه شایسته انجام دهد؛ مثل راه‌سازی، سنگ‌سازی و زدن خاکریز، پل‌سازی که اینها احتیاج به نقشه‌برداری و محاسبات دارند و تخصص می‌خواهد. برادران مسئول در جهاد مخصوصاً از این فرصت استفاده می‌کنند تا از نیروهای فنی و متخصص چه در اصناف و ادارات و دانشگاه‌ها و کلیه افرادی که در زمینه‌های پشتیبانی و مهندسی جنگ می‌توانند به ما کمک کنند بهره‌برداری کنند و آنان را در قالب گردان‌های مهندسی سازماندهی می‌کنند. امروز ما بیش از هر چیزی در جبهه‌ها با توجه به آرایشی که دشمن در قبال ما گرفته و از امکانات مهندسی فراوانی برخوردار است، تلاش داریم با ابتکارهای برادران انجام می‌دهند، کمبودها را در محورهای مختلف از بین ببریم و زمینه‌ها را برای فرماندهان نظامی ایجاد کنیم که آنها بتوانند در هر منطقه‌ای اعم از مناطق جنوب و غرب عملیات کنند و ضربه بزنند.»

فرماندهان قرارگاه‌ها

به‌همراه نام قرارگاه‌ها و محل اسکان آنها در مناطق

در جدول زیر نام فرماندهان قرارگاه‌های پشتیبانی جنگی درج شده است.^(۸)
و مهندسی جنگ جهاد در هشت سال دفاع مقدس

ردیف	ستادها و قرارگاه‌های پنج‌گانه	محل	تاریخ	گردان‌های تحت پوشش	فرمانده ستاد و قرارگاه مهندسی جنگ
۱	ستاد مرکز پشتیبانی و مهندسی جنگ جهاد	تهران	مهر ۱۳۵۹ تا ۱۳۷۰	قرارگاه مرکزی و قرارگاه‌های فرعی	دانش جعفری، شهید رضوی
۲	قرارگاه مرکزی	مناطق عملیاتی	حدود سال ۱۳۶۲	قرارگاه‌های فرعی	مهندس ورشابی
۳	ستاد پشتیبانی مناطق جنوب	اهواز	مهر ۱۳۵۹ تا فروردین ۱۳۶۱	۲۰ گردان	شهیدان محمد طرحچی، حسین ناجیان
۴	ستاد پشتیبانی مناطق غرب	اسلام‌آباد	مهر ۱۳۵۹ تا فروردین ۱۳۶۱	۱۴ گردان	فخرالدین حیدری
۵	قرارگاه کربلا	اهواز	فروردین ۱۳۶۱ تا فرودین ۱۳۶۴	۱۹ گردان و ۳ تیپ	مهندس ورشابی
۶	فرمانده قرارگاه نوح	بوشهر و بندرعباس	فروردین ۱۳۶۴ تا پایان جنگ	۸ گردان	مهندس لاله‌زار
۷	فرمانده قرارگاه نجف	اسلام‌آباد	فروردین ۱۳۶۱ تا آبان ۱۳۶۲	۱۶ گردان	شهید ساجدی
۸	قرارگاه کربلا	اهواز	از فروردین ۱۳۶۳ تا پایان جنگ	۸ تیپ و ۱۹ گردان	مهندس شمایی
۹	قرارگاه حمزه سیدالشهدا	ارومیه	از سال ۱۳۶۱ تا پایان جنگ	۱۴ گردان	مهندس ابوالفضل حسینیگی
۱۰	فرمانده قرارگاه نجف	اسلام‌آباد	آبان ۱۳۶۲ تا ۱۳۶۶	۱۲ گردان	مهندس نبی‌زاده
۱۱	فرمانده قرارگاه نجف	اسلام‌آباد	فروردین ۱۳۶۶ تا پایان جنگ	۱۵ گردان	مهندس موحدخواه
۱۲	فرمانده قرارگاه رمضان	کرمانشاه	سال ۱۳۶۶	۶ گردان	مهندس حسین قریب

جدول ۱

[illegible]

۲۴	مسئول انبارها و توزیع کمک‌های مردمی	مهندس خرزی
۲۵	امور تعاون و شهدا	—
۲۶	بهداشت و درمان	دکتر شهیدزاده، دکتر اقبال‌منش
۲۷	امور مالی	حسین فهمیده
۲۸	کارگاه‌های علمی بن الحسین (ع) مصطفی، قدس	که هرکدام در عملیات‌ها ایجاد می‌شد و ده‌ها مسئول باید شمرد

جدول ۲

مسئولان جهاد قرارگاه نجف
نام مسئولان و مسئولیت‌های آنها در قرارگاه نجف به فرماندهی برادران فخرالدین حیدری، شهید هاشم ساجدی، مهندس نبی‌زاده و مهندس موحدخواه در هشت سال جنگ در جدول زیر آورده شده است.^(۱۰)

ردیف	نام مسئولیت	نام مسئول (فرمانده قرارگاه نجف)
۱	معاونت مهندسی جنگ جهاد قرارگاه	مهندس انگشت‌باف، بهروز پورشریف
۲	معاونت اطلاعات و عملیات	مهندس دلنواز
۳	امور راه‌سازی	مهندس رحمانی
۴	امور سنگ‌سازی	شهرام زنگنه
۵	جانشین تدارکات	ابراهیم ایران‌خواه
۶	معاونت تدارکات	حسن وزیری
۷	معاونت جذب و اعزام نیرو	محمد ولی، محسن علیزاده، مهندس راجعی
۸	معاون خدمات	زرین کاسب
۹	معاون کمیته فرهنگی	کاظم منتظری
۱۰	معاونت تعمیرگاه و ماشین‌آلات	شیرزاد
۱۱	مسئول انبارها و توزیع کمک‌های مردمی	حمید محسنی
۱۲	امور تعاون و شهدا	شیروندی
۱۳	بهداشت و درمان	شهید صادق‌زاده
۱۴	امور مالی	عیسی قبادپور

جدول ۳

مسئولان جهاد قرارگاه حمزه سیدالشهدا
نام مسئولان و مسئولیت‌های آنها در قرارگاه

حمزه سیدالشهدا در دوران جنگ در جدول زیر آورده شده است.^(۱۱)

مسئولان یک گردان نمونه

جنگ الغدير جهاد همدان در دوره‌های مختلف

در جدول زیر نام مسئولان پشتیبانی و مهندسی جنگ ذکر شده است:

ردیف	مکان	تاریخ	نام گردان	فرمانده	معاونان	گروهان فرمانده	گروهان فرمانده	گروهان فرمانده	ستاد پشتیبانی همدان
۱	سرپل ذهاب	مهر ۱۳۵۹	جهاد همدان	همایونی، نیلی	محبیان، رضایی	حشمت کاووسی	صادق فراهانی	عزیز ظهوری	مراد هوشمند حسن رجبی
۲	پادگان ابوذر	اسفند ۱۳۵۹	جهاد همدان	همایونی، شفاعت	اکبر محبیان	احمد حجار	احمد حکمی	جلال نبوی	عباس همدانی حسن رجبی
۳	شوش	آذر ۱۳۵۹	جهاد همدان	همایونی، شفاعت	جلال نبوی	اکبر محبیان	—	—	حسن رجبی
۴	صالح آباد، ایلام	مهر ۱۳۵۹	کمیته بهداشت همدان	محمدعلی همایونی	محمدرحیم نوری	محمد یوسفی	—	—	حسن رجبی
۵	خرمشهر	مهر ۱۳۵۹	کمیته بهداشت همدان	محمدعلی همایونی	نبی الله زندی	—	—	—	حسن رجبی
۶	سوسنگرد	آذر ۱۳۵۹	کمیته بهداشت همدان	محمدعلی همایونی	دکتر نوری	دکتر یگانه	—	—	حسن رجبی
۷	بستان	دی ۱۳۵۹	گروه پ	محمدعلی همایونی	مهندس شفاعت	—	بادامی	رهبر	وفایی حسن رجبی
۸	سرپل ذهاب	فروردین ۱۳۶۰	جهاد همدان	محمدعلی همایونی	همدانی	حجار	شانه ساز	دانش خواه	شهید کورکی حسن رجبی
۹	سردشت	فروردین ۱۳۶۱	گردان الغدير	شیخ	محمدعلی حیدری	حسن فروغی	رضایی	دانش خواه	مهلوی آرا همدانی رجبی،
۱۰	جزیره مجنون	دی ۱۳۶۳	گردان الغدير	محمود بهشتی	حیدری، افشار	محمدعلی حیدری	حسن فروغی	محمد یوسفی	سعید بابازاده عباس همدانی
۱۱	تنگه بردعلی	آبان ۱۳۶۳ تا پایان جنگ	گردان فتح الغدير	عزت موسوی	فروغی، افشار	شهید خواستان	شهید ایرج تیموری	نقی مرادی	رضا بهمنی عباس همدانی
۱۲	فاو	۱۳۶۴ (والفجره)	گردان ایثار الغدير	منصور قربانی	مهلی رنگ آمیز	—	—	—	بهمنی عباس همدانی

فرماندهان و مسئولان ستادهای پشتیبانی و
مهندسی جهاد سازندگی در جنگ

جدول ۵

اسامی فرماندهان گردان‌هایی که در قید حیات می‌باشند، با توجه به زیاد بودن تعداد آنان - که بیش از ۳۶۰ سردار در کشور هستند - و همچنین فعالیتشان

نمودار تشکیلاتی پشتیبانی و مهندسی جنگ جهاد

در نمودار زیر چارت تشکیلاتی، پشتیبانی و مهندسی، جنگ جهاد آورده شده است:

جهد مراسمی برگزار می‌شود. در جدول زیر به پاس زحمات همه جهادگران، مشخصات ۸۹ فرمانده شهید جهاد درج شده است: (۱۳)

هر ساله در هفته دفاع مقدس به منظور بزرگداشت

۲	فریدون	کشتگر	۱۳۳۷	ارومیه	فرمانده تیپ	۱۳۶۱/۲/۲۱	شلمچه	آذربایجان غربی
۳	عبدالرضا	بیریایی	۱۳۳۹	تهران	فرمانده تیپ	۱۳۶۴/۱۲/۱۲	فاو	اصفهان
۴	مصطفی	تقی جراح	۱۳۳۳	نجف آباد	فرمانده تیپ	۱۳۶۵/۲/۱۰	فاو	اصفهان
۵	محمد رضا	عرشی	۱۳۳۸	نجف آباد	فرمانده تیپ	۱۳۶۶/۴/۱۳	اسلام آباد	اصفهان
۶	یوسف	قروه	۱۳۳۹	اصفهان	فرمانده تیپ	۱۳۶۶/۱۰/۲۶	ماووت	اصفهان
۷	محمد مهدی	یزدان پناه	۱۳۳۳	اصفهان	فرمانده تیپ	۱۳۶۰/۴/۷	کردستان	اصفهان
۸	احمد	حجتی	۱۳۳۱	نجف آباد	فرمانده تیپ	۱۳۶۱/۱۲/۱۳	خرمشهر	اصفهان
۹	احمد	دادخواه تهرانی	۱۳۳۷	آبادان	فرمانده تیپ	۱۳۶۱/۲/۱۷	خرمشهر	اصفهان
۱۰	محمد رضا	موحدیان عطار	۱۳۲۹	اصفهان	فرمانده تیپ	۱۳۶۰/۸/۲۸	کرخه نور	اصفهان
۱۱	محمد حسین	یزدان پناه	۱۳۳۰	اصفهان	فرمانده تیپ	۱۳۵۹/۱۳	کردستان	اصفهان
۱۲	اسماعیل	انتشاری	۱۳۳۳	نجف آباد	فرمانده تیپ	۱۳۶۶/۴/۱۳	کردستان	اصفهان
۱۳	علی	فارسی	۱۳۳۱	کاشان	فرمانده لشکر	۱۳۶۵/۱۰/۲۹	شلمچه	اصفهان
۱۴	کاظم	حجتی	۱۳۴۳	نجف آباد	فرمانده تیپ	۱۳۶۵/۴/۲۰	فاو	اصفهان
۱۵	عبدالعلی	رجایا	۱۳۳۸	اصفهان	فرمانده تیپ	۱۳۶۲/۷/۲۸	بانه - مریوان	اصفهان
۱۶	حسین	پارسا	۱۳۳۶	نجف آباد	فرمانده تیپ	۱۳۶۰/۷/۵	آبادان	اصفهان
۱۷	محسن	الشریف	۱۳۳۶	اصفهان	فرمانده تیپ	۱۳۶۲/۱۲/۲۹	پاسگاه زید	اصفهان
۱۸	بیژن	سورانی باغچه	۱۳۳۹	آبادان	فرمانده تیپ	۱۳۶۲/۷/۱۵	کردستان	اصفهان
۱۹	حسن	فیروز بخت	۱۳۳۸	اصفهان	فرمانده تیپ	۱۳۶۴/۱۱/۲۹	فاو	اصفهان
۲۰	مرتضی	فتاح الجنان	۱۳۴۲	نجف آباد	فرمانده تیپ	۱۳۶۱/۲/۲۴	آبادان	اصفهان

ردیف	نام	نام خانوادگی	تاریخ تولد	محل تولد	مسئولیت	شهادت	محل شهادت	استان
۲۱	حسین	شرکت	۱۳۳۵	اصفهان	فرمانده تیپ	۱۳۶۱/۳/۳	خرمشهر	اصفهان
۲۲	محمدباقر	قادر	۱۳۳۷	نجف آباد	فرمانده تیپ	۱۳۶۱/۴/۲۶	شلمچه	اصفهان
۲۳	ابوالقاسم	حجتی	۱۳۳۸	نجف آباد	فرمانده تیپ	۱۳۶۴/۱۲/۲۲	فاو	اصفهان
۲۴	اکبر	فتاح‌المنان	۱۳۳۷	نجف آباد	فرمانده تیپ	۱۳۶۱/۱/۲	شوش	اصفهان
۲۵	سیدمحمد	شهشانی	۱۳۳۶	فریدن	فرمانده تیپ	۱۳۶۰/۱/۳۰	سوسنگرد	اصفهان
۲۶	عباس	چوپانی	۱۳۴۰	اصفهان	فرمانده تیپ	۱۳۶۵/۱۰/۴	آبادان	اصفهان
۲۷	علی	ایمانیان	۱۳۳۶	نجف آباد	فرمانده تیپ	۱۳۶۱/۱/...	رقابیه	اصفهان
۲۸	محمدابراهیم	احمدپور	۱۳۲۸	قم	فرمانده تیپ	۱۳۶۱/۱/۲	شوش	تهران
۲۹	سیدتیمور	قائم‌مقامی	۱۳۲۳	اراک	فرمانده تیپ	۱۳۶۴/۳/۱۵	جزیره میون	تهران
۳۰	حسن	مداحی	۱۳۳۷	شهریار	فرمانده تیپ	۱۳۶۳/۶/۴	جزیره میون	تهران
۳۱	مهدی	عاصی تهرانی	۱۳۳۲	تهران	فرمانده تیپ	۱۳۶۵/۴/۱۰	مهران	تهران
۳۲	سیدمرتضی	آوینی	۱۳۲۶	تهران	فرمانده تیپ	۱۳۷۲/۱/۲۰	فکه	تهران
۳۳	علی	اکبر	۱۳۳۷	تهران	فرمانده تیپ	۱۳۷۱/۱/۱۳	تانزانیا	تهران
۳۴	کمال	کامروا	۱۳۳۸	تهران	فرمانده تیپ	۱۳۶۶/۵/۹	مکه	تهران
۳۵	حسین	شوریده	۱۳۳۵	گناباد	فرمانده تیپ	۱۳۶۱/۲/۱۴	اهواز	تهران
۳۶	علی	حجتی نجف آبادی	۱۳۳۶	نجف آباد	فرمانده تیپ	۱۳۶۵/۲/۲۱	فاو	تهران
۳۷	مصطفی	نعمتی جم	۱۳۳۲	تهران	فرمانده تیپ	۱۳۶۱/۴/۱	جبهه رقابیه	تهران
۳۸	علی	طاهری	۱۳۳۸	تهران	فرمانده تیپ	۱۳۶۱/۱/۷	جبهه رقابیه	تهران
۳۹	عبدالحسین	ناجیان اصل	۱۳۳۳	تهران	فرمانده تیپ	۱۳۶۱/۷/۱۰	سومار	تهران
۴۰	محسن	فرخنده‌فال	۱۳۳۸	شیراز	فرمانده تیپ	۱۳۶۱/۵/۷	جاده اهواز	تهران
۴۱	مهدی	رجب‌بیگی	۱۳۳۶	دامغان	فرمانده تیپ	۱۳۶۰/۷/۵	تهران	تهران
۴۲	حجت‌الله	ملاآقایی	۱۳۳۸	شهرری	فرمانده تیپ	۱۳۶۶/۹/۲	شلمچه	تهران
۴۳	سیدعبدالله	حسینی فرادنبه	۱۳۲۸	فرادنبه	فرمانده تیپ	۱۳۶۴/۴/۱۳	مریوان	چهارمحال و بختیاری
۴۴	کریم	نوری	۱۳۳۳	فریمال	فرمانده تیپ	۱۳۶۵/۲/۳۱	حاج‌عمران	خراسان رضوی
۴۵	محمدرضا	شمس آبادی	۱۳۲۷	سبزوار	فرمانده تیپ	۱۳۶۵/۱۲/۱۰	شلمچه	خراسان رضوی

فرماندهان و مسئولان ستادهای پشتیبانی و
مهندسی جهاد سازندگی در جنگ

سال سیزدهم □ شماره پنجاه و یکم □ زمستان ۱۳۹۳

ردیف	نام	نام خانوادگی	تاریخ تولد	محل تولد	مسئولیت	شهادت	محل شهادت	استان
۶۳	قدرت‌الله	امینیان	۱۳۳۸	دامغان	فرمانده تیپ	۱۳۶۱/۹/۲۳	منطقه جنوب	سمنان
۶۴	حسین	امامیان	۱۳۳۸	شاهرود	فرمانده تیپ	۱۳۶۱/۸/۱۶	عین‌خوش	سمنان
۶۵	رضا	میرزاخانی	۱۳۳۸	دامغان	فرمانده تیپ	۱۳۶۲/۴/۴	سردشت	سمنان
۶۶	احمد	سمعی	۱۳۳۱	دامغان	فرمانده تیپ	۱۳۶۲/۵/۲	حاج‌عمران	سمنان
۶۷	خلیل	پرویزی اسماعیل‌آبادی	۱۳۴۲	آبادان	فرمانده لشکر	۱۳۶۴/۱۱/۳۰	فاو	فارس
۶۸	حسام	دوست فاطمه	۱۳۴۰	شیراز	فرمانده تیپ	۱۳۶۷/۱/۱۴	شیمیایی در بیمارستان	فارس
۶۹	محمدجواد	کریمی	۱۳۳۹	یزد	فرمانده تیپ	۱۳۶۰/۳/۱۲	آبادان	فارس
۷۰	خلیل	مقصودبیگی	۱۳۳۹	شیراز	فرمانده تیپ	۱۳۶۲/۴/۲۹	غرب	فارس
۷۱	جمال	فروهر حقیقی	۱۳۴۱	شیراز	فرمانده تیپ	۱۳۶۴/۱۲/۱۰	عملیات والفجر ۸	فارس
۷۲	سیدمحمد	صادق دشتی	۱۳۴۲	فسا	فرمانده تیپ	۱۳۶۴/۷/۲۳	جنوب	فارس
۷۳	هدایت‌الله	مصلحیان	۱۳۳۱	کازرون	فرمانده تیپ	۱۳۶۷/۱/۱۲	شیمیایی بیمارستان	فارس
۷۴	سیلمحمدجواد	دیده‌ور	۱۳۳۴	کازرون	فرمانده تیپ	۱۳۵۹/۱۲/۲۶	سوسنگرد	فارس
۷۵	حسن	علی‌محمدی	۱۳۳۴	قم	فرمانده تیپ	۱۳۶۶/۱۱/۲۵	بانه	قم
۷۶	حسین	آقا عبداللهی	۱۳۴۴	قم	فرمانده تیپ	۱۳۶۵/۱/۳۱	آبادان - فاو	قم
۷۷	احمد	پورمیدانی	۱۳۳۹	کربلا	فرمانده تیپ	۱۳۶۳/۱۲/۲۲	شرق دجله	قم
۷۸	محمد	عسکری	۱۳۴۳	کرمان	فرمانده تیپ	۱۳۶۵/۱۲/۷	شلمچه	کرمان
۷۹	محمد	آرمان	۱۳۴۳	جیرفت	فرمانده تیپ	۱۳۶۶/۹/۷	جزیره مجنون	کرمان
۸۰	محمدحسین	عرب‌نژاد	۱۳۳۳	کرمان خانوک	فرمانده تیپ	۱۳۶۵/۲/۷	شلمچه	کرمان
۸۱	محمدحسین	باقری	۱۳۲۸	نفت‌شهر	فرمانده تیپ	۱۳۶۵/۱۰/۲۴	شلمچه	کرمانشاه
۸۲	علی‌اکبر	باقری	۱۳۳۸	نفت‌شهر	فرمانده تیپ	۱۳۶۳/۸/۱۴	طلائی	کرمانشاه
۸۳	ابراهیم	رستمی	۱۳۴۲	اسلام‌آباد	فرمانده تیپ	۱۳۶۵/۱/۳۱	فاو	کرمانشاه
۸۴	حاج علیرضا	طالبی گنجه	۱۳۳۹	فاری	فرمانده تیپ	۱۳۶۶/۱/۲۳	شلمچه	کهکیلویه و بویراحمد
۸۵	بهرام	گل‌آور	۱۳۲۷	بندرانزلی	فرمانده تیپ	۱۳۶۷/۴/۴	جزیره مجنون	گیلان

منابع و مأخذ:

۱. حوزه وزارتی جهادسازندگی، همه باهم (کارنامه عملکرد جهاد سازندگی)، تهران: وزارت جهاد سازندگی، ۱۳۷۰، صص. ۶۹-۷۹.
۲. همان، صص. ۳۵-۲۵.
۳. همان، صص. ۴۸-۴۱.
۴. همان، صص. ۹۵-۸۵.
۵. همان، صص. ۱۷۵-۱۷۴.
۶. حسن فیروزآبادی، مقالات و سخنرانی‌ها. تهران: بنیاد حفظ آثار و نشر ارزش‌های دفاع مقدس، ۱۳۸۷، صص ۲۲۶ - ۲۰۷.
۷. دفتر آمار و اطلاعات، جهادسازندگی در آئینه آمار، تهران: جهاد سازندگی، ۱۳۷۶، صص ۲۱۲-۲۰۲ و - حوزه وزارتی جهاد سازندگی، پیشین، صص ۱۷۵ - ۱۷۴؛ و - دفتر حفظ و نشر آثار دفاع مقدس جنگ جهاد سازندگی طلایه‌داران جهاد، تهران: مؤسسه فرهنگی - هنری شقایق روستا، ۱۳۷۹، ص ۲۱۶.
۸. ذخیره‌سازی رایانه‌ای اسناد مهندسی جنگ، اسامی فرماندهان و مسئولان جنگ جهاد سازندگی، شماره ۰۰ - ۲ - ۱ - ۴ - ۳، ۱۳۶۶/۱۲/۲۳.
۹. ذخیره‌سازی رایانه‌ای اسناد مهندسی جنگ، "آمار نیروی انسانی قرارگاه کربلا"، شماره ۶ - ۵ - ۸ - ۳ - ۱۲۵، ۱۳۶۷/۷/۱۰.
۱۰. ذخیره‌سازی رایانه‌ای اسناد مهندسی جنگ، "گزارش نیروی انسانی قرارگاه نجف"، شماره ۱ - ۲ - ۶ - ۹، ۱۳۶۶/۱۲/۱.
۱۱. ذخیره‌سازی رایانه‌ای اسناد مهندسی جنگ، "گزارش نیروی انسانی قرارگاه حمزه سیدالشهدا"، شماره ۱ - ۱ - ۶ - ۹، ۱۳۶۹/۲/۱۵.
۱۲. مدیریت ایثارگران وزرات جهاد کشاورزی جزوه معرفی تشکیلات ستاد پشتیبانی و مهندسی جنگ جهاد استان‌ها، تهران: مدیریت ایثارگران وزرات جهاد کشاورزی، ۱۳۸۵، صص ۲۰-۱۴.
۱۳. همان، ص ۱۲ و - مدیریت ایثارگران وزرات جهاد کشاورزی، سه هزار و سیصد شهید جهاد سازندگی، تهران: مؤسسه فرهنگی - هنری شقایق روستا، ۱۳۸۲.

ستاد پشتیبانی و مهندسی جنگ جهاد مستقر در استان‌ها

جلال معموله*

چکیده		

در طول دوران دفاع مقدس هشت ساله ایران در برابر هجوم رژیم بعثی عراق همه مردم ایران حضور داشتند و نمی‌توان افتخار آن را به نام یک گروه خاص ثبت کرد. برخی از نیروهای انقلابی و جوان توانایی آن را داشتند که در جبهه‌ها حاضر شوند و در عملیات‌های نظامی شرکت کنند. برخی از مردم هم که توانایی حضور در جبهه‌ها و شرکت در عملیات‌های نظامی را نداشتند با کمک به جبهه‌ها وظیفه خود را در قبال کشور انجام دادند. این کمک‌های مردمی به قدری گسترده بود که می‌توان گفت بخش زیادی از نیازهای جبهه‌ها از همین طریق تأمین می‌شد. بازخوانی نقش مردم در پشتیبانی از جبهه‌ها و نقشی که ستادهای پشتیبانی جهاد استان‌ها در این زمینه داشتند نیاز به دقت نظر پژوهشگرانه دارد تا ابعاد گسترده آن در تاریخ هشت سال دفاع مقدس به درستی تبیین شود.

در این مقاله بخشی از فعالیت‌های ستادهای پشتیبانی استانی جهاد سازندگی در طول هشت سال دفاع مقدس تشریح شده است.

واژگان کلیدی: ستادهای پشتیبانی استانی، کمک‌های مردمی، اعزام نیروهای داوطلب، پادگان‌های آموزشی، اصناف در جبهه.

مقدمه

نقطه اشتراک جنگ‌ها با زندگی عادی بشر در تأمین نیازهای اساسی شامل نیازهای روحی، روانی و جسمانی انسان‌هایی است که در قالب ارتش، لشکر، تیپ، گردان و گروهان یا مردم مناطق جنگی در یک نقطه جمع شده‌اند. این نیازها از تأمین آب، غذا، دارو، بهداشت و درمان تا حمل و نقل و تعمیر و نگهداری وسایل نقلیه و همچنین احداث جاده و تهیه مسکن رزمندگان؛ یعنی سنگر و جان‌پناه را

جنگ را می‌توان شدیدترین نوع اختلاف بین دو گروه انسانی در یک زمان و مکان مشخص تعریف کرد. تصور اولیه درباره جنگ‌ها استفاده از ادوات جنگی مانند شمشیر و نیزه در گذشته و تفنگ، توپ، موشک‌باران و بمباران شیمیایی یا اتمی در زمان کنونی به منظور تحمیل اراده خود بر دشمن است.

* معاون ستاد پشتیبانی جنگ جهاد استان همدان

شامل می‌شود.

برای آماده‌سازی و تأمین هرکدام از موارد ذکرشده، مانند زندگی عادی به مدیریت و برنامه‌ریزی نیاز است تا بتوان در مقابل هجوم دشمن ایستادگی کرد. اهمیت پشتیبانی در جنگ تا جایی است که می‌گویند در جنگ برای هر نفر نیروی رزمنده سیزده نفر نیروی پشتیبان لازم است. در اغلب جنگ‌ها کشور مهاجم باتوجه‌به تصمیم تجاوز و آمادگی قبلی برای این کار فرصت بیشتری برای تأمین و پشتیبانی دارد و کشور مدافع اگر اطلاعی از حمله دشمن نداشته باشد یا فرصت تدارک و پشتیبانی نیروهای خود را نیابد، در جنگ دچار عقب‌ماندگی و ضعف شدید خواهد شد. در جنگ عراق علیه ایران، به‌دلیل نوبابودن انقلاب اسلامی و استقرارنیافتن بخش‌های مختلف دولت جدید، این ضعف در نیروهای نظامی کشور دوچندان بود که طولانی‌شدن جنگ، گسترده‌شدن جبهه‌های جنگ و پیچیده‌ترشدن امکانات فنی مورد نیاز بر دشواری‌های پشتیبانی می‌افزود.

باتوجه‌به نزدیک‌بودن جهاد سازندگی به مراکز تولید و فرآوری بسیاری از اقلام مورد نیاز جبهه‌ها در روستاها، این ارگان نقش مهمی در جمع‌آوری کمک‌های مردمی و ارسال آنها به جبهه‌ها داشت. مردم ایران که به برحق‌بودن ایران در جنگ ایمان داشتند، تا پایان جنگ به جبهه‌های جنگ کمک می‌کردند و کمک‌های آنان پایان‌ناپذیر بود.

کمک‌های مردمی به دو شکل کمک‌های فردی و گروهی انجام می‌شد؛ در کمک‌های مردمی فردی، هرکس آنچه را که در توانش بود از پخت نان در تنورهای خانگی روستاها تا اهدای طلا و جواهرات زنانه به ستادهای پشتیبانی و... برای یاری‌رساندن به رزمندگان انجام می‌داد. کمک‌های مردمی گروهی هم فعالیت‌هایی مانند جمع‌شدن بانوان روستا در یک محل و بسته‌بندی اقلام ارسالی یا دوختن و

شست‌وشوی البسه رزمندگان بود.

ستادهای پشتیبانی پس از جمع‌آوری این کمک‌ها و خرید دیگر کالاهای مورد نیاز مانند خودرو یا پلاستیک مورد نیاز سنگرها، کاروان‌های کمک‌های مردمی را تشکیل می‌دادند و آنها را با بهره‌گیری از واژگان و مضامین اسلامی مرتبط با فراوانی مال مانند برکت یا کوثر نام‌گذاری می‌کردند، سپس کاروان‌ها را در سطح روستاها و شهر با هدف شورآفرینی در مردم می‌چرخاندند و پس از آن به جبهه‌ها ارسال می‌کردند.

جهاد سازندگی نهادی است که به پیشنهاد گروهی از دانشجویان و با حمایت روحانیان انقلابی چون شهید بهشتی پایه‌گذاری شد و با حکم حضرت امام خمینی^(ره) در خرداد ۱۳۵۸ رسمیت یافت.^(۱) این نهاد موظف بود به یاری محرومان روستاها بشتابد و با اقداماتی که انجام داد "معجزه انقلاب" نام گرفت، تا جایی که امام خمینی^(ره) در پیامی بعد از تشکر از خدمات فراوان جوانان جهادی، زحمات جهادگران را مایه شادی دل امام زمان^(عج) خواندند.

از آنجا که رهبر انقلاب جهاد سازندگی را حامی مردم محروم معرفی کرده و جهادگران در جلب افکار مردم موفق عمل کرده بودند، این نهاد انقلابی فرصت آن را یافت تا با استفاده از این رابطه دوطرفه ایجادشده به تأسیس ستادهای مردمی پشتیبانی از جنگ کمک کند. "ستادهای پشتیبانی جنگ جهاد" را - که موضوع پژوهش حاضر است - می‌توان به‌عنوان یکی از مصادیق فرهنگ مردم یاری در انقلاب ایران و ایشار و ازخود گذشتگی ملی ایرانیان مورد مطالعه قرار داد.^(۲)

ستادهای پشتیبانی جنگ جهاد

سابقه جمع‌آوری کمک‌های مردمی در جمهوری اسلامی به پیش از پیروزی انقلاب اسلامی و

واحد جمع‌آوری و ارسال کمک‌های مردمی جهاد سازندگی، نظارت مراحل جذب، هدایت و توزیع کمک‌های مردمی را بر عهده داشت.

می‌کرد.

با شروع جنگ، نیاز به حمایت و پشتیبانی از مهاجران جنگی و رزمندگان، ضرورت ایجاد تشکیلاتی بدین منظور را ایجاب می‌کرد. از این‌رو، برای ارسال کمک‌ها، ساماندهی و اعزام نیروها، مراکزی در مساجد شهری و شوراهای روستایی ایجاد شد. جهاد سازندگی که باتوجه به مأموریت‌های تعریف‌شده برای خود بیشترین ارتباط را با این مراکز داشت، دفاتری در همه دهستان‌ها، بخش‌ها، شهرستان‌ها و استان‌های کشور دایر کرد و ساماندهی، اعزام نیرو و جمع‌آوری و ارسال کمک‌های مردمی به جبهه‌ها را بر عهده گرفت.

در دفتر مرکزی جهاد سازندگی نیز به‌منظور نظارت بر استان‌های سراسر کشور و کنترل آنها ستادی به نام "ستاد پشتیبانی جنگ" راه‌اندازی شد که به‌مرور "ستاد پشتیبانی جنگ جهاد" نام گرفت. با افزایش حجم کاری، این ستاد از دفتر مرکزی جهاد سازندگی کشور مستقل گردید و در میدان

بحبوحه انقلاب باز می‌گردد که در مساجد انجام می‌شد. مردمی که هنگام تظاهرات بر اثر تیراندازی مأموران ساواک و شهربانی مجروح می‌شدند در بعضی شهرها اجازه ورود به بیمارستان را نمی‌یافتند و مردم مجبور می‌شدند در خانه‌ها از آنان پرستاری کنند. همچنین بسیاری از داروهای مورد نیاز با کمک مردم جمع‌آوری و به مساجد تحویل داده می‌شد تا در اختیار پزشکان انقلابی قرار بگیرد. بعد از پیروزی انقلاب اسلامی نیز زمانی که فعالیت جهاد سازندگی در روستاها شروع شد، یکی از کارهای مفید، جمع‌آوری داروهای اضافی مردم شهرها - که دسترسی بیشتر و آسان‌تری به داروخانه‌ها داشتند - بود تا در روستاهای محروم با تشخیص پزشکان جهاد سازندگی به رایگان در اختیار بیماران قرار گیرد. جمع‌آوری دارو به‌مرور تبدیل به یک فرهنگ شد؛ در روستاهایی که میوه، نان و سایر فرآورده‌های کشاورزی فراوان بود، جهاد سازندگی کمک‌های مردمی را جمع‌آوری و به مناطق درگیر با ضدانقلاب مانند کردستان ارسال

آموزش نظامی نیروهای مردمی و ساماندهی اعزام آنها به مناطق جنگی، ساماندهی نیروها در قالب گروهان‌ها و گردان‌ها از روستاها یا شهرهای محل اعزام.^(۴)

تشکیلات

ستادهای پشتیبانی جهاد در کشور در سه سطح تقسیم‌بندی می‌شدند: ستاد پشتیبانی مرکزی مستقر در پایتخت، ستادهای پشتیبانی استان‌ها و ستادهای پشتیبانی شهرستان‌ها.

ستاد ایجادشده در هر استان دارای یک رئیس، یک معاون و چند واحد تحت نظر ستاد بود که وظیفه داشتند تشکیلات ستادهای پشتیبانی و مهندسی جنگ جهاد را در مناطق جنگی از هر نظر پشتیبانی کنند. واحدهای هر ستاد عبارت بودند از: ۱. واحد اعزام نیرو: وظیفه گزینش و اعزام نیروهای داوطلب را داشت.

۲. واحد آموزش: دوره‌های تخصصی مهندسی جنگ را در پادگان‌های آموزشی برگزار می‌کرد.

۳. واحد جمع‌آوری و ارسال کمک‌های مردمی: نظارت مراحل جذب، هدایت و توزیع کمک‌های مردمی را برعهده داشت.

۴. واحد تدارکات و پشتیبانی: نیازمندی‌های رزمندگان را از بازار تهیه می‌کرد.

۵. واحد فرهنگی و تبلیغات: کارهای فرهنگی مانند اعزام مبلغ انجام می‌داد.

۶. واحد حمل‌ونقل: نیروها و کمک‌ها را از روستاها به جبهه‌ها منتقل می‌کرد.

۷. واحد اعزام خودروهای سنگین: این واحد وظیفه داشت اعزام مردمی کامیون‌ها، کمپرسی‌ها، اتوبوس‌ها و رانندگان آنها را ساماندهی کند.

۸. واحد تعاون، امداد و درمان: رسیدگی به امور شهدا، ایثارگران، جانبازان و خانواده آنها را بر عهده داشت.^(۵)

انقلاب تهران یکی از ساختمان‌های جهاد به این ستاد اختصاص داده شد تا مساجد تهران بزرگ و ستادهای استانی را ساماندهی و کنترل کند.^(۳)

اهداف

مهم‌ترین اهداف تشکیل ستاد پشتیبانی جنگ جهاد عبارت بود از:

فعالیت فنی و مهندسی رزمی: احداث تعمیرگاه‌های خودروهای سنگین و نیمه‌سنگین، ساخت انواع جان‌پناه و سنگر رزمندگان، تهیه و

ساخت آهن‌آلات و ورق‌های پلیت و گالوانیزه مورد نیاز در سنگرها و در اماکن دیگر، احداث جاده و راه برای سهولت رفت‌وآمد و حمل‌ونقل در مناطق جنگی.

فعالیت‌های فرهنگی و تبلیغی: اعزام روحانی و مبلغ به جبهه‌ها، تهیه و نمایش فیلم، توزیع نشریه، رساله و کتاب، تهیه لوازم التحریر، کاغذ و پاکت نامه، تهیه پرچم، سربند و بازوبند.

فعالیت‌های پشتیبانی و تدارکاتی:

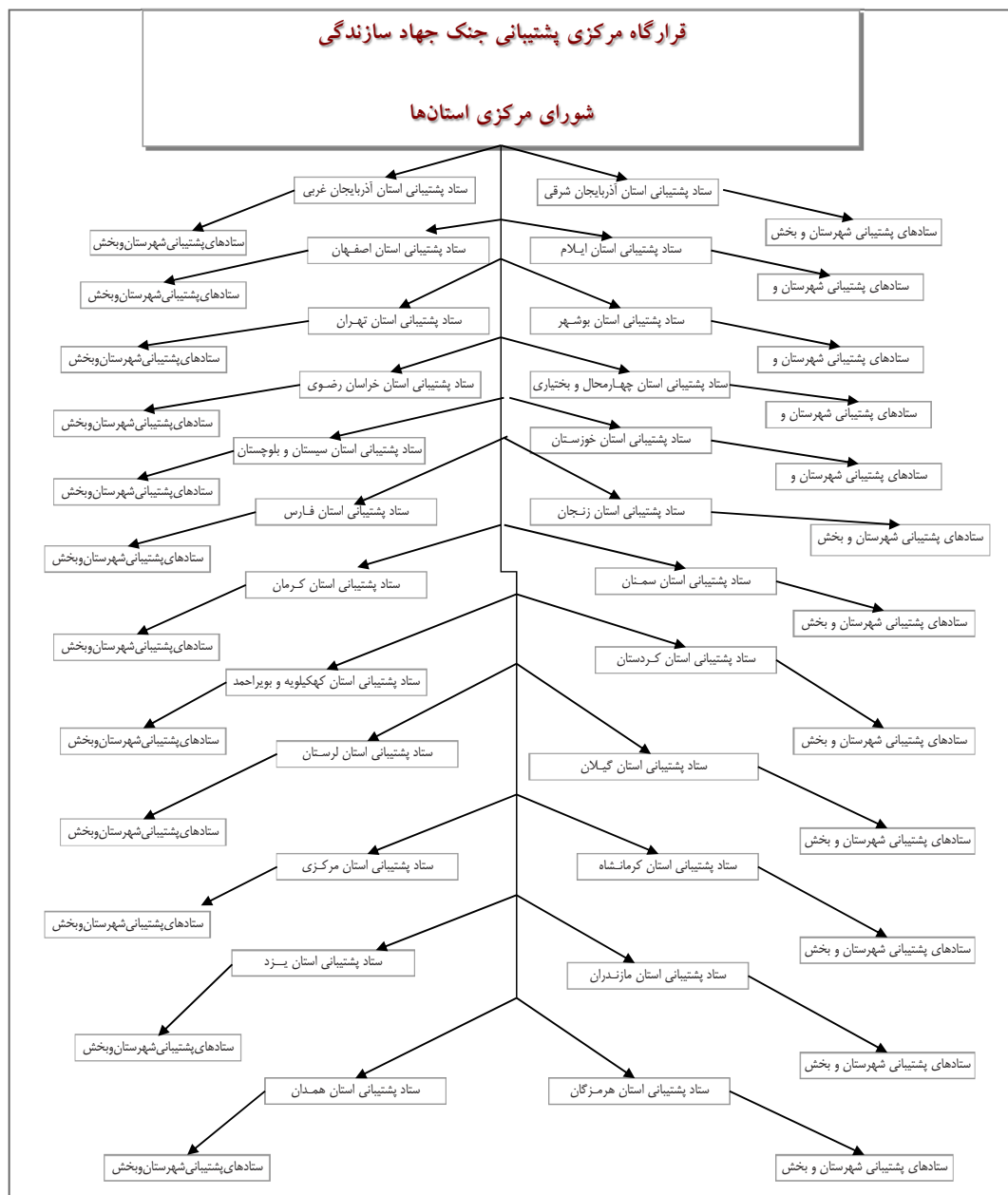
جمع‌آوری کمک‌های مردمی و حمل آن به جبهه‌ها، خرید اجناس و تهیه ابزار مورد نیاز رزمندگان، اعزام کامیون، کمپرسی و خودروهای مورد نیاز رزمندگان.

فعالیت‌های بهداشتی: تأمین دارو، احداث بیمارستان در مناطق جنگی، تأمین کادر درمانی و پزشک مورد نیاز در جبهه‌ها، حفظ بهداشت محیطی مناطق جنگی.

تأمین نیروی انسانی: تأمین و اعزام نیروی مورد نیاز قرارگاه‌ها و ستادهای پشتیبانی مقیم در جبهه‌ها،

جهاد سازندگی نهادی است که به پیشنهاد گروهی از دانشجویان و با حمایت روحانیان انقلابی چون شهید بهشتی پایه‌گذاری شد و با حکم حضرت امام خمینی^(ره) در خرداد ۱۳۵۸ رسمیت یافت.

در نمودار زیر ساختار تشکیلات ستاد پشتیبانی استان‌ها ترسیم شده است.^(۶)

واحد اعزام نیرو

واحد اعزام نیرو در هر استان علاوه بر نظارت بر شهرستان‌های هر استان، درمورد اعزام نیرو، چند وظیفه مهم بر عهده داشت. این واحد ابتدا به ثبت نام و گزینش نیروها می‌پرداخت. در قسمت گزینش، ضمن ثبت نام، افراد از نظر سلامت جسمی، وابسته نبودن به گروهک‌ها و توانایی انجام دادن امور مربوطه بررسی و پس از تأیید به قسمت اعزام معرفی می‌شدند.

در دوران دفاع مقدس، باتوجه به اشتیاق نوجوانان برای اعزام به جبهه‌ها یکی از مشکلات دائمی مسئولان گزینش نیرو، کنترل شرط سنی و آزمایش توان جسمی داوطلبان برای جنگیدن بود. در موارد بسیاری، داوطلبان کمتر از شانزده سال با تغییر و دستکاری در شناسنامه‌ها سعی در فریب مسئولان گزینش داشتند تا خود را به جبهه‌ها برسانند. سنجش سلامت جسمی، انجام دادن تست‌های اعتیاد و آزمایش‌های سلامت روان داوطلبان بر عهده واحد بهداشت بود که در زمان عادی جبهه‌ها و زمان اضطرار، شاخص‌های سنجش متفاوتی وجود داشت.

در قسمت اعزام نیرو، پس از معرفی نیروها به بخش آموزش، اعزام آنها براساس درخواست‌ها به قرارگاه‌های پنج‌گانه (قرارگاه حمزه سیدالشهدا^(ع) مستقر در ارومیه، قرارگاه نجف مستقر در اسلام‌آباد غرب، قرارگاه کربلا مستقر در اهواز، قرارگاه حضرت نوح نبی^(ع) مستقر در بندرعباس و بوشهر، قرارگاه برون‌مرزی رمضان) و نیز گردان همان استان مستقر در مناطق جنگی، انجام می‌شد.

هر نیروی جهادسازندگی، ۴۵ روز در جبهه حضور می‌یافت. این افراد در سه گروه مدیر و مسئول، متخصص و نیروهای ساده به جبهه‌ها اعزام می‌شدند.

روش جذب نیروی انسانی در ستادهای استانی این‌گونه بود که ستاد استانی تعداد و تخصص نیروهای مردمی مورد نیاز را ابتدا به ستاد شهرستان اعلام می‌کرد و ستاد شهرستان‌ها آنها را به بخش‌ها و بخش‌ها به شوراهای روستایی اعلام می‌کردند.

نیروهای داوطلب پس از راهنمایی ستادهای محل سکونت خود به ستاد شهرستان، با نامه ستاد شهرستان به استان معرفی می‌شدند و ستاد استان با گزینش افراد مورد اطمینان، آنها را به واحد آموزش معرفی می‌کرد. پس از طی شدن مراحل آموزش، واحد اعزام، نیروهای مورد نیاز را به مناطق جنگی اعزام می‌کرد. اولویت اعزام برای هر ستاد استانی مقیم هم به ترتیب در مرحله اول گردان پشتیبانی جنگ جهاد مستقر در منطقه همان استان و سپس قرارگاه‌های پنج‌گانه بود. پس از آن، در صورت کمبود نیرو، از استان‌های مُعین در آن منطقه جنگی نیرو اعزام می‌شد.^(۷)

بیشتر نیروهایی که ستاد پشتیبانی جنگ جهاد مبادرت به اعزام آنها می‌کرد، برای انجام دادن فعالیت‌های تخصصی در جبهه‌ها حضور می‌یافتند. تخصص‌های مورد نیاز ستادهای پشتیبانی جنگ جهاد در امور مختلف شامل موارد زیر می‌شد:

راه‌سازی: مهندسان عمران و آب، نقشه‌بردار و مباحثران راه، رانندگان دستگاه‌های سنگین مانند لودر، بلدوزر، گریدر، غلطک و بیل مکانیکی.

پل‌سازی: مهندس عمران، نقشه‌بردار، سنگ‌تراش، سنگ‌کار، معمار، بنای سیمان‌کار، بندکش، آرماتوربند، جوشکار و کارگر ساختمانی.

آبرسانی: مهندس آب، لوله‌کش، اتوکار و جوشکار ماهر.

سنگ‌سازی، ساخت حمام و سرویس‌های بهداشتی: جوشکارهای ماهر، رانندگان دارای گواهینامه پایه یک که تجربه کار با خودروهای سنگین را داشته باشند، رانندگان کامیون و کپرسی، رانندگان بالابر و رانندگان خودروهای سبک.

سازندگی همان استان مربوط بود و برای گردان‌ها و قرارگاه‌های شش‌گانه نیرو اعزام می‌کرد.

ب) اعزام نیروهای مردمی که به دو قسمت تخصصی و نیروهای ساده تقسیم می‌شد.

طبق هماهنگی انجام شده، همه نیروهای جهاد سازندگی در جبهه‌های جنگ شرکت می‌کردند. این هماهنگی به‌طور خودجوش شکل گرفته و ساماندهی آن نیز ابتدا به‌صورت داوطلبانه بود. هر نیروی جهادگر ۴۵ روز در جبهه حضور می‌یافت. این افراد در سه گروه مدیر و مسئول، متخصص و نیروهای ساده به جبهه‌ها اعزام می‌شدند.

آن دسته از اعضای جهاد سازندگی که در بخش‌های بهداشت، عمران یا ماشین‌آلات جهاد سازندگی تخصص و فعالیت داشتند، در جبهه نیز در همین بخش‌های تخصصی که نیاز فراوانی هم به آنها بود حضور می‌یافتند.

واحد آموزش دوره‌های تخصصی مهندسی جنگ

در ستادهای پشتیبانی جنگ جهاد ۱۵ استان، دوره‌های تخصصی

برپا می‌شد تا نیروهای تخصصی

(رانندگان دستگاه‌های سنگین) آموزش‌های لازم را فراگرفته، راهی جبهه‌ها شوند. در پشتیبانی و مهندسی جنگ جهاد سازندگی استان‌ها به تخصص‌های ویژه‌ای نیاز بود و کمبود نیروی متخصص در مواردی احساس می‌شد. به همین دلیل، پادگان‌های آموزشی ایجاد شد تا در آنها فعالیت‌هایی مانند احداث خاکریزها، کندن کانال، ساخت سنگر و پل، فعالیت با دستگاه‌های بلدوزر، لودر، گریدر، بیل مکانیکی و غلطک و فعالیت زیر آتش خمپاره یا هواپیمای دشمن

تدارکات و پشتیبانی: افراد قابل‌اعتمادی که توانایی خرید بهترین و ارزان‌ترین اجناس را در بازار داشته باشند.

امور فرهنگی و تبلیغات: علاوه‌بر سخنران، روحانی و مبلغ، برای تشجیع رزمندگان، به بازیگران تئاتر، نقاش تابلوها، خطاط، کتابدار، بایگان آرشیوی و یک گروه برای ضبط برنامه‌ها شامل عکاس، فیلم‌بردار و تدوین‌گر و نیز نویسنده متون هنری نیاز بود.

برقرسانی: نیاز به برق‌کار برای نصب بلندگوها.

امور بهداشتی و درمانی: کارشناسان محیط زیست، پزشکان متخصص، پرستاران و آمبولانس.^(۸)

آمار اعزام

به دلیل کثرت اعزام‌هایی که ستاد پشتیبانی جنگ جهاد در طول سال‌های دفاع مقدس انجام می‌داد ارائه آمار کامل و جامع در مقاله حاضر میسر نیست و برای نمونه فقط به آمار اعزام شش‌ماهه استان اصفهان به یکی از گردان‌ها اشاره می‌شود.^(۹)

۱	نیروی اعزامی جهادی	۱۴۰۹ نفر
۲	نیروی اعزامی مردمی	۱۴۸۸ نفر
۳	نیروی اعزامی کارآموز	۳۴۲ نفر
۴	نیروی دانش‌آموز هنرستانی	۲۰۲ نفر
۵	نیروی اعزامی مشمول	۷۶ نفر
۶	جمع کل اعزام نیرو	۳۵۱۷ نفر

جدول ۱

نحوه اعزام نیرو

اعزام نیرو در مهندسی جنگ جهاد به دو قسمت تقسیم می‌شد.

الف) اعزام نیروهای جهادگر که به سازمان جهاد

آمار کلی اعزام در هشت سال دفاع مقدس از طریق ستادهای پشتیبانی جنگ جهاد به جبهه‌ها ۵۴۰ هزار نفر بوده است.

واحد اعزام نیروی جهاد سازندگی، وظیفه گزینش و اعزام نیروهای داوطلب را داشت.

آموزش داده شود.

مانورهای شبانه ازجمله فعالیت‌هایی بود که برنامه‌ریزی ویژه‌ای برای آن شده بود و در همین خصوص آموزش‌هایی داده می‌شد تا جهادگران بتوانند در جبهه‌ها در هر وضعیتی کارها را به‌نحو احسن انجام دهند. مدت زمان هر دوره آموزشی باتوجه به نوع آموزش‌ها متفاوت بود و بعضاً تا ۴۵ روز طول می‌کشید. بعضی از آموزش‌ها در قسمت مکانیکی سبک و سنگین، باتری‌سازی، سرویس‌کاری، نقشه‌برداری و راه‌سازی به دوره‌های بیشتری احتیاج داشت که به نسبت حجم آموزش‌ها، دوره‌ها نیز افزایش می‌یافت.

قرارگاه‌های آموزشی دستگاه‌های سنگین و سایر رشته‌های مورد نیاز جبهه

باتوجه به کمبودهایی که در گردان‌های مهندسی رزمی از نظر تأمین نیروهای انسانی متخصص و ماهر از قبیل راننده لودر، گریدر و راننده پایه یک به شدت احساس می‌شد، پس از هماهنگی‌هایی که شورای جهاد سازندگی استان‌ها و مسئولان ستاد پشتیبانی جنگ جهاد استان‌ها با ستاد مرکزی انجام می‌دادند،

بیشتر عملیات‌های جهاد در جنگ، شب‌هنگام انجام می‌شد و داوطلبان برای کار در این وضعیت می‌بایست انواع مانورهای جنگی را فراگرفته و تاکتیک‌های حضور در مناطق جنگی را می‌آموختند. در شهرهای استان‌های اصفهان، قم، همدان، خوزستان، مرکزی، تهران، یزد، کرمان، آذربایجان شرقی و غربی، فارس، کاشان، خراسان و مازندران، پادگان‌های آموزشی احداث شده بود. دوره‌های آموزش در این آموزشگاه‌ها ۴۵ روزه بود.

تربیت و آموزش نیروهای متخصص و مهندسان مورد نیاز جبهه‌ها در ده استان انجام می‌شد. به همین منظور، قرارگاهی آموزشی در این استان‌ها تشکیل شده بود و بیست نفر از نیروهای متخصص جهاد که هم تخصص داشته و هم دوره مربیگری را گذرانده بودند در سه بخش عمومی، تخصصی و آموزش‌های نظامی کار می‌کردند. در بخش عمومی درس‌هایی نظیر اخلاق، احکام و بهداشت آموزش داده می‌شد. آموزش‌های نظامی و تخصصی نیز در دو بخش تئوری و عملی انجام می‌شد.

برای تأمین نیروی این پنج کارگاه بزرگ از همه اصناف تعمیرکار و مکانیک خودرو دعوت می‌شد تا در این پنج کارگاه بزرگ حاضر شوند و تعمیرات خودروها را انجام دهند. در این پنج کارگاه همه خودروها به‌طور رایگان تعمیر می‌شدند. کارگاه‌ها با کمک اصناف تعمیرکار اداره می‌شدند و پشتیبانی جنگ جهاد فقط مدیریت آنها را برعهده داشت. بسیاری از ابتکارات در رشته‌های آهنگری، جوشکاری و مکانیکی در این کارگاه‌های بزرگ انجام شد.

ورود و خروج خودروها به کارگاه‌ها و تعمیر آنها طبق برنامه ثبت و ضبط می‌شد، اما آمار تعمیرات خودروها جمع‌آوری نشده است و در صورت جمع‌آوری اسناد، این کارگاه‌ها را می‌توان بزرگترین مجتمع تعمیراتی نامید. اگر این کارگاه‌ها در ادامه تبدیل به کارخانه‌های بزرگ می‌شدند الگویی مفید و مؤثر در مسیر رشد و بالندگی کشور به شمار می‌رفتند.^(۱۱)

آمار کل اعزام نیروی مهندسی جنگ

آمار کلی اعزام در هشت سال دفاع مقدس از طریق ستادهای پشتیبانی جنگ جهاد به جبهه‌ها ۵۴۰ هزار نفر بوده است.*

اسناد مربوط به اعزام ۵۴۰ هزار نفر مذکور در دفتر ایثارگران موجود است. اسامی افراد براساس مدت حضور در جبهه در دفتر استان‌ها هم ثبت و ضبط شده است. بعد از جنگ، کمیسیون‌هایی در هر استان تشکیل شد و فرماندهان مدت حضور افراد را در جبهه تأیید و امضا کردند. در صورتی که رزمندگان جهادگر درخواست سابقه اعزام به جبهه خود را

* در این آمار ممکن است یک نفر در هر سال دو بار به جبهه رفته و هر بار دو ماه در جبهه بوده باشد؛ بنابراین، در هشت سال ممکن است شانزده ماه جبهه داشته باشد و هشت بار در آمار اعزام نام وی ذکر شده باشد. شخص دیگری ممکن است در هشت سال فقط یک بار به جبهه رفته باشد و شش ماه هم جبهه داشته باشد، اما نام وی یک بار در آمار آمده باشد. بنابراین، ۵۴۰ هزار نفر اعزام براین اساس ذکر شده است.

پادگان‌های آموزشی به‌منظور تربیت و آموزش جوانان علاقه‌مند به این امور تأسیس می‌شد و در اختیار واحدهای مهندسی قرار می‌گرفت.^(۱۰)

جدول زیر اهم فعالیت‌های پادگان آموزشی شهید حاج هاشم ساجدی را در تبریز نشان می‌دهد.

ردیف	موضوع	تعداد
۱	آموزش رانندگی پایه یکم و جرثقیل	۱۸۰ نفر
۲	آموزش رانندگی لودر	۲۲۰ نفر
۳	آموزش رانندگی بلدوزر	۱۸۷ نفر
۴	آموزش رانندگی گریدر	۳۰ نفر
۵	آموزش رانندگی بیل مکانیکی	۷ نفر
۶	آموزش سرویس و نگهداری دستگاه‌های سنگین راه‌سازی و مهندسی	۳۵ نفر
۷	آموزش فنی نظامی و رزمی (رزم انفرادی و تاکتیک) با کمک و مساعدت سپاه پاسداران انقلاب اسلامی	۵۰۰ نفر

جدول ۲

کارگاه‌های بزرگ پنج گانه

با شروع جنگ تحمیلی، یکی از اقدامات بسیار مؤثر شهید ناجیان انتخاب و ایجاد پنج نقطه تعمیرگاه بزرگ در جبهه‌ها بود که عبارت بودند از: اهواز، ایلام، اسلام‌آباد غرب، ارومیه و بوشهر که تعمیرات بزرگ در نزدیک‌ترین نقطه به جبهه‌ها در این تعمیرگاه‌ها انجام می‌پذیرفت.

۳. کارگاه‌های کوچک

هم‌زمان با شروع به کار جهاد سازندگی، دیپلمه‌های بیکار اعتراض‌هایی کرده و مشکلاتی را به وجود آوردند. آن زمان، جهادگر شهید مهندس ناجیان که به‌عنوان نماینده شورای جهاد سازندگی در کارخانجات صنعتی منصوب شده بود با ارتباطاتی که برقرار کرده بود، کوشید این گروه از بیکاران را سازماندهی کند و این امر زمینه‌ای شد تا با شروع جنگ بعضی از کارخانجات، کارگاه‌هایی را که در مناطق مرزی داشتند برای مشارکت در جنگ به جهاد سازندگی تحویل دهند. مانند کارگاه شرکت ایران خودرو در اهواز که در اختیار شهید ناجیان قرار گرفت و سپس تا پایان جنگ مرکز ستاد پشتیبانی در اهواز شد.

۴. اتحادیه‌ها

در صورتی‌که به فعالیت اصناف و اتحادیه‌های مختلف بازار و کارخانجات در جبهه‌ها نیاز بود، آنها به‌طور مستقل در جبهه‌ها حضور می‌یافتند. مانند اتحادیه چراغ‌سازها که به‌ویژه در جبهه‌های شمال غرب و غرب که سرمایه بیشتری داشت حضور داشتند تا تعمیر چراغ‌های والوری را که در جبهه شمال غرب و غرب مصرف زیادی داشت انجام دهند. دیگر اتحادیه‌ها که نیازی به حضور مستقیم آنها در جبهه‌ها نبود، با وجوه کمکی‌شان که از طریق ستادهای پشتیبانی و مهندسی جنگ جهاد جمع‌آوری می‌شد، به یاری رزمندگان می‌شتافتند.

ستادهای پشتیبانی جنگ برای ایجاد همبستگی در بین اتحادیه‌ها برای یاری‌رساندن به جبهه‌ها، هر فصل از سال جلساتی برگزار می‌کردند. از فواید دیگر این جلسات ایجاد همدلی بین مردم یا بخش خصوصی با مسئولان دولتی بود و بسیاری از مشکلات جاری کشور از این طریق حل می‌شد و فضای همدلی ایجاد شده تأثیر زیادی بر جبهه‌ها نیز داشت. همچنین برخی از اعضای این اتحادیه‌ها در قالب بازدید از مناطق جنگی به جبهه‌ها اعزام می‌شدند تا یاری‌رسانی آنها به جبهه‌ها فراموش نشود و اتحادیه‌ها در کمک به جبهه‌ها بیش از پیش تشویق شوند.^(۱۳)

می‌کردند، دفتر ایثارگران سابقه حضور آنان را در جبهه‌ها، برای بنیاد شهید و جانبازان ارسال می‌کرد. هرچند بسیاری از افراد داوطلب هرگز برای گرفتن سابقه مدت حضور خود در جبهه مراجعه نکردند. اعزامی‌های هر استان نسبت به جمعیت هر استان، داوطلبان هر استان و مدت حضور افراد در جبهه‌ها متفاوت است.^(۱۴) به‌طور کلی جهادسازندگی ۳۷۰۰ شهید تقدیم انقلاب اسلامی کرده است.

نقش اقشار و اصناف در تأمین نیازهای فنی - مهندسی جبهه‌ها

۱. هنرستان‌ها و دبیرستان‌ها

هنرستان‌ها به‌دلیل آموزش‌های فنی و مهندسی، بیشترین نیروها را برای فعالیت‌های مهندسی در قالب اعزام نیروی داوطلب داشتند. نیروهای فنی در گروه‌های تخصصی مانند مکانیک، صافکاری، ریخته‌گری، سلولزی و راه و ساختمان با حضور در ستاد مهندسی جنگ جهاد سازندگی باتوجه به وظایفی که برای آنها در نظر گرفته می‌شد به

گردان‌های مربوط اعزام می‌شدند. نیروهای این گروه‌ها چه در قرارگاه‌ها و چه در گردان‌ها بیشترین بهره‌وری را در بین نیروهای انسانی داشتند.

۲. دانشگاه‌ها

برای گروه تحقیقات و مهندسی ستاد مهندسی جنگ جهاد سازندگی، بهترین نیروها دانشجویانی بودند که در دانشکده‌های فنی - مهندسی و عمرانی دانشگاه‌ها در حال تحصیل بودند. این نیروها بیشترین ابتکارات را در جبهه‌ها رقم می‌زدند.

برای گروه تحقیقات و مهندسی ستاد مهندسی جنگ جهاد سازندگی، بهترین نیروها دانشجویانی بودند که در دانشکده‌های فنی - مهندسی و عمرانی دانشگاه‌ها در حال تحصیل بودند.

واحد جمع آوری و ارسال کمک‌های مردمی

۱. خانه‌های شهری و روستایی

خانوارهای شهری و روستایی در طول جنگ به شکل‌های گوناگون به جبهه‌های جنگ کمک می‌کردند. برنامه‌های کمک به جبهه‌ها از خانه‌ها شروع می‌شد و تا ستادهای پشتیبانی جنگ ادامه می‌یافت. مثلاً در هر خانه، صاحب‌خانه تصمیم می‌گرفت از درآمد حاصل از کسب و کار و تولیداتش بخشی را به جبهه‌ها اختصاص دهد. شماری از بانوان نیز زیورآلات خود را برای کمک به جبهه‌ها به ستاد پشتیبانی هدیه می‌کردند. عده‌ای از بانوان نیز دستکش پشمی و جوراب کاموایی می‌بافتند یا با پخت نان به جبهه‌ها کمک می‌کردند. حتی مبالغی که کودکان در قلک‌هایشان پس‌انداز می‌کردند برای کمک به جبهه‌ها به ستادهای پشتیبانی تحویل داده می‌شد.

۲. مدرسه یا مسجد محله

در طول دوران دفاع مقدس، در هر مسجد یا مدرسه‌ای پایگاهی برای کمک‌های مردمی ایجاد شده بود. گروهی از زنان و مردان هر محله کمک‌های مردمی را جمع‌آوری کرده و پس از بسته‌بندی به مراکز پشتیبانی تحویل می‌دادند. در این محل‌ها انبارهایی برای نگهداری کمک‌های مردمی در حدود یک هفته در نظر گرفته شده بود.

همچنین زنان محله گرد هم می‌آمدند و مثلاً برای خشکاندن یا پخت نان به‌صورت گروهی اقدام می‌کردند یا چرخ‌های خیاطی خریده، کارگاه خیاطی راه می‌انداختند و انواع لباس‌ها را دوخته و به‌طور رایگان در اختیار ستادهای پشتیبانی جنگ جهاد قرار می‌دادند و ستادهای پشتیبانی هم آنها را در مناطق مورد نیاز جبهه‌ها توزیع می‌کردند.

همچنین ستاد پشتیبانی جنگ قلک‌های زیادی تهیه کرده، در مدارس یا محله‌ها در آیینی دسته‌جمعی بین دانش‌آموزان توزیع می‌کرد. قلک‌ها پس از پرشدن در مراسم دیگری به ستادهای پشتیبانی تحویل داده می‌شد.

۳. ستاد پشتیبانی جنگ جهاد روستا

در روستاها، معمولاً شوراهای روستایی برای جمع‌آوری کمک‌های مردمی برنامه‌ریزی می‌کردند. برنامه‌های فرهنگی روستاها شامل: زیارت عاشورا، دعای کمیل و دعای ندبه بعد از نمازهای پنج‌گانه برگزار می‌شد و در بین دو نماز، مسئولان شوراها اعلام می‌کردند که هر هفته برای جمع‌آوری کمک‌های مردمی به جبهه‌ها چه برنامه‌ای را تدارک دیده‌اند. نماینده ستاد پشتیبانی هم یک روز از هفته برای تحویل گرفتن کمک‌ها به روستا می‌آمد.

باتوجه به فرهنگ روستا، در برخی روستاها یک‌روز قبل از آمدن نماینده جهاد، کمک‌ها جمع می‌شد یا افراد روستا با کمک یکدیگر به پخت نان مشغول می‌شدند، بسته‌های ترشی درست می‌کردند یا مربا پخته و بسته‌بندی می‌کردند و تا آمدن نماینده جهاد هرآنچه که قصد ارسال آن به جبهه‌ها را داشتند آماده می‌کردند. کسانی که وجه نقد پرداخت می‌کردند، در حضور نماینده جهاد وجوه خود را به صندوق می‌ریختند، زنان هم طلا و جواهرات اهدایی خود را به نماینده جهاد تحویل می‌دادند.

گاه دیده می‌شد پیرزنی کل دارایی‌اش را سه چهار تخم‌مرغ می‌شد با نیت خالص برای کمک به جبهه‌ها تحویل می‌داد.

دکتر نوری مسئول اردوی جهاد سازندگی در روستای خنجین استان مرکزی درخصوص نقش مردم روستاها در جمع‌آوری کمک‌های مردمی می‌گوید: «ازطرف جهاد شب آمدند مسجد سخنرانی کردند و گفتند هرکس گوسفند دارد برای جبهه به جهاد بیاورد.

گاه دیده می‌شد پیرزنی کل دارایی‌اش را سه چهار تخم‌مرغ می‌شد با نیت خالص برای کمک به جبهه‌ها تحویل می‌داد.

به صورت گروهی به فعالیت‌هایی نظیر آنچه که در روستاها انجام می‌شد می‌پرداختند. جمع‌آوری کمک‌ها پاک کردن برنج و حبوبات و بسته‌بندی آنها نمونه‌ای از این اقدامات بود. کمک‌های مردم شهرها با هماهنگی استان‌ها به جبهه‌ها ارسال می‌شد.

۷. ستاد پشتیبانی جنگ جهاد استان

ستاد پشتیبانی استان هر سه ماه یک بار با ارتباطاتی که با گردان‌ها و لشکرها داشت نیازمندی‌ها را دریافت می‌کرد. کار جمع‌آوری کمک‌ها نیز از طرق گوناگون مانند صداوسیما یا از طریق اعلام به بخش و اعلام بخش به شوراهای روستایی انجام می‌شد. سپس هر سه ماه یک بار، کاروان‌های بزرگی با نام‌های کاروان‌های نصر، کوثر یا نام‌های دیگر تشکیل می‌شد تا کمک‌ها را برده، در اختیار لشکرها قرار دهند.

نیازمندی‌هایی که رزمندگان اعلام کرده بودند و تهیه آن در توان مردم نبود مانند: کیک‌ها، کمپوت، کنسرو، پارچه‌های پوشاک، پلاستیک سنگری، آهن و نبشی سنگرها و یخچال، کانتینرهای یخچال‌دار، خودروها و... با وجوه دریافتی از مردم خریداری و همراه کاروان‌های یادشده به سوی جبهه‌ها ارسال می‌شد. راه‌انداختن این کاروان‌های بزرگ خود مشوق ارسال کمک‌های بیشتر مردم به جبهه‌ها می‌شد. محمدعلی همایونی عضو شورای مرکزی استان همدان درباره اهمیت پشتیبانی مردمی می‌گوید:

«درباره جمع‌آوری امکانات، جهاد سازندگی یک ویژگی خاصی داشت، یک تبحر خاصی کسب کرده بود. از آنجا که مناطق همدان مخصوصاً شهر همدان در سمت جبهه‌های غرب واقع شده بود و از طرفی در مسیر جبهه‌های جنوب قرار داشت، اولین کمک‌های مردمی از استان همدان به جبهه‌های جنوب باید ارسال می‌شد و چون این برنامه را متوجه شدیم، فلذا برنامه‌ریزی دهستانی را که قبلاً برای اجرای پروژه‌های جهاد سازندگی انجام داده بودیم و بهره خوبی نصیب

روز گوسفندها را برای کمک به جنگ‌زدگان با مقداری پول جمع کردیم و تحویل جهاد دادیم. مردم می‌گفتند: "هر چیزی که امام خمینی دستور بدهد ما حاضر هستیم تا آخرین قطره خون خود دفاع کنیم و در یک روستا مردم تا پانصد رأس گوسفند به جهاد تحویل دادند."

و یا فردی روستایی به نام برادر عنایت‌الله جهانی وقتی می‌خواست به جبهه‌ها کمک کند این گونه صحبت می‌کرد: "وقتی از طرف جهاد سازندگی تشریف آوردند و برای کمک به جبهه درخواست کردند هر چه داشتیم تقدیم کردیم. بنده یک گوسفند دادم و از جهاد سازندگی تشکر می‌کنم که قنات ما را لای‌روبی کرده و حمام دوقلو را برای ما ساخته و جاده و پل را نیز درست کرده." (۱۴)

۸. ستاد پشتیبانی جنگ جهاد دهستان

جهاد سازندگی در دهستان‌ها کمک‌های مردمی از هر روستا را با هماهنگی شوراهای روستاها در مرکز دهستان جمع‌آوری می‌کرد و از آنجا به صورت کاروان‌های کوچک به مرکز بخش می‌رساند.

۵. ستاد پشتیبانی جنگ جهاد بخش

در بخش‌ها، با برنامه‌ریزی نماینده ستاد پشتیبانی جنگ جهاد مستقر در جهاد سازندگی بخش، از صداوسیما دعوت می‌شد تا از کمک‌های جمع‌آوری شده فیلم‌برداری کرده و آن را در سیمای استان پخش کند. دسته‌بندی برخی کالاها نیز در بخش‌ها انجام می‌شد و گاهی کمک‌ها از بخش‌ها با هماهنگی شهرستان‌ها به جبهه‌ها ارسال می‌گشت.

۶. ستاد پشتیبانی جنگ جهاد شهر

در شهرها، خیاطان در کارگاه‌های خیاطی و بافندگی پوشاک تهیه کرده و به جبهه‌ها ارسال می‌کردند. در مساجد شهرها، پایگاه‌های گوناگونی تشکیل می‌شد و بانوان بسیج شده و گرد هم می‌آمدند و

واحد آموزش جهاد سازندگی، دوره‌های تخصصی مهندسی جنگ را در پادگان‌های آموزشی برگزار می‌کرد.

گل تپه، شیرین سو، کبودرآهنگ، خماجین، شاهنجرین، کمک‌ها جمع‌آوری و به شهر همدان می‌آمد و در هر منطقه یک نفر را به عنوان مسئول جمع‌آوری انتخاب کردیم. جهاد به گونه‌ای فعالیت نمود که حتی در اولین روزهای جنگ روستاهای استان‌های همجوار نیز کمک‌های خود را به دهستان‌های همدان سرازیر کردند؛ مثلاً از روستاهای اراک که امکاناتش را به اردو خنجین آوردند. برادرمان آقای نوری که آن زمان معروف به دکتر نوری بود و کارهای پزشکی می‌کرد با سخنرانی‌هایش در مناطق، باعث تحریک و جنبش مردمی بود. با سخنان ایشان گروه‌گروه مردم کمک‌های خود را راهی جبهه می‌کردند. یادم هست ظاهراً ایشان در سال ۶۱ به مکه رفتند و در بازگشت از مکه وقتی می‌خواستند برایش در دهستان قربانی کنند، با یک سخنرانی مهیج از قربانی گوسفندان جلوگیری به عمل آورد و گوسفندان را به جبهه‌ها تقدیم کرد. اگر مردم می‌خواستند ۱۰ رأس گوسفند قربانی کنند با این سخنش رقابتی بین روستاییان افتاد و چندین کامیون گوسفند جمع‌آوری شد و به جبهه‌ها ارسال گشت. در آن زمان، نماینده حضرت امام تشریف

محرومین و مستضعفین شده بود، همان برنامه را که در اقصی نقاط روستاهای استان جای گرفته بودند برای جمع‌آوری کمک‌های مردمی پیاده کردیم. ما اولین کمک‌های مردمی را به مناطق کردنشین فرستادیم، قبل از اینکه جنگ عراق با ایران شروع شده باشد. و بعد از آنکه جنگ شروع شد، جهاد همدان زمینه را مهیا کرده بود. برای اولین روز جنگ باتوجه به اینکه خودم در شورای سپاه نیز حضور داشتم، کمک‌ها را از روستاها گرفته و به طرف سرپل ذهاب حرکت دادیم که دو خودرو سیم‌رغ ارسال کردیم و یکی از آنها را مهندس سجادی و بیگزاده بردند که خودروشان را زدند و دیگر از خودشان خبری نشد که بعدها خودروشان را در جاده قصرشیرین یافتیم و پیکرشان را به دست نیاوردیم. چند روز بعد، یادم هست همان وقت آقای فروزش و آقای دکتر فیروزآبادی و آقای زنگنه آمدند و از دهستان‌های ما بازدید کردند و الگوبرداری نموده و آن را به تصویب شورای مرکزی رساندند و در سراسر کشور پیاده نمودند. جنگ که اتفاق افتاد، از همین مکان‌ها که به صورت دهستانی برگزار شده بود و عبارت بود از دهستان‌های خنجین، قهاوند، قهپورد،

۸. دفتر مرکزی ستاد پشتیبانی جنگ جهاد

(ب) خوراک

(ج) میوه

واحد تدارکات و پشتیبانی

(د) دارو

آماده می‌شدند. سازوکار و نحوه تهیه این اجناس بدین ترتیب بود:

الف) پوشاک

پوشاک مورد نیاز رزمندگان بیشتر از محل کمک‌های مردمی تهیه می‌شد. این البسه شامل پیراهن‌های نظامی، شلوار نظامی و لباس زیر برای تابستان و مناطق گرمسیر و ژاکت، پلیور، شال‌گردن، دستکش و کفش برای فصول سرد بود. البته برخی ملزومات نظیر

مردم می گفتند: هر چیزی که امام
خمينی دستور بدهد ما حاضر
هستيم تا آخرين قطره خون خود
دفاع كنيم و در يك روستا مردم
تا پانصد رأس گوسفند به جهاد
تحويل دادند.

گرفته است، توسط ده کامیون خاور و ۱۴۴ دستگاه نیشان بارگیری و به سوی جبهه های حق علیه باطل ارسال شدند. درباره کمک های مردمی باید گفت، در روزهای اول جنگ هرکسی می خواسته به جنگ کمک کند و هرکس می خواست حرف امام را اطاعت کند [با ستادهای پشتیبانی همکاری می کرد]. در این راستا، بانوان بیشتر از مردها این موضوع را پیگیری کردند. در این راستا، زن های روستایی اولین اقدامات خودشان را شروع کردند. در روستا، یک رسوماتی هست که این رسومات الان هم هست و

این رسومات از جایی شروع شد. اگر در روستا کسی بخواهد عروسی بگیرد و یا کسی مرحوم می شد همه روستا جمع می شدند و برای آن خانواده نان می پختند. وقتی جنگ شد، وقتی بچه ها حرکت کردند اولین اقدامی که اینها شروع کردند برای نان پختن بود و نان هم از چیزهای ضروری هست. باهم بر سر تنورها جمع می شدند و باهم نان می پختند و برای جبهه ها می فرستادند و به این ترتیب، در شهرها هم شروع کردند گروه هایی که سبزی

خشک می کردند و می فرستادند و به همین ترتیب، کمک ها به طرف جبهه شروع شد و زن ها چون نمی توانستند در جبهه ها حضور داشته باشند شروع کردند به ارسال کمک های مردمی از جمله پتوهایی را از خانه ها جمع می کردند و به جبهه ها می فرستادند و هرکسی در حد و توان خودش هرچی که در توان داشت به طرف جبهه ها سرازیر کرد و کسی نمی تواند آمار این کمک ها را حساب کند و در هر روستایی شورای روستایی برای جمع آوری کمک های مردمی

داشت. نیروهای رزمنده در کردستان هم از نظر مبارزاتی و هم از نظر حمایتی در حالت ضعیف تری بودند و علت این ضعف، تبلیغات منفی بود که در اینجا ضد انقلاب به وجود آورده بود و رزمندگانی به کردستان می رفتند که انصافاً از اخلاص بالایی برخوردار بودند. مردم نیز به دلیل قطع ارتباطشان، از وجود عملیات های کردستان بی خبر بودند. ما در آن زمان اقدام به چندین طرح کردیم تا هم کمک های زیادی به جبهه بیاوریم و هم مردم را با جبهه سردشت آشنا کنیم و هم مناطق بیشتری را پاک سازی نماییم. کردستانی که دشمنش مخفی بود و به نیروهای کمک کننده ضربه کاری می توانست وارد کند و روستاهایی که غالباً مسلح بودند و می توانستند جلو کمک های مردمی به رزمنده ها را گرفته و کمک ها را برای خود بردارند، برنامه ریزی مهمی را می طلبید. سرمای شدید مناطق بانه، سقز و سردشت از دیگر موانعی بود که از آمدن کمک های مردمی به جبهه های شمال غرب جلوگیری می کرد. کوهستانی بودن این مناطق نیاز به کامیون هایی داشت که مردم فاقد چنین کامیون هایی بودند. با این توصیف، برنامه های خوبی ریخته شد تا هم از نظر تبلیغات و هم از نظر کمک های مردمی در منطقه پیشتاز شدیم. وقتی رزمندگان و مهندسین جبهه مشغول فعالیت شدند، از ما درخواست کردند که باید برای تغییر روحیه ارتشی ها که در این نقطه مستقر شده اند و همچنان برای تألیف قلوب اهالی روستاها که از انقلاب اسلامی برایشان یک چهره بسیار بدی ساخته بودند، با تألیف قلوب، رنگ و چهره کردستان را عوض کنیم. از آن به بعد، بیشترین امکانات توسط همین ستاد جمع آوری و به جبهه ها ارسال می شد. در فاصله کوتاهی انواع وسایل گرمکن و اورکت و چکمه توسط بازاریان تهیه و به جبهه سردشت ارسال شد. خود این بازاریان برای پشتیبانی از جهاد مبلغی شدند تا گوشه ای از مظلومیت جبهه سردشت را جبران کنند و در این مناطق نیز کمک های مردمی حامی رزمندگان شد. طبق یک نمونه گزارش به تاریخ جمعه مورخ ۱۳۶۲/۷/۶، مبالغ و اجناسی که از روستاییان جمع آوری

هر سه ماه یک بار، کاروان های بزرگی با نام های کاروان های نصر، کوثر یا نام های دیگر تشکیل می شد تا کمک ها را برده به جبهه ها و در اختیار لشکرها قرار دهند.

جمع‌آوری شده است از روستاهای تحت پوشش جهاد سازندگی خمگان می‌باشد که می‌توان [به] روستاهای آب باریک، کاهارد، امیرآباد، آق‌کند، کراوانه، وهنده، سورتجین، ماهنیا، گرمک، فارسجین، آغچه خرابه، دورنیا، نوار، ینگه قلعه [اشاره کرد] که جمع‌آوری اجناس روستاییان برای جبهه‌های نور علیه ظلمت می‌باشد و اجناس آن عبارت‌اند از: گونی خالی ۵۰۰۰ هزار عدد، تاید ۱۵۰ کیلوگرم، شامپو ۱۰ عدد، چراغ دستی ۳ عدد، کمپوت ۱۰ عدد، آبغوره ۳ شیشه، رب گوجه‌فرنگی ۱۰ بسته، سیب‌زمینی ۱۵۰۰ کیلوگرم، نان ۳ تن، شیر ۱۰ کیلوگرم، آرد گندم ۱۳۰۰ کیلوگرم، لیوان ۵۰ عدد، قاشق ۵۰ عدد، نعلبکی ۱۰ عدد، انگشتر طلا ۳ عدد، گوشواره طلا یک جفت، حلقه طلا یک عدد، فرش ریزبافت، پستی یک جفت، وجه نقد ده میلیون ریال، مواد غذایی ۳۶۲ تن، نان، خرما، سیب‌زمینی، کنسرو، آرد، کمپوت، هندوانه، انگور و ۱۶۶۸ تخته پتو و ۵۷ رأس گوسفند با ۵۵ کامیون به جبهه‌ها حمل شده است. جریان کمک‌رسانی با پیوستن اقشار مختلف مردم به این امر بعد وسیع‌تری یافته است. براین‌مبنای، علاوه‌بر کمک‌های نقدی و جنسی روستاها، تعداد شهرهای دیگر را نیز نام برده است.^(۱۹)

توزیع کمک‌های مردمی در مناطق عملیاتی

ستاد پشتیبانی جنگ جهاد کمک‌های ارسالی را به نسبت تعداد نیروهای نظامی توزیع می‌کرد که باتوجه‌به تراکم بیشتر نیرو در سپاه پاسداران، در حدود ۶۰ درصد کمک‌ها به سپاه اختصاص می‌یافت و ۳۰ درصد هم در ارتش توزیع می‌شد. ۱۰ درصد باقی‌مانده هم بین جهاد و ژاندارمری به نسبت مساوی تقسیم می‌شد. ستاد پشتیبانی جنگ جهاد اقلام مورد نیاز هر منطقه جنگی را براساس درخواست‌ها و نیازسنجی‌ای که خود ستاد انجام می‌داد مشخص می‌کرد و به توزیع کمک‌های مردمی ارسال‌شده می‌پرداخت، برای نمونه، نیاز به پوشاک گرم فقط در جبهه‌های غرب و شمال‌غرب وجود داشت و در جبهه‌های جنوبی درخواستی برای پوشاک

بود که تاحدودی آمار را به ما می‌دادند. و هر روستایی در قبال این کمک‌ها رسیدهایی را دریافت می‌کردند که هنوز در صندوقچه‌های خود آن را حفظ کرده‌اند که چقدر به جبهه کمک کرده‌اند و اگر همان‌ها را جمع کنیم، تاحدودی آمار به دست ما می‌آید. این شور و هیجان و اخلاص بالا را نمی‌توان گزارش داد، نمی‌توان با ضبط فیلم و مصاحبه نشان داد. هیچ‌وقت آن لحظه‌ها را فراموش نمی‌کنم. و گاهی به روستاهایی می‌رفتیم حتی فقیرترین افراد هم کمک می‌کردند مثلاً پیرزنی می‌آمد و ما را به کناری می‌کشید و می‌پرسید: برادر شما مسئول چه کاری هستید و ما هم می‌گفتیم که مسئول جمع‌آوری کمک‌ها هستیم و [روستایی] می‌گفت من چیزی ندارم، ولی در این اندوخته خودم یک حلقه طلا و یا یک گوشواره طلا دارم، من هم این را می‌دهم آیا آن را قبول می‌کنید؟ بچه‌ها هم می‌گفتند: چرا نمی‌شود و از این موردها فراوان بود.

نان‌ها را که از روستاها تحویل می‌گرفتیم به انبارها می‌بردیم و خشک می‌کردیم و این نظم بود که کارها سروسامان گرفته بود و به این ترتیب هم با نظم خاصی توزیع می‌شد و هر روز و هر هفته ارسال می‌شد و به دست رزمندگان می‌رسید.

هروقت عملیات می‌شد، کمک‌ها بالا می‌رفت. اوج کمک‌ها در عملیات‌ها بود. فکر هم نمی‌کنم کمتر شده باشد. مردم نظم پیدا می‌کردند که چقدر کمک کنند و چه موقع کمک نمایند. اولش ممکن بود یک شوری بریزن و کمک‌های فراوان، ولی بعدها حسابگر شده بودند. نمی‌شد گفت کم شده بود، برای ما کم نشده بود، ولی حسابگر شده بودن. ممکن بود روزهای اول بدون حساب بود، ولی بعدها حسابگر شده بودن، اما اوجش فکر کنم سال ۶۵ باشد، اوجش همان شلمچه؛ یعنی بیشترین [کمک در] جنگ را ما در شلمچه داشتیم.

به‌عنوان نمونه، مسئول ستاد پشتیبانی وقت شهید حاج عباس پورش همدانی، [می‌گوید]: کمک‌هایی که

ارائه می‌شود:

- اهدایی رادیو کوچک به رزمندگان ۱۰۰ دستگاه.
- باطری چراغ‌قوه و رادیو، ۸۰۰۰ عدد.
- اهدای رادیوضبط، ۳۵ دستگاه.
- ارسال کتاب‌های اهدایی، ۱۵۰۰ جلد.
- ارسال بلندگوی بزرگ به گردان، ۲۵ دستگاه.
- احداث کتابخانه در نقاط مختلف شهر، ۱۵ مورد.
- ارسال پاکت نامه و کاغذ، ۱۰۰۲۲ قلم.
- اعزام اکیپ تبلیغاتی، ۱۰ مورد.
- ارسال انواع رنگ‌های پلاستیکی، ۳۵۰ کیلو.
- اعزام روحانی هر ماه دو نفر، ۱۰۰ مورد.
- ارسال انواع رنگ‌های روغنی، ۲۵۰ کیلو.
- ارسال عکس و پوستر و مجله، ۴۰۵۴ مورد.
- ارسال زونکن و پوشه و نوشت‌افزار، ۸۰۰ قلم.
- نوار خام رادیوضبط، ۱۰۰۰ عدد.
- شعارنویسی در سطح شهر و روستا، بیش از ۲۰۰۰ متر.
- پارچه‌نویسی در مراسم‌ها، بیش از ۲۰۰۰ متر.
- برگزاری کلاس‌های عقیدتی همه‌روزه در محل ستاد استان‌ها و پادگان‌های آموزشی.
- برپایی نمایشگاه درخصوص جنگ، ۱۰ مورد.
- ارسال کتاب‌های دعا، قرآن و نهج‌البلاغه، ۷۵۰ جلد.
- اعزام خانواده‌های محترم شهدا به جبهه‌های جنگ برای بازدید، ۱۲ مورد.
- اعزام شوراهای اسلامی روستاها به جبهه‌های جنگ برای بازدید، ۵ مورد.

ج) اعزام مبلغ و روحانی

در سراسر جبهه‌ها روحانیون در کنار رزمندگان به‌طور مستمر حضور داشتند و اصول اصیل اسلام را برای آنان تبیین می‌کردند. برگزاری برنامه قرآن و احکام در جبهه‌ها برعهده روحانیت بود. برنامه قرآنی صبح‌ها و بین دو نماز ظهر و عصر و مغرب و عشا اجرا می‌شد. در همه پایگاه‌ها، بنه‌ها و سنگرها مسجد سنگری ساخته می‌شد و روحانیون در این سنگرها به تبیین

گرم نمی‌شد. در مناطق جنگی، سپاه پاسداران، ارتش و ژاندارمری درخواست خود را به واحد توزیع پشتیبانی جهاد می‌رساندند و واحد توزیع بعد از تأیید فرماندهی ستاد پشتیبانی، اجناس را تحویل یگان مربوط می‌داد.^(۲۰)

واحد فرهنگی و تبلیغات

خودسازی اولین برنامه همه افرادی بود که وارد تشکیلات جهاد می‌شدند. در جهاد اعتقاد بر این بود که یک انقلابی جهادگر اگر با دشمن مبارزه می‌کند باید با هوای نفس درون خود نیز به مبارزه بپردازد تا حرفش اثرگذار باشد.

در جبهه، جهادگران برای وارستگی و طهارت نفس علاوه بر برگزاری جلسات قرآن، نهج‌البلاغه، صحیفه سجادیه و خواندن دعا و مناجات به تمرینات ورزشی سخت بدنی مانند جودو، کشتی، کوهنوردی و راه‌پیمایی‌های طولانی‌مدت نیز می‌پرداختند.^(۲۱)

واحد تبلیغات پشتیبانی در طول جنگ فعالیت‌های متعددی در زمینه انتشارات و چاپ و تهیه فیلم انجام می‌داد که به نمونه‌هایی از این فعالیت‌ها اشاره می‌شود:

الف) واحد سمعی و بصری

درزمینه سمعی و بصری، واحد تبلیغات باهماهنگی‌های لازم با واحد سمعی و بصری جهاد استان و صداوسیما مرکز ارومیه درخصوص اعزام‌های همراهه این ستاد، فعالیت‌های آموزشی پادگان ارومیه، جمع‌آوری کمک‌های مردمی، اعزام کاروان‌های اهدایی، فعالیت گردان مهندسی رزمی و سایر فعالیت‌های این ستاد در جبهه‌های جنگ نوارهایی (فیلم و ویدئو) تهیه و در سراسر استان پخش می‌کرد.

ب) چاپ و انتشارات

واحد تبلیغات جهاد سازندگی در طول جنگ درزمینه چاپ اطلاعیه‌های مربوط به اعزام نیرو، جذب نیرو و مراسم و مجالس بزرگداشت شهدای جهاد سازندگی فعالیت‌های گسترده‌ای انجام داد. در ادامه لیستی از کمک‌ها و اقدامات واحد تبلیغات جهاد سازندگی

[illegible]

در آغاز جنگ، اصلاح سر و صورت در جبهه‌ها به دست رزمندگان انجام می‌شد، اما جهاد با اعزام آرایشگران به جبهه‌ها نیاز به پیرایش را مرتفع کرد.

- برپایی مراسم و مجالس سوم، هفتم و اربعین شهدا.

- مداوا و اعزام مجروحان و سرکشی به بیمارستان‌ها.

- سرکشی به خانواده‌های رزمندگان به همراه روحانی و گروه خواهران ستاد امور رزمندگان.

- توزیع کوپن نفت و گازویل بین خانواده‌های شهدا.

- توزیع نفت و گازویل بین خانواده‌های رزمندگان.

- توزیع وسایل خانگی میان خانواده‌های رزمندگان.

- رسیدگی به بخش فرهنگی و مدرسه خانواده رزمندگان.

- اعزام خانواده‌های شهدا به زیارت مشهد مقدس.

- توزیع بن رزمندگان بین همه رزمندگان مهندسی رزمی و خانواده شهدا.

- توزیع خواربار و سایر مایحتاج خانواده رزمندگان.

- اختصاص وام برای رزمندگان.

- صدور معرفی‌نامه برای گرفتن زمین از سازمان زمین شهری.

- در صورت نیاز ارائه معرفی‌نامه به فرمانداری، بخشداری و سایر ادارات ذی‌ربط برای گرفتن مصالح ساختمانی و

به همکاری با کارخانه‌ها بود. به همین منظور، جهاد سازندگی اقدام به برقراری ارتباط با کارخانه‌ها کرد و گروه‌های کاری گوناگونی را در این زمینه سامان داد.

ارتباط با اصناف و مشاغل

در جبهه‌های جنگ شغل‌ها و حرف گوناگونی مانند نجار، سنگ‌تراش، مکانیک، راننده و... نیاز بود. جهاد وظیفه داشت ضمن برقراری ارتباط با اهل حرف مختلف و صنوف گوناگون، آنها را به جبهه‌ها اعزام کند.

انبار کالا

طبیعی است که همه اجناس و کالاها پس از جمع‌آوری می‌بایست بسته‌بندی می‌شد تا به تدریج و بنا به نیاز به جبهه‌ها ارسال شود. این اجناس قبل از ارسال تا زمان آماده‌شدن کاروان کمک‌های مردمی، در انبارها نگهداری می‌شدند. لذا جهاد در همه استان‌ها و شهرستان‌ها انبارهایی به این منظور احداث کرده بود.

برخی از مهم‌ترین فعالیت‌های واحد تعاون و ایثارگران به این شرح می‌باشد:

- برپایی مراسم تشییع جنازه شهدا در همکاری با واحد تبلیغات.

کمک به منظور ساخت مسکن یا اجاره منزل.
- اهدای و سایل خانگی به خانواده‌های شهدا و جانبازان و عکس همراه با تمثال مبارک حضرت امام (ره).
- طراحی پاکت نامه و نامه‌رسانی به رزمندگان و خانواده‌های آنان.^(۲۳)

واحد اعزام خودروهای سنگین

یک گروه از نیروهای مردمی شرکت‌کننده در جنگ رانندگان وسایل نقلیه سنگین و ترابری بودند. بیشتر رانندگان کامیون‌ها فرهنگ دینی خاصی دارند. در این فرهنگ تأسی به حضرت ابوالفضل^(ع) جایگاه ویژه‌ای دارد. با شروع جنگ، این گروه به نام ابوالفضل^(ع) دلاورانه در جبهه‌ها شرکت کردند و در راه دفاع از جان و مال و ناموس مملکت خویش ایثارگری‌های فراوانی کردند و خدمات ارزشمندی انجام دادند.

برای تداوم حضور منظم این قشر در جبهه‌های جنگ برنامه‌ریزی و انجام هماهنگی نیاز بود که واحد اعزام کامیون‌ها، کمپرسی‌ها و اتوبوس‌ها در جهاد سازندگی این مهم را انجام داد.

اولین گروه از رانندگان وسایط نقلیه سنگین به همراه خودروهای خود به طور منظم در ۱۳۶۱/۱۰/۲۵ با ۳۰ دستگاه کمپرسی به جبهه‌ها اعزام شدند. تا قبل از این تاریخ، اعزام‌ها به طور پراکنده انجام می‌شد؛ به همین دلیل، در یک جبهه حضور کامیون به حدی زیاد می‌شد که قابل کنترل نبود و در جبهه دیگر کمبود حضور کامیون‌داران مشکلات حمل و نقل به وجود می‌آورد. از تاریخ یادشده، کمپرسی‌ها به طور منظم و برنامه‌ریزی شده اعزام شدند و یکی از وظایف دفتر

ستاد پشتیبانی در استان‌ها اعزام کمپرسی‌های مردمی به جبهه‌های جنگ بود. این امر پس از نظم گرفتن مهندسی رزمی جهاد در کل کشور انجام شد. تعدادی از این رانندگان در طول جنگ شهید، عده‌ای مجروح و حتی برخی کامیون‌های خود را از دست دادند.^(۲۴)

رضا حسینی مسئول اعزام کمپرسی در ستاد پشتیبانی جنگ جهاد درباره تلاش‌های رانندگان کامیون در جنگ می‌گوید:

«در راستای رسالت دفاع مقدس و درخواست قرارگاه کربلا و نجف و گردان الغدير، ما وظیفه داشتیم خودروهای کمپرسی را به هر نحو که شده جذب و اعزام نماییم. برای این منظور، ابتدا اطلاعیه‌هایی از طریق رسانه‌های گروهی منتشر می‌کردیم. یک عده داوطلبانه می‌آمدند و اگر نیاز جبهه بیش از آن بود، با پلیس راه هماهنگ کرده و آنها را به سوی جبهه‌ها هدایت می‌کردیم. محل جمع‌آوری جمعی آنان مسجد میرزا تقی واقع در خیابان تختی بود. اولین بار پانصد نفر از این کمپرسی‌دارها دعوت شدند و دویست نفر داوطلبانه به جبهه‌ها گسیل گشتند. کار اغلب این کمپرسی‌ها جابه‌جایی مخلوط در منطقه بود و به ندرت کارهایی نظیر حمل مهمات و یا اعزام نیرو نیز انجام می‌دادند. و پس از بازگشت با تأیید قرارگاه یا محل خدمت، مبلغی به عنوان کرایه وجه نقد، دو حلقه لاستیک و خسارت وارد در جنگ را به آنها تحویل می‌دادیم. این مردان بی‌توقع در طول دفاع هشت‌ساله همکاری بسیار خوبی با ستاد پشتیبانی جنگ جهاد داشتند. [آنان] به این صورت همکاری می‌کردند؛ پانزده روز کار فعال در منطقه جنگی و یک روز هم رفت و یک روز برگشت حساب می‌شد. یعنی هفده روز به تعداد رکعات نماز. در آن زمان، کمپرسی‌ها یا شانزده تن بودند یا ده تن بودند و یا پنج تن بودند که به هر کدام از آنها یک جفت لاستیک در حدود پنج الی شش هزار تومان تحویل می‌دادند و مقداری هم پول نسبت به خودرو و مدت کارکردشان پرداخت می‌شد.»^(۲۵)

باتوجه به تراکم بیشتر نیرو در سپاه پاسداران، در حدود ۶۰ درصد کمک‌ها به سپاه اختصاص می‌یافت و ۳۰ درصد هم در ارتش توزیع می‌شد. ۱۰ درصد باقی‌مانده هم بین جهاد و ژاندارمری به نسبت مساوی تقسیم می‌شد.

اولین فعالیت این ستاد، پشتیبانی و تدارکات بود. ستاد امداد رسانی با توجه به نیازهایی که مسئولان ستاد حوادث استاندارد اعلام می کردند فعالیت می کرد و امکانات و تجهیزات مورد نظر را تهیه و در اختیار این ستاد قرار می داد. دومین فعالیت این ستاد، امداد رسانی و کمک در امر آواربرداری در مناطقی بمباران شده بود. این کار به وسیله ماشین آلات راه سازی انجام می شد. برای این منظور، همواره چند دستگاه ماشین آلات راه سازی به صورت شبانه روزی آماده به خدمت بودند تا به محض اعلام بمباران، به سرعت به محل اعزام شوند و اقداماتی مانند آواربرداری و

نجات افرادی که در زیر آوارها گرفتار شده بودند را انجام دهند. سومین فعالیت ستاد امداد رسانی جهاد ساخت پناهگاه های دسته جمعی و انفرادی بود. نیروهای جهاد برای این کار با استفاده از مصالح مناسب ساختمانی پناهگاه های دسته جمعی و خانوادگی در مکان های مشخص شده احداث می کردند.

عزیزی از مهندسان جهاد درباره فعالیت امداد رسانی جهاد می گوید:

«به علت داشتن ماشین آلات در این رابطه مشکلات بسیاری هم در پیش داشتیم. با توجه به اینکه اکثر مناطق بمباران شده در بافت های قدیمی شهر اتفاق می افتاد و ساخت و ساز ساختمان ها اکثراً خانه های قدیمی و خشت و گل و سقف های تیرچوبی یا شیروانی بوده و آواربرداری در آنجا بسیار مشکل بود و با وجود کوچه های تنگ و کم عرض در بعضی از مواقع دسترسی به آن نقاط بسیار سخت و یا غیرممکن

اعزام اتوبوس نیز در هنگام اعزام نیرو و جابه جایی رزمندگان با درخواست منطقه صورت می گرفت. در این راستا، علاوه بر کامیون ها ستادهای استانی هماهنگی ها را انجام داده و برای منطقه مورد نظر اتوبوس اعزام می کردند.

امداد رسانی ستاد پشتیبانی جنگ جهاد در بمباران های دشمن

یکی از فعالیت های جهاد سازندگی در استان ها هنگام بمباران های دشمن، رسیدگی به منازل مردم و آواربرداری بود. ستاد امداد جهاد مانند سایر بخش های جهاد در ابتدا به طور خودجوش و صرفاً براساس احساس مسئولیت جهادگران در قبال مسائل مملکتی شروع به فعالیت کرد. فعالان این ستاد بدون هیچ گونه تقسیم کاری هرآنچه را که در توان داشتند انجام می دادند و به محض بمباران نقطه ای از شهر به سرعت خود را به ستاد می رساندند و اعلام آمادگی می کردند. هنگامی که دشمن شهرها را بمباران می کرد، نیروهای مردمی بدون برنامه و به صورت خودجوش برای نجات مجروحان و مصدومان وارد عمل می شدند به تدریج عملیات امداد رسانی سازماندهی شده و منظم تر گردید. برخی نهادها نیز در زمینه امداد رسانی مسئولیت یافتند. از جمله نهادهایی که نقش بیشتری در این زمینه داشتند می توان به هلال احمر، اداره برق، اداره آب، آتش نشانی، مخابرات، بیمارستان ها، اورژانس و جهاد سازندگی اشاره کرد. این نهادها در مواقع لزوم وارد عمل شده، متناسب با وظایف خود ایفای نقش می کردند.

هماهنگی این نهادها - که با ماشین آلات سنگین و نیمه سنگین مانند لودر، کمپرسی و آب پاش وارد عمل می شدند و کار امداد رسانی را انجام می دادند - برعهده جهاد سازندگی بود. در همین راستا، جهاد سازندگی ستاد امداد رسانی را تشکیل داد. این ستاد در سه محور به شرح ذیل شروع به فعالیت کرد.

ستاد پشتیبانی جنگ جهاد در مسیر عملیات ها ایستگاه های صلواتی راه اندازی می کرد. در این ایستگاه ها هر گونه کمک های مردمی از پوشاک تا خوراک توزیع می شد.

واحد اعزام خودروهای سنگین جهاد سازندگی، وظیفه داشت اعزام مردمی کامیون‌ها، کمپرسی‌ها، اتوبوس‌ها و رانندگان آنها را ساماندهی کند.

در اکثر مناطق که در شهر بمباران می‌شد، با تمام توان و امکانات شرکت می‌کردیم و دوشادوش مردم نسبت به نجات مجروحین و آسیب‌دیدگان کمک می‌کردیم. لحظاتی که به‌دنبال انسان‌ها در زیر آوار می‌گشتیم، ولی نشانه‌ای از آنها پیدا نمی‌کردیم ولی می‌دانستیم که در زیر خاک‌ها مدفون شده‌اند، سخت‌ترین زمان برای ما بود، چون ممکن بود ناخواسته هر لحظه باعث فرو ریختن مکان دیگری بشویم. خوشبختانه برادران هلال‌احمر دستگاه‌هایی در اختیار داشتند که وجود هر موجودی در زیر خاک‌ها تقریباً مشخص می‌گردید و این وسیله برای جهادی‌ها کمک خوبی بود. و طی تحقیقاتی که از همسایه‌ها و یا فامیل‌ها و اطرافیان به عمل می‌آوردیم، حدود و محل مخفیگاه خانواده‌ها را پیدا می‌کردیم. و این می‌توانست نشانه خوبی برای عملیات خاک‌برداری و آواربرداری باشد. این عملیات در تمام مناطق بمباران‌شده شهر همدان ادامه داشت و حداکثر مناطق حضور برادران جهادگر بسیار چشمگیر و قابل تقدیر بود؛ حتی در بعضی از

می‌شد و یا بر اثر ضربه و موج بمب، دیوارهای اطراف کوچه‌ها ترک برداشته و با کوچک‌ترین ارتعاشی ریزش می‌کرد و به‌محض فعالیت لودر، احتمال خراب‌شدن آنها بسیار زیاد بود و به‌علت قدیمی بودن ساختمان‌ها آوار بسیار زیادی در اثر خرابی در منطقه به وجود می‌آمد و تا جابه‌جایی آنها و یا حمل آوار به نقطه دیگر بسیار امدادسانی به افراد زیر آن دشوار می‌گشت. زمانی مردم خوشحال می‌شدند که انسان‌ها زنده از زیر آوار بیرون کشیده می‌شدند. در آن زمان با شعار الله اکبر و مرگ بر آمریکا و مرگ بر صدام سریعاً کمک می‌کردند تا به مجروحین آمبولانس برسانند. در صورتی که مجروحین خانم بودند، سریعاً خانم‌ها چادر و پتو دور آنها می‌پیچیدند و کمک به حمل آنها می‌کردند. در آنجا کسی فرمان نمی‌داد. همه فرمان‌بر بودند. همه دنبال فرصتی می‌گشتند تا احساس مسئولیت خود را نسبت به امدادسانی نشان دهند. زن و مرد، بچه و پیر و جوان فرقی نمی‌کرد. هر کس به توان خود فعالیت می‌کرد.

ورودی اورژانس نزدیک باشد و هم محل مناسبی برای احداث سنگر باشد که در زمان بمباران زیر خاک‌ها مدفون نشوند و یا درب ورودی آن مسدود نشود، کار مشکلی بود؛ خصوصاً اینکه می‌خواستیم به محوطه‌های بیمارستان‌ها آسیب نرسانیم. لذا انتخاب این محل‌ها دقت خاصی را می‌طلبد. از طرفی، احداث پناهگاه‌های بتونی بسیار زمان می‌برد و برای مدت کوتاه قابل احداث نبود. بنابراین، با استفاده از تجارب برادران پشتیبانی جنگ از قاب‌های فلزی که توسط پشتیبانی جهاد تهیه و در مناطق جنگی به عنوان سنگرهای دسته‌جمعی استفاده می‌شود و به وسیله تیر آهن ساخته شده و روی شاسی‌های فلزی نصب و در دو طرف به وسیله تیر آهن مهار می‌شود، سپس روی آن ورق آج‌دار گالوانیزه انداخته، سپس خاک ریخته می‌شود [استفاده گردید]. و این قاب‌ها بهترین نوع در آن موقعیت زمانی به حساب می‌آمد.

اولین بیمارستان؛ بیمارستان اکباتان بود که باتوجه به قدیمی بودن ساختمان؛ در زمان بمباران کادر بیمارستان به زیرزمین بیمارستان می‌رفتند که بعد از بازدید از زیرزمین آنجا مشاهده می‌کردیم که زیرزمین بسیار قدیمی و از کمترین ضریب ایمنی برخوردار است. بنابراین، باید سریعاً در اینجا مشغول کار می‌شدیم. بعد از بررسی محل و اطراف بیمارستان، محلی را مشخص می‌کردیم و با مدیریت بیمارستان نیز هماهنگ می‌کردیم، سپس شروع به خاک‌برداری کردیم محل مورد نظر دقیقاً بین درب ورودی بیمارستان و ورودی اورژانس بود. موقعیت خوبی داشت فقط به قسمتی از چمن‌ها آسیب می‌رسید. بعد از خاک‌برداری توسط ماشین‌آلات راه‌سازی سطح زیر تسطیح و تاب‌های فلزی نصب گردید و سپس ورق روی آن اجرا، بعد راهروی ورودی سنگر به وسیله کوی پر از خاک ساخته شد. بعد هم برق و تلفن و هواکش نصب و روی سنگر خاک ریخته و آماده

مواقع به مردم محل‌های آسیب‌دیده کمک می‌کردیم جهت تخلیه منزل خود و در جابه‌جایی اسباب و اثاثیه منزل‌های آسیب‌دیده همکاری داشتیم. و باتوجه به مسئولیتی که در این قسمت به ما محول شده بود، می‌بایست شبانه‌روز در ستاد و جهاد آماده باش باشیم. پس فعالیت‌های ستاد در سه محور خلاصه می‌شد: یکی امدادرسانی بود در زمان‌هایی که شهر مورد حمله هوایی قرار گرفته و بمب به منطقه‌ای اصابت می‌کرد، فوراً ماشین‌آلات راه‌سازی مانند لودر و کمپرسی به محل حادثه اعزام می‌شدند و مسئولین هم در محل حضور به هم رسانده و هدایت ماشین‌آلات را بر عهده می‌گرفتند. و به عبارتی، نقش مسئولیت امدادرسانی در محل حادثه عملاً به عهده جهاد قرار می‌گرفت.

یکی دیگر از فعالیت‌های جهاد احداث سنگر بود که مقرر شده بود جهاد در امر سنگرسازی عمومی و خانوادگی فعالیت داشته باشد. از طرف استاندار به جهاد اعلام شده بود به علت قدیمی بودن ساختمان بیمارستان‌ها، کادر بیمارستان و بیماران محل امنی در زمان بمباران ندارند و از طرفی پزشکان نیز خواستار محل امنی هستند تا بتوانند در بیمارستان‌ها بمانند و به فعالیت خود ادامه دهند بنابراین، لازم است در بیمارستان‌ها سنگر ساخته شود و احداث آن هم به جهاد محول شد و مسئولیت این کار نیز به اینجانب محول گردید.

بنابراین باید در بیمارستان‌ها خیلی سریع سنگر می‌ساختیم و در این رابطه، بیمارستان‌های اکباتان، بیمارستان امام، بیمارستان مباشر و بوعلی و فاطمی به ترتیب در اولویت قرار گرفتند.

مراحل اولیه کار شروع و همراه تعدادی از برادران جهاد ابتدا باید محل احداث سنگرها را مشخص و مورد بررسی قرار می‌دادیم و باتوجه به اینکه بیمارستان‌ها اکثراً فاقد فضای خالی بوده و تماماً ساختمان یا درختکاری و فضای سبز بوده، پیدا کردن محلی که هم به درب ورودی بیمارستان و هم به درب

باتوجه به استهلاک بالای ادوات نظامی در جنگ و تحریم وضع شده برای ایران در زمینه تامین قطعات، جهاد سازندگی پنج کارگاه و تعمیرگاه بزرگ در پنج منطقه جنگی تأسیس کرد.

یکی دیگر از فعالیت‌های ستاد امداد جهاد احداث پناهگاه‌های خانوادگی (انفرادی) برای افراد بی‌بضاعت که توانایی فرار از شهر را نداشتند و یا سرپرستی نداشتند و محل امنی نیز برای پناه گرفتن نداشتند، از جمله خانواده‌های تحت پوشش کمیته امداد [بود]. احداث سنگر برای این افراد به جهاد محول و مسئولیت آن به عهده آقای مهندس رجیبان گذاشته شد. ایشان هم با تمام امکانات و تلاش شبانه‌روزی خود و پرسنل تحت پوشش توانست در حداقل زمان ممکن برای خانواده‌ها در حیاط منزلشان سنگرهای کوچک خانوادگی که به وسیله تیرچه بلوک پوشیده می‌شد، احداث و برای تعداد زیادی از این خانواده‌ها محل امنی تأمین نماید.^(۲۶)

فعالیت‌های ستاد بازسازی و نوسازی مناطق جنگ‌زده روستایی

ستاد بازسازی و نوسازی مناطق جنگ‌زده روستایی در طول هشت سال جنگ تحمیلی فعالیت‌های گسترده‌ای انجام داد. برای نمونه مهم‌ترین فعالیت‌های این ستاد در غرب کشور

بهره‌برداری شد. در این مدت، اول چندین مرحله وضعیت قرمز [شد] و کلیه پرسنل بیمارستان به زیرزمین و یا محل‌های دیگری می‌رفتند، ولی برادران جهاد بدون کوچک‌ترین وقفه‌ای شدیداً به کار خود ادامه می‌دادند و از همه مهم‌تر اینکه در آن مقطع، ساعت کار و زمان معنی نداشت و شب و روز کار می‌کردند تا سنگرها ساخته شوند. بعد از احداث اولین سنگر، بیمارستان اکباتان محلی مطمئن برای پرسنل و بیماران خود به دست آورد و مدیران بیمارستان‌های دیگر شدیداً پیگیری می‌کردند که برای آنها هم سنگر احداث شود. ما هم توانستیم با کمک و یاری خداوند متعال برای تمام بیمارستان‌ها سنگرهای مشابه سنگر بیمارستان اکباتان، ولی مجهزتر احداث نماییم و با احداث این سنگرها امنیت روحی، روانی برای پرسنل زحمتکش بیمارستان‌ها و بیماران و پزشکان دلسوز که در آن زمان سخت و دلهره‌آور می‌ماندند و به کار خود ادامه می‌دادند، تأمین کنیم. در حال حاضر، احتمالاً نشانه‌هایی از آن سنگرها در بیمارستان‌ها دیده می‌شود.

اشاره می‌شود.

جنگ جهاد استان آذربایجان شرقی در هشت سال جنگ تحمیلی به عنوان یک ستاد پشتیبانی استانی ذکر می‌شود.

اعزام نیرو*

آمار اعزام نیرو به شرح زیر است:

ردیف	موضوع	واحد، اندازه، حجم
۱	شهید	۱۱۸ نفر
۲	مجروح	۲۳۹ نفر
۳	جانبا	۳۴۰ نفر
۴	اسیر (آزاده)	۵۱ نفر
۵	اعزام روحانی	۵۷۰ نفر
۶	اعزام نیروی فنی و مهندسی مردمی	۳۷۰۰۰ نفر
۷	اعزام نیروی فنی، مهندسی و ستادی جهادی	۲۵۰۰ نفر*
۸	اعزام نیروی شوراهای اسلامی روستایی	۵۷۰ نفر

جدول ۳

در این جدول هشت‌بندی اطلاعات مربوط به استان اردبیل فعلی، گیلان غرب، گنبد و... که در دوران هشت سال دفاع مقدس جزء استان آذربایجان شرقی بودند و در قالب تیپ مهندسی رزمی ۵۷ فجر عمل می‌کردند گنجانده نشده و آمار آنها در استان مربوط به خود ذکر شده است.^(۲۸)

* افراد ردیف‌های ۶ و ۷ به‌طور مکرر نیز اعزام شده‌اند که در مجموع ۲۰۰,۰۰۰ نفر محسوب می‌شوند.

۱. احداث راه عملیاتی دولی‌دره به طول چهارده کیلومتر در منطقه اورامانات، نرسیده به دشت ثلاث باباجانی تا روستای قین‌سخت واقع در مرز عراق، با هدف اتصال هشت روستای محروم به یکدیگر و برچیدن بساط گروهک‌ها.

۲. احداث راه عملیاتی شیخ‌صالح به شاخ شمیران به طول ۸ کیلومتر، با هدف اجرای عملیات نظامی به منظور آزادسازی ارتفاعات شاخ شمیران.

۳. احداث راه روستای ظل‌سور به کانی‌سر به طول ۸ کیلومتر، با هدف ارتباط روستایی و مراقبت روستاییان.

۴. بهسازی و بازسازی روستای ظل‌سور با حدود ۶۰ خانوار که به‌دست دشمن بعثی تخریب شده بود؛ ساخت مدرسه شش‌کلاسه در روستای ظل‌سور؛ احداث مدرسه شش‌کلاسه در روستای کانی‌سر؛ احداث مدرسه شش‌کلاسه در روستای ثلاث باباجانی؛ ساخت درمانگاه در روستای قلقله؛ احداث درمانگاه اورژانسی در روستای شیخ‌صالح (مرز ایران و عراق)؛ ساخت درمانگاه اورژانسی در روستای ازگله (مرز ایران و عراق)؛ احداث درمانگاه اورژانسی در روستای کانی‌رش (مرز ایران و عراق)؛ بازسازی قنات‌های روستاهای ظل‌سور، سر و شیخ‌صالح که بر اثر حملات دشمن بعثی منهدم شده بودند؛ احداث پایگاه‌های صلواتی در روستای شیخ‌صالح (مرز ایران و عراق)؛ تهیه و تقسیم و پخش هدایای مردمی در میان رزمندگان اسلام در محدوده شیخ‌صالح تا شاخ شمیران؛ قیرپاشی محورها، احداث پایگاه‌های تعمیرات ماشین‌آلات؛ تعویض روغن و سوخت‌گیری و نصب تانکرهای آب دو هزار لیتری در مسیر روستاهای آزادشده تا منطقه جنگی^(۲۷)

فعالیت‌های ستاد پشتیبانی و مهندسی جنگ جهاد سازندگی استان آذربایجان شرقی

در این قسمت برای نمونه آماری از ستاد پشتیبانی

ردیف	موضوع	واحد، اندازه، حجم
۱	گونی خالی	۱۰۰,۰۰۰ عدد
۲	نایلون سنگری و پلاستیک	۱۲۰,۰۰۰ متر مربع
۳	آجر، مصالح ساختمانی و سیمان	۳,۰۰۰ تن
۴	بیل و کلنگ و لوازم ساختمانی	پنج کانتینر چهل فوتی
۵	چوب تراورس	۴,۰۰۰ اصله
۶	ورق پلیت	۳۱,۰۰۰ ورق
۷	سنگر ساخته شده (حاضری) به ویژه برای عملیات والفجر ۸ (فاو)	۵۰۰ مورد
۸	ارسال انواع کانتینر آلومینیومی و آهنی ۲۰ و ۴۰ فوتی	۳۰۰ دستگاه
۹	انواع البسه شامل، شورت، زیرپوش، جوراب و...	۶۰۰,۰۰۰ عدد
۱۰	لباس نظامی	۱۶۰,۰۰۰ دست
۱۱	انواع کفش کتانی و پوتین	۵۰۰,۰۰۰ جفت
۱۲	پتو با وسایل خواب	۹۰,۰۰۰ تخته
۱۳	چادر برزنتی (چادر صحرائی)	۴ تریلر
۱۴	موکت و زیرانداز	۴۰,۰۰۰ مترمربع
۱۵	انواع کمپوت و کنسرو	۶۰۰ تن
۱۶	انواع حبوبات	۲۸۰ تن
۱۷	آرد، گندم و جو	۳۵۰ تن
۱۸	نان لواش محلی (مشهور به نان لواش اسکو)	۳۷۰ تن
۱۹	چای	۵۰۰۰ کیلوگرم
۲۰	برنج	۲۳۰,۰۰۰ کیلوگرم
۲۱	قند و شکر	۲۱۰,۰۰۰ کیلوگرم
۲۲	انواع لبنیات (شیر، کره، ماست، پنیر و...)	۳۷۰,۰۰۰ کیلوگرم
۲۳	خرما و حلوا	۶۱۰,۰۰۰ کیلوگرم
۲۴	میوه و صیفی جات	۴۶۰,۰۰۰ کیلوگرم
۲۵	سیب زمینی و پیاز	۳۹۰,۰۰۰ کیلوگرم
۲۶	انواع عرقیات و آبلیمو	۲۵۰ تن
۲۷	آجیل و خشکبار	۶۰۰۰۰ کیلوگرم
۲۸	گوشت	۵۵۰۰۰ کیلوگرم
۲۹	دام زنده (گاو و گوسفند)	۲۵۰۰ رأس
۳۰	انواع بیسکویت و شیرینی جات	۴۶,۰۰۰ کارتن
۳۱	روغن خوراکی	۵۰,۰۰۰ کیلوگرم

فعالیت‌های مرکز تحقیقات مهندسی جنگ جهاد سازندگی آذربایجان شرقی

بخش دیگری از فعالیت‌های ستاد پشتیبانی جنگ جهاد سازندگی آذربایجان شرقی در طول جنگ تحمیلی، در بخش تحقیقات مهندسی جنگ بود که با هدف رفع نیازهای فنی و مهندسی جنگ و در پاسخ به ضرورت‌های عملیاتی و پشتیبانی فنی و مهندسی انجام می‌شد.

در این زمینه می‌توان به طراحی و ساخت انواع سوله‌ها و سنگرهای انفرادی و جمعی، مطالعه در خصوص سازه‌های مقاوم در برابر انفجار، حل مشکلات عبور و مرور رزمندگان از طریق طراحی و ساخت انواع نقاله‌های کابلی به ظرفیت‌ها و دهانه‌های مختلف و پل کابلی به طول ۴۰ متر و... اشاره کرد.

طراحی و ساخت برجک دیده‌بانی با امکان کم و زیاد کردن ارتفاع به دلخواه (در مواقع شب و روز)، طراحی و ساخت دستگاه استراق سمع (بشقابک دریافت‌کننده صدای نیروها، ستون‌ها و ادوات دشمن)، طراحی و ساخت قایق با پره حلزونی جهت جابجایی نفرات و ماشین آلات در نزارها و هورها، طراحی و ساخت دستگاه اطفای حریق IFEX و نیز طراحی و ساخت پل سریع‌النصب به طول دهانه پل ۲۰ متر و عرض پل ۴ متر برای عبور خودروهای تانک تی ۵۵ که در مدت زمان حداکثر تا ۱۰ دقیقه با کلاسه بار پل ۶۰ تن نصب می‌شد، بخش کوچکی از فعالیت‌های مرکز تحقیقات مهندسی جنگ می‌باشد.^(۲۸)

استاد یشتیانی و مهندسی جنگ جهاد مستقر در استان‌ها

شهید حسین ناجیان به روایت دیگران

محمد متقیان*

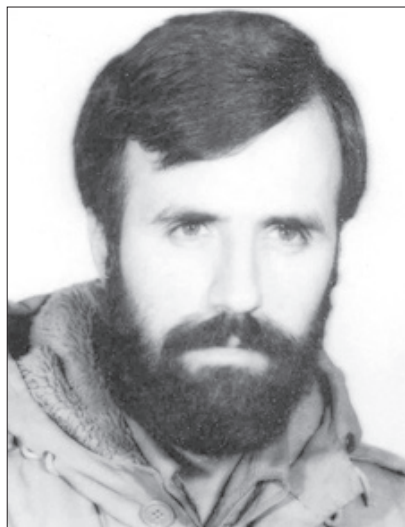
مستمر و پیگیری‌های مداوم موفق به این کار شد. پس از پایان دوران دانشگاه، از رفتن به سربازی و خدمت به رژیم شاهنشاهی امتناع ورزید و با این کار استخدام در دولت را برای همیشه در آن رژیم از دست داد و سپس با همکاری چند نفر از دوستانش به کار لوله‌کشی در یک شرکت ساختمانی مشغول شد.

او در امور سیاسی و مبارزه با رژیم پهلوی بسیار جدی بود. هنگامی که برادر بزرگ‌تر وی به دلیل فعالیت سیاسی به دست مزدوران رژیم پهلوی زندانی شده بود و نیز زمانی که مخفیانه به لبنان رفته بود و خانواده ماه‌ها از او اطلاعی نداشتند، حسین پیوسته مادرش را دلداری می‌داد و می‌گفت: ما برای اجرای احکام الهی باید چنین اعمالی را انجام دهیم و حتی برای آن به زندان برویم و سختی‌ها را تحمل کنیم.

وی در برنامه‌های اسلامی و فرهنگی دانشگاه فعالیت چشمگیری داشت؛ در محیط انجمن اسلامی اقدامات بسیار مؤثری انجام می‌داد و در زمینه تهیه کتاب

از تولد تا پیروزی انقلاب (تحصیل، تهذیب و مبارزه)
عبدالحسین ناجیان در سال ۱۳۳۳ در یک خانواده مذهبی در تهران متولد شد. وی از سن ۵ سالگی در جلسات قرآن و کلاس‌های دینی شرکت می‌کرد. دوره ابتدایی تحصیل ناجیان در یک مدرسه اسلامی سپری شد. او در این دوران با حضور در جلسات مذهبی به فراگیری اصول دین و احکام اسلامی پرداخت. زیربنای فکری وی در همین دوران شکل گرفت. ناجیان در دوران دبیرستان بسیار ساده زندگی می‌کرد و کمک به مردم محروم و دردکشیده از دغدغه‌های اصلی وی بود. بسیار اتفاق افتاده بود که او لباس‌های نو خود را به دوستان نیازمندش بخشیده بود. پس از پایان دوره دبیرستان، وارد دانشگاه پلی تکنیک (امیرکبیر) تهران شد و در رشته مهندسی مکانیک به تحصیل پرداخت. ناجیان از همان ابتدای ورود به دانشگاه، با همیاری دانشجویان هم‌فکر خود در محیط انجمن اسلامی و مسجد دانشگاه کوشید تا جو سالمی را در محیط دانشگاه ایجاد کند و با تلاش

* معاون ستاد تبلیغات پشتیبانی جنگ جهاد استان همدان و کارشناس ارشد ترویج استانی جهاد

شهید حسین ناجیان که قبل از شروع جنگ برای اجرای مأموریت واگذار شده در خوزستان مشغول فعالیت بود، با شروع جنگ، ستاد پشتیبانی جنوب را به عنوان ستاد پشتیبانی در منطقه تأسیس کرد.

به "حسین فنی" معروف شد. او با تلاش شبانه‌روزی و اقدامات فراوان و مؤثری که انجام می‌داد، نیازهای همه واحدهای اردوگاهی را در تمامی آبادی‌ها برطرف می‌ساخت.

وی در مدت چند ماه کار فشرده به همراه داوطلبان دیگر؛ از روحانی گرفته تا بازاری، کارگر و... زندگی هزاران نفر را در طبس نجات داد و با کوله‌باری از ایمان و تجربه کار با مردم به تهران بازگشت.

حضور در جهاد

پس از پیروزی انقلاب اسلامی، با تشکیل جهاد سازندگی به فرمان امام خمینی، حسین ناجیان هم احساس مسئولیت کرده، این نهاد تازه تأسیس انقلابی را برای خدمت‌رسانی به مستضعفین برگزید تا در کنار افرادی که با صبر و حوصله و فعالیت‌های فرهنگی می‌خواستند مشکلات جامعه را برطرف سازند، حاضر شده و ایفای وظیفه کند.

باتوجه به جایگاهی که ناجیان در نتیجه فعالیت در سندیکاها و اتحادیه‌های کارگری کارخانجات تهران و کرج کسب کرده بود و نیز باتوجه به سوابق مبارزاتی

بسیار پیگیر بود. در برنامه‌های جانبی و تفریحی مانند کوهنوردی، ناجیان همواره حضوری مستمر و فعال داشت.

کم‌حرفی، آرامش، صلابت و متانت او در برخورد هایش در فضای انقلابی و ناآرام آن روزها، که بیشتر روحیات ماجراجویانه را طلب می‌کرد، موجب ساخته‌شدن عده‌ای از افراد مسلمان و انقلابی شد که بعدها جو اسلامی دانشگاه را از انحراف و لغزش‌ها حفظ کردند و همین افراد بودند که بعدها جهادسازندگی را براساس اخلاق محوری پایه گذاری کردند.

وقوع زلزله در طبس پیش از انقلاب و متعاقب آن فرمان امام خمینی مبنی بر کمک مستقیم به مردم زلزله‌زده طبس، حسین ناجیان را بر آن داشت تا به اتفاق شماری از دوستانش به منطقه زلزله‌زده عزیمت کند و در یکی از روستاها مشغول لوله‌کشی و ساختن مسجد و نیز برپا کردن چادر برای اسکان مردم شود.

وی مدتی بعد، به مرکز اردوگاه امام در شهر طبس رفت و در آنجا به عنوان مسئول تدارکات خدمت‌رسانی به مردم را ادامه داد. ناجیان حین رساندن تدارکات با ابتکارات فنی خود راهگشای امور بود و به همین دلیل.

غرضی هم ارتباط داشتیم. از آنجا که می‌دانستند ما با کارخانجات ارتباط داریم، از ما خواستند نیروهای فنی را برای تعمیر ماشین‌آلاتی که در جنگ به کار گرفته می‌شدند، بسیج کنیم»

حضور در جبهه‌های جنگ

با شروع جنگ تحمیلی عراق علیه ایران، فعالیت‌های حسین ناجیان به‌طور کامل در مسیر موضوع اصلی کشور؛ یعنی جنگ، قرار گرفت. به گفته اصغر پیلهوریان: «حسین کناربودن از جنگ را خیانت به اسلام و انقلاب تلقی می‌کرد؛ همین امر باعث شد با شروع جنگ تحمیلی افرادی که از صنایع و کارخانجات بودند و گرداگرد عبدالحسین ناجیان در جریان خط امام بودند به جبهه‌های جنوب بشتابند.»

حضور حسین ناجیان در جبهه‌های جنگ باتوجه‌به تجربه، توان و تخصص وی فعالیت‌ها، ابتکارات و اقدامات مؤثری را در پی داشت. ابوالفضل حسن‌بیگی فرمانده قرارگاه پشتیبانی و مهندسی حمزه سیدالشهدا درباره چگونگی حضور شهید ناجیان در جبهه‌های جنگ و برخی فعالیت‌های وی می‌گوید:

«با آغاز جنگ، تعدادی به سپاه پاسداران پیوستند و تعدادی در کنار حسین ناجیان به مناطق جنگی رفته و همراه تعدادی از برادران جهاد به سرپرستی مهندس محمد طرحچی نماینده شورای مرکزی جهاد در جنوب، پشتیبانی و مهندسی جنگ را راه‌اندازی کردند. حسین که در راه‌اندازی تشکیلات به معنای سازماندهی ید طولایی داشت، با شروع جنگ تحمیلی تصمیم گرفت به اهواز برود و در آنجا خدمت کند. او برای راه‌اندازی این تشکیلات و با استفاده از نیروهایش این بخش را ساماندهی کرد و محمد طرحچی او را و شهید رضوی را جانشین خود قرار داد. با شهادت شهید محمد طرحچی، حسین ناجیان مسئول ستاد پشتیبانی جنگ و مهندسی جهاد در جنوب گردید. شهید حسین ناجیان با تلاشی بی‌شائبه و فارغ از

خود و خانواده‌اش، شورای دفتر مرکزی جهاد سازندگی وی را به‌عنوان نماینده جهاد سازندگی در کارخانجات تعیین کرد.

او در این جایگاه توانست با ارتباط خوب و مؤثری که با قشر کارگری داشت، اقدامات مفیدی انجام دهد؛ از جمله: ایجاد تعمیرگاه‌های جهاد در جبهه و سامان‌دادن آنها با بهره‌گیری از تخصص دانشگاهیان، راه‌اندازی جهاد ادارات و اعزام نیرو از جهاد ادارات به اقصی نقاط روستاهای کشور، جذب جوانان مستعد و به‌کارگیری آنها در جهاد سازندگی و...

اصغر پیلهوریان یکی از دوستان و هم‌زمان حسین ناجیان درخصوص فعالیت‌های وی پیش از شروع جنگ می‌گوید:

«[ناجیان] مهندس مکانیک از پلی تکنیک (امیرکبیر فعلی) بود و آشنایی ما از کار در گروه کارگری پلی تکنیک شروع شد. این تشکیلات یک نهاد خودجوش بود که در ارتباط با کارگران کارخانجات تهران کار می‌کرد و شوراهای اسلامی را در کارخانجات راه‌اندازی کرده بود و وارد این کارگروهی کارگری شدیم و اولین کارمان هم سوادآموزی به کارگران بود.

این افراد در تسخیر لانه جاسوسی امریکا یار و مددکار حسین ناجیان و محمد طرحچی و مهدی رجب‌بیگی بودند. هنوز جنگ پیش نیامده بود که جریان لانه جاسوسی پیش آمد. ما جزو اولین کسانی بودیم که به دانشکده افسری رفتیم و آموزش نظامی را دیدیم و بعد در کارخانجات به‌عنوان مربی آموزش نظامی مشغول به کار شدیم. البته تا مدتی از دانشکده افسری هم افرادی برای کمک آمدند، اما بعد از مدتی خودمان مستقلاً کار می‌کردیم.

در شهریور ۵۹، از کارگرا اردویی در ورامین تشکیل دادیم و در حال آموزش نظامی بودیم که جنگ شروع شد. یک هفته از جنگ گذشته بود که محمد طرحچی دوست زمان دانشگاهی‌اش هم با این تشکیلات ارتباط برقرار کرد. آن روزها با مهندس

روز سوئیچ ماشین را به من داد. مهر ستاد پشتیبانی را که به احدالناسی نمی‌داد به من داد و گفت: "اگر من شهید شدم این سفارشات را به ناجیان بگو و این وسایل را به او بده، و همان روز شهید شد.

یکی از سفارشات این بود که در منطقه کارون جاده‌ای زده بودیم به نام شهید شهشهرانی.* جاده را با طرحی نگاه می‌کردیم، ناگهان طرحی ترمز کرد. آمدیم پایین، به‌سوی جاده اهواز - خرمشهر رفتیم و پشت خاکریز به مواضع دشمن نگاه کردیم، سرباز دشمن درحال سیگارکشیدن بود. محمد آهی کشید و گفت: «این جاده نباید دست عراقی‌ها باشد، باید این جاده را پس بگیریم.» گفتم: «باید بجنگیم و پس بگیریم.» محمد گفت: «ولی آنها نجنگیدند و از ما گرفتند، جاده باز بود، راه افتادند و آمدند. ما هم با جنگ کردن نمی‌توانیم. عراقی‌ها یک پل دویه‌ای زدند و عبور کردند. این پل را از آنها باید بگیریم، اوضاع آنها به هم می‌ریزد.»

بعد فکری کرد و ادامه داد: «این لوله ۵۶ اینچی اینجا است.» تعجب کردم و گفتم: «چه ربطی دارد!» گفت: «از ایستگاه محمدیه تا پل عراقی‌ها ۱۴ کیلومتر است. اگر این لوله نفت را باز کنیم یک ساعت طول می‌کشد تا نفت به پل برسد. و یک قایق می‌اندازیم روی آب و بمب ساعتی می‌گذاریم و وقتی قایق به پل رسید آن را منفجر می‌کنیم. پل که تخریب شد. عراقی‌ها را محاصره کرده لاف‌ل این‌طرف کارون را از آنها پس می‌گیریم.»

بعد از شهادت طرحچی، یک روز جمعه این سفارش را به حسین ناجیان گفتم. حسین گفت عجب طرح خوبی و دیگر دغدغه‌اش این بود که این طرح را اجرا کند، و از همان‌جا رفت و به برادران سپاه گفت.

* شهید شهشهرانی از مهندسان جهاد و اهل اصفهان بود که با پیروزی انقلاب از آمریکا با همسرش به عشق پیروزی انقلاب به ایران بازگشته بود. وی روزی که این جاده تمام شد به سوسنگرد رفت و در سوسنگرد هم به شهادت رسید.

هرگونه هیاهو و تبلیغ، توانست ثقلی از نیروهای انسانی مدیر و مؤمن را حول ستاد پشتیبانی جنگ جهاد ایجاد کند، به‌گونه‌ای که آن ستاد قادر به پذیرفتن مسئولیت بسیار سنگین مهندسی جنگ در جبهه‌های جنوب شد. در اولین ماه‌های جنگ، سازماندهی جبهه‌های جنگ جهادسازندگی با درایت و تدبیر شهید ناجیان انجام شد. پس از شهادت محمد طرحچی در عملیات طریق‌القدس، ناجیان که معانت وی را بر عهده داشت، عملاً مسئولیت ستاد پشتیبانی جنگ جهاد جنوب را به‌عهده گرفت، اما شورای مرکزی حکم را به نام

رضوی صادر کرده بود. در همین خصوص یکی از هم‌زمان حسین ناجیان می‌گوید: «محمد طرحچی که شهید شد، مسئولیت به دوش شهید ناجیان افتاد. بعد از مدتی، متوجه شدیم که شورای مرکزی حکم به نام شهید رضوی زده‌اند. رفاقت جهادی این دو به‌گونه‌ای بود که تا حسین ناجیان شهید نشده بود، شهید رضوی نگفت حکمی از جانب شورای مرکزی دارد، بلکه می‌گفت حق با ناجیان است، اما شورای مرکزی هم مسئولیت دارد؛ او مسئول همه ماست، ولی من با حسین

ناجیان کار می‌کنم. و حسین هم هرگز اعتراضی نکرد.» حسین ناجیان در مدت حضور خود در جبهه‌های جنگ دست به ابتکارات جالب‌توجهی زد که یکی از آنها طرح تخریب پل عراقی‌ها در عملیات ثامن‌الائمه^(ع) بود. این کار به سفارش محمد طرحچی و با ابتکار عمل ناجیان انجام شد و غافلگیری دشمن و موفقیت رزمندگان را به‌همراه داشت. ناصر ابراهیمی در این باره می‌گوید:

«طرحچی سفارش‌هایی به من می‌کرد تا اینکه یک

پس از شهادت محمد طرحچی در عملیات طریق‌القدس، ناجیان که معانت وی را بر عهده داشت، عملاً مسئولیت ستاد پشتیبانی جنگ جهاد جنوب را به‌عهده گرفت، اما شورای مرکزی حکم را به نام رضوی صادر کرده بود.

شهادت

حسین ناجیان در سحرگاه ۱۳۶۱/۷/۱۰ در عملیات مسلم بن عقیل در منطقه عملیاتی سومار به شهادت رسید. شهادت وی آنقدر اهمیت داشت که رادیو عراق هم خبر آن را پخش کرد. پبله‌وریان شهادت حسین ناجیان را این‌گونه روایت کرده است:

«یادم هست صبح آن شب آمد و به من گفت ما داریم می‌رویم. آنها سه نفر بودند که هر سه شهید [در طول جنگ] شده‌اند؛ شهید ناجیان، شهید رضوی و شهید اسدالله هاشمی که هر سه در یک ماشین بودند. من هم از خداخواسته تا توانستم توی ماشین آنها بار زدم و همه چیز گذاشتم که به رزمنده‌ها برسانند. همان بارگیری و همان ماشین، آخرین دیدار ما بود.

ظهر بود که من داشتم به‌طرف نفت شهر می‌رفتم که دیدم شهید رضوی ترک موتور تریل نشسته و دارد تنها می‌آید. فهمید من هستم، موتور را رها کرد و آمد کنار من نشست. پرسیدم ماجرا

از چه قرار است که تنها

برمی‌گردی؟ گفت والله ما با حسین قرار داشتیم. ما رفتیم به منطقه دیگری و او و اسدالله هاشمی به منطقه دیگری و سر قرار نرفتیم. برویم ببینیم چه شده. قرارشان در ارتفاعات مندلی بود. یادم هست که آرام رانندگی می‌کردم و او عصبانی شد و گفت بیا پایین، زیر آتش نمی‌شود این‌طوری رانندگی کرد. خیلی هیجان‌زده بود. به منطقه‌ای رسیدیم که شدیداً زیر آتش بود. گفت حسین قرار بود اینجا باشد، اما نیست. دنده عقب گرفت که برگردیم که

آنان طرح را بررسی و قبول کردند و هماهنگی صورت گرفت. با برادران وزارت نفت نیز هماهنگ شد. برادران وزارت نفت هم آمدند. کانالی با بیل مکانیکی به رانندگی آقای مولایی کنده شد و برادران وزارت نفت هم خودشان پای کار ایستادند. برادران سپاه نیز برای عملیات آماده شدند و دستور عملیات را صادر کردند. اسم عملیات را هم گذاشتند ثامن‌الائمه^(ع).

ساعت ده شب بود که نفت خام را پمپاژ و باز کردند. دنیایی از نفت رودخانه را فراگرفت. بوی نفت خام منطقه را فراگرفت. ساعت دوازده و نیم شب قایق را رها کردند. هنوز قایق راه نیفتاده بود که یک توپ عراقی آمد و افتاد، همه نفت شعله گرفت. این یکی را حساب نکرده بودیم. ارتش که از موضوع خبر نداشت از یک طرف و ارتش عراق از طرف دیگر بی‌سیم‌هایشان شروع کرد به گزارش دادن. ۱۸۰ متر عرض رودخانه در چند کیلومتر، همه آتش بود و صدای سوختن آب. از سوی دیگر، باد هم به‌طرف ما می‌وزید.

شهید ناجیان گریه می‌کرد و می‌گفت: "خدایا خودت رحم کن." ناگهان باد به‌سوی عراقی‌ها برگشت. ورق برگشت و به نفع ما شد. برادران سپاه نیز سرپل را گرفتند. جاده‌های اصفهان و فارس و خراسان شروع کردند به خاکریز زدن و تا صبح خاکریز را زدیم. صبح هوا روشن شده بود که پاتک عراقی‌ها شروع شد، که برادران سپاه نیز پاتک را دفع کردند. از دیگر خدمات و ابتکارات حسین ناجیان در جنگ

مهار آب سد شکسته فارسیات و نجات جان رزمندگان بود. در این باره اصغر پبله‌وریان می‌گوید:

«چیزی به عید نوروز ۱۳۶۰ نمانده بود که شنیده شد در محور فارسیات سد خاکی شکسته شد و بر اثر این شکستگی، آب به‌سوی رزمندگان جاری گردید. مهندس ناجیان خودش را به منطقه رساند و با همکاری بقیه برادران جهاد سازندگی با احداث خاکریزی مانع پیشرفت آب شدند و رزمندگان را از این آب‌گرفتگی نجات دادند.»

حسین ناجیان در سحرگاه ۱۳۶۱/۷/۱۰ در عملیات مسلم بن عقیل در منطقه عملیاتی سومار به شهادت رسید. شهادت وی آنقدر اهمیت داشت که رادیو عراق هم خبر آن را پخش کرد.

ارزش‌های اسلامی واقف کند. و با اخلاق عملی چنین نیروهایی را جذب می‌کرد.»

پیوند تعهد و تخصص

مفاهیم تعهد و تخصص از کلیدی‌ترین مفاهیم دهه نخست پس از پیروزی انقلاب می‌باشد. در این باره اظهارنظرهای فراوانی شده است. برخی تخصص را مقدم شمرده و عده‌ای تعهد را اصل و مقدم می‌دانستند. اما در این میان، شخصیت‌هایی نظیر حسین ناجیان با تأسی به رهنمودهای بنیان‌گذار جمهوری اسلامی ایران، که مفهوم متعهد متخصص و متخصص مسلمان را به کار برده و بر آن تأکید می‌ورزیدند، می‌کوشیدند میان این دو مفهوم پیوند برقرار کنند، به گونه‌ای که برقراری پیوند بین تخصص و تعهد یکی از ویژگی‌های بارز شهید حسین ناجیان بود. ابوالفضل حسن‌بیگی درباره این ویژگی شهید ناجیان می‌گوید: «مشکلی که بعد از پیروزی انقلاب وجود داشت بحث علم و تخصص بود. در صورتی که امام^(ع) بسیار زیرکانه و دقیق عمل کردند و فرمودند: "متعهد متخصص و متخصص مسلمان." تمیز دادن میان این مفاهیم برای بچه‌های انقلابی مسلمان سخت نبود، اما از سوی دیگر به مجموعه‌های علمی و دانشگاهی‌شان علقه‌هایی داشتند و به اساتیدشان به چشم دانشمند نگاه می‌کردند. باین وجود، بچه‌های مسلمان به خودشان اجازه نمی‌دادند نمازشان یک دقیقه به تأخیر بیفتد. در جهاد سازندگی، افرادی چون ناجیان پلی شدند تا فرهنگ و دستورات امام را پیاده کنند و جوانان زیادی را جذب ارزش‌های انقلاب کنند و آنها که برای شرکت در جنگ نیامدند یا منحرف شدند و یا در جامعه حل شدند و دیگر به عنوان مبارز از آنان یاد نمی‌شود. ولی پاکانی چون شهید ناجیان که جایگاهش نزد خداوند است و روزی می‌خورد، از کسانی است که برای جذب جوانان دانشگاهی و وحدت بین دین و دانشگاه عملاً کار کردند.» یکی از هم‌زمان شهید ناجیان درباره کارهای

دیدم ماشین شهید ناجیان آنجاست. سربازی پشت فرمان نشسته بود. رفتیم دیدیم سقف ماشین سوراخ است و ماشین هم پر از خون است. از سرباز پرسیدیم بر سر این دو نفری که در این ماشین بودند چه آمده؟ گفت والله یکی‌شان خیلی داغون شده و گمانم شهید شد، اما یکی‌شان خیلی طوریش نشده بود. ما دیگر معطل نکردیم و برگشتیم. در مسیر دیدیم اسدالله هاشمی ایستاده. آنجا بود که فهمیدیم ناجیان شهید شده است... همان شب رادیو عراق اعلام کرد که فرمانده ستاد رزمی مهندسی ایران شهید شد.»

اسدالله هاشمی که در زمان شهادت حسین ناجیان همراه وی بود، چگونگی شهادت وی را این‌گونه نقل کرده است: «حسین ناجیان روی پای خود بند نبود، دیدم ناجیان یک روحیه دیگری دارد. با ماشین داشتیم می‌رفتیم که یک کاتیوشا به ماشین اصابت کرد و ناجیان به بیرون پرت شد و من هم به‌طرف دیگر. وقتی رفتم بالای سرش، دیدم ناجیان شهید شده است.»

ویژگی‌های شهید ناجیان

جذب حداکثری و تعالی نیرو

عبدالحسین ناجیان صبر و حوصله‌ای وصف‌ناپذیر داشت و شخصیت وی به گونه‌ای تکوین یافته بود که توانایی تحمل سخنان دیگران را داشت. وی همه توان خود را صرف جذب نیرو می‌کرد. از همین رو، با تلاش وی نیروهای زیادی در نهادهای انقلاب و به‌طور مشخص جهاد سازندگی جذب شدند. ابوالفضل حسن‌بیگی در خصوص این ویژگی شهید ناجیان می‌گوید:

«یکی از بحث‌هایی که برای من جذاب و شیرین بود، این بود که شهید ناجیان در خانواده متدینی پرورش یافته و از عقبه معنوی و مذهبی قوی برخوردار بود و در مقطعی که از دبیرستان به دانشگاه رفت، با احزاب، گروه‌ها و جنبش‌های مختلف آشنا شده بود و با صبر و حوصله غیرقابل وصفی سعی می‌کرد آنها را به

مراسم تشیع پیکر شهید حسین ناجیان

کند." از طرف دیگر، جنگ نیز مهندسی و علمی شد؛ چراکه صدام در پدافند خود، از ظرفیت مهندسی، بسیار استفاده کرده بود.

صراحت و صداقت

صراحت گفتار و صداقت از ویژگی‌های بارز شهید حسین ناجیان بود. وی خواسته‌ها و نیازهایش را به‌طور صریح بیان می‌کرد و از کسی خجالت نمی‌کشید، در عین حال، همواره با صداقت سخن می‌گفت و آنچه را که در توانش نبود بر زبان نمی‌راند. در این باره ابوالفضل حسن بیگی فرمانده قرارگاه پشتیبانی و مهندسی حمزه سیدالشهدا، می‌گوید:

«از ویژگی‌های شهید ناجیان این بود که خجالتی نبود. در بسیاری از جلساتی که با شهید صیاد شیرازی و آقای محسن رضایی داشتیم، برخی دوستان سعی می‌کردند بعضی کلمات را نگویند و جملات مثبت را بیان کنند، اما ناجیان صداقت عجیبی داشت و همه چیز را می‌گفت. بعضی اوقات ما ناراحت می‌شدیم که چرا این‌طور حرف می‌زنی، می‌گفت: «اگر نتوانیم این مأموریت را انجام دهیم، جواب خدا را چه بدهیم.»

تخصصی وی در جبهه‌ها که در پیشرفت امور جنگ نقش بسزایی داشت، می‌گوید:

«... شهید ناجیان دانشگاهیان را به ما وصل کرد و چون خودش دانشگاه رفته بود، حرفش برای دانشجویان، قابل قبول و حجت بود. وقتی برای آنها حرف می‌زد، می‌گفت: این بچه‌های جهاد اگر چه ممکن است سواد علمی بالایی نداشته باشند، اما تجربیات ارزشمندی دارند که از علم ما بالاتر است، اما نیاز به ساپورت‌های علمی دارند؛ لذا دانشجویان و دانشگاهیان این مسئله را درک می‌کردند.

استفاده از دوربین راه‌سازی و امکانات مهندسی را شهید ناجیان در جاده‌سازی بین جاده‌ها جا انداخت. او همیشه می‌گفت کاری کنید که از لحاظ اقتصادی و مهندسی و علمی کار شما مزیت بیشتری داشته باشد. به جای اینکه بلدوزر بیشتری بیاورید، کارها را سبک‌تر کنید.

در عملیات فتح‌المبین، مهندسی رزمی جهاد جهش بسیار زیادی داشت و شاید باید ادعا کنیم که شصت هفتاد درصدش مدیون همین تفکر شهید ناجیان بود که می‌گفت: "جهاد باید مهندسی و تخصصی‌تر عمل

سازماندهی تشکیلات تجربه گران‌بهای کسب کرده بود، با شروع جنگ تحمیلی تصمیم گرفت به اهواز برود و در آنجا خدمت کند. او برای راه‌اندازی تشکیلات جدید خود از نیروهایی که در اختیار داشت بهره گرفت و آنان را سازماندهی کرد. اقدامات مؤثر وی سبب شد تا محمد طرحچی او و شهید رضوی را به‌عنوان جانشین خود قرار دهد. با شهادت محمد طرحچی، حسین ناجیان مسئول ستاد پشتیبانی جنگ و مهندسی جهاد در جنوب شد.

وی با تلاشی بی‌شائبه و به دور از هرگونه هیاهو و تبلیغات، توانست نیروهایی مؤمن و مدبر را در ستاد پشتیبانی جنگ جهاد گرد هم آورده و سازماندهی کند، طوری که این ستاد توانست مسئولیت بسیار سنگین مهندسی جنگ در جبهه‌های جنوب را عهده‌دار شود. او فردی متفکر، دوراندیش، خلاق، شکیب، منطقی، کم‌حرف و ژرف‌اندیش بود و تأکید می‌کرد: کارهای بزرگ را باید به انسان‌های بزرگ سپرد، چراکه هم توان فکری و هم قدرت اجرایی لازم را دارند.

فرازی از وصیت‌نامه شهید ناجیان

خدا را خدا را به امام وصیت می‌کنم، امام را فراموش نکنید. پیوسته با او باشید که اگر رها شوید سرنوشتتان سرنوشت اقوامی خواهد بود که وصفشان را خداوند در قرآن می‌فرماید.

این اسطوره پولادین تقوی و این نمونه عالی مکتب و انسانیت را پیرو باشید و پیروی از ایشان را نه در مقام یک شخص، بلکه پیروی از جریان ولایت فقیه که استمرار حرکت انبیاست بدانید والا دچار انحراف خواهید شد.

حتی یک بار آقا محسن از نگاه به ما متوجه شد جمله‌ای که ناجیان بیان می‌کند مورد قبول ما نیست. چون در جلسات همه صحبت می‌کردند و وقتی نوبت به ناجیان می‌رسید، همه چیز را می‌گفت. مثلاً اگر برای عملیات ده بلدوزر نیاز داشتیم، در جلسات می‌گفتم چهارده بلدوزر، چون تدبیر فرماندهی حکم می‌کرد انبارهایمان را پر نگه داریم تا مبدا در حین عملیات کم بیاوریم و کار زمین بماند. درحالی که شهید ناجیان می‌گفت ما هفتاد درصد نیازمندی‌های گردان‌ها را می‌توانیم تأمین کنیم و تا از تهران بیاید، زمان می‌برد.

من هم با نوک خودکار می‌زدم به پایش که هیچی نگو، حسین هم گفت: «مثل اینکه آقای حسن بیگی نظر دیگری دارد، چون پای مرا سوراخ کرد.»

آقا محسن گفت: موضوع چیست؟ گفتم: «نه حرفی نیست؛ فقط به ایشان می‌گویم دل اینها را خالی نکن.» آقا محسن گفت نه، حرف خودت را بزن. گفتم: «الآن وضع ما خوب است، ولی باید برای عملیات ذخیره داشته باشیم.»

این سادگی بیان را شهید ناجیان تا هنگام شهادتش داشت. من آن موقع مسئول جهاد استان سمنان در جبهه جنوب بودم و برای عملیات فتح‌المبین می‌خواستیم جاده زلیجان را بسازیم به او گفتم: «این قدر راحت همه چیز را نگو.» گفت: «نه نمی‌شود، باید همه چیز را صادقانه گفت.» گفتم: «من تجهیزات دارم.» گفت: «برای این گفتم که انبارهای مان پر باشد.» گفتم: «چرا؟»

پاسخ داد: «اینجا جای دست و پا قطع شدن و مجروح شدن و شهید شدن است و جایی نیست که برای کسی نیرو جذب کند و قدرت کسب کند. اغلب آنهایی که در جبهه هستند، غیرتمند بوده و رشادت دارند. و فطرتاً از عناصر قرآنی و مکتبی و شهادت‌طلب هستند»

قدرت سازماندهی و جذب

حسین ناجیان که پیش از جنگ در کار راه‌اندازی و

پشتیبانی و مهندسی جهاد به روایت تصاویر

گروه پژوهش فصلنامه

فعالیت ستادهای پشتیبانی و مهندسی جنگ جهاد در طول جنگ تحمیلی عراق علیه ایران بسیار دامنه گسترده بوده است. این ستادها در شهرها در امر جمع‌آوری کمک‌های مردمی فعال بودند و در جبهه‌ها علاوه بر رساندن این کمک‌ها به رزمندگان وظیفه اجرای عملیات مهندسی و راه‌سازی و تأمین جانی نیروها را نیز برعهده داشتند. از مهم‌ترین اقدامات پشتیبانی و مهندسی جنگ جهاد در طول جنگ فعالیت‌های فنی و مهندسی و اجرای عملیات‌های مهندسی نظیر جاده‌سازی، پل‌سازی، سنگ‌سازی و

احداث خاکریز بود. جهادگران پیش از شروع عملیات می‌کوشیدند موانع طبیعی‌ای را که بر سر راه رزمندگان در حین عملیات نیز اقدامات متعددی انجام می‌دادند که در پیشبرد امور نقش مؤثری داشت.

در این پژوهش تلاش شده است در قالب تصاویر به بخشی از فعالیت‌های مهم مهندسی نظامی که پشتیبانی و مهندسی جنگ جهاد در اجرای آنها نقش اصلی را برعهده داشت، پرداخته شود. در پایان نیز تصاویری ارائه شده است که ابتکارات و خلاقیت‌های جهادسازندگی را به تصویر می‌کشد.

۱- جاده سازی

است که به وسیله نیروهای نظامی فتح می شود. همچنین از نظر ارتباط سریع با خط مقدم جبهه و تدارکات و پشتیبانی و به طور کلی تقویت خطوط دارای اهمیت ویژه ای است. در مناطق آبی و باتلاقی اهمیت جاده سازی بیشتر مورد توجه قرار گرفته و ضرورت بیشتری پیدا می کند. در ادامه عکس هایی از جاده سیدالشهدا و جاده بدر که به همت جهادسازندگی به ترتیب در عملیات های خیبر و بدر احداث شد درج خواهد شد.

جاده ها از این نظر که خطوط و مسیرهای ارتباطی می باشند از مهم ترین و ضروری ترین سرمایه های کشورها به شمار می آیند. به طور کلی احداث جاده در مناطق جنگی از دو نظر نظامی و اقتصادی حائز اهمیت است. از نظر نظامی جاده از ارکانی است که نیروهای نظامی به عنوان ارتباط با عقبه از آن استفاده می کنند و یکی از مهم ترین عوامل برای حفظ و نگهداری منطقه ای

جاده سیدالشهدا- عملیات خیبر- ۱۳۶۲

A photograph showing a dirt road leading towards a small building in the distance. In the foreground, a sign on a post reads 'بزرگراه بدر' (Bazargah-e Badr) in Persian. The road is bordered by water and reeds on the right side.

۲- پل سازی

و تکیه گاه جزء لاینفک پل سازی می باشد. اقدامات جهاد سازندگی در پل سازی بسیار گسترده و متنوع بوده است و بعضی از پل های ساخته شده توسط پشتیبانی و مهندسی جنگ جهاد مانند پل بعثت شهرت فراوانی پیدا کرده اند. در ادامه تصاویری از پل خیبری که در عملیات خیبر توسط جهادگران طراحی و نصب شده است خواهد آمد هم چنین تصاویری از پل بعثت که در عملیات والفجر ۸ از سوی جهاد سازندگی به مرحله اجرا درآمده، درج خواهد شد.

از دیگر اقدامات پشتیبانی و مهندسی جنگ احداث انواع پل بوده است. وظیفه اصلی پل عبور دادن نیروی انسانی یا تجهیزات از روی یک شکاف یا مانع طبیعی است که قسمت اصلی در هر پل عرشه آن است و مستقیماً زیر بار عبوری قرار می گیرد. با آنکه پل در کل وظیفه واحدی دارد ولی اجزاء تشکیل دهنده آن دارای نقش ها و مقاومت های مختلفی هستند. همه پل ها دارای اجزا یکسان و مشابهی نیستند اما برخی از این عناصر مانند عرشه و پایه و پی جز

پل خیبری - عملیات خیبر - ۱۳۶۲

۳- سنگر سازی

با نی به صورت استتاری تقسیم می شود. برخی سنگرها برای حفاظت از انسان ها و برخی از سنگرها برای حفاظت از مهمات تهیه می گردید.

یکی از مهم ترین اقدامات پشتیبانی و مهندسی جنگ جهاد احداث انواع مختلف سنگرهای مورد نیاز بوده است که در نهایت با عنوان سنگر سازان بی سنگر هم شهرت پیدا می کنند. گرچه این عنوان در حط مقدم از احداث خاکریز گرفته شده است. در ادامه تصاویری از انواع سنگرهای ساخته شده توسط جهادگران درج خواهد شد.

در تعاریف نظامی سنگر را به عنوان هرگونه عارضه طبیعی یا مصنوعی که بوسیله آن بتوان نیروهای انسانی و تاسیسات را در قبال انواع حملات دشمن محافظت نموده و آسیب پذیری را به حداقل برساند می شناسند. انواع سنگر به دو نوع انفرادی و اجتماعی تقسیم می شود که سنگرهای اعم از انفرادی یا اجتماعی خود به چند قسم سنگرپیش ساخته فلزی یا بتنی قوسی و یا سنگر حفر شده بصورت خندق و یا کانال یا سنگر ساخته شده به اشکال گوناگون یا هلالی یا پنج ضلعی فلزی و چوبی و یا

۴-۱-۴ احداث خاکریز

نفرات ضمن قرارگرفتن در خط الرأس نظامی حفاظت کافی در برابر آتش دشمن داشت باشند.

یکی از محورهای اساسی فعالیت جهادسازندگی در طول هشت سال دفاع مقدس در مهندسی جنگ احداث خاکریز به منظور تامین جان پناه برای نیروهای خودی در عملیات‌های مختلف بوده است. در ادامه تصاویری از فعالیت نیروهای جهاد سازندگی جهت تاسیس سنگر درج خواهد شد.

در تعریف خاکریز آورده اند که عارضه‌ای است مصنوعی که از انباشتن مصالح خاکی به ارتفاع و طول و عرض متفاوت بنا بر موقعیت زمانی و مکانی و به منظور حفظ افراد، وسایل، تجهیزات، امکانات، جنگ افزار و نیز اختفاء فعالیت‌های خودی از دید دشمن احداث می‌گردد. در احداث خاکریز لازم است ارتفاع آن از بلندی وسایل و نیروهای مستقر در پشت آن بیشتر باشد تا این وسایل و

A photograph showing a vast, flat, sandy desert landscape under a clear blue sky. In the foreground and middle ground, there are several large, neat stacks of green and blue corrugated metal sheets, likely for construction or military use. In the far distance, a small cluster of buildings and structures is visible on the horizon, suggesting a remote settlement or military base. The ground is dry and dusty, with some tire tracks visible.

ساخت طرح خودرو شنرو با قابلیت حرکت در زمین‌های رملی توسط تحقیقات و مهندسی جنگ جهاد

طراحی و ساخت خودروی شناور با قابلیت حرکت در آب توسط تحقیقات و مهندسی جنگ جهاد

طراحی و ساخت خودروی دو زیست آبی-خاکی با قابلیت حرکت در آب توسط تحقیقات و مهندسی جنگ جهاد

طراحی و ساخت قایق‌های سبک مرداب‌رو با قابلیت حمل و نقل و ترابری در مناطق آبی کم‌عمق، نيزارها و گذرگاه‌های باریک آبی توسط تحقیقات و مهندسی جنگ جهاد

طراحی و ساخت خودرو موشکی زرهی ضدتانک با قابلیت تردد در مناطق رملی و باتلاقی توسط تحقیقات و مهندسی جنگ جهاد

طراحی و ساخت خودرو نیمه‌سختی و شناور با قابلیت تردد در مناطق صعب‌العبور، کوهستانی، رملی و باتلاقی توسط تحقیقات و مهندسی جنگ جهاد

طراحی و ساخت انواع حمام و دستشویی ضدشیمیایی با قابلیت جابجایی و نصب سریع توسط تحقیقات و مهندسی جنگ جهاد

طراحی و ساخت انواع تانکرهای کوچک و بزرگ آب و سوخت توسط تحقیقات و مهندسی جنگ جهاد

[illegible]

طراحی و ساخت تجهیزات ضد گاز شیمیایی توسط تحقیقات و مهندسی جنگ جهاد

طراحی و ساخت انواع قایق توسط تحقیقات و مهندسی جنگ جهاد

طراحی و ساخت موتورهای پمپاژ شناور به منظور مهندسی آب توسط تحقیقات و مهندسی جنگ جهاد

طراحی و ساخت سطوحه‌ها، سکوهای شناور با قابلیت ترابری نیرو و تجهیزات توسط تحقیقات و مهندسی جنگ جهاد

دستگاه نی کوب جبل با قابلیت فشرده سازی نی های هور در زیر آب و سفت سازی مناطق باتلاقی و ایجاد آبراهه ها در هور توسط تحقیقات و مهندسی جنگ جهاد.

مجمع ۵

موشک جواب تجاوزات موشکی عراق

طراحی و ساخت موشک مجمع با سوخت جامد توسط تحقیقات و مهندسی جنگ جهاد به سرپرستی مهندس افشارزاده - نام این موشک در گزارش به شورای عالی جنگ در سال ۱۳۶۱، از سوی آیت الله خامنه‌ای رئیس جمهور وقت موشک مجمع نامیده شد که وجه تسمیه آن در عکس فوق درج شده است.

[illegible][illegible]

پشتیبانی و مهندسی جهاد به روایت اسناد

گروه پژوهش فصلنامه

مقدمه

بسته بودند و شهر فاو و نیروهای ایرانی مستقر در آن زیر آتش سنگین هواپیماها و توپخانه‌های دشمن عراقی قرار داشت، در این شرایط خدمت رسانی از طریق امکانات شناوری به آن طرف رودخانه و شهر فاو بسیار مشکل بود و ارسال امکانات و تدارکات نظامی، احداث یک جاده مناسب را طلب می‌کرد.

به همین جهت احداث یک پل مواصلاتی با مشخصات ویژه بر روی رودخانه اروند

عملیات والفجر ۸ توسط نیروهای نظامی ایران در تاریخ ۱۳۶۴/۱۱/۲۰ در منطقه جنوب کشور آغاز شد. در این عملیات، شهر بندری «فاو» یکی از شهرهای جنوبی کشور عراق فتح شده و نیروهای ایرانی در آن مستقر گردیدند، شهر «فاو» در آن طرف رودخانه بزرگ و موج اروند قرار دارد. نیروهای نظامی عراق تمام توان خود را برای به زانو درآوردن ایرانی‌ها به کار

خلاقیت‌های شهید مهندس پورشریفی که طراحی پل را با سکه‌ای یک ریالی و با مداد روی کاغذ کلاسور آغاز می‌کند و خلاقیت‌هایی که در اجرای عملیات احداث پل رخ می‌دهد این شاهکار مهندسی به وقوع می‌پیوندد. در زیر اسناد مرتبط با عملیات احداث پل بعثت که توسط مهندسان مجری پل مستندسازی و واقعه نگاری شده است مرور می‌شود تا گوشه‌ای از حماسه پل بعثت به صورت مستند پیش روی خوانندگان قرار گیرد.

در ابتدا اسناد گزارشی مرور می‌شود که در اوایل اجرای پل در تاریخ ۲۳ خرداد ۱۳۶۵ نوشته شده است و ویژگی گزارش این است که فرضیه‌های مطرح شده در این گزارش تا پایان مراحل اجرا، در حد بالایی درست بودن آنها به اثبات رسیده است.

در گزارش زیر که با عنوان «بررسی پل‌سازی بر روی رودخانه اروند در شرایط جنگی» از سوی مهندس هاشمی مجری احداث پل بعثت به جناب آقای توسلی فرمانده تیپ پشتیبانی و مهندسی ثامن الائمه جهاد خراسان نوشته شده است، ابتدا شرحی مختصر از طرح و ضرورت اجرای آن آورده شده است و بعد خصوصیات پل با شیوه اجرا مخصوص طرح توضیح داده شده است. امکانات مورد نیاز برای اجرا این طرح، نیروی انسانی لازم و زمان بندی اجرای طرح از دیگر مواردی است که در این گزارش مطرح شده است، و در آخر هم گزارش اقدامات انجام شده تا تاریخ تنظیم گزارش آورده شده است.

در دستور کار تعدادی از فرماندهان نظامی جنگ قرار گرفت. این پل باید در کمترین مدت زمان و با مشخصاتی احداث گردد که بتواند حجم نیازهای نیروها را در آن طرف اروند انتقال دهد.

دو هدف نظامی در اجرای پل، از اهداف فرماندهان جنگ به شمار می‌آمد:

۱. اجرای عملیات پل باید در استتار کامل انجام شود و دشمن در هیچ شرایطی از احداث آن آگاه نشود.

۲. پل ایجاد شده باید در مقابل بمباران‌های جنگنده‌های عراقی استقامت داشته باشد.

نکته مهم این بوده است که باتوجه به پهنای و خروشان بودن رود اروند یعنی ۹۰۰ متر عرض و ۱۳ متر عمق و ۳٫۵ متر اختلاف ارتفاع جزر و مد در طول شبانه روز و قرار گرفتن در دهانه خلیج فارس، امکان ساخت پل بر روی آن با رعایت نکات پیش گفته را در شرایطی جنگی ناممکن می‌ساخته است.

اما از آنجا که دوران هشت ساله دفاع مقدس مرحله‌ای بوده است برای ظهور خلاقیت و خودباوری جوانان این سرزمین؛ و در این بین «مهندسی جنگ جهاد» جایگاه خاصی داشته چراکه جوانان متخصص و با ایمان آن با کمترین امکانات توانستند کارهایی بزرگی را به انجام رسانند که باعث تغییر در معادلات جنگ شوند.

طراح و ساخت پل بعثت را می‌توان به عنوان شاهکار مهندسی جنگ جهاد نام برد، چراکه احداث پل با مشخصات پیش گفته اروند و علاوه بر آن قرارگرفتن در زیر دید مستقیم دشمن عملاً غیر ممکن می‌نمود، ولی با

بسم الله الرحمن الرحيم

شروط الذم

چنانچه توکل به خداوند متعال در رأس همه چیز قرار گیرد و استناد از توانایی کی کند و در اختیار هر کار دارده
و علم که حاصل شده به غیر علم برسد به با بصیرت و حوشی هر دست بندد . بدو امید دارد
که هر کار مشکل را با سستی و توان انجام میدهد . تقسیم بر این انجام این کار را باید نوشتن این نام
محمد با توکل به خداوند تعالی کند به غیر نسبت یکی باشد
حضور در هر حالت به یکبار با دشمن خود را تمام و سستی بر کسی نیست . و در شرایط فعلی
که بنا بر علم و ادب است باید در رأس همه چیز باشد . هر چه در انجام این قسم نیستی باشد .

سُبح طمع و دُستِ اُمی :

مجموعه ای از ساری مجری رودخانه اروندر در شرایط فعلی

[illegible]

حضرت عباس (علیه السلام) با شیوه او را به صورت شناسایی

الف - از نظر خواص زمین در این مباحثه در دو خانه سر در هم طوری ساخته اند که زمین فواید فراوانی
از قطعات بالای برایشان که مشتمل بر زمین شیبانی (که در آن زمین آبی است) بطور فراوان زمین
مقاطع دار برای بارها شکل حاصل از بالای زمین در این مباحثه برایشان می توان محسوس کرد که در نظر
ایستادنی و فواید فراوانی خود را در این مباحثه داشته و با وجود آنکه در

$\frac{1}{2}$

وزارت جهاد کشاورزی
۱۳۸۲-۸۳
دفتره سازی رایانه ای، اسناد مهندسی جنگ

پشتیبانی و مهندسی جهاد به روایت اسناد

[illegible]

در اسناد زیر که دنباله گزارش پیشین از سوی مهندس هاشمی مجری احداث پل بعثت به جناب آقای توسلی فرمانده تیپ پشتیبانی و مهندسی ثامن الائمه جهاد خراسان نوشته شده است، نکات مهم اجرایی طرح به صورت تفصیلی مرور شده است. مهمترین مشکلات در اجرای طرح و مهم ترین مزایا، ارزیابی انجام گرفته از اجرای طرح و برنامه کاری آینده در اسناد زیر آورده شده است.

۱۰- بی گزینی تودری توفیق درویشی - دست مهر علی و سید پارسه عدلی بی علی و
رعایت انطباق رعایت و آید و دیگر چشم هزار توفیق بی مهر و در نه بند
۱۱- برآوردند و فتنی و کار باست در نه باده - دلوا بدارک مانس و در دست تری
عمل دران توفیق آید و در نه باده فاضل بران موانع کرده تندرستی که زیاده بدار
ملوا بدار و نیک در دستان فاضل بران بدارک بدارش و ای افسان در دست مانس
بدرست مهر و در نه باده

۱۲- نظافت و انضباط در عیال و ...
۱۳- براس آنکه ...

۱۴- دانشمند در زمان کار عمل و انتقال لایب شود. در آن زمان در آن وقت و به هم می‌آید
۱۵- برینده خاص که از این نوع است که به نام کوبک تر است و به وقت قطعه در باره
کنار ، و قطعه کند ، خاکم زرد و قطعه او ، و نروده و در نهایت و کفایت در
بسیار از مع آنکه در سطح آب می‌ماند ، و به هر که شود ، و در مدت زمان
مقدور و به سرعت از او را می‌شود

وزارت جهاد کشاورزی
۱۳۸۲-۸۳
دفتر مسأله رایانه ای اسناد مهندسی جنگ
۱۵-۷-۵-۸-۰۱۱

در اسناد زیر برنامه اجرایی گروه‌های مختلف کاری برای احداث پل شرح داده شده و مرور شده است. گزارش گروه‌های مختلف شامل گروه غرق کننده لوله‌ها، گروه نصب کننده لوله‌ها، گروه نصب سرپندی لوله‌ها، گروه جرثقیل، گروه حمل آبی، گروه نصب لوله‌ها و گروه

درپندی شرح داده شده است. محورهایی که در گزارش کار هر کدام از گروه‌ها شرح داده شده است شامل سازمان گروه، تجهیزات گروه، زمان سنجی برای گروه، ایمنی کار گروه، احتیاطات کار گروه و عوامل تسریع و تاخیر در کار گروه و محدودیت‌های کار گروه شرح داده شده است.

گروه غرق

۱- زمان - کارهای گروه غرق شامل موارد زیر است: بر زدن و اوار کردن قیبل رالوله‌ها، نصب لوله‌ها، نصب سرپندی لوله‌ها، نصب جرثقیل، گروه حمل آبی، گروه نصب لوله‌ها و گروه

درپندی شرح داده شده است. محورهایی که در گزارش کار هر کدام از گروه‌ها شرح داده شده است شامل سازمان گروه، تجهیزات گروه، زمان سنجی برای گروه، ایمنی کار گروه، احتیاطات کار گروه و عوامل تسریع و تاخیر در کار گروه و محدودیت‌های کار گروه شرح داده شده است.

۲- تجهیزات - تنوع مواد و ابزار مورد نیاز برای این کار، به علاوه، نیاز به تجهیزات برای حمل و نقل و نصب لوله‌ها، نصب سرپندی لوله‌ها، نصب جرثقیل، گروه حمل آبی، گروه نصب لوله‌ها و گروه

درپندی شرح داده شده است. محورهایی که در گزارش کار هر کدام از گروه‌ها شرح داده شده است شامل سازمان گروه، تجهیزات گروه، زمان سنجی برای گروه، ایمنی کار گروه، احتیاطات کار گروه و عوامل تسریع و تاخیر در کار گروه و محدودیت‌های کار گروه شرح داده شده است.

وزارت جهاد کشاورزی
۱۳۸۲-۸۲
دفتر برنامه سازی رایانه ای اسناد مهندسی جنگ

شماره سند: ۱۵-۱-۵-۹-۱۰۰

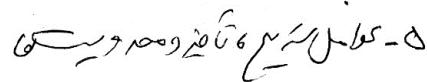
۳- زمان لازم جهت غرق کردن لوله‌ها با روش مختلف، به علاوه، نیاز به تجهیزات برای حمل و نقل و نصب لوله‌ها، نصب سرپندی لوله‌ها، نصب جرثقیل، گروه حمل آبی، گروه نصب لوله‌ها و گروه

درپندی شرح داده شده است. محورهایی که در گزارش کار هر کدام از گروه‌ها شرح داده شده است شامل سازمان گروه، تجهیزات گروه، زمان سنجی برای گروه، ایمنی کار گروه، احتیاطات کار گروه و عوامل تسریع و تاخیر در کار گروه و محدودیت‌های کار گروه شرح داده شده است.

۴- ایمنی - به علاوه، نیاز به تجهیزات برای حمل و نقل و نصب لوله‌ها، نصب سرپندی لوله‌ها، نصب جرثقیل، گروه حمل آبی، گروه نصب لوله‌ها و گروه

درپندی شرح داده شده است. محورهایی که در گزارش کار هر کدام از گروه‌ها شرح داده شده است شامل سازمان گروه، تجهیزات گروه، زمان سنجی برای گروه، ایمنی کار گروه، احتیاطات کار گروه و عوامل تسریع و تاخیر در کار گروه و محدودیت‌های کار گروه شرح داده شده است.

۵- اعتیاض ط ۵ - المؤید کلمه و سلاسل را قبل از شروع قرائت التلاوه و التلاوه با جمع کلمه
- التلاوه ها که در هر یک از این کلمات است
- تا تفسیر یافت از کتب و در کتب
۶- مؤید کلمه و سلاسل را قبل از شروع قرائت التلاوه و التلاوه با جمع کلمه

- جبهه از یار باهادر در جفا که میزبان است کس از یار مایوس
 - جبهه که آرام و دستگیر صد بار غیبی و صاحب است
 - صد و نه تا که جز روحه طاهر که کامل صاحب می شود در ملا و صیاب و طبع که بر سر کار (برهان)
 دلمه و قاس و کاه و کویب و روحانه با میست سرسبز و زیاده از صومعه که می شود از کار کرد
 - در صحرای قریب (احیاء) مایوس و صحرای آینه طبع است (این صحرای بر آب نور و خورشید که می شود و هم
 شیب را و کس نه

[illegible][illegible]

- ۸ - عوامل سریع ، با حاکم کار با محدودیت ها : ۱- در صورتیکه مانند دوره نظامی است که با آن
که تخته از کامیون بر روی سکو قرار گیرد و از بسیاری کارهای اضافی
جلوگیری بعمل می آید . ۲- فاصله حمل دیوار سکو با سمت تأثیر
در کار می گردد . ۳- محل قرارگیری سکو باید از محل
بیش از چهار ردیف اوله رو به هم قرار داده نشود .
۴ -

- ۹ - اسامی و آدرس و شماره تلفن افرادی که در این گروهها از خود اسناد داشته
صد دهند .

وزارت جهاد کشاورزی
۱۳۸۲.۸۳
دفتره سازی رایانه ای اسناد مهندسی جنگ
۱۱۷-۸-۵۰-۱۵

[illegible][illegible]

3. The Activity Details of the War Engineering and Supporting of Jihad in Operation Kheibar

By: *Muhammad Delgarm*

Abstract:

Operation Kheibar in which the war engineering supporting of Jihad played an important role is one of the major military operations in the eight-year war implemented in Hawr al-Azim area in the winter of 1981 with the aim of achieving the Basra-to-al-Amara Road.

Building a 13-km floating bridge named Kheibar as the water rears of the units on the forward edge of battle area, construction a 14-km road named Sayyid al-Shuhada (as) Road as the land rears and building several bulwarks in the different parts of the region all provided the Iranian military with an ability to support and supply the friendly forces who were attempting to maintain the areas secured during the operation. It caused the commanders to understand the vital and effective role of engineering operations better and better and since then to have a special look to the technical and engineering capabilities of Jihad.

Keywords: Operation Kheibar, engineering in operation, engineering supporting battalions of Jihad, Sayyid al-Shuhada (as) Road, Hawr, Kheibar Bridge

4. The Commanders and Authorities of the Supporting and Engineering Headquarters of Jihad-e Sazandegi in War

By: *Abdollah Fatehi*

Abstract:

Through a decree of Imam Khomeini, the Jihad-e Sazandegi organ was formed in 1979 with the aim of rebuilding rural regions and providing services to the deprived areas. Initially, it was not thought the Jihad to be also involved in uncivil activities as well, but with the beginning of the conflicts before the Imposed War and then the war itself, the necessities required this organization to do its civil missions and to provide the services to the rural areas and to change its structure and create an operational formation to enter the war scene like a military organization as well. In this article, we will review the evolution process of the responsibilities during the several stages of the history of formation of the war supporting and engineering headquarters of Jihad and reconsider the names of the commanders and the authorities of various headquarters of Jihad during the war period.

Keywords: war supporting and engineering of Jihad, organizational developments, commanders, authorities, headquarters, battalions

5. The Supporting and Engineering Headquarters of Jihad Stationed in the Provinces

By: *Jalal Ma'amouleh*

Abstract:

During the eight-year Holy Defense era against the Iraqi Ba'athist regime invasion of Iran, all Iranian people were involved and the proud of this era can't be recorded only for a certain group. Many of the young and revolutionary forces were able to participate in the fronts and military operations. A certain group of the people who were not able to participate in the fronts directly, also helped the fronts to do their duties against the country. The public donations were so extensive which can be said that a great section of the front requirements were provided using them. To review the role of people in supporting the fronts as well as the role of the supporting and engineering headquarters of jihad in the provinces, a careful research is required to explain the extensive dimensions of this phenomenon in the history of eight-year Holy Defense.

In this article, we attempt to explain a certain part of the provincial supporting and engineering headquarters of jihad during the eight years of Holy Defense.

Keywords: provincial supporting headquarters, public donations, sending volunteer forces, training barracks, guilds in the front
Keywords: Iran-Iraq War, Decisive Operation, Operation Karbala-5, Eastern Basra.

Contents

Jihad-e Sazandegi in the Imposed War

۵

✉ Dr. Hussein Ardestani

Articles

The Genesis, Formation and Activities of the Reconstruction Jihad
[Jihad-e Sazandegi] in the Imposed War

۹

✉ Mehdi Heidari

The Operational Workbook of the War Engineering of Jihad
in the Eight Years of Holy Defense

۲۹

✉ Alireza Zavareh

The Activity Details of the War Engineering and Supporting
of Jihad in Operation Kheibar

۶۵

✉ Muhammad Delgarm

The Commanders and Authorities of the Supporting and
Engineering Headquarters of Jihad-e Sazandegi in War

۹۵

✉ Abdollah Fatehi

The Supporting and Engineering Headquarters
of Jihad Stationed in the Provinces

۱۱۵

✉ Jalal Ma'amouleh

Martyr Hussein Najian Narrated by the Others

۱۴۵

✉ Muhammad Motaqia

Pictures

Supporting and Engineering of Jihad Narrated by the Pictures

۱۵۳

✉ The Quarterly Research Group

Documents

Supporting and Engineering of Jihad Narrated by the Documents

۱۷۹

✉ The Quarterly Research Group

The Center for Holy Defense Documentation and Research

NEGIN IRAN

Vol.13 □ No.51 □ winter 2015

Published Quarterly by	The IRGC Center for Holy Defense Documentation and Research
Editorial Head and Executive Editor	Dr. Hussein Ardestani
Editorial Board	Dr. Gholam Ali Rashid Dr. Hussein Alaei Hamid Aslani
Executive Manager	Mohammad Javad Akbarpour Bazargani
Page Designer	Abbas Dorudian
Editor	Zahra Golmuhammadi
Translator	Abdolmajid Heidari
Publishing Supervisor	Muhammad Behrozi
Address	No. 77, Shahid Vahid Dastgerdi (Zafar) Ave., Shariati St., Tehran, I.R.IRAN.
Email	neginiran@gmail.com
Tel	+ 98 21 - 22909522
Fax	+ 98 21 - 22909538
Price	10,000 R